

KOLENDAR

DRUŽBE SV.

MOHORJA

VSEBINA

Kalendarij	3	Emona čaka (Janko Moder)	123
Abecedni imenik svetnikov	28	Hčerka moja (Anton V. Inik)	138
Petletka teče (France Seunig)	34	Smrt Boštjana Zagornika (Gema Hafner)	139
Vzajemno delo — naša moč (F. S. Finžgar)	48	Srečanje (Jože Kroljič)	145
Kolon Žvane (Gema Hafner)	55	Bombni napad na Ljubljano (F. S. Finžgar)	146
Kmetijsko združenstvo	56	Sebi (Leopold Stanek)	150
Nova družina (Gema Hafner)	63	Prva setev v Beneški Sloveniji (Ludovik Zorzut)	151
Za večjo prirejo pri živini (inž. Jože Ferčec)	64	Ljudski rezbar Gregor Lipovnik (Emilijan Cevc)	156
Čez polje (Leopold Stanek)	68	Ob spominu na Janežiča (—om—)	160
Atomska energija (dr. Anton Peterlin)	69	Legenda o svetem Urbanu (J. L. Košanov)	162
Nedelja (Gema Hafner)	81	Pri Zvrhnjem Drabosnjaku (Fr. Kotnik)	163
O luni (Ivan Tomec)	82	Vaški pesnik in modrijan (Jamnikov Janez)	166
Pričakovanje (Gema Hafner)	91	Pogled v zgodovino Kitajcev (dr. Maks Miklavčič)	172
Vrt brez mejnika (Gema Hafner)	91	V molilnici (Leopold Stanek)	181
Pogled v naravo (F. S. F.)	92	Razgled po svetu (dr. Josip Mal)	182
† Škof dr. Ivan Jožef Tomažič	103	Prisad, okužba, zastrupljenje (dr. A. Arnšek)	198
Otona Župančiča življenje in delo (—om—)	106	Padavine — vremeje v letu 1950 (Ivan Tomec)	203
Spominu padlih herojev (—om—)	112	Pripombe h koledarju (I. T.)	204
Ranokrščanske bazilike v Ptuju (Josip Kle-menc)	114	Majnik se bliža (Marija Pačnik)	206
Gorenjsko suknjarstvo (F. S. Finžgar)	117	Poštna pristojbine in predpisi	207
V glažuti (Leopold Stanek)	120	Seznam knjig Družbe sv. Mohorja	208
Vrtnarjev paradiz (Leopold Stanek)	121		
Veronikin prt (Leopold Stanek)	124		

NAZNANILO

Druženiki dobijo letos za redno članarino tri knjige:

1. Koledar za leto 1950.
2. Mohorjevo knjižnico 127 zvezek.
3. Inž. Viktor Repanšek: Gojimo krompir.

Člani prejmejo knjige pri poverjenikih. Stroške za odpremo knjig naj člani in naročniki povrnejo poverjenikom.

Odbor.

007. 22. v.

KOLEDAR
DRUŽBE SV. MOHORJA

ZA NAVADNO LETO

1950

CELJE 1949

REDNA KNJIGA ZA UDE DRUŽBE SV. MOHORJA
ZAGLAVJA ZA MESECE JE NARISAL STANE KREGAR
SONČNA ZNAMENJA IN OVITEK PA INŽ. ARH. PENGOV

|| 1825/90

7024 U
13.3.1950.

IZDALA IN ZALOŽILA DRUŽBA SV. MOHORJA V CELJU
NATISNILA CELJSKA TISKARNA V CELJU

PREMAKLJIVI PRAZNIKI

Sedemdesetnica 5. II.	Srce Jezusovo 16. VI.
Pepelnica 22. II.	Angelska nedelja 3. IX.
Velika noč 9. IV.	Rožnovenska nedelja 1. X.
Križev t. 15., 16., 17. V.	Žegnanjska nedelja 15. X.
Vnebohod 18. V.	Misijonska nedelja 22. X.
Binkošti 28. V.	Kristus Kralj 29. X.
Sv. Trojica 4. VI.	Zahvalna nedelja 5. XI.
Sv. Rešnje Telo 8. VI.	Prva adventna ned. 3. XII.

Nedelj v predpostu je 7, pobinkoštnih 26.

Z zvezdico (*) zaznamovani prazniki (svečnica, oznanjenje, velikonočni ponedeljek, binkoštni ponedeljek, rojstvo Device Marije in sveti Štefan) niso več cerkveno zapovedani prazniki.

POSTI IN ZDRŽKI

Ker si verniki mnogokje ne morejo priskrbeti hrane po svojih željah in potrebah, imamo pri nas postno postavo tako olajšano, da je strogi post (zdržek od mesnih jedi in mesne juhe ter pritriganje v jedi, znamenje ††) samo na pepelnico, na veliki petek, na dan pred Marijinim vnebovzetjem in na dan pred božičem do večerje. Vse druge postne dneve je dovoljeno večkrat na dan jesti in uživati mesne jedi.

GODOVINSKO ŠTEVILO

Zlato število 13	Rimsko število 3	
Sončni krog 27	Nedeljska črka . . . . . A	
Epakta 11		

ZNAKI ZA LUNINE SPREMEMBE

Mlaj . . . . . ☉	Ščip ali: polna luna ☽
Prvi krajec . . . . . ☾	Zadnji krajec . . . . . ☽

MRKI SONCA IN LUNE

V letu 1950 bosta dva popolna lunina mrka (2. IV. in 26. IX.), oba pri nas vidna. Obročasti sončni mrk (18. III.) in popolni sončni mrk (12. IX.) pri nas ne bosta vidna. Podrobnosti o luninih mrkih glej v Koledarju zadaj.

ZAČETEK LETNIH ČASOV

- Pomladí dne 21. III. ob šestih; sonce stopi v znamenje ovna (enakonočje).
- Poletja dne 22. VI. ob eni; sonce na povratniku raka.
- Jeseni dne 23. IX. ob šestnajstih; sonce stopi v znamenje tehtnice (enakonočje).
- Zime dne 22. XII. ob enajstih; sonce na kozrogovem povratniku.

HERSCHLOV KLJUČ

Učenjaki sicer ne morejo dokazati, da luna vpliva na vreme — podobno kakor vpliva na morsko dno — vendar opazovanja dokazujejo, da je Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz luninih sprememb, precej zanesljiv

vremenski prerok, posebno, če ga uporabljamo z drugimi vremeniki vred.

Herschlov ključ pravi: Če se luna spremeni:

ob uri	bo poleti (15. 4.—15. 10.)	bo pozimi (16. 10.—14. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozahodnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozahodniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zahodni ku, dež ob jugu ali jugozahodniku	dež in sneg ob jugu ali zahodniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo lahko ta ključ takole:

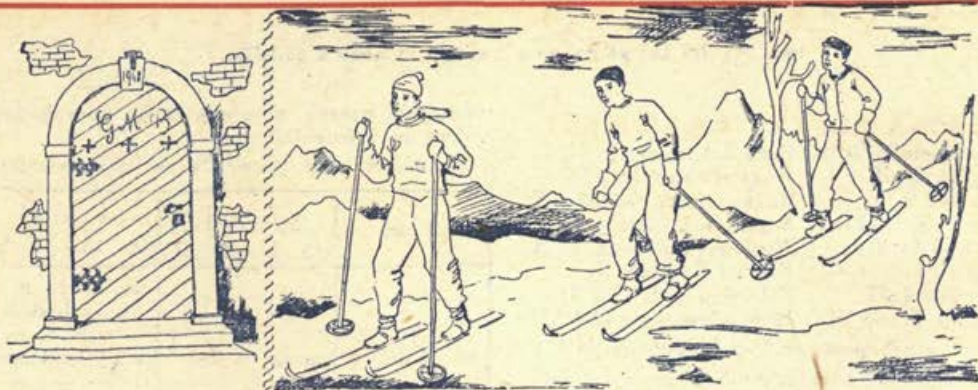
1. Vreme bo tem zanesljiveje lepo, čim bliže polnoči se luna spremeni.
2. Vreme bo tem bolj za trdno grdo, čim bliže poldneva se luna spremeni.

Ako Herschlov ključ napoveduje lepo vreme za določen dan, moramo razumeti tako, da bo približno v tistih dneh lepo.

Naši dedje so zelo verjeli stoti uri po mlaju. Kakor se je vreme tedaj zastavilo, tako je redno do ščipa (polne lune) tudi trajalo. Rimljani so v svojem pregovoru to označevali kar s petim dnevom: Kakršno je po mlaju vreme peti dan, tako do ščipa sleherni dan.

V NAŠEM KOLEDARJU

se oziramo na svetnike vseh slovenskih škofij. Vsak dan smo navedli najprej tiste svetnike, ki jih ta dan Cerkev časti. Upoštevali smo tudi svetnike, ki jih ljudstvo časti in se jim priporoča. Novorojencem dajemo najrajsi ime svetnikov, ki so blizu dneva rojstva. Kadar ne najdemo primernega, pojdemo k dušnemu pastirju; ta nam bo svetoval še druge, ki jih Cerkev praznuje drugod. Povedal nam bo marsikdaj tudi, kako bi bilo ime tistega svetnika po slovensko. Nekaj takih domačih imen dobiš v abecednem seznamu svetnikov v Koledarju na straneh 28—33.

P R O S I N E C * J A N U A R

1 Nedelja

2 Ponedeljek

3 Torek

4 Sreda

5 Četrtek

6 Petek

7 Sobota

NOVO LETO, OBREZOVANJE GOSPODOVO

Presveto Ime Jezusovo. Makarij

Genovefa, dev.; Anter, papež

Angela Folinjska, vd.; Hermes, mučenec

Vigilija razglašenja; Telesfor, papež, muč.

RAZGLAŠENJE GOSP., SV. TRIJE KRALJI

Lucijan, muč.; Julija, muč.; Valentin, škof

Detetu dajo

ime Jezus.

(Lk 2, 21.)

8 Nedelja

9 Ponedeljek

10 Torek

11 Sreda

12 Četrtek

13 Petek

14 Sobota

1. PO RAZGLAŠENJU, SVETA DRUŽINA

Julijan in Bazilisa, muč.; Peter, šk.

Viljem, šk.; Gregor X., p.; Agaton, p.

Higin, p. muč.; Pavlin Oglejski, šk.

Alfred, opat; Tatjana, muč.; Ernest, šk.

Veronika Milanska, dev.; Juta, vd.

Hilarij, cerkv. uč.; Feliks Nolanski, sp.

Dvanajstletni

Jezus v templju.

(Lk 2, 42—52.)

15 Nedelja

16 Ponedeljek

17 Torek

18 Sreda

19 Četrtek

20 Petek

21 Sobota

2. PO RAZGLAŠENJU, Pavel, puščavnik

Marcel, p. muč.; Oton, muč.; Priscila

Anton, pušč.; Marijan, muč.; Sulpicij, šk.

Petrov stol v Rimu; Priska, dev. muč.

Marij in tov., muč.; Knut, kralj

Fabijan in Sebastijan, muč.; Neofit, muč.

Neža, dev., muč.; Fruktuoz, šk., muč.

O ženitnini

v Kani

Galilejski.

(Jan 2, 1—11.)

22 Nedelja

23 Ponedeljek

24 Torek

25 Sreda

26 Četrtek

27 Petek

28 Sobota

3. PO RAZGLAŠENJU, Vincencij in Anastazij

Rajmund Penjafortski, sp.; Zaroka D. M.

Timotej, šk.; Evgenij, muč.; Felicijan

Spreobrnjenje sv. Pavla; Ananija, mučenec

Polikarp, šk., muč.; Pavla, vd.; Alberik

Janez Zlatousti, šk. in cerkv. uč.; Julijan

Peter Nolasko, spozn.; Neža, muč.; Odorik

Jezus ozdravi

stotnikovega

hlapca.

(Mt 8, 1—13.)

29 Nedelja

30 Ponedeljek

31 Torek

4. PO RAZGLAŠENJU, Frančišek Sal., c. uč.

Martina, dev., muč.; Feliks IV., papež

Janez Bosko, spoznavalec; Marcela, vd.

Jezus pomiri

vihar na morju.

(Mt 8, 23—27.)

ZAPISKI

Sonce stopi v znamenje
vodnarja dne 21. januarja.

JANUAR .

Dan	Sonce vzhaja	zanaja	Dolžina dneva	Luna
1	7,42	16,23	8,41	3
2	7,42	16,24	8,42	2
3	7,42	16,25	8,43	1
4	7,42	16,26	8,44	☾ 9,-
5	7,42	16,28	8,46	6
6	7,42	16,29	8,47	5
7	7,42	16,31	8,49	4
8	7,42	16,32	8,50	3
9	7,41	16,33	8,52	2
10	7,41	16,34	8,53	1
11	7,40	16,35	8,55	☾ 11,-
12	7,40	16,36	8,56	6
13	7,40	16,38	8,58	5
14	7,39	16,39	9,00	4
15	7,39	16,41	9,02	3
16	7,38	16,42	9,04	2
17	7,37	16,43	9,06	1
18	7,37	16,45	9,08	☉ 9,-
19	7,36	16,46	9,10	7
20	7,35	16,47	9,12	6
21	7,34	16,48	9,14	5
22	7,34	16,50	9,16	4
23	7,34	16,50	9,16	3
24	7,33	16,52	9,19	2
25	7,31	16,53	9,22	1
26	7,30	16,55	9,25	☾ 6,-
27	7,29	16,57	9,28	6
28	7,28	16,59	9,31	5
29	7,26	17,00	9,34	4
30	7,25	17,02	9,37	3
31	7,24	17,04	9,40	2

Na polja, določena za okopavine, vozimo in trosimo gnoj, če ni preveč snega, ali kompost in gnojnico (ob suhem vremenu). Trebimo nagnite liste zeljnatih glav, čistimo sadno drevje. Pripravljamo kolje, popravljamo brajde. Pretakamo in čistimo vino. Napravljamo drva in spravljamo les. Čistimo in popravljamo po hlevu. Popravljamo orodje in stroje; jih namažemo.

VREMENSKI PREGOVORI

Če v prosincu ni snega,
ga mali traven dá.

V prosincu toplota,
v svečanu mrzlota.

Sv. Makarij jasen ali meglen
naznanja enako jesen.

Če Vinka (22.) sonce peče,
v sode vino teče.

Na spreobrnitev Pavla jasno vreme
obeta sadov lepo breme.

BOŽJA IN LJUDSKA MODROST

Lenih pot je kakor trnov plot. (Ti se
vsaki težavi izmikajo.)

Sv. pismo, Preg 15, 19.

Življenja razvaline — življenja novine.

Ljudski pregovor.

S V E Č A N * F E B R U A R

1 Sreda	Ignacij Antiohijski, šk., muč.; Brigita, dev.	
2 Četrtek	Svečnica, darovanje Gospodovo* ; Kornelij, šk.	
3 Petek	Blaž, šk. muč.; Oskar, šk.; Celerin, muč.	
4 Sobota	Andrej Korsini, šk.; Janez de Brito, muč.	
5 Nedelja	1. PREDPOSTNA. Agata, dev., mučenka	O delavcih v vinogradu. (Mt 20, 1—16.)
6 Ponedeljek	Tit, škof; Doroteja, dev., mučenka	
7 Torek	Romuald, opat; Julijana, vd.; Rihard, kralj	
8 Sreda	Janez iz Mate, sp.; Juvencij, šk.; Dionizij	
9 Četrtek	Ciril Aleks., c. uč.; Apolonija, dev. muč.	
10 Petek	Sholastika, dev.; Viljem, sp.; Sotera, d. muč.	
11 Sobota	Lurška Mati božja; Adolf, šk.	
12 Nedelja	2. PREDPOSTNA. Sedem ustanoviteljev	Prilika o sejalcu in semenu. (Lk 8, 4—15.)
13 Ponedeljek	Albuin, šk.; Julijan, muč.; Katarina Rici, d.	
14 Torek	Valentin, muč.; Vital, muč.; Antonin, opat	
15 Sreda	Favstin in Jovita, muč.; Georgija, dev.	
16 Četrtek	Julijana, muč.; Onezim, šk. in muč.	
17 Petek	Frančišek Kle, muč.; Krizancijan s tov., muč.	
18 Sobota	Simeon, šk. muč.; Flavijan, šk.; Lucij, muč.	
19 Nedelja	3. PREDPOSTNA. Julijan, muč.; Konrad, puščav.	Jezus ozdravi slepca. (Lk 18, 31—43.)
20 Ponedeljek	Sadot in tov., muč.; Elevterij, šk.; Leon, šk.	
21 Torek	Pust; Feliks, škof; Irena, devica	
22 Sreda	†† Pepelnica; Petrov stol v Antiohiji	
23 Četrtek	Peter Damiani, cerkv. uč.; Romana, dev.	
24 Petek	Mati ja, apostol; Sergij, muč.; Modest, šk.	
25 Sobota	Valburga, dev.; Viktorin in tov., muč.	
26 Nedelja	1. POSTNA. Matilda, dev.; Viktor, sp.	Jezus trikrat skušan. (Mt 4, 1—11.)
27 Ponedeljek	Gabrijel Žal. M. božje; Baldomir, sp.; Leander	
28 Torek	Roman, opat; Makarij, muč.; Antonija Flor.	

Sonce stopi v znamenje
rib dne 20. februarja.

ZAPISKI

FEBRUAR				
Dan	Sonce vzhaja zahaja		Dolžina dneva	Luna
1	7,24	17,04	9,40	1 dan pr. ♀
2	7,23	17,05	9,42	23, -
3	7,21	17,06	9,45	6
4	7,20	17,08	9,48	5
5	7,18	17,10	9,52	4 dni pred ☾
6	7,17	17,12	9,55	3
7	7,15	17,13	9,58	2
8	7,14	17,15	10,01	1
9	7,12	17,16	10,04	☽ 19, -
10	7,11	17,18	10,07	6
11	7,11	17,19	10,08	5 dni pred ☽
12	7,09	17,20	10,11	4
13	7,07	17,22	10,15	3
14	7,06	17,24	10,18	2 dni pred ☽
15	7,04	17,26	10,22	1
16	7,02	17,27	10,25	☽ 24, -
17	7,00	17,29	10,29	8
18	6,58	17,31	10,33	7
19	6,57	17,32	10,35	6 dni pred ☽
20	6,56	17,33	10,37	5
21	6,55	17,34	10,39	4
22	6,54	17,35	10,41	3 dni pred ☽
23	6,52	17,36	10,44	2
24	6,50	17,38	10,48	1
25	6,48	17,40	10,52	☽ 3, -
26	6,46	17,41	10,55	6 dni pred ☽
27	6,44	17,43	10,59	5
28	6,42	17,45	11,03	4

Gnojimo ozimnam. Preorjemo, kar je bilo zamujeno. Dodatno gnojimo z umetnimi gnojili. Pripravljamo lehe za berivko, peteršilj, grah in špinčo. Cepimo češnje, narežemo cepiče jablan in hrušk. Čistimo trse, pripravimo impregnirano kolje. Pretakamo vino in natakamo staro vino v steklenice. Sekemo in spravljamo les. Drevje ki so ga napadli škodljivci, odstranimo. Zračimo hleve.

VREMENSKI PREGOVORI

Svečnica zelena,
velika noč snežena.

Svečnice dan, zima van.
»To je laž,« reče Blaž.

Če se svečnica jasno zdani,
zima še dolgo trpi.

Sveti Valentin (14.)
prinese ključe do korenin.

BOŽJA IN LJUDSKA MODROST

Nikdar ne bodi modrejši, kakor je tre-
ba, da ne obnoriš.

Sv. pismo. Pr. d 7, 17.

Ni bolj praznega človeka mimo tistega,
ki je sam sebe poln.

Ljudski pregovor.

S U Š E C * M A R E C

1 Sreda
2 Četrtek
3 Petek
4 Sobota

K v a t r e ; Albin, šk.; Feliks II., papež
Pavel, muč.; Neža Praška, dev.; Henrik, sp.
K v a t r e ; Kunigunda, ces.; Marin s tov., muč.
K v a t r e ; Kazimir, sp.; Lucij, p. muč.

5 Nedelja

2. POSTNA. Janez Jožef od Križa, sp.; Teofil, šk.

Jezus se na
gori spremeni.
(Mt 17, 1—9.)

6 Ponedeljek
7 Torek
8 Sreda
9 Četrtek
10 Petek
11 Sobota

Perpetua in Felicita, muč.; Fridolin, opat
Tomaž Akvinski, c. uč.; Gaudios, spoznavalec
Janez od Boga, sp.; Beata, muč.; Julijan, šk.
Frančiška Rimska, vd.; Gregorij Nis., šk.
40 mučencev; Makarij, šk.; Viktor, muč.
Sofronij, šk.; Kandid in tov., muč.

12 Nedelja

3. POSTNA. Gregorij Vel., p. in c. uč.

Jezus izžene
hudiča.
(Lk 11, 14—28.)

13 Ponedeljek
14 Torek
15 Sreda
16 Četrtek
17 Petek
18 Sobota

Kristina, dev. muč.; Teodora, muč.; Nicefor, šk.
Matilda, kraljica; Leon, šk. muč.; Evtihij, muč.
Klemen Marija Dvořak, sp.; Ludovika Marillac
Hilarij in Tacijan, muč.; Herbert, škof
Patricij, šk.; Jedrt, dev.; Jožef iz Arim.
Ciril Jeruzalemski, c. uč.; Salvator, sp.

19 Nedelja

4. POSTNA. JOŽEF, ŽENIN DEVICE MARIJE

Jezus nasiti
pet tisoč mož.
(Jan 6, 1—15.)

20 Ponedeljek
21 Torek
22 Sreda
23 Četrtek
24 Petek
25 Sobota

Feliks, Larg, Dionizij, muč.; Evgenij, muč.
Benedikt, opat; Serapion, šk.; Filemon, muč.
Lea, vd.; Benvenut, šk.; Bazilij, muč.
Jožef Oriol, sp.; Pelagija, muč.; Oton, šk.
Gabrijel, nadangel; Simon, deček, mučenec
Oznanjenje Marije Device*; Dizma, desni razb.

26 Nedelja

5. POSTNA, TIHA. Emanuel, muč.; Tekla, muč.

Judje hočejo
Jezusa
kamnati.
(Jan 8, 46—59.)

27 Ponedeljek
28 Torek
29 Sreda
30 Četrtek
31 Petek

Janez Damaščan, cerkv. uč.; Lidija, muč.
Janez Kapistran, sp.; Sikst III., papež
Ciril, diakon, muč.; Bertold, sp.; Pastor, muč.
Janez Klimak, opat; Kvirin, muč.; Regalat, sp.
M a r i j a s e d e m ž a l o s t i ; Modest Krški, šk.

Sonce stopi v znamenje
ovna dne 20. marca.

ZAPISKI

MAREC

Dan	Sonce vzhaja	Sonce zabaja	Dolžina dneva	Luna
1	6,40	17,46	11,06	3
2	6,38	17,48	11,10	2 dni pred ☾
3	6,36	17,49	11,13	1 dni pred ☾
4	6,34	17,51	11,17	☽ 11,-
5	6,32	17,53	11,21	6
6	6,30	17,55	11,25	5
7	6,27	17,56	11,29	4 dni pred ☽
8	6,25	17,58	11,33	3 dni pred ☽
9	6,23	17,59	11,36	2 dni pred ☽
10	6,21	18,01	11,40	1
11	6,20	18,02	11,42	☽ 3,-
12	6,19	18,04	11,45	6
13	6,17	18,04	11,47	5
14	6,14	18,05	11,51	4 dni pred ☽
15	6,12	18,07	11,55	3 dni pred ☽
16	6,10	18,08	11,58	2 dni pred ☽
17	6,08	18,10	12,02	1
18	6,06	18,12	12,06	☽ 16,-
19	6,04	18,13	12,09	7
20	6,01	18,14	12,13	6
21	6,00	18,15	12,15	5 dni pred ☽
22	6,00	18,16	12,16	4 dni pred ☽
23	5,58	18,17	12,19	3 dni pred ☽
24	5,56	18,18	12,22	2 dni pred ☽
25	5,54	18,20	12,26	1
26	5,51	18,21	12,30	☽ 21,-
27	5,49	18,23	12,34	6
28	5,47	18,24	12,37	5 dni pred ☽
29	5,45	18,26	12,41	4 dni pred ☽
30	5,43	18,27	12,44	3 dni pred ☽
31	5,41	18,29	12,48	2 dni pred ☽

Pripravljamo zemljo za setev. Izbiramo semenski krompir. Sejemo jaro žito, črno deteljo, bob. Branamo travnike in pašnike. Sejemo vrtnino. Sadimo nove nase. Končamo trsno rez in količenje. Pazimo na živinško krmo.

VREMENSKI PREGOVORI

Igrajo v sušcu se mušice,
v aprilu vzemi rokavice.

Sveti Jožef lep in jasen,
dobre letine prerok prijazen.

Če o svetem Rupertu (27.) lepi dni,
se seno lepo suši.

Kar sušca zeleni,
se rado posuši.

BOŽJA IN LJUDSKA MODROST

Iz ječe in železja pride včasih kdo h
kraljestvu, rojen v kraljestvu pa v po-
manjkanju omaguje.

Sv. pismo. Prid 4, 14.

Kdor hoče, temu ni nič težko.

Ljudski pregovor.

M A L I T R A V E N * A P R I L

1 Sobota	Hugon, škof; Venancij, šk. muč.; Teodora, muč.	
2 Nedelja	6. POSTNA, CVETNA. Frančišek Pavelski, sp.	Jezus jezdi v Jeruzalem. (Mt 21, 1—9.)
3 Ponedeljek	Rihard, šk.; Sikst I., p. muč.; Agapa, d. m.	
4 Torek	Izidor Sevilski, c. uč.; Benedikt, spozn.	
5 Sreda	Vincencij Fereri, sp.; Irena, dev. muč.	
6 Četrtek	Veliki četrtek; Timotej, muč.; Diogen, muč.	
7 Petek	†† Veliki petek; Herman Jožef, sp.; Donat, muč.	
8 Sobota	Velika sobota; Albert, šk. muč.; Julija, dev.	
9 Nedelja	VELIKA NOČ, VSTAJENJE GOSPODOVO	
10 Ponedeljek	Velikonočni ponedeljek*; Apolonij in tov., muč.	Jezus vstane od mrtvih. (Mr 16, 1—7.)
11 Torek	Leon Vel., p. in cerkv. uč.; Domnij in tov., m.	
12 Sreda	Lazar, tržaški mučenec; Julij I., papež	
13 Četrtek	Hermenegild, muč.; Ida, dev.; Maksim, muč.	
14 Petek	Justin, muč.; Lambert, šk.; Valerijan, muč.	
15 Sobota	Helena, kralj.; Anastazija, muč.; Teodor, muč.	
16 Nedelja	1. POVELIKONOČNA, BELA. Bernarda Lurška	Jezus se prikaže ob zaprtih durih. (Jan 20, 19—31.)
17 Ponedeljek	Anicet, p. muč.; Rudolf, muč.; Robert, sp.	
18 Torek	Apolonij, muč.; Elefterij, šk. muč.; Antija, m.	
19 Sreda	Leon IX., papež; Sokrat, muč.; Ekspedit, muč.	
20 Četrtek	Neža Montepulčanska, dev.; Sulpicij, muč.	
21 Petek	Anzelm, cerkv. uč.; Simeon, šk.; Konrad, sp.	
22 Sobota	Soter in Gaj, p. muč.; Leonida, mučenec	
23 Nedelja	2. POVELIKONOČNA. Vojteh, škof; Gerard, šk.	Jezus dobri pastir. (Jan 10, 11—16.)
24 Ponedeljek	Jurij, muč.; Fidelis Sigmarinški, muč.	
25 Torek	Marko, evangelist; Ermin, muč.; Štefan, m.	
26 Sreda	Varstvo sv. Jožefa; M. b. dobr. sveta	
27 Četrtek	Hosana Kotorska, dev.; Peter Kanizij, c. uč.	
28 Petek	Pavel od Križa, sp.; Vital, muč.; Valerija, m.	
29 Sobota	Peter, mučenec; Robert, opat; Hugon, opat	
30 Nedelja	3. POVELIKONOČNA. Katarina Sienska, dev.	Jezus napoveduje svoj odhod. (Jan 16, 16—22.)

Sonce stopi v znamenje
bika dne 20. aprila.

27. 4. OBLETNICA USTANOVITVE
OSVOBODILNE FRONTE

ZAPISKI

APRIL

Dan	Sonce vzhaja	Sonce zahaja	Dolžina soneva	Luna
1	5,40	18,29	12,49	1 dan pr. ☽
2	5,38	18,30	12,52	☽ 22, -
3	5,36	18,32	12,56	6
4	5,34	18,33	12,59	5
5	5,32	18,35	13,03	4 dni pred ☽
6	5,30	18,36	13,06	3
7	5,28	18,38	13,10	2
8	5,26	18,40	13,14	1 dni pred ☽
9	5,24	18,41	13,17	☽ 13, -
10	5,23	18,41	13,18	7
11	5,22	18,41	13,19	6 ☽
12	5,20	18,43	13,23	5 dni pred ☽
13	5,18	18,44	13,26	4
14	5,16	18,46	13,30	3
15	5,14	18,48	13,34	2 dni pred ☽
16	5,12	18,49	13,37	1
17	5,10	18,51	13,41	☽ 9, -
18	5,08	18,52	13,44	7
19	5,06	18,53	13,47	6
20	5,05	18,54	13,49	5 dni pred ☽
21	5,04	18,55	13,51	4
22	5,02	18,56	13,54	3
23	5,00	18,58	13,58	2 dni pred ☽
24	4,58	19,00	14,02	1
25	4,56	19,01	14,05	☽ 12, -
26	4,54	19,03	14,09	6
27	4,52	19,04	14,12	5
28	4,50	19,06	14,16	4 dni pred ☽
29	4,48	19,07	14,19	3
30	4,47	19,09	14,22	2

Sejemo lucerno in ječmen, sadimo peso, krompir in koruzo, če je vsaj 10° C toplote. Sejemo zelenjavo. Sadimo ohrovt, kolerabo in rano zelje. V časovnih presledkih sadimo fižol, da ga bomo dalje lahko obirali. Na vrtu cepimo in gnojimo. Škropimo. Opravimo količenje in prvo kop. Drugič pretakamo. Posekamo posamezne smreke za vabo lubadarju. Pogo zdujemo. Živino počasi spuščamo na pašo.

VREMENSKI PREGOVORI

O svetem Juriju naj se vrana v setvi skri.e.

O svetem Juriju še slepe mlade vrane,
kmetje bodo volje razigrane.

Dež v aprilu je res
božji dar iz nebes.

Če v dežju drevo cvete,
nikdar sadja ne daje.

BOŽJA IN LJUDSKA MODROST

Ne odrekaj prošnje stiskanemu in ne
obračaj svojega obraza od reveža.

Sv. pismo. Sirah 4, 4.

Kdor rád kruh deli, se mu v roki množi.

Ljudski pregovor.

V E L I K I T R A V E N * M A J

1 Ponedeljek 2 Torek 3 Sreda 4 Četrtek 5 Petek 6 Sobota 7 Nedelja 8 Ponedeljek 9 Torek 10 Sreda 11 Četrtek 12 Petek 13 Sobota 14 Nedelja 15 Ponedeljek 16 Torek 17 Sreda 18 Četrtek 19 Petek 20 Sobota 21 Nedelja 22 Ponedeljek 23 Torek 24 Sreda 25 Četrtek 26 Petek 27 Sobota 28 Nedelja 29 Ponedeljek 30 Torek 31 Sreda	Filip in Jakob ml., apostola; Jeremija, pr. Atanazij, cerkv. uč.; Evgenij, šk. muč. Najdenje sv. križa; Aleksander, p. muč. Monika, vd.; Florijan, muč.; Gothard, sp. Pij V., papež; Irenej, muč.; Maksim, škof Janez Evang. pred Lat. vrati; Judita, muč. 4. POVELIKONOČNA. Stanislav, škof, muč. Prikazanje Mihaela nadang.; Viktor, muč. Gregor Nacianski, cerkv. uč.; Pahomij, opat Antonin, škof; Janez Avilski, spoznavalec Sigismund, kralj, muč.; Mamert, škof Pankracij in tov., muč.; German, škof Servacij, škof; Robert Belarmin, cerkv. uč. 5. POVELIKONOČNA. Bonifacij, muč.; Justa, m. Zofija, muč.; Janez Salle, sp.; Izidor Janez Nepomuk, muč.; Kraljica apostolov Pashal Bajlonski, sp.; Brunon, škof VNEBOHOD GOSPODOV. Venancij, šk.; Erik, kr. Peter Celestin, papež; Ivon, spozn. Bernardin Sienski, sp.; Akvila, muč. 6. POVELIKONOČNA. Andrej Bobola, mučenec Emil, muč.; Roman, opat; Renata, vdova Janez Krstnik Rossi, sp.; Deziderij, šk. muč. Marija, Pomočnica kristjanov; Ivana, žena Gregorij VII., papež; Urban I., p. muč. Filip Neri, sp.; Elevterij, p. mučenec Beda Častitljivi, cerkv. uč.; Janez I., p. muč. BINKOŠTI, PRIHOD SV. DUHA. Avguštin, šk. Binkoštni ponedeljek*; Marija Magd. Paciška Ivana Orleanska, dev. muč.; Feliks I., p. muč. K v a t r e; Marija, Sredn. mil.; Kancij s tov., m.

Jezus obeta učencem Svetega Duha. (Jan 16, 5—14.)

Jezus uči o moči molitve. (Jan 16, 23—30.)

O pričevanju Svetega Duha. (Jan 15, 26—16, 4.)

Jezus govori o Svetem Duhu in o ljubezni. (Jan 14, 23—31.)

Sonce stopi v znamenje dvojčkov dne 21. maja.

1. in 2. 5. PRAZNIK DELA
9. 5. DAN ZMAGE OF
25. 5. ROJSTNI DAN MARŠALA TITA

ZAPISKI

MAJ

Dan	Sonce		Dolžina dneva	Luna
	vzhaja	shaja		
1	4,47	19,09	14,22	1 dan tr.☽
2	4,46	19,09	14,23	☽ 6,-
3	4,44	19,11	14,27	5 ☽
4	4,42	19,12	14,30	4 ☽
5	4,41	19,14	14,33	3 ☽
6	4,39	19,15	14,36	2 ☽
7	4,37	19,16	14,39	1 dni pred ☽
8	4,36	19,18	14,42	☽ 23,-
9	4,34	19,19	14,45	8 ☽
10	4,33	19,20	14,47	7 ☽
11	4,33	19,21	14,48	6 ☽
12	4,32	19,22	14,50	5 ☽
13	4,30	19,23	14,53	4 ☽
14	4,29	19,25	14,56	3 dni pred ☽
15	4,27	19,26	14,59	2 ☽
16	4,26	19,27	15,01	1 ☽
17	4,25	19,29	15,04	☽ 2,-
18	4,24	19,30	15,06	6 ☽
19	4,22	19,30	15,08	5 ☽
20	4,22	19,31	15,09	4 ☽
21	4,22	19,32	15,10	3 ☽
22	4,20	19,33	15,13	2 dni pred ☽
23	4,19	19,35	15,16	1 ☽
24	4,18	19,36	15,18	☽ 22,-
25	4,17	19,37	15,20	6 ☽
26	4,16	19,39	15,23	5 ☽
27	4,15	19,40	15,25	4 ☽
28	4,14	19,41	15,27	3 ☽
29	4,13	19,42	15,29	2 dni pred ☽
30	4,13	19,43	15,30	1 ☽
31	4,13	19,43	15,30	☽ 14,-

Če še nismo, posejemo proso, lucerno in travne mešanice, koruzo. Krompir pobranamo in ogrnemo. Repo in koruzo okopljemo. Oplevemo lan, kónopljo in jara žita. S košnjo ne čakamo. Sadimo fižol, kumarice. Škropimo sadno drevje. V vinogradu prvič škropimo. Nadziramo vrenje. Zveplamo posodo. Sadimo macesnove in smrekove sadike. Nabiramo zdravilna zelišča. Pazimo na lubadarja. Počasi začnemo živino krmiti z zeleno krmo.

VREMENSKI PREGOVORI

Pred Pankracijem naj poleti ne bo dni, da za Ksaverijem slana polj več ne mori.

Slana v začetku maja zoritvi sadja nagaja.

Brez dežja Pankrac in Urban, dobre trgatev up je dan.

Če je ta mesec dosti dežja, v jeseni bo dosti vsega blaga.

BOŽJA IN LJUDSKA MODROST

Sin, z mladega uk sprejemaj in našel boš modrost do sivih las.

Sv. pismo. Sirah 6, 18.

Mlad berač (postopač), star brez blač.

Ljudski pregovor.

R O Ž N I K * J U N I J

1 Četrtek
2 Petek
3 Sobota

Fortunat, sp.; Pamfilij in tov., muč.; Kuno, sp.
K v a t r e; Marcellin, muč.; Evgenij I., papež
K v a t r e; Klotilda, kr.; Pavla, dev. muč.

4 Nedelja

5 Ponedeljek
6 Torek
7 Sreda

1. POBINKOŠTNA. PRESVETA TROJICA
Bonifacij, šk.; Valerija, muč.; Ferdinand, sp.
Norbert, šk.; Bertrand Oglej., šk.; Klavdij, šk.
Robert, opat; Ana Garzia, dev.; Pavel, šk.

8 Četrtek

9 Petek
10 Sobota

PRESVETO REŠNJE TELO. Medard, škof
Primož in Felicijan, muč.; Mati milosti božje
Marjeta, vd.; Bogomil, šk.; Timotej, šk. muč.

Jezusu je dana
vsa oblast.
(Mt 28, 18—20.)

11 Nedelja

12 Ponedeljek
13 Torek
14 Sreda
15 Četrtek
16 Petek
17 Sobota

2. POBINKOŠTNA. Barnaba, apostol
Janez Fakundski, sp.; Leon III., papež
Anton Padovanski, cerkv. uč.; Peregrin, šk. muč.
Bazilij, cerkv. uč.; Elizej, pr.; Metod, škof
Vid in tov., muč.; Germana, dev.; Bernard, sp.
S r c e J e z u s o v o; Frančišek Regis, sp.
Adolf, šk.; Nikander, muč.; Rajner, spozn.

Prilika o
veliki večerji.
(Lk 14, 16—24.)

18 Nedelja

19 Ponedeljek
20 Torek
21 Sreda
22 Četrtek
23 Petek
24 Sobota

3. POBINKOŠTNA. Efrem Sirski, cerkv. uč.
Julijana Falkonieri, dev.; Gervazij in Protazij
Silverij I., p. muč.; Makarij, šk.; Prakseda, dev.
Alozij Gonzaga, sp.; Demetrija, dev.
Ahacij, muč.; Pavlin Nolanski, škof
Agripina, dev. muč.; Eberhard, šk.; Janez, muč.
K r e s; Rojstvo Janeza Krstnika; Neronovi muč.

Prilika o iz-
gubljeni ovci
in denarju.
(Lk 15, 1—10.)

25 Nedelja

26 Ponedeljek
27 Torek
28 Sreda
29 Četrtek
30 Petek

4. POBINKOŠTNA. Viljem, opat; Henrik, škof
Janez in Pavel, muč.; Vigilij, šk. muč.
Hema Krška, vd.; Ladislav, kralj
Irenej, šk., muč.; Potamijena, dev. m.; Pavel I., p.
PETER IN PAVEL, APOSTOLA. Marcel, muč.
Spomin sv. apostola Pavla; Emilijana, muč.

Čudežni ribji lov.
(Lk 5, 1—11.)

Sonce stopi v znamenje
raka dne 21. junija.

ZAPISKI

JUNIJ

Dan	- Sonce vzhaja zahaja		Dolžina dneva	Luna
1	4,13	19,43	15,30	6
2	4,12	19,44	15,32	5
3	4,12	19,45	15,33	4
4	4,11	19,46	15,35	3
5	4,10	19,47	15,37	2
6	4,10	19,48	15,38	1
7	4,09	19,49	15,40	☾ 12,-
8	4,09	19,49	15,40	7
9	4,09	19,50	15,41	6
10	4,09	19,50	15,41	5
11	4,09	19,51	15,42	4
12	4,09	19,51	15,42	3
13	4,08	19,52	15,44	2
14	4,08	19,52	15,44	1
15	4,08	19,53	15,45	☉ 17,-
16	4,08	19,53	15,45	7
17	4,08	19,54	15,46	6
18	4,08	19,54	15,46	5
19	4,08	19,54	15,46	4
20	4,09	19,55	15,46	3
21	4,10	19,54	15,44	2
22	4,10	19,54	15,44	1
23	4,10	19,54	15,44	☾ 6,-
24	4,10	19,54	15,44	5
25	4,11	19,54	15,43	4
26	4,11	19,54	15,43	3
27	4,12	19,54	15,42	2
28	4,12	19,54	15,42	1
29	4,12	19,54	15,42	☉ 21,-
30	4,12	19,54	15,42	7

Pustimo deteljo za seme. Na preorano deteljišče sadimo zelje, peso ali sejemo zeleno koruzo. Škropimo zoper škrlup in jabolčnega zavijača. Drugič in tretjič škropimo z modro galico in prvič žveplamo. Druga kop in pletev.

VREMENSKI PREGOVORI

Kakor vreme na Medarda kane,
tako ves mesec ostane.

O svetem Vidi
se skozi noč vidi.

Kakor se Medard zdani,
vreme štirideset dni trpi.

Sveti Vid dežja ne daj,
da bo lepe žetve kaj.

BOŽJA IN LJUDSKA MODROST

Rahel odgovor tolaži jezo, trda beseda
vnema srd.

Sv. pismo. Preg 15, 1.

Lepa beseda nikomur ne preseda.

Ljudski pregovor.

M A L I S R P A N * J U L I J

1 Sobota	Presveta Rešnja Kri; Teobald, pušč.	
2 Nedelja	5. POBINKOSTNA. Obiskovanje Marije Device	O grehu v misli in besedi. (Mt 5, 20—24.)
3 Ponedeljek	Leon II., p.; Heliodor, šk.; Trifun in tov., m.	
4 Torek	Urh, šk.; Berta, vd.; Ozej in Agej, pr.	
5 Sreda	Ciril in Metod, slov. apostola	
6 Četrtek	Izaija, pr.; Lucija, muč.; Bogomila, žena	
7 Petek	Vilibald, šk.; Benedikt XI., p.; Klavdij, muč.	
8 Sobota	Elizabeta, kr.; Evgenij III., p.; Hadrijan III., p.	
9 Nedelja	6. POBINK. Tomaž Moore, muč.; Kraljica miru	Jezus nasiti štiri tisoč mož. (Mr 8, 1—9.)
10 Ponedeljek	Sedem bratov mučencev; Amalija, devica	
11 Torek	Pij I., p. muč.; Olga, kneg.; Pelagija, muč.	
12 Sreda	Mohor in Fortunat, mučenca	
13 Četrtek	Anaklet, p. muč.; Evgenij, šk.; Joel, prerok	
14 Petek	Bonaventura, šk. in cerkv. uč.; Frančišek Solan	
15 Sobota	Henrik I., kralj; Vladimir, knez; Justa, muč.	
16 Nedelja	7. POBINKOSTNA. Karmelska Mati božja	O lažnivih prerokih. (Mt 7, 15—21.)
17 Ponedeljek	Aleš, sp.; Marcelina, dev.; Donata, muč.	
18 Torek	Kamil Lelijski, sp.; Miroslav, šk., muč.	
19 Sreda	Vincencij Pavelski, sp.; Avrea, devica	
20 Četrtek	Hieronim Emilijanski, sp.; Marjeta, devica	
21 Petek	Prakseda, dev.; Danijel, pr.; Angelina	
22 Sobota	Marija Magdalena; Lavrencij, sp.; Julija, muč.	
23 Nedelja	8. POBINKOSTNA. Apolinarij, škof, muč.	O krivičnem hišniku. (Lk 16, 1—9.)
24 Ponedeljek	Kristina, dev. muč.; Vincencij, muč.; Viktor, m.	
25 Torek	J a k o b st., apostol; Krištof, mučenec	
26 Sreda	A n a, mati Device Marije; Valent, škof	
27 Četrtek	Panteleon, muč.; Sergij, muč.; Natalija, muč.	
28 Petek	Nazarij in tov., muč.; Viktor I., p., mučenec	
29 Sobota	Marta, devica; Feliks II., p., muč.; Olaf, kr.	
30 Nedelja	9. POBINKOSTNA. Abdon in Senen, mučenca	Jezus joka nad Jeruzalemom. (Lk 19, 41—47.)
31 Ponedeljek	Ignacij Lojolski, sp.; Helena Šved., muč.	

Sonce stopi v znamenje
leva dne 23. julija.

ZAPISKI

JULIJ

Dan	Sonce vzhaja zahaja		Dolžina dneva	Luna
1	4,13	19,54	15,41	6
2	4,13	19,54	15,41	5
3	4,14	19,54	15,40	4
4	4,15	19,53	15,38	3
5	4,16	19,53	15,37	2
6	4,16	19,52	15,36	1
7	4,17	19,52	15,35	4 -
8	4,18	19,51	15,33	7
9	4,19	19,51	15,32	6
10	4,19	19,51	15,32	5
11	4,19	19,51	15,32	4
12	4,21	19,50	15,29	3
13	4,22	19,49	15,27	2
14	4,23	19,49	15,25	1
15	4,24	19,48	15,23	6 -
16	4,25	19,47	15,21	6
17	4,26	19,46	15,19	5
18	4,27	19,45	15,17	4
19	4,28	19,44	15,15	3
20	4,29	19,43	15,14	2
21	4,29	19,42	15,13	1
22	4,30	19,42	15,12	12 -
23	4,32	19,41	15,09	6
24	4,33	19,39	15,06	5
25	4,34	19,37	15,03	4
26	4,36	19,36	15,00	3
27	4,37	19,35	14,58	2
28	4,38	19,34	14,56	1
29	4,40	19,33	14,53	5 -
30	4,40	19,33	14,53	6
31	4,40	19,32	14,52	5

Po žetvi sejemo na plitvo preorane njive ajdo, strniščno repo in koruzo za zeleno krmo. Pripravljamo gnoj. Sadimo endivijo, kolerabo, rdeče zelje, karfijole. Pazimo na listne uši in kaparje. Skropimo zoper škrlup. Obiramo pozne češnje, rane hruške in jabolka. Skropimo, zatiramo in žveplamo grozdnega sukača.

VREMENSKI PREGOVORI

Je tega meseca presuho,
ostane grozdje prav drobno.

Če Marijinega dne ne bo lepo,
se dež ves mesec ustavil ne bo.

Jakobova ajda in Ožbaltova repa
je malokdaj lepa.

Če na dan svete Marjete deži,
orehov pričakovati ni.

BOŽJA IN LJUDSKA MODROST

Človekovo srce si izmisli svojo pot. Go-
spod pa njegove stopinje vodi.

Sv. pismo. Preg 16, 9.

Brez muke ni moke.

Ljudski pregovor.

V E L I K I   S R P A N   *   A V G U S T

1 Torek	Vezi sv. Petra; Makabejski bratje; Fides, muč.	
2 Sreda	Porcijunkula; Alfonz Ligvorij, cerkv. učitelj	
3 Četrtek	Najdenje Štefana; Lidija, vd.; Peter Eymard, sp.	
4 Petek	Dominik, sp.; Perpetua, žena; Tertulin, muč.	
5 Sobota	Marija Snežna; Ožbalt, kralj	
6 Nedelja	10. POBINKOŠTNA. Gospodovo spremenjenje	Prilika o farizeju in cestninarju. (Lk 18, 9—14.)
7 Ponedeljek	Kajetan, sp.; Donat, šk., muč.; Albert, sp.	
8 Torek	Ciriak, Larg, Smaragd, muč.; Miron, škof	
9 Sreda	Janez Vianney, sp.; Peter Faber, sp.; Roman, m.	
10 Četrtek	Lavrencij, muč.; Pavla, dev. muč.	
11 Petek	Tiburcij, muč.; Suzana, dev. muč.; Aleksander, šk.	
12 Sobota	Klara, dev.; Hilarija, muč.; Herkulan, škof	
13 Nedelja	11. POBINKOŠTNA. Janez Berhmans, spozn.	Jezus ozdravi gluhonelega. (Mr 7, 31—37.)
14 Ponedeljek	†† Evzebij, sp.; Kalist, šk., m.; Demetrij, muč.	
15 Torek	VNEBOVZETJE MARIJE DEVICE. Tarzicij, m.	
16 Sreda	Joahim, oče Dev. Mar.; Rok, sp.; Serena, žena	
17 Četrtek	Hijacint, sp.; Julijana, dev. muč.; Miron, muč.	
18 Petek	Helena, ces.; Flor, muč.; Agapit, mučenec	
19 Sobota	Janez Eudes, sp.; Ludvik, škof; Marijan, sp.	
20 Nedelja	12. POBINKOŠTNA. Bernard, opat; Samuel, pr.	Prilika o usmiljenem Samarijanu. (Lk 10, 23—37.)
21 Ponedeljek	Ivana Franč. Šantalska; Anastazij, muč.	
22 Torek	Brezm. Srce Marijino; Timotej, muč.	
23 Sreda	Filip Benicij, sp.; Flavijan, šk.; Valerijan, m.	
24 Četrtek	Jernej, apostol; Avrea, muč.; Ptolomej, šk. m.	
25 Petek	Ludvik IX., kr.; Patricija, dev.; Gregorij, škof	
26 Sobota	Ceferin, p. muč.; Rufin, šk.; Viktor, muč.	
27 Nedelja	13. POBINKOŠTNA. Jožef Kalasancij, spozn.	Jezus ozdravi deset gobavih. (Lk 17, 11—19.)
28 Ponedeljek	Avguštin, škof in cerkv. uč.; Hermes, muč.	
29 Torek	Obglavljenje Janeza Krstnika; Sabina, muč.	
30 Sreda	Roza Limanska, dev.; Feliks in Adavkt, muč.	
31 Četrtek	Rajmund Nonat, sp.; Pavlin, škof; Aristid, sp.	

Sonce stopi v znamenje
device dne 23. avgusta.

ZAPISKI

AVGUST

Dan	Sonce vzhaja zahaja		Dolžina dneva	Luna
1	4,42	19,30	14,48	4
2	4,43	19,28	14,45	3
3	4,45	19,27	14,42	2
4	4,46	19,25	14,39	1 dni pred ☾
5	4,48	19,23	14,35	☾ 21,-
6	4,49	19,22	14,33	7
7	4,50	19,20	14,30	6 ☾
8	4,51	19,19	14,28	5
9	4,52	19,18	14,26	4 dni pred ☾
10	4,53	19,17	14,24	3
11	4,54	19,15	14,21	2
12	4,56	19,13	14,17	1
13	4,57	19,11	14,14	☾ 18,-
14	4,59	19,10	14,11	6
15	5,00	19,08	14,08	5 ☾
16	5,02	19,06	14,04	4
17	5,03	19,04	14,01	3 dni pred ☾
18	5,04	19,03	13,59	2
19	5,05	19,02	13,57	1
20	5,06	19,00	13,54	☾ 5,-
21	5,07	18,58	13,51	6
22	5,09	18,56	13,47	5
23	5,10	18,54	13,44	4 dni pred ☾
24	5,12	18,52	13,40	3
25	5,13	18,50	13,37	2
26	5,15	18,48	13,33	1
27	5,16	18,46	13,30	☾ 16,-
28	5,17	18,44	13,27	7
29	5,18	18,44	13,26	6
30	5,18	18,43	13,25	5 dni pred ☾
31	5,19	18,41	13,22	4

V višjih legah žanjemo. Spravljamo rani in srednje pozni krompir. Kosimo otavo. Sejemo motovilec, špinačo, radič in zimsko solato. Spravljamo čebulo in česen. Konserviramo paradižnike. Obiramo zgodnje sadje. Vkuhavamo in sušimo sadje. Drugič žveplamo, vršičkamo, opravimo tretjo kop. Dolivamo sode. Živino pasemo. Nasadimo pozne piščance. Izpraznimo gnojšča. Gnoj zvozimo na večje kupe na polje. (O gnoju beri pouk v Koledarju 1949.)

VREMENSKI PREGOVORI

Srana če veter zvedri,
vreme še dolgo trpi.

O Lovrencu in Jerneju lepi dni,
se vsakdo jeseni lahko veseli.

Če Lovrenc je jasen, bo grozdec strden
in vincar bo glasen, prijetna jesen.

Kakršno vreme dá Kasijan,
bo ostalo še marsikateri dan.

Po vremenu svetega Jerneja
rada vsa jesen se nareja.

BOŽJA IN LJUDSKA MODROST

Več zaleže svarjenje pri modrem kakor
sto palic pri bedaku.

Sv. pismo. Preg 17, 10.

Kdor denarje priženi, svojo voljo zaženi.

Ljudski pregovor.

K I M A V E C * S E P T E M B E R

1 Petek	Egidij, opat; Verena, devica; Ana, prerokinja	
2 Sobota	Štefan, kralj; Maksima, muč.; Antonin, muč.	
3 Nedelja	14. POBINKOSTNA, ANGELSKA NEDELJA	O božji pre- vidnosti. (Mt 6, 24—33.)
4 Ponedeljek	Rozalija, dev.; Ida, žena; Mojzes, prerok	
5 Torek	Lavrencij Justiniani, šk.; Gentilij, muč.	
6 Sreda	Zaharija, prerok; Onezifor, mučenec	
7 Četrtek	Marko Križevčan, muč.; Štefan Pongrac, muč.	
8 Petek	Rojstvo Dev. Mar.*; Hadrijan, muč.; Sergij I., p.	
9 Sobota	Peter Klaver, sp.; Gorgonij, muč.; Aleksander, m.	
10 Nedelja	15. POBINKOSTNA. Nikolaj Tolentinski, sp.	Jezus obudi mladeniča. (Lk 7, 11—16.)
11 Ponedeljek	Prot in Hijacint, muč.; Emilijan, škof	
12 Torek	Ime Marijino; Gvidon, sp.; Macedonij, šk.	
13 Sreda	Filip, muč.; Notburga, dev.; Mavrilij, škof	
14 Četrtek	Poviš. sv. križa; Ciprijan, šk.; Kornelij, p.	
15 Petek	Marija sedem žalosti; Nikomed, m.	
16 Sobota	Ljudmila, vdova; Edita, dev.; Lucija, muč.	
17 Nedelja	16. POBINKOSTNA. Frančišk. rane; Lambert, šk.	Jezus ozdravi vodeničnega. (Lk 14, 1—11.)
18 Ponedeljek	Jožef Kupertinski, sp.; Irena, muč.; Zofija, m.	
19 Torek	Januarij in tov., muč.; Konstancija, dev. muč	
20 Sreda	Kvatre; Evstahij in tov., mučenci	
21 Četrtek	Matej, apostol in evang.; Jona, prerok	
22 Petek	Kvatre; Tomaž Vilanovski, šk.; Mavricij, muč.	
23 Sobota	Kvatre; Lin, p. muč.; Tekla, dev. muč.	
24 Nedelja	17. POBINKOSTNA. Marija Dev., rešiteljica jetn.	O največji zapovedi. (Mt 22, 34—46.)
25 Ponedeljek	Pacifik, sp.; Kleofa, muč.; Avrelija, dev.	
26 Torek	Ciprijan in Justina, muč.; Vigilij, škof	
27 Sreda	Kozma in Damijan, mučenca; Fidencij, muč.	
28 Četrtek	Venčeslav, knez in m.; Lioba, dev.; Salomon, šk.	
29 Petek	Mihael, nadangel; Evtihij, škof; Plavt, m.	
30 Sobota	Hieronim, cerkv. uč.; Honorij, škof; Zofija, vd.	

ZAPISKI

Sonce stopi v znamenje
tehtnice dne 23. septembra.

SEPTEMBER				
Dan	Sonce vzhaja z-haja		Dolžina dneva	Luna
1	5,19	18 38	13,19	3
2	5,22	18 36	13,14	2 dni pred ☾
3	5,24	18 34	13,10	1
4	5,25	18 32	13,07	☾ 15,-
5	5,26	18 30	13,04	7
6	5,28	18 28	13,00	6 ☾
7	5,29	18 26	12,57	5 dni pred ☾
8	5,29	18 25	12,56	4
9	5,31	18 23	12,52	3 dni pred ☾
10	5,32	18,21	12,49	2
11	5,33	18,19	12,46	1
12	5,35	18,17	12,42	☾ 4,-
13	5,36	18,14	12,38	5 ☾
14	5,38	18,12	12,34	4 dni pred ☾
15	5,39	18,10	12,31	3
16	5,41	18,08	12,27	2 dni pred ☾
17	5,42	18,06	12,24	1
18	5,42	18,05	12,23	☾ 22,-
19	5,43	18,03	12,20	7
20	5,45	18,01	12,16	6 ☾
21	5,46	17 59	12,13	5 dni pred ☾
22	5,48	17,57	12,09	4
23	5,49	17 54	12,05	3 dni pred ☾
24	5,51	17,52	12,01	2
25	5,52	17,50	11,58	1
26	5,53	17,48	11,55	☾ 5,-
27	5,54	17,47	11,53	7
28	5,55	17,46	11,51	6 dni pred ☾
29	5,56	17,44	11,48	5
30	5,57	17,42	11,45	4

Sejemo ozimni ječmen, potem rž, nazadnje pšenico. Kopljemo krompir. Spravljamo fižol, koruzo, proso in ajdo. Vsako četrto leto apnemo travnike. Sejemo motovilec, zimsko solato in radič ter posadimo zimski česen. Obiramo sadje in ga sortiramo, ga sušimo in stiskamo sadjevec. Zaznamujemo rodne trse za rezanje cepičev. Obiramo gnilo grozdje in trgamo namizno grozdje. Pripravljamo posodo.

VREMENSKI PREGOVORI

Tilen meglen,
grda jesen.

Na malo mašo lepo,
dva meseca suho.
Če zgodaj se selijo ptiči,
bo huda zima o božiči.

BOŽJA IN LJUDSKA MODROST

Če brat bratu pomaga, sta kakor trdno mesto.

Sv. pismo. Preg. 18, 19.

Bolje je z modrim jokati kot z norcem peti.

Ljudski pregovor.

V I N O T O K * O K T O B E R

1 Nedelja

- 2 Ponedeljek
3 Torek
4 Sreda
5 Četrtek
6 Petek
7 Sobota

18. POBINKOŠTNA, ROZNOVENSKA. Remigij, š.

Angeli varuhi; Teofil, sp.
Terezija Deteta Jezusa, dev.; Kandid, muč.
Frančišek Asiški, sp.; Edvin, kralj; Avrea, d.
Placid in tov., muč.; Flavijana, dev.; Marcelin, šk.
Brunon, sp.; Marija Frančiška, dev.; Fides, dev. m.
Rožnovenska Mati božja

Jezus ozdravi
mrtvoudnega.
(Mt 9, 1—8.)

8 Nedelja

- 9 Ponedeljek
10 Torek
11 Sreda
12 Četrtek
13 Petek
14 Sobota

19. POBINKOŠTNA. Brigita, vd.; Starček Simeon

Posveč. cerkva (v ljublj. šk.); Janez Leopold, sp.
Frančišek Borgia, sp.; Danijel in tov., muč.
Materinstvo Dev. Mar.; Emilijan, sp.; Pavlin, šk.
Maksimilijan Celjski, šk.; Serafin, sp.; Salvin, šk.
Edvard, kralj; Kolomon, muč.; Hugolin, muč.
Kalist, p. muč.; Just, škof; Gaudencij, šk. muč.

Prilika o
kraljevi
ženitnini,
(Mt 22, 1—14.)

15 Nedelja

- 16 Ponedeljek
17 Torek
18 Sreda
19 Četrtek
20 Petek
21 Sobota

20. POBINKOŠTNA, ŽEGNANJSKA. Terezija A.

Hedviga, vd.; Viktor, papež; Gal, opat
Marjeta Alakok, dev.; Aleksander, muč.
Luka, evangelist; Julijan, puščavnik
Peter Alkantarski, sp.; Etbin, opat; Lucij, muč.
Janez Kentski, sp.; Felicijan, muč.; Irena, d. m.
Uršula in tov., muč.; Hilarion, opat; Jakob, šk.

Jezus ozdravi
sina kralje-
vega uradnika,
(Jan 4, 46—53.)

22 Nedelja

- 23 Ponedeljek
24 Torek
25 Sreda
26 Četrtek
27 Petek
28 Sobota

21. POBINK., MISIJONSKA. Marija Salome

Ignacij, škof; Klotilda, dev. muč.; Roman, škof
Rafael, nadangel; Kristina, dev.; Feliks, muč.
Krizant in Darija, muč.; Krispin, muč.; Hilarij, šk.
Evarist, p.; Lucijan in tov., muč.; Gaudioz, šk.
Frumencij, šk.; Sabina, muč.; Vincencij, muč.
Simon in Juda, apostola; Cirila, dev.

Prilika o
neusmiljenem
hlapcu.
(Mt 18, 23—35.)

29 Nedelja

- 30 Ponedeljek
31 Torek

22. POBINKOŠTNA, KRISTUS KRALJ. Ida, d.

Alfonz Rodriguez, sp.; Klavdij in tov., muč.
Volbenk, šk.; Krištof, muč.; Antonin, škof

O božjem
kraljestvu.
(Jan 18, 33—37.)

Sonce stopi v znamenje škorpiona dne 23. oktobra.

ZAPISKI

OKTOBER

Dan	Sonce vzhaja	zanaja	Dolžin dneva	Luna
1	5,59	17,40	11,41	3
2	6,00	17,38	11,38	2
3	6,02	17,36	11,34	1 dni pr.
4	6,03	17,33	11,30	☾ 9,-
5	6,05	17,31	11,26	6
6	6,06	17,29	11,23	5
7	6,07	17,28	11,21	4 dni pred ☽
8	6,08	17,27	11,19	3
9	6,09	17,25	11,16	2
10	6,11	17,23	11,12	1
11	6,12	17,22	11,10	☽ 14,-
12	6,14	17,18	11,04	6
13	6,15	17,16	11,01	5
14	6,17	17,14	10,57	4 dni pred ☽
15	6,19	17,12	10,53	3
16	6,20	17,11	10,51	2
17	6,20	17,10	10,50	1
18	6,20	17,09	10,49	☽ 5,-
19	6,23	17,08	10,45	6
20	6,24	17,05	10,41	5
21	6,25	17,03	10,38	4 dni pred ☽
22	6,26	17,01	10,35	3
23	6,27	17,00	10,33	2
24	6,30	16,58	10,28	1
25	6,32	16,56	10,24	☽ 22,-
26	6,34	16,54	10,20	8
27	6,35	16,53	10,18	7
28	6,36	16,52	10,16	6 dni pred ☽
29	6,37	16,51	10,14	5
30	6,38	16,49	10,11	4
31	6,40	16,47	10,07	3

Spravljamo peso, korenje, zelje in repo. Pred zimo polja preorjemo. Po travnikih pasemo živino. Obiramo zimsko sadje. Splošna trgatev. P. tamo svinje.

VREMENSKI PREGOVORI

Kakor je sveta Uršula pričela,
bo zima vsa izpela.

Sveti Luka —
sneg prikuka.

Sveti Gal (16.) deževen ali suh,
prihodnjega poletja ovaduh.

Se nerado listje obleti,
vsak se zime naj boji.

BOŽJA IN LJUDSKA MODROST

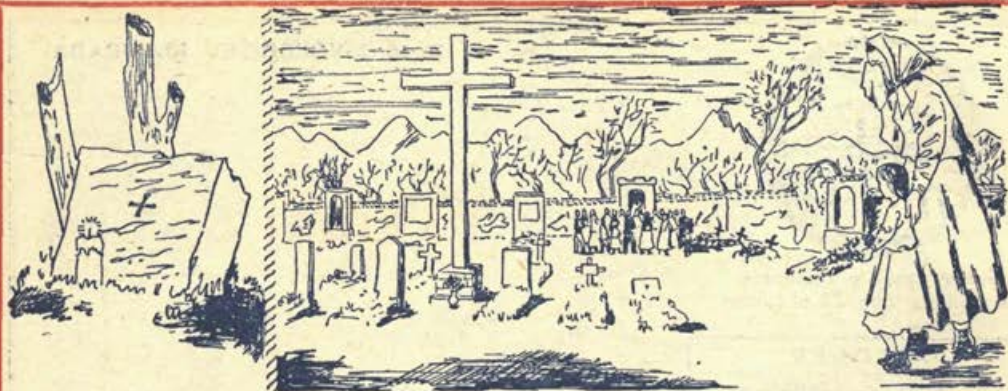
Kdor govori laži, se pogubi in kriva
priča ne bo brez kazni.

Sv. pismo. Preg 18, 19.

Laži je plitvo dno.

Laž je ključ h koncu.

Ljudski pregovor.

L I S T O P A D * N O V E M B E R

1 Sreda	VSI SVETI. Severin, sp.; Cezarij, muč.	
2 Četrtek	Spomin vernih duš; Viktorin, šk. muč.	
3 Petek	Teofil, muč.; Valentin in tov., muč.; Hubert, šk.	
4 Sobota	Karel Boromejski, šk.; Vital in tov., muč.	
5 Nedelja	23. POBINK., ZAHVALNA. Zaharija in Elizabeta	Jezus obudi Jairovo hčer. (Mt 9, 18—26.)
6 Ponedeljek	Leonard, sp.; Feliks, muč.; Helena, devica	
7 Torek	Engelbert, šk.; Vilibrod, šk.; Herkulan, šk. muč.	
8 Sreda	Štirje kronani muč.; Klavdij in tov., muč.	
9 Četrtek	Teodor, muč.; Posvečenje bazilike Odrešenika	
10 Petek	Andrej Avelinski, sp.; Demetrij, šk. muč.	
11 Sobota	Martin, škof; Valentin, muč.; Menas, muč.	
12 Nedelja	24. POBINKOSTNA. Martin, p. muč.; Avrelij, šk.	O dobrem semenu. (Mt 13, 24—30.)
13 Ponedeljek	Stanislav Kostka, sp.; Didak, sp.; Nikolaj I., p.	
14 Torek	Nikolaj Tavelić, muč.; Jozafat Kunčević, muč.	
15 Sreda	Albert Veliki, cerkv. uč.; Leopold, sp.	
16 Četrtek	Jedrt, dev.; Otmar, opat; Edmund, škof	
17 Petek	Gregorij Čudodelni, šk.; Hugon, šk.; Viktorija, m.	
18 Sobota	Posveč. cerkva sv. Petra in Pavla; Odon, opat	
19 Nedelja	25. POBINKOSTNA. Elizabeta, kralj.; Krispin, šk.	Prilika o gorčičnem zrnu. (Mt 13, 31—35.)
20 Ponedeljek	Feliks Valoaški, sp.; Simplicij, šk.; Edmund, kr. m.	
21 Torek	Darovanje Dev. Mar.; Kolumban, opat	
22 Sreda	Cecilija, dev. muč.; Filemon in tov., muč.	
23 Četrtek	Klemen, p. muč.; Felicita, muč.; Lukrecija, d. m.	
24 Petek	Janez od Križa, sp.; Krizogon, muč.; Flora, d. m.	
25 Sobota	Katarina, dev. muč.; Erazem, muč.; Jukunda, dev.	
26 Nedelja	26. POBINK. Silvester, opat; Peter Aleks., m.	O razdejanju Jeruzalema. (Mt 24, 15—35.)
27 Ponedeljek	Virgilij, šk.; Valerijan, oglej. šk.; Čud. svetinja	
28 Torek	Gregor III., p.; Ruf in tov., muč.; Bazilij, m.	
29 Sreda	Saturnin, šk. muč.; Gelazij, p.; Illuminata, dev.	
30 Četrtek	Andrej, apostol; Justina, dev. muč.	

Sonce stopi v znamenje
strelca dne 22. novembra.

7. 11. SPOMIN OKTOBRSE REVO-
LUCIJE V RUSIJI
29. in 30. 11. OBLETNICA ZASEDANJA
AVNOJ

ZAPISKI

NOVEMBER

Dan	Sonce vzhaja zahaja		Dolžina dneva	Luna
1	6,41	16,45	10,04	2 dni pr. ☽
2	6,43	16,43	10,00	1 dni pr. ☽
3	6,45	16,42	9,57	☾ 2, -
4	6,46	16,40	9,54	6
5	6,48	16,40	9,52	5
6	6,49	16,39	9,50	4 dni pred ☽
7	6,50	16,39	9,49	3
8	6,51	16,36	9,45	2 dni pred ☽
9	6,53	16,35	9,42	1
10	6,54	16,33	9,39	☽ 0, -
11	6,56	16,32	9,36	5
12	6,58	16,30	9,32	4 dni pred ☽
13	6,59	16,29	9,30	3
14	7,01	16,28	9,27	2 dni pred ☽
15	7,03	16,27	9,24	1
16	7,04	16,26	9,22	☽ 16, -
17	7,04	16,25	9,21	7
18	7,05	16,25	9,20	6
19	7,06	16,24	9,18	5 dni pred ☽
20	7,08	16,23	9,15	4
21	7,09	16,22	9,13	3 dni pred ☽
22	7,11	16,21	9,10	2
23	7,12	16,20	9,08	1
24	7,14	16,19	9,05	☽ 16, -
25	7,15	16,19	9,04	7
26	7,16	16,19	9,03	6
27	7,17	16,19	9,02	5 dni pred ☽
28	7,18	16,18	9,00	4
29	7,19	16,18	8,59	3 dni pred ☽
30	7,20	16,17	8,57	2

Skrajni čas za setev pšenice, za gnojenje in oranje. Razvažamo gnojnico, a ne na zamrzlo zemljo. Zavarujemo dréve pred zajcem. Opravljamo zimsko kop. Četrtilč žveplamo prazne vinske posode. Sekamo les, napravljamo drva, grabimo liste za steljo. Živino spuščamo v tekališče, da se sprehodi. Če še ni snega, jo pašemo po travnikih.

VREMENSKI PREGOVORI

Deževni vsi sveti,
pozimi hudi zameti.

Sveti Martin naj bo suh,
da pozimi raste kruh.

Če mokro zemljo sneg pokrije,
bo malo prida za kmetije.

Sneg svetega Andreja
polju ni kaj prida odeja.

Sneg sv. Andreja sto dni leži in žito mori.

BOŽJA IN LJUDSKA MODROST

Boljše je malo po pravici kakor obilo
po krivici.

Sv. pismo, Preg 16, 8.

Krivično blago pod streho, pa molji v
zrnju.

Ljudski pregovor.

G R U D E N * D E C E M B E R

1 Petek	Marijan in tov., muč.; Natalija, žena; Nahum, pr.	
2 Sobota	Bibijana, dev. muč.; Pavlina, muč.; Blanka, kr.	
3 Nedelja	1. ADVENTNA. Francišek Ksav., spoznavalec	O poslednji sodbi. (Lk 21, 25—33.)
4 Ponedeljek	Barbara, dev. muč.; Peter Krizolog, cerkv. uč.	
5 Torek	Saba, opat; Dalmacij, šk. muč.; Julijan, m.	
6 Sreda	N i k o l a j, šk.; Apolinarij, muč.	
7 Četrtek	Ambrozij, šk. in cerkv. uč.; Urban, škof	
8 Petek	BREZMADEŽNO SPOČETJE DEVICE MARIJE	
9 Sobota	Peter Fourier, sp.; Valerija, muč.; Gorgonija	
10 Nedelja	2. ADVENTNA. Melkiad, p. muč.; Loretska M. b.	Janez Krstnik pošlje svoja učenca k Jezusu. (Mt 11, 2—10.)
11 Ponedeljek	Damaz I., p.; Danijel, sp.; Evtihij, muč.	
12 Torek	Aleksander, muč.; Maksencij in tov., muč.	
13 Sreda	Lucija, dev. muč.; Otilija, dev.; Orest, m.	
14 Četrtek	Spiridion, šk.; Just, muč.; Nikazij, muč.	
15 Petek	Anton in tov., muč.; Maksimin, šk.; Konrad, sp.	
16 Sobota	Evzebij, šk. muč.; Albina, dev.; Adon, škof	
17 Nedelja	3. ADVENTNA. Lazar, šk.; Vivina, dev.	Janez Krstnik pričuje o Kristusu. (Jan 1, 19—28.)
18 Ponedeljek	Gracijan, šk.; Teotim, muč.; Simplcij, muč.	
19 Torek	Urban V., p.; Tea, muč.; Favsta, vdova	
20 Sreda	Kvatre; Evgenij in Makarij, muč.; Julij, m.	
21 Četrtek	Tomaž, apostol; Severin, šk.; Glicerij, muč.	
22 Petek	Kvatre; Demetrij in tov., muč.; Flor, muč.	
23 Sobota	Kvatre; Viktorija, dev. muč.; Servul, sp.	
24 Nedelja	4. ADVENTNA. Sveti večer. Adam in Eva	
25 Ponedeljek	BOŽIČ, ROJSTVO GOSPODOVO. Anastazija, m.	
26 Torek	Štefan*, prvi mučenec; Marin, mučenec	Janez Krstnik poklican v službo predhodnika. (Lk 3, 1—6.)
27 Sreda	Janez Evangelist, apostol; Fabiola, vd.	
28 Četrtek	Nedolžni otročiči; Kastor, muč.	
29 Petek	Tomaž, šk. muč.; David, kralj; Marcel, opat	
30 Sobota	Evgenij, šk.; Liberij, šk.; Rajner, šk.	
31 Nedelja	NEDELJA PO BOŽIČU. Silvester I., p.; Melanija	Simeon in Ana oznanjata Gospoda. (Lk 2, 33—40.)

Sonce stopi v znamenje
kozoroga dne 22. decembra.

ZAPISKI

DECEMBER

Dan	Sonce vzhaja zahaja		Dolžina dneva	Luna
1	7,22	16,16	8,54	1 dan nr. 6
2	7,23	16,16	8,53	☾ 7,-
3	7,24	16,15	8,51	6
4	7,26	16,15	8,49	5
5	7,27	16,15	8,48	4
6	7,28	16,15	8,47	3
7	7,28	16,15	8,47	2
8	7,29	16,14	8,45	1
9	7,30	16,14	8,44	☉ 10,-
10	7,31	16,14	8,43	6
11	7,32	16,14	8,42	5
12	7,33	16,14	8,41	4
13	7,34	16,14	8,40	3
14	7,35	16,14	8,39	2
15	7,36	16,14	8,38	1
16	7,37	16,15	8,38	☾ 7,-
17	7,38	16,16	8,38	7
18	7,38	16,16	8,38	6
19	7,38	16,16	8,38	5
20	7,39	16,17	8,38	4
21	7,39	16,17	8,38	3
22	7,40	16,18	8,38	2
23	7,40	16,18	8,38	1
24	7,40	16,19	8,39	☉ 11,-
25	7,41	16,20	8,39	7
26	7,41	16,20	8,39	6
27	7,41	16,21	8,40	5
28	7,41	16,21	8,40	4
29	7,41	16,21	8,40	3
30	7,42	16,22	8,40	2
31	7,43	16,23	8,40	1

Popravljamo orodje in stroje. Če ni zemlja zmrzla, gnojimo travnikom s kompostom in umetnimi gnojili. Na vrtovih pokrijemo nasade z listjem in smrečjem. Snažimo drevje in okopavamo kolobarje. Krmimo ptice. Pretakamo vino. Spravljamo les iz gozdov.

VREMENSKI PREGOVORI

Prvega tedna v adventu mraz, trajal bo ves zimski čas.

Dež in veter pred božičem, koplje jamo rad mrličem.

Božični dež — vzame rž.

Zelen božič — bela velika noč.

BOŽJA IN LJUDSKA MODROST

Kjer vidiš, da je mnogo rok, zaklepaj. Vse, kar izdaš, preštej in pretehtaj, prejemke in izdatke vse zapiši.

Sv. pismo, Sirah 42, 7.

Oko gospodarja in gospodinje pita živino.

Ljudski pregovor.

ABECEDNI IMENIK SVETNIKOV IN GODOV

Tu so našteti tisti godovi in tista imena svetnikov, ki so pri nas najbolj v navadi. Vseh ni, zlasti ni marsikaterega imena, ki ga ljudje po svoje krajšajo in oblikujejo. Če kak član naše Družbe želi pojasniti, naj se oglasi; radi mu bomo ustregli.

Večkrat pa želijo starši dati otroku ime, ki ga med svetniki ne najdemo. Ali imajo pravico? Opozarjamo najprej: naša skozi desetletja v Slovencih udomačena imena so za nas najlepša in obenem tudi značilna. Do tega spoznanja so

prišli zlasti slovenski izobraženci, ki dajejo svojim otrokom zopet krepka, stara imena: Peter, Miklavž, Majda, Meta, Špela, Janez, Marko, Vid itd. Če bi pa le kdo želel dati posebno ime, velja za katoličane tale zapoved: »Želja svete Cerkve je, ne stroga zapoved, da starši dajejo otrokom imena svetnikov. Če pa starši izrecno žele dati drugo ime, naj se dodá krščencu še ime kakega svetnika in se obe imeni zapišeta v krstno knjigo.« Dolžnost katoličanov je, da se ravnajo po tej odredbi.

- Abdon (in Senen), muč., 30. jul.
 Abraham, očak, 9. okt.
 Ada (slej Adelhajda)
 Adalbert (Vojteh), škof, 23. apr.
 Adam (in Eva), prvi st., 24. dec.
 Adelhajda, vdova, 16. dec.
 Adolf, škof, 11. febr.
 Adolf, spozn., 12. jun.
 Adolf, škof, 17. jun.
 Adon, škof, 16. dec.
 Adrijan, muč., 8. sept.
 Afra, muč., 24. maja
 Afra, muč., 9. avg.
 Agapa, dev., muč., 5. marca
 Agapa, dev., muč., 3. apr.
 Agapit (Ljubo), muč., 18. avg.
 Agapit, papež, 20. sept.
 Agata (Doroslava), d., m., 5. febr.
 Agaton, papež, 10. jan.
 Agaton, papež, 16. febr.
 Agaton, muč., 7. dec.
 Agej (in Ozej), pr., 4. jul.
 Agripina, dev., muč., 23. jan.
 Ahacij (in tov.), muč., 22. jun.
 Ahilej (in Nerij), muč., 12. maja
 Akvila, muč., 20. maja
 Akvilina dev., 13. jun.
 Alban (Belo), muč., 21. jun
 Alberik, opat, 26. jan.
 Albert, škof, muč., 8. apr.
 Albert, spozn., 7. avg.
 Albert Vel., spozn., 15. nov.
 Albin (Belko), škof, 1. marca
 Albina, dev., muč., 16. dec.
 Albin (in Ingenuin), šk., 13. febr.
 Aleksander (Šaša), šk., 23. apr.
 Aleksander, pap., muč., 3. maja
 Aleksander, šk., 11. avg.
 Aleksander, muč., 9. sept.
 Aleksander Savli, 11. okt.
 Aleksander, muč., 17. okt.
 Aleksander, muč., 12. dec.
 Aleksandra, muč., 20. marca
 Aleksandra, dev., muč., 18. maja
 Aleš, spozn., 17. julija
 Alterij, opat, 12. aprila
 Alfonz, škof, 23. jan.
 Alfonz Ligv., škof, 2. avg.
 Alfonz Rodr., spozn., 30. okt.
 Alfred, opat, 12. jan.
 Alojzij Gonzaga, spozn., 21. jun.
 Amadej, spozn., 30. marca
 Amalija (Ljubica), 10. jul.
 Amand, škof, 6. febr.
 Ambrozij, škof, c. uč., 7. dec.
 Ambrozij Sien., bl., 20. marca
 Ana Garzia, dev., 7. jun.
 Ana, mati Marije Device, 26. jul.
 Ana, prerokinja, 1. sept.
 Anaklet, papež, 13. jul.
 Ananija, muč., 25. jan.
 Ananija, muč., 1. dec.
 Anastazij, muč., 22. jan.
 Anastazij, papež, 27. apr.
 Anastazij, muč., 21. avg.
 Anastazij, muč., 7. sept.
 Anastazija, muč., 5. febr.
 Anastazija, muč., 15. febr.
 Anastazija, muč., 15. apr.
 Anastazija, dev., 14. avg.
 Anastazija, muč., 25. dec.
 Andrej (Hrabros.), K., šk., 4. febr.
 Andrej Bobola, muč., 21. maja
 Andrej Avelin, spozn., 10. nov.
 Andrej, apostol, 30. nov.
 Angela Folínska, vdova, 4. jan.
 Angela, dev., 10. maja
 Angela Merici, dev., 31. maja
 Angeli varuhi, 2. okt.
 Angelina, 21. jul.
 Angelus, spozn., 12. apr
 Angelus, 30. okt.
 Anicet, papež, 17. apr.
 Anter, papež, 3. jan.
 Antia, muč., 18. apr.
 Anton, pušč., 17. jan.
 Anton Padovanski, 13. jun.
 Anton M. Zaharija, spozn., 5. jul.
 Anton in tov., muč., 15. dec.
 Antonija Flor., vd., 28. febr.
 Antonija, dev., muč., 29. apr.
 Antonija, muč., 4. maja
 Antonija, dev., 27. okt.
 Antonin, opat, 14. febr.
 Antonin, škof, 10. maja
 Antonin, muč., 22. avg.
 Antonin, muč., 2. sept.
 Antonin, škof, 31. okt.
 Antonina, muč., 1. marca
 Antuza, muč., 27. avg.
 Anzelma, škof, c. uč., 21. apr.
 Apolinarij, šk., 23. jul.
 Apolinarij, muč., 6. dec.
 Apolonij, muč., 10. apr.
 Apolonij, muč., 18. apr.
 Apolonija, dev., muč., 9. febr.
 Aristid, spozn., 31. avg.
 Arkadij, muč., 12. jan.
 Atanazij, škof, c. uč., 2. maja
 Atanazija, vdova, 14. avg.
 Avguštin, škof, 28. maja
 Avguštin, škof, c. uč., 28. avg.
 Avrea (Zlata), dev., muč., 19. jul.
 Avrea, muč., 24. avg.
 Avrea, dev., 4. okt.
 Avrelij, škof, 12. nov.
 Avrelija, dev., 25. sept.
 Avrelija, dev., muč., 15. okt.
 Baldomir, spozn., 27. febr.
 Baltazar (Boltežar), kralj, 6. jan.
 Barbara, dev., muč., 4. dec.
 Barba, muč., 29. jan.
 Barnaba, apostol, 11. jun.
 Bazilij, muč., 22. marca
 Bazilij, škof, c. uč., 14. jun.
 Bazilij, muč., 28. nov.
 Bazilisa (in Julijan), m., 9. jan.
 Beata (Blažena), muč., 8. marca
 Beatrika, muč., 29. jul.
 Beda Čast., c. uč., 27. maja
 Benedikt, opat, 21. marca
 Benedikt Niger, spozn., 4. apr.
 Benedikt Jožef, spozn., 16. apr.
 Benedikt XI., papež, 7. jul.
 Benedikta, muč., 4. jan.
 Benedikta, dev., 6. maja
 Benedikta, dev., muč., 8. okt.
 Benigen, muč., 13. febr.
 Benigen, muč., 1. nov.
 Benjamin, muč., 31. marca
 Benon, škof, 26. jun.
 Benvard (s tov.), škof, 25. okt.
 Benvenuto, škof, 22. marca
 Berárd, muč., 16. jan.
 Bernard, škof, 12. marca
 Bernard, spozn., 15. jun.
 Bernard, opat, 20. avg.
 Bernard Oliški, spozu, 26. avg.
 Bernarda Lurška, dev., 16. apr.
 Bernardin Foški, 27. nov.
 Bernardin Sienski, sp., 20. maja
 Berta, dev., 4. jul.
 Bertold, spozn., 29. marca
 Bertram, škof, 3. jul.
 Bertram, patr. oglejski, 6. jun.
 Bibijana, dev., muč., 2. dec.
 Blanka, kralj., 2. dec.
 Blaž, škof, muč., 3. febr.

Blaženko (glej Makarij)
 Bogdan (glej Deodat)
 Bogdan (glej Matija)
 Bogo (glej Bogomir)
 Bogoljub (glej Teofil)
 Bogomil, škof, 10. jun.
 Bogomila, 6. jul.
 Bogomir (Bogo, Božo), šk., 8. nov.
 Bojan (glej Mohor)
 Bonaventura, šk., c. uč., 14. jul.
 Bonifacij, muč., 14. maja
 Bonifacij, papež, 25. maja
 Bonifacij, škof, muč., 5. jun.
 Bonifacij, papež, 25. okt.
 Boris, kralj, 2. maja
 Boštjan (glej Sebastijan)
 Božena (glej Natalija)
 Božidar (glej Teodor)
 Branimir (glej Frančišek)
 Branko (glej Frančišek)
 Breda (glej Friderika)
 Brezm. spočetje M. D., 8. dec.
 Brigita, dev., 1. febr.
 Brigita, vdova, 8. okt.
 Bronislava, 7. sept.
 Brunon, škof, 17. maja
 Brunon, spozn., 6. okt.
 Cecilija, dev., muč., 22. nov.
 Ceferin, papež, 26. avg.
 Celerin, muč., 3. febr.
 Celestin, papež, 6. marca
 Celestin, papež, 19. maja
 Cezarij, muč., 1. nov.
 Ciprijan, škof, muč., 14. sept.
 Ciprijan (in Justina), m., 26. sept.
 Ciriak (Larg in Smaragd), 8. avg.
 Ciril Aleksandrijski, šk., 9. febr.
 Ciril Jeruzal., šk., c. uč., 18. mar.
 Ciril diakon, 29. marca
 Ciril (in Metod) slov. ap., 5. jul.
 Cirila, muč., 5. julija
 Cirila, dev., muč., 28. okt.
 Cita, dev., 27. apr.
 Cvetka (glej Terezija D. J.)
 Dalmacij, škof, muč., 5. dec.
 Damaz, papež, 11. dec.
 Danijel (Dana, Danilo) pr., 21. jul.
 Danijel (in tov.), muč., 10. okt.
 Daniel spozn., 11. dec.
 Darij, muč., 19. dec.
 Darinka (glej Darij ali Martina)
 David, kralj, 29. dec.
 Demetrij, muč., 9. apr.
 Demetrij, muč., 14. avg.
 Demetrij, škof, muč., 10. nov.
 Demetrij (in tov.), muč., 22. dec.
 Demetrija, dev., 21. jun.
 Deodat (Bogdan), muč., 8. nov.
 Deziderij (Željko), šk., 23. maja
 Didak Jožef, bl., 21. marca
 Didak, spozn., 13. nov.
 Dinko (glej Dominik)
 Diogen, muč., 6. apr.
 Dionizij, muč., 8. febr.
 Dionizij, škof, muč., 9. okt.
 Dionizija, muč., 12. dec.
 Dizma, desni razb., 25. marca
 Dominik (Vladimil), sp., 4. avg.
 Dominika, muč., 6. jul.
 Domnii, muč., 11. apr.
 Donat, muč., 7. apr.
 Donat, škof, muč., 7. avg.
 Donat, spozn., 29. okt.
 Donata, muč., 17. jul.
 Doroslava (glej Agata)
 Doroteja (Dora), d., m., 6. febr.
 Doroteja (in tov.), d., m., 3. sept.
 Dragica (glej Karel)
 Dragotin, Drago (glej Karel)
 Dula, muč., 25. marca
 Dušan (glej Spiridion)
 Eberhard, škof, 8. jan.
 Eberhard, škof, 8. jan.
 Eberhard, škof, 23. jun.
 Eberhard, škof, 28. nov.
 Edita, dev., 16. sept.
 Edmund, škof, 16. nov.
 Edmund, kr., muč., 20. nov.
 Edmund (in tov.), muč., 1. dec.
 Edvard, kralj, muč., 18. marca
 Edvard, kralj, 13. okt.
 Edvin, kralj, 4. okt.
 Eirem, cerkv. uč., 18. jun.
 Egidij (Roger in Odorik), 28. jan.
 Egidij od sv. Jožefa, 7. febr.
 Egidij (Ilij, Tilen), opat, 1. sept.
 Ekspedit, muč., 19. apr.
 Eleonora, dev., 21. febr.
 Elevterij, škof, muč., 20. febr.
 Elevterij, muč., 18. apr.
 Elevterij, papež, muč., 26. maja
 Elija, prerok, 20. jul.
 Elizabeta (Špela), kraljica, 8. jul.
 Elizabeta, kraljica, 19. nov.
 Elizej, prerok, 14. jun.
 Ema, vdova, 19. apr.
 Emanuel, muč., 26. marca
 Emeram, škof, muč., 22. sept.
 Emerencijana, dev., m., 23. jan.
 Emerik, spozn., 5. nov.
 Emigdij, škof, muč., 9. avg.
 Emil (Milan), muč., 22. maja
 Emilija (Milica), dev., 17. avg.
 Emilijan (Milan), škof, 11. sept.
 Emilijan, spozn., 11. okt.
 Emilijana (Milena), dev., 5. jan.
 Emilijana, muč., 30. jun.
 Engelbert, škof, 7. nov.
 Epigmenij, muč., 24. marca
 Erazem, škof, muč., 2. jun.
 Erazem, muč., 25. nov.
 Erazma (s tov.), muč., 3. sept.
 Erik, kralj, 18. maja
 Ermin, muč., 27. apr.
 Ernest, škof, 12. jan.
 Ertruda (Erna), dev., 11. sept.
 Erbin, opat, 19. okt.
 Etelbert, kralj, 25. febr.
 Eva (in Adam), prvi st., 24. dec.
 Evald, muč., 3. okt.
 Evarist I., papež, muč., 26. okt.
 Evfemija (in tov.), d., m., 3. sept.
 Evfrazija, dev., 13. marca
 Evgenij, muč., 24. jan.
 Evgenij, muč., 20. marca
 Evgenij, škof, 2. maja
 Evgenij I., papež, 2. jun.
 Evgenij, papež, 8. jul.
 Evgenij, škof, 13. jul.
 Evgenij (in Makarij), m., 20. dec.
 Evgenij, škof, 30. dec.
 Evgenija, dev., 25. dec.
 Evlalija, dev., muč., 12. febr.
 Evstahij (in tov.), muč., 20. sept.
 Evstohija, dev., 13. febr.
 Evstohija, dev., muč., 2. nov.
 Evtihij, muč., 14. marca
 Evtihij, muč., 29. sept.
 Evtihij, muč., 11. dec.
 Evtihijan, papež, muč., 8. dec.
 Evzebij, muč., 6. marca
 Evzebij, spozn., 14. avg.
 Evzebij, škof, muč., 16. dec.
 Ezekijel, prerok, 10. apr.
 Fabij, muč., 31. jul.
 Fabij, muč., 31. jul.
 Fabijan (in Sebast.), muč., 20. jan.
 Fabiola, vdova, 27. dec.
 Favsta, vdova, 19. dec.
 Favstin (in Jovita), m., 15. febr.
 Felicijan, šk., muč., 24. jan.
 Felicijan (in Primož), m., 9. jun.
 Felicijan, škof, muč., 20. okt.
 Felicita, muč., 7. marca
 Felicita s 7 sinovi, muč., 10. jul.
 Felicita, muč., 23. nov.
 Feliks Nol. (Srečko), sp., 14. jan.
 Feliks IV., p., 30. jan.
 Feliks, škof, 21. febr.
 Feliks, spozn., 21. maja
 Feliks I., papež, muč., 30. maja
 Feliks (in Fortunat), 18. jun.
 Feliks (in Nabor), muč., 12. jul.
 Feliks II., papež, muč., 29. jul.
 Feliks in Adavkt, muč., 30. avg.
 Feliks, muč., 24. okt.
 Feliks, muč., 6. nov.
 Feliks Val., spozn., 20. nov.
 Ferdinand, kralj, 30. maja
 Ferdinand, spozn., 5. jun.
 Fidelis Sigm., muč., 24. apr.
 Fides (Vera), dev., muč., 1. avg.
 Fides, dev., muč., 6. okt.
 Fidencij, muč., 27. sept.
 Filemon (in Apol.), muč., 8. mar.
 Filemon, muč., 21. marca
 Filemon (in tov.), muč., 22. nov.
 Filip (in Jakob), apost., 1. maja
 Filip (Zdenko) Neri, sp., 26. maja
 Filip Benicij, spozn., 23. avg.
 Filip, muč., 13. sept.
 Filemona, dev., 11. avg.
 Firmin, škof, muč., 25. sept.
 Firmin, škof, 11. okt.
 Flavijan, muč., 18. jan.
 Flavijan, škof, 23. avg.
 Flavijana, dev., 5. okt.
 Flor, muč., 18. avg.
 Flor, muč., 22. dec.
 Flora (Cvetka), dev., 12. jun.

- Flora, dev., muč., 24. nov.
 Florentin, škof, 16. okt.
 Florentina, dev., 20. jun.
 Florian (Cvetko), muč., 4. maja
 Fortunat, spozn., 1. jun.
 Francišek (Branimir, Branko)
 Saleški šk., cerkv. uč., 29. jan.
 Francišek Kle, muč., 17. febr.
 Francišek Pavl., spozn., 2. apr.
 Francišek Hier., spozn., 17. maja
 Francišek Kar., spozn., 4. jun.
 Francišek Regis, spozn., 16. jun.
 Francišek Solan, spozn., 14. jul.
 Francišek Kald., spozn., 13. sept.
 Francišek Asiški, spozn., 4. okt.
 Francišek Borgia, sp., 10. okt.
 Francišek Ksaverij, sp., 3. dec.
 Franciška Rimska, vd., 9. marca
 Franciška Šantalska, vd., 21. avg.
 Friderik (Mirko), šk., m., 18. jul.
 Fridolin, opat, 6. marca
 Fruktuoz, šk., muč., 21. jan.
 Frumencij, škof, 27. okt.
- Gabrijel Žal. M. b., sp., 27. febr.
 Gabrijel, nadangel, 24. marca
 Gal, opat, 16. okt.
 Gala, vdova, 5. okt.
 Gaspar (Gašper), kralj, 6. jan.
 Gaudencij (Veselko), šk., 14. okt.
 Gaudencij, šk., 25. okt.
 Gaudioz, sp., 7. marca
 Gaudioz, škof, 26. okt.
 Gelazij, papež, 29. nov.
 Genovefa, dev., 3. jan.
 Gentilij, muč., 5. sept.
 Georgija, dev., 15. febr.
 Gerard, muč., 8. marca
 Gerard, škof, 23. apr.
 Gerard, škof, muč., 24. sept.
 Gerard Majela, 16. okt.
 German, škof, 12. maja
 Germana, dev., 15. jun.
 Gervazij (in Protazij), 19. jun.
 Gizela, kraljica, opatinja, 7. maja
 Glicerij, muč., 21. dec.
 Gotfrid (Bogomir), škof, 8. nov.
 Gothard, škof, 4. maja
 Gorgonij, muč., 9. sept.
 Gorgonija, 9. dec.
 Gracijan, škof, 18. dec.
 Gregor X., papež, 10. jan.
 Gregorij, papež, 13. febr.
 Gregorij, papež, 17. febr.
 Gregorij N. (Budislav), 9. marca
 Gregorij Vel., papež, 12. marca
 Gregorij Nacian, škof, 9. maja
 Gregorij, papež, 25. maja
 Gregorij, škof, 25. avg.
 Gregorij Čudodel., šk., 17. nov.
 Gregorij papež, 28. nov.
 Gvidon, spozn., 12. sept.
 Gvidon, opat, 31. marca
- Habakuk, prerok, 15. jun.
 Hadrijan III., papež, 8. jul.
 Hadrijan, muč., 8. sept.
 Hedviga (Vika), 17. okt.
- Helena (Jelka), kr., 15. aprila
 Helena, dev., 22. maja
 Helena Švedska, muč., 31. jul.
 Helena, mati Konst. Vel., 18. avg.
 Helena, dev., 6. nov.
 Heliodor, škof, 3. julija
 Hema (Ema), vdova, 27. jun.
 Henrik Suzo, spozn., 2. marca
 Henrik, škof, 25. jun.
 Henrik, cesar, spozn., 15. jul.
 Herbert, škof, 16. marca
 Herkulan, škof, 12. avg.
 Herkulan, škof, muč., 7. nov.
 Herman Jožef, spozn., 7. apr.
 Hermenegild, muč., 13. apr.
 Hermes, muč., 4. jan.
 Hermes, muč., 28. avg.
 Hieronim Emil., spozn., 20. jul.
 Hieronim, cerkv. uč., 30. sept.
 Higin, papež, muč., 11. jan.
 Hijacint, spozn., 17. avg.
 Hijacint (in Prot), muč., 11. sept.
 Hijacinta, dev., 30. jan.
 Hijacinta, dev., 6. febr.
 Hilarij (Radovan), c. uč., 14. jan.
 Hilarij (in Tacijan), m., 16. mar.
 Hilarij, škof, 25. okt.
 Hilarija, muč., 12. avg.
 Hilarion, opat, 21. okt.
 Hilda, 18. novembra
 Hildegarđa, opatinja, 17. sept.
 Hipolit (in Kasijan), m., 13. avg.
 Hipolit, škof, muč., 22. avg.
 Honorij, škof, 30. sept.
 Hozana, bl., 27. aprila
 Hrizogon, muč., 24. nov.
 Hubert, škof, 3. nov.
 Hugolin (in tov.), muč., 13. okt.
 Hugon, škof, 1. apr.
 Hugon, opat, 29. apr.
 Hugon, škof, 10. avg.
 Hugon, škof, 17. nov.
- Ida, dev., 13. apr.
 Ida, grofinja, 4. sept.
 Ida, devica, 29. okt.
 Ignacij (Ognjeslav), m., 1. febr.
 Ignacij Lojola, spozn., 31. jul.
 Ignacij, škof, 23. okt.
 Ilnunafa, dev., 29. nov.
 Inocencij, papež, 22. jun.
 Inocencij, papež, 28. jul.
 Irena (Miroslava), dev., 21. febr.
 Irena, dev., muč., 5. apr.
 Irena (s tov.), muč., 18. sept.
 Irena, dev., muč., 20. okt.
 Irenej, škof, 5. maja
 Irenej, spozn., 28. jun.
 Irenej, škof, muč., 4. jul.
 Irenej, škof, muč., 15. dec.
 Irmina, dev., 24. dec.
 Ivana (Jana) Val., vd., 4. febr.
 Ivana, žena, 24. maja
 Ivana (Orleanska), d., 30. maja
 Ivana Franč. Šantalska, 21. avg.
 Ivo, spozn., 19. maja
 Izabela, kraljica, 4. jan.
 Izabela, devica, 31. avg.
- Izajja, prerok, 6. jul.
 Izak, menih, 11. apr.
 Izidor, škof, muč., 2. jan.
 Izidor, škof, cerkv. uč., 4. apr.
 Izidor, kmet, spozn., 10. maja
- Jakob (Radoslav) ml., ap., 1. maja
 Jakob st., apostol, 25. jul.
 Jakob, pušč., 6. avg.
 Jakob, škof, 21. okt.
 Jakob iz Marke, sp., 28. nov.
 Janez Zlatousti, škof, 27. jan.
 Janez Miloščinar, škof, 30. jan.
 Janez Bosko, spozn., 31. jan.
 Janez de Brito, spozn., 4. febr.
 Janez Matski, spozn., 8. febr.
 Janez Jožef od Kr., 5. marca
 Janez od Boča, sp., 8. marca
 Janez Sarkander, bl., 17. marca
 Janez Damaščan, c. uč., 27. mar.
 Janez Kapistran, sp., 28. marca
 Janez Klimak, opat, 30. marca
 Janez Ev. pred Lat. vr., 6. maja
 Janez Avilski, sp., 10. maja
 Janez Krst. de la Salle, 15. maja
 Janez Nepomuk, sp., 16. maja
 Janez de Rosi, spozn., 23. maja
 Janez, papež, muč., 27. maja
 Janez Fakund, spozn., 12. jun.
 Janez Franc., spozn., 16. junija
 Janez Krstnik, rojstvo, 24. jun.;
 obglavljenje, 29. avg.
 Janez (in Pavel), muč., 26. jun.
 Janez Gvalbert, opat, 12. jul.
 Janez Kolumbin, bl., 31. jul.
 Janez Vianej, sp., 9. avg.
 Janez Berhmans, spozn., 13. avg.
 Janez Eudes, sp., 19. avg.
 Janez Leonard, sp., 9. okt.
 Janez Kentski, spozn., 20. okt.
 Janez Gabrijel Perb., m., 7. nov.
 Janez od Križa, spozn., 24. nov.
 Janez Evangelist, 27. dec.
 Janez, muč., 23. junija
 Januarij, škof, muč., 19. sept.
 Janoslav, 27. apr.
- Jeđrt Brab., muč., 17. marca
 Jeđrt, dev., 16. nov.
 Jelisava glej Elizabeta
 Jeremija, prerok, 1. maja
 Jernej, apostol, 24. avg.
 Jernej, škof, bl., 19. okt.
 Joahim, oče Marije, 16. avg.
 Joel, prerok, 13. jul.
 Jolanda, bl., 16. junija
 Jona, prerok, 21. sept.
 Jordan, spozn., 15. febr.
 Jošt, opat, 16. junija
 Jozafat Kunčevič, muč., 14. nov.
 Jožef iz Arimateje, 17. marca
 Jožef, ženin M. D., 19. marca
 Jožef Oriol, 23. marca
 Jožef Kal., spozn., 27. avg.
 Jožef Kupertin, spozn., 18. sept.
 Judita, muč., 6. maja
 Jukund, škof, 14. nov.
 Jukunda, dev., muč., 27. jul.
 Jukunda, dev., 25. nov.

Julij, spozn., 31. jan.
 Julij, papež, 12. apr.
 Julij, muč., 1. jul.
 Julij, muč., 19. avg.
 Julij, muč., 20. dec.
 Julija, muč., 7. jan.
 Julija, dev., 8. apr.
 Julija, dev., 22. maja
 Julija, dev., 22. julija
 Julija, dev., muč., 10. dec.
 Julijan (in Basilisa), muč., 9. jan.
 Julijan, škof, 27. jan.
 Julijan, škof, 28. jan.
 Julijan, muč., 13. febr.
 Julijan, muč., 19. febr.
 Julijan, škof, 8. marca
 Julijan, pušč., 18. okt.
 Julijan, muč., 5. dec.
 Julijana, vdova, 7. febr.
 Julijana, dev., muč., 16. febr.
 Julijana Falk., dev., 19. jun.
 Julijana, dev., muč., 17. avg.
 Jurij, muč., 24. apr.
 Just, škof, 28. maja
 Just, muč., 14. julija
 Just, škof, 14. okt.
 Just, muč., 18. okt.
 Just, muč., 2. novembra
 Just, muč., 14. dec.
 Justa, muč., 14. maja
 Justa, muč., 15. jul.
 Justin, muč., 14. apr.
 Justina, dev., muč., 26. sept.
 Justina, dev., muč., 30. nov.
 Juta, vdova, 13. jan.
 Juvencij, muč., 8. febr.
 Kajetan, spozn., 7. avgusta
 Kalist, škof, 14. avg.
 Kalist, papež, muč., 14. okt.
 Kamil (Leljiški, spozn., 18. jul.
 Kamil (in tov.), muč., 25. sept.
 Kancij (in tov.), muč., 31. maja
 Kandid, muč., 11. marca
 Kandid, muč., 3. okt.
 Kanut, kralj, muč., 19. jan.
 Karel (Dragotin) Bor., šk., 4. nov.
 Kastor, muč., 28. marca
 Kastor, muč., 28. dec.
 Katarina Ricci, dev., 13. febr.
 Katarina Gen., 22. marca
 Katarina Labouré, 31. dec.
 Katarina Švedska, 22. marca
 Katarina Sienska, dev., 30. apr.
 Katarina, dev., muč., 25. nov.
 Kazimir, spozn., 4. marca
 Kilijan, škof, 8. jul.
 Klara (Jasna), dev., 12. avg.
 Klavdij, škof, 6. jun.
 Klavdij, muč., 7. jul.
 Klavdij, muč., 30. okt.
 Klavdij (in Simforijan), 8. nov.
 Klemen M. Dvořak, 15. marca
 Klemen, papež, muč., 23. nov.
 Kleofa, muč., 25. sept.
 Klet (in Marcelin), škof, 26. apr.
 Klotilda, kraljica, 3. jun.
 Klotilda, dev., muč., 23. okt.
 Knut, kralj, 19. jan.
 Koloman, muč., 13. okt.
 Kolumban, opat, 21. nov.
 Konrad Plac., pušč., 19. febr.
 Konrad, spozn., 21. apr.
 Konrad, škof, 26. nov.
 Konrad, spozn., 15. dec.
 Konstancija, dev., m., 19. sept.
 Konstantin, muč., 29. jan.
 Kordula, dev., muč., 22. okt.
 Kornelij, škof, 2. jan.
 Kornelij, muč., 14. sept.
 Korona, muč., 14. maja
 Kozma (in Damijan), m., 27. sept.
 Krispin, muč., 25. okt.
 Krispin, škof, 19. nov.
 Krispin, muč., 5. dec.
 Kristijan, muč., 17. febr.
 Kristina, dev., muč., 13. marca
 Kristina, dev., muč., 24. jul.
 Kristina, dev., 24. okt.
 Kristina, dekla, 15. dec.
 Krištof Milanski, 11. marca
 Krištof, muč., 25. jul.
 Krištof, muč., 31. okt.
 Krizancijan (in tov.), 17. febr.
 Krizant (in Darija), m., 25. okt.
 Krizogon, muč., 24. nov.
 Kunigunda, cesarica, 3. marca
 Kuno, spozn., 1. jun.
 Kutbert, škof, 20. marca
 Kvirin, muč., 30. marca
 Ladislav, kralj, 27. jun.
 Lambert, škof, 14. apr.
 Lambert, škof, muč., 17. sept.
 Larg (Ciriak in Sm.), 8. avg.
 Lavra, 17. junija
 Lavrencij (Lovro), sp., 22. jul.
 Lavrencij, muč., 10. avg.
 Lavrencij Just., škof, 5. sept.
 Lazar, trž, muč., 13. apr.
 Lazar, škof, 17. dec.
 Lea, vdova, 22. marca
 Leander, škof, 27. febr.
 Leon, škof, 20. febr.
 Leon, muč., 14. marca
 Leon I., papež, c. uč., 11. aprila
 Leon IX., papež, 19. apr.
 Leon, škof, 22. apr.
 Leon III., papež, 12. jun.
 Leon II., papež, 18. jun.
 Leon, papež, 3. julija
 Leonard (Lenart), opat, 6. nov.
 Leonard Portom., sp., 17. nov.
 Leonida, muč., 22. apr.
 Leopold Gaj., 2. apr.
 Leopold, vojvoda, sp., 15. nov.
 Liberij, škof, 30. dec.
 Lidija, muč., 27. marca
 Lidija, vdova, 3. avg.
 Lin, papež, muč., 23. avg.
 Lioba (Ljuba), dev., 28. sept.
 Ljudmila, vdova, 16. sept.
 Longin, 2. maja
 Lucij, muč., 18. febr.
 Lucij, papež, muč., 4. marca
 Lucij, muč., 19. okt.
 Lucija, muč., 6. jul.
 Lucija, muč., 16. sept.
 Lucija, dev., muč., 13. dec.
 Lucijan, muč., 7. jan.
 Lucijan (in tov.), 26. okt.
 Ludger, 26. marca
 Ludovik Tol., škof, 19. avg.
 Ludovik, kralj, 25. avg.
 Ludovik Bert., spozn., 10. okt.
 Ludovika Marillac, dev. 15. mar.
 Luka, evangelist, 18. okt.
 Lukrecija, dev., muč., 23. nov.
 Macedonij, škof, 12. sept.
 Magdalena (Majda) P., 29. maja
 Magdalena, spokornica, 22. jul.
 Makabejski bratje, 1. avg.
 Makarij (Blaženko) A., op., 2. jan.
 Makarij, muč., 28. febr.
 Makarij, škof, 10. marca
 Makarij, škof, 20. jun.
 Makarij (in Evgenij), m., 20. dec
 Maksencij, muč., 12. dec.
 Maksim, muč., 13. apr.
 Maksim, škof, 5. maja
 Maksim, škof, muč., 29. maja
 Maksima, muč., 26. marca
 Maksima, muč., 2. sept.
 Maksimijan, škof, muč., 3. okt.
 Maksimilijan, škof, 21. febr.
 Maksimilijan, škof, muč., 12. okt
 Maksimin, škof, 15. dec.
 Mamert, škof, 11. maja
 Marcel, papež, muč., 16. jan.
 Marcel, muč., 29. jun.
 Marcel, opat, 29. dec.
 Marcela, vdova, 31. jan.
 Marcelijan, muč., 18. jun.
 Marcellin, muč., 2. jun.
 Marcellin, škof, 5. okt.
 Marcelina, dev., 17. jul.
 Marij (in tov.), muč., 19. jan.
 Marije bl. Device godovi:
 Zaroka z Jožefom, 23. jan.
 Očiščevanje (svečnica), 2. febr.
 Lurška M. B., 11. febr.
 Oznanjenje M. D., 25. marca
 M. D. dobrega sveta, 26. apr.
 Kraljica apostolov, 16. maja
 Pomočnica kristj., 24. maja
 Srednica vseh milosti, 31. maja
 Marija, Mati m. b., 9. jun.
 Obiskanje Marijino, 2. jul.
 Marija, Kraljica miru, 9. jul.
 Karmelska M. B., 16. jul.
 Marija Snežna, 5. avg.
 Vnebovzelje M. D., 15. avg.
 Srce Marijino, 22. avg.
 Rojstvo Marije Dev., 8. sept.
 Ime Marijino, 12. sept.
 Marija 7 žalosti, petek po
 tihi nedelji in 15. sept.
 Rešiteljica jetnikov, 24. sept.
 Rožnovenska Kraljica, prvo
 ned. v oktobru in 7. nov.
 Materinstvo Marijino, 11. okt.
 Darovanje Marijino, 21. nov.
 Marija, čudod. svetinja, 27. nov

- Brezmadežno spočetje, 8. dec.
 Lavretanska M. B., 10. dec.
 Marija Kleofova, 9. apr.
 Marija Magdal. (glej Magdalena)
 Marija Magd. Pazzi, d., 29. maja
 Marija Frančiška, dev., 6. okt.
 Marijan, muč., 17. jan.
 Marijan, spozn., 19. avg.
 Marijan (in tov.), muč., 1. dec.
 Marin (in tov.), muč., 3. marca
 Marin, muč., 26. dec.
 Marjeta (Margareta), 28. jan.
 Marjeta Kort., spok., 22. febr.
 Marjeta, kraljica, 10. jun.
 Marjeta, dev., muč., 20. jul.
 Marjeta Alakok, dev., 17. okt.
 Marko, evangelist, 25. apr.
 Marko (in Marcelijan), 18. jun.
 Marko (in tov.), muč., 7. sept.
 Marta (in tov.), muč., 19. jan.
 Marta, dev., 29. julija
 Martin (Davorin), škof, 11. nov.
 Martin, papež, muč., 12. nov.
 Martina, dev., muč., 30. jan.
 Matej, apostol, 21. sept.
 Matija (Bogdan), ap., 24. febr.
 Matilda, dev., 26. febr.
 Matilda, kraljica, 14. marca
 Maver, opat, 15. jan.
 Mavricij (in tov.), muč., 22. sept.
 Mavrilij, škof, 13. sept.
 Medard, škof, 8. jun.
 Mehtilda, dev., 10. apr.
 Melanij, škof, 6. jan.
 Melanija, žena, 31. dec.
 Melhior, kralj, 6. jan.
 Melkiad, papež, muč., 10. dec.
 Menas, muč., 11. nov.
 Metod, škof, 14. jun.
 Mihael, nadangel, 29. sept.;
 njegovo prikazanje, 8. maja
 Miron, škof, 8. avg.
 Miron, muč., 17. avg.
 Miroslav (glej Friderik)
 Modest, škof, 24. febr.
 Modest, škof krški, 31. marca
 Mohor (in Fortunat), m., 12. jul.
 Monika, vdova, 4. maja
 Mojzes, prerok, 4. sept.
 Nada, 24. sept.
 Nahum, prerok, 1. dec.
 Najdenje Štefana, prv. m., 3. avg.
 Narcis, škof, 29. okt.
 Natalija (Božena), muč., 27. jul.
 Natalija, spozn., 1. dec.
 Nazarij, muč., 12. jun.
 Nazarij (in tov.), muč., 28. jul.
 Neofit, muč., 20. jan.
 Neronovi mučenci, 24. jun.
 Neža (Janja), dev., muč., 21. jan.
 Neža Praška, 2. marca
 Nicefor, patriarh, 13. marca
 Nikander, muč., 17. jun.
 Nikarij, muč., 14. dec.
 Neža (Montep.), dev., 20. apr.
 Nikolaj (in tov.), muč., 9. jul.
 Nikolaj Tol., spozn., 10. sept.
 Nikolaj I., papež, 13. nov.
 Nikola Tavelič, muč., 14. nov.
 Nikolaj (Miklavž), škof, 6. dec.
 Nikomed, muč., 15. sept.
 Norbert, škof, 6. jun.
 Notburga, dev., 13. sept.
 Obglavljenje Jan. Krst., 29. avg.
 Odilo, opat, 1. jan.
 Odon, opat, 18. nov.
 Odorik (Roger in Egidij), 28. jan.
 Ognjeslav (glej Ignacij)
 Olaf, kralj, 29. jul.
 Olga, kneginja, 11. jul.
 Onezifor, muč., 6. sept.
 Onezim, muč., 16. febr.
 Orest, muč., 9. nov.
 Orest, muč., 13. dec.
 Oskar, škof, 3. febr.
 Otilija, dev., 13. dec.
 Otmar, opat, 16. nov.
 Oton, muč., 16. jan.
 Oton, škof, 23. marca
 Ozej (in Agej), pr., 4. jul.
 Ožbald, kralj, muč., 5. avg.
 Pacifik, spozn., 25. sept.
 Pahomij, opat, 9. maja
 Pamfilij, muč., 1. jun.
 Pankracij, muč., 12. maja
 Panteleon, muč., 27. jul.
 Pashal, spozn., 17. maja
 Pastor, muč., 29. ma ca
 Pastor, spozn., 26. jul.
 Patricij (Patrik), šk., 17. marca
 Patricija, dev., 25. avg.
 Pavel, prvi puščavnik, 15. jan.
 Pavlovo spreobrnjenje, 25. jan.
 Pavel, muč., 2. marca
 Pavel od Križa, spozn., 28. apr.
 Pavel, škof, 7. jun.
 Pavel I., papež, 28. jun.
 Pavla spomin, 30. junija
 Pavla, vdova, 26. jan.
 Pavla, dev., muč., 3. jun.
 Pavla, dev., muč., 10. avg.
 Pavlin, oglejski škof, 11. jan.
 Pavlin Nol., škof, 22. jun.
 Pavlin škof, 31. avg.
 Pavlin, škof, 11. okt.
 Pavlina, 14. marca
 Pavlina, muč., 6. jun.
 Pavlina, dev., 2. dec.
 Pavlina, muč., 31. dec.
 Pelagija, muč., 23. marca
 Pelagija, muč., 11. jul.
 Pelagija, spozn., 17. dec.
 Peregrin, spozn., 27. apr.
 Peregrin, muč., 13. jun.
 Peregrin, spozn., 28. jul.
 Perpetua (in Felicita), 6. marca
 Perpetua, žena, 4. avg.
 Peter, škof, 9. jan.
 Peter Nol., spozn., 28. jan.
 Peter Dam., šk., c. uč., 23. febr.
 Peter Kanizij, c. uč., 27. apr.
 Peter, muč., 29. aprila
 Peter Regalat, spozn., 13. maja
 Peter Celestin, papež, 19. maja
 Peter (in tov.), muč., 2. jun.
 Peter (in Pavel), apost., 29. jun.
 Peter Eimard, sp., 3. avg.
 Peter Faber, sp., 9. avg.
 Peter Klaver, spozn., 9. sept.
 Peter Alkantara, sp., 19. okt.
 Peter Aleks., muč., 26. nov.
 Peter Krizolog, c. uč., 4. dec.
 Peter Furj, škof, 9. dec.
 Petra vezj, 1. avg.
 Petrov stol (v Rimu), 18. jan.
 Petrov stol (v Antioh.), 22. febr.
 Petronij, škof, 6. sept.
 Petronila, dev., 31. maja
 Pij V., papež, 5. maja.
 Pij I., papež, 11. jul.
 Placid (in tov.), muč., 5. okt.
 Placida, dev., 11. okt.
 Platon, menih, 4. apr.
 Plavt, muč., 29. sent.
 Polikarp, škof, muč., 26. jan.
 Poncijan, papež, muč., 19. nov.
 Potamijena, muč., 28. jun.
 Prakseda, dev., 20. jun.
 Prakseda, dev., 21. jul.
 Primož (in Felician), m., 9. jun.
 Priscila, žena, 16. jan.
 Priska, dev., muč., 18. jan.
 Prokopij, spozn., 27. febr.
 Prot (in Hijacint), muč., 11. sept.
 Protazij (in Gervazij), 19. jun.
 Ptolomei, šk., muč., 24. avg.
 Pudencijana, dev., 19. maja
 Pulherija, kraljica, 7. julija
 Radegunda, kraljica, 13. avg.
 Rafael, nadangel, 24. okt.
 Rajmund Penjafortski, 23. jan.
 Rajmund, spozn., 31. avg.
 Rajner, spozn., 17. jun.
 Rajner, škof, 30. dec.
 Rane sv. Frančiška, 17. sept.
 Regina, dev., muč., 7. sept.
 Remigij, škof, 1. okt.
 Renata, vdova, 22. maja
 Rihard, kralj, 7. febr.
 Rihard, škof, 3. apr.
 Robert, spozn., 17. apr.
 Robert, opat, 29. apr.
 Robert Bel., c. uč., 13. maja
 Robert, opat, 7. jun.
 Roderik, muč., 13. marca
 Rok, spozn., 16. avg.
 Roman, opat, 28. febr.
 Roman, opat, 22. maja
 Roman, muč., 9. avg.
 Roman, škof, 23. okt.
 Romana, dev., 23. febr.
 Romuald, opat, 7. febr.
 Roza Limanska, dev., 30. avg.
 Rozalija, dev., 4. sept.
 Rozina, vdova, 13. marca
 Rudolf, škof, 26. jan.
 Rudolf, muč., 17. apr.
 Rudolf (in tov.), muč., 27. jul.

- Ruf (in tov.), muč., 28. nov.
 Rufin, škof, 26. avg.
 Rupert, škof, 27. marca
- Saba (Sava), muč., 12. apr.
 Saba, opat, 5. dec.
 Sabina, muč., 29. avg.
 Sabina, muč., 27. okt.
 Sadot, šk. (in tov.), m., 20. febr.
 Saloma Mar., 22. okt.
 Salomon, škof, 28. sept.
 Salvator, spozn., 18. marca
 Salvin, škof, 12. okt.
 Samuel, prerok, 20. avg.
 Saturnin, muč., 29. nov.
 Savin, muč., 11. jul.
 Sedem bratov muč., 10. jul.
 Sedem ustanoviteljev, 12. febr.
 Sekunda, dev., muč., 10. jul.
 Senen (in Abdon), muč., 30. jul.
 Serafin, spozn., 12. okt.
 Serápión, škof, 21. marca
 Serena (Jasna), žena, 16. avg.
 Sergij, muč., 24. febr.
 Sergij, muč., 27. jul.
 Sergij I., papež, 8. sept.
 Sergij, muč., 7. okt.
 Servacij, škof, 13. maja
 Servul, spozn., 23. dec.
 Severin, opat, 8. jan.
 Severin, škof, 23. okt.
 Severin, spozn., 1. nov.
 Severin, škof, 21. dec.
 Sholastika, dev., 10. febr.
 Sibila, dev., 17. avg.
 Sidonij (Zdenko), škof, 23. avg.
 Sigismund (Žiga), muč., 11. maja
 Sikst I., papež, 3. apr.
 Sikst III., papež, 28. marca
 Sikst II., papež, 6. avg.
 Silverij, papež, 20. jun.
 Silvester, opat, 26. nov.
 Silvester, papež, 31. dec.
 Simeon, škof, muč., 18. febr.
 Simeon, škof, 21. apr.
 Simeon, starček, 8. okt.
 Simforijan (in Klavdij), 8. nov.
 Simforoza, muč., 18. jul.
 Simon (in Juda), apost., 28. okt.
 Simon, deček, muč., 24. marca
 Simplicij, muč., 18. dec.
 Slavka (Slavko) glej Alojzij
 Smaragd (Cirijak in Larg), muč., 8. avg.
 Sofronij, škof, 11. marca
 Sokrat, muč., 19. apr.
 Sonja glej Zofija
 Soter (in Gaj), pap., m., 22. apr.
 Sotera, dev., muč., 10. febr.
 Spiridion (Dušan), opat, 14. dec.
 Stanislav (Stanko), šk., 7. maja
 Stanislav Kostka, sp., 13. nov.
 Sulpicij, škof, 17. jan.
 Sulpicij, muč., 20. apr.
 Suzana (in Tiburcij), m., 11. avg.
- Štefan, opat, 17. aprila
 Štefan, muč., 25. apr.
- Štefan, papež, muč., 2. avg.
 Štefan, kralj ogrski, 2. sept.
 Štefan Pongrac, muč., 7. sept.
 Štefan, prvi mučenec, 26. dec.;
 najdenje njegovo, 3. avg.
 Štirje kronani muč., 8. nov.
- Tarbula, dev., muč., 22. apr.
 Tarzicij, muč., 15. avg.
 Tarzila, dev., 24. dec.
 Tatjana (Tanja), muč., 12. jan.
 Tea, muč., 19. dec.
 Tekla, muč., 26. marca
 Tekla, dev., muč., 23. sept.
 Telesfor, papež, muč., 5. jan.
 Teobald, pušč., 1. jul.
 Teodor (Božidar, Fedor), 7. jan.
 Teodor, muč., 15. apr.
 Teodor, muč., 9. nov.
 Teodora, muč., 13. marca
 Teodora, muč., 1. apr.
 Teodozija, dev., 2. apr.
 Teofil (Bogoljub), muč., 8. jan.
 Teofil, škof, 5. marca
 Teofil, spozn., 2. okt.
 Teofil, muč., 3. nov.
 Teotim (in tov.), muč., 18. dec.
 Terezija Deteta Jez., 3. okt.
 Terezija, dev., 15. okt.
 Tertulin, muč., 4. avg.
 Tiburcij (in tov.), muč., 14. apr.
 Tiburcij (in Suzana), m., 11. avg.
 Ticijan, škof, 3. marca
 Tilen (glej Egidij)
 Timotej, škof, 24. jan.
 Timotej, muč., 6. apr.
 Timotej, škof, 10. jun.
 Timotej, muč., 22. avg.
 Tit, škof, 6. febr.
 Tomaž Akv., c. uč., 7. marca
 Tomaž Tol., muč., 9. apr.
 Tomaž More, muč., 9. jul.
 Tomaž Vilan., škof, 22. sept.
 Tomaž, škof, 3. okt.
 Tomaž (Tomislav), ap., 21. dec.
 Tomaž, škof, muč., 29. dec.
 Trifon, muč., 10. nov.
 Trifun (in tov.), muč., 3. jul.
 Turibij, škof, 24. marca
- Ubaldo, škof, 16. maja
 Udalrik (glej Urh)
 Urban I., papež, 25. maja
 Urban, škof, 7. dec.
 Urban, papež, 19. dec.
 Urh, škof, 4. julija
 Uršula (in tov.), d., m., 21. okt.
- Valburga, dev., 25. febr.
 Valent, škof, 26. jul.
 Valentin (Zdravko), škof, 7. jan.
 Valentin, muč., 14. febr.
 Valentin (in tov.), muč., 3. nov.
 Valentin, muč., 11. nov.
 Valentina, dev., 25. jul.
 Valerija, muč., 28. apr.
 Valerija, muč., 5. jun.
 Valerija, muč., 9. dec.
- Valerijan (in tov.), m., 14. apr.
 Valerijan, muč., 23. avg.
 Valerijan, spozn., 12. sept.
 Valerijan, ogl. škof, 27. nov.
 Vekoslav (glej Alojzij)
 Venancij, škof, muč., 1. apr.
 Venancij, muč., 18. maja
 Venčeslav, kralj, 28. sept.
 Vendelin, spozn., 20. okt.
 Venefrida, dev., muč., 3. nov.
 Vera (glej Fides)
 Verena, dev., 1. sept.
 Veronika (Vera), dev., 13. jan.
 Veronika Jul., dev., 9. jul.
 Veselko (glej Gaudencij)
 Vid (in tov.), muč., 15. jun.
 Vigilij, škof, muč., 26. jun.
 Vigilij, škof, 26. sept.
 Vika (glej Hedviga)
 Viktor (Zmagoslav), sp., 26. febr.
 Viktor, muč., 10. marca
 Viktor, muč., 20. apr.
 Viktor, muč., 8. maja
 Viktor, muč., 24. jul.
 Viktor, papež, muč., 28. jul.
 Viktor, škof, 23. avg.
 Viktor, muč., 26. avg.
 Viktor, papež, 16. okt.
 Viktorija, dev., muč., 11. febr.
 Viktorija, muč., 17. nov.
 Viktorija, dev., 23. dec.
 Viktorin, muč., 25. febr.
 Viktorin, škof, muč., 2. nov.
 Vilibald, škof, 7. jul.
 Vilibrord, škof, 7. nov.
 Viljem, škof, 10. jan.
 Viljem, pušč., 10. febr.
 Viljem, opat, 6. apr.
 Viljem, škof, 8. jun.
 Viljem, opat, 25. jun.
 Vincencij (Vinko), muč., 22. jan.
 Vincencij Fer., spozn., 5. apr.
 Vincencij Pavl., spozn., 19. jul.
 Vincencij, muč., 24. jul.
 Vincencij, muč., 27. okt.
 Virgilij, muč., 13. sept.
 Virgilij, škof, 27. nov.
 Vital, muč., 14. febr.
 Vital, muč., 28. apr.
 Vital, muč., 4. nov.
 Vivina, dev., 17. dec.
 Vladimir, kralj, 15. jul.
 Vojslava, dev., 27. maja
 Vojteh (Adalbert), škof, 23. apr.
 Volbenk (Volfgang), šk., 31. okt.
- Zaharija, papež, 15. marca
 Zaharija, prerok, 6. sept.
 Zaharija (in Elizabeta), 5. nov.
 Zdenko (glej Filip ali Sidonij)
 Zenon, muč., 5. apr.
 Zofija (Sonja), muč., 15. maja
 Zofija (in tov.), muč., 18. sept.
 Zofija, vdova, 30. sept.
- Željko (glej Deziderij)
 Žiga (glej Sigismund)

Ali ste že kdaj razmišljali o tem, zakaj je mnogo ljudi, zlasti v nekaterih krajih v stari Jugoslaviji, živelo v pomanjkanju, v revščini in zaostalosti? Danes, ko gradimo novo socialistično državo, pa je še bolj važno vprašanje, kaj moramo storiti, da bodo vsi delovni ljudje s svojimi družinami vred dosegli blaginjo, ki jo po vsej pravici morajo imeti? Odgovor na to vprašanje je lahko kaj preprost.

Narod, ki hoče bolje živeti, mora več proizvajati: kmetje morajo več pridelati, industrija mora dati več izdelkov, prenehati mora izkoriščanje, pa bomo vsi lahko več ustvarili in zato več potrošili za izboljšanje življenja.

To nedvomno drži. »Kaj pa mezde in plače?« se bo oglasil delavec. »Kaj pa cene za naše pridelke?« bo pristavil kmet. Ali ni tudi po tej poti mogoče doseči boljšega življenja? To je že bolj zamotano vprašanje.

Borba za splošno povišanje mezd in za boljše cene kmetijskih pridelkov je potrebna v kapitalističnih državah, kjer si izkoriščevalski razred prilašča velik del dobičkov tistega, kar proizvajata delavec in kmet. V stari Jugoslaviji so kapitalisti večinoma s sramotnimi plačami neusmiljeno izkoriščali delavca, z nizkimi cenami za kmetijske pridelke izžemali kmeta, ki je moral svoje blago prodajati časih za slepe cene. Zato pa so kapitalisti tem razkošneje živeli in kopičili bogastvo. Delavec in kmet sta se skušala rešiti iz revščine predvsem z višjimi mezdami in boljšimi cenami za pridelke. Borila sta se proti velikim dobičkom izkoriščevalskega razreda, ki je v stari Jugoslaviji edini bogato živel — seveda na njihov račun.

Kako pa je danes? Ljudska revolucija je pregnala kapitaliste. Ustvarjamo socialistično družbo, ki ne dopušča izkoriščanja človeka po človeku. Tisti, ki so bili v stari Jugoslaviji najbolj zapostavljeni, že danes mnogo bolje žive. Nikomur ni treba več stradati. Brezposelnost je odpravljena.

S tem pa se ne smemo zadovoljiti. Hočemo, da bi vsi delovni ljudje bolje živeli, mnogo bolje in čedalje bolje. V socialistični družbeni ureditvi stari način borbe za bolj-

še življenje ne rodi uspehov. Ali bi kaj dosegli, če bi delavcem povišali plače, kmetom pa odkupne cene za pridelke? Prav nič. Delavci bi draže plačevali kmetijske pridelke, kmetje bi pa draže kupovali industrijske izdelke. Bili bi tam, kjer smo bili prej, ker bi se zaradi tega v celoti ne povečala ne proizvodnja in ne potrošnja. Če bi pa samo kmetje dosegli višje cene ali samo delavci višje mezde, bi dosegli le to, da bi si kmetje izboljšali življenje na račun delavcev ali pa delavci na račun kmetov. Mi pa hočemo, da se bo vsem bolje godilo: kmetu, delavcu in sploh vsem delovnim ljudem.

Kaj nam je torej storiti? Bolj in bolj moramo dvigati proizvodnjo. Toda kako? Saj kmet gara od zore do mraka in tudi delavec daje vse sile iz sebe. Ne mislimo tako. Samo s pridnostjo in garanjem bi ne prišli daleč. Treba je stvar drugače zagrabit.

Znanost nas uči, da lahko pridelamo na isti zemlji dvakrat, trikrat več, če zemljo bolje izkoriščamo s tem, da uporabljamo sodobne stroje in druge pripomočke. Če pa bomo pridelali dvakrat, trikrat več, bomo lahko tudi dvakrat, trikrat bolje živeli in nikomur ne bo treba trpeti pomanjkanja.

Sodobna tehnika nam daje stroje, ki nadomeščajo sto in še več delavcev. Velike električne centrale nam dajejo električno energijo, ki tudi nadomešča milijone delovnih rok. Čim več strojev bomo imeli, tem lažje bo naše delo, tem več bomo napravili ob manjšem trudu. So tovarne, kjer je delo tako mehanizirano, da stroji sami opravijo skoraj vse delo. Delavcu ni treba nobene stvari prenašati ali dvigati. Le nadzira in uravnava stroje.

Tako lahko s tehniko ob manjšem trudu mnogo več proizvajamo in zato tudi mnogo več lahko potrošimo — skratka bolje živimo. Naloga je torej povsem jasna. Treba je več proizvajati in v ta namen smotrno uporabljati sodobno tehniko in izsledke znanosti, pa ne bomo zgrešili smotra. Pogoj je seveda tudi to, da vse, kar proizvajamo, pravično razdelimo med tiste, ki s svojim delom prispevajo k skupni proizvodnji. To pa dosežemo predvsem s pravičnim raz-

PREDSEDNIK MINISTRSKEGA SVETA
MARŠAL JUGOSLAVIJE
JOSIP BROZ-TITO

Plaketo je izdelal akad. slikar Stoviček

merjem med mezdami delavcev in cenami, ki jih dobi kmet za svoje pridelke.

Tudi v stari kapitalistični Jugoslaviji so vedeli, po kakšni poti je mogoče najhitreje doseči občo ljudsko blaginjo. Zakaj potem niso šli po nji?

Zato, ker je tistim, ki so odločali, šlo le za čim večje dobičke. Podjetja so bila v rokah kapitalistov. Vsak je vlekel na svojo stran. Mar mislite, da so tovarnarji proizvajali blago zato, da bi imel vsak človek, kar potrebuje. Kaj še! Še nikoli kapitalistični podjetnik ni videl drugega smotra kakor tega, da čim več zasluži ne glede na to, ali je tisto, kar izdeluje, potrebno ali ne. Ker ni bilo načrta, ker ni bilo skupnega smotra, so izdelali enega blaga preveč, drugega premalo ali pa nič. Naposled jim tudi ni šlo v račun, da bi se ljudem bolje godilo, kajti le v bedi, pomanjkanju in brezposelnosti so lahko prisilili ljudi, da so jim gurali na pol zastonj. Vrh tega je bila vsa velika industrija v rokah tujcev. Brezobzirno so izkoriščali naše naravno bogastvo in odnašali nezaslišane dobičke v tujino. Tujim gospodarjem industrije še na misel ni prišlo, da bi pridobljene surovine pri nas predelovali in tako omogočili ljudem delo. V svojih tovarnah v tujini so potrebovali naše surovine, ne pa izdelke. Jugoslavija je bila pač polkolonialna dežela, odvisna od tujega kapitala.

Bilo je malo strojev in še ti so bili največkrat zastareli. V večini rudnikov so kopal rudo ali premog na najpreprostejši način. Čim cenejša je bila delovna sila, tem manj je bilo treba strojev. Tam, kjer je človekovo delo poceni, stroji pač niso potrebni. Stare, izrabljene in počasne tekstilne stroje, s katerimi v tujini ni bilo več mogoče konkurirati, so privlekli v Jugoslavijo in jih postavili v tovarne. Tudi te tovarne so dajale lastnikom velike dobičke, ker so delovno silo večinoma sramotno plačevali, izdelano blago pa drago prodajali.

Kako pa je v razvitih kapitalističnih državah? Zakaj pa vlada potem revščina tudi v državah z veliko proizvodnjo, kjer imajo množico strojev, moderne tovarne in mehanizirano kmetijsko proizvodnjo? Mar v teh državah ni pomanjkanja?

Res je, tudi v teh državah živi večkrat velik del prebivalstva v bedi in siromaštvu,

čeprav imajo veliko proizvodnjo. Armade brezposelnih so obsojene na stradež. O tem tudi danes slišite in berete.

Zakaj? Zato ker so stroji, ker so tovarne last zasebnih kapitalistov, ki si lastijo sadove dela drugih ljudi in žive v brezmejnem razkošju. Mnogi od njih potrošijo v enem dnevu več kakor družina delavca ali malega kmeta v enem mesecu. Da lahko žive v takem obilju, morajo drugi trpeti pomanjkanje.

Je pa še drug vzrok. Tam, kjer se proizvodnja ne razvija po skupnem načrtu, kjer ni skupnega smotra, čeprav vsi izdelujejo blago za potrebe skupnosti, se mora naraščanje proizvodnje kmalu ustaviti. Takemu zastoju pravijo »nadprodukcija«. Po nekaj letih dviganja proizvodnje se redno pojavi tak zastoj; ker preveč izdelanega blaga ne morejo spraviti v denar, začne proizvodnja nazadovati, nastopi kriza. Ta bolezen kapitalističnega gospodarstva se redno ponavlja in je zavzela strašen obseg v desetletju pred zadnjo vojno. V kapitalističnih državah so milijoni delavcev tavalili brez dela in se borili za svoj življenjski obstoj, za življenje svoje družine. Mali kmetje si niso mogli kupiti najpotrebnejših stvari. Hkrati pa so kapitalisti uničevali velike množine proizvodov, zlasti živine, da bi dosegli manjšo ponudbo in boljše cene. Tovarne so stale ali pa so le deloma obratovala. Rudniki so bili zapuščeni. Le ena dežela je v tistih letih nemoteno in z naglimi koraki napredovala. To je bila Sovjetska zveza, ki je prva v zgodovini uvedla nov družabni red — socializem — in hkrati začela gospodarstvo po načrtu — brez kriz in brezposelnosti.

Narobe svet

Leta in leta so pred vojno govorili o preveliki produkciji. Rekli so, da je produkcija večja od potrebe, da je preveč žita, mesa, industrijskega blaga. Toda ali je bilo res vsega preveč? Saj so vendar imeli v vseh kapitalističnih državah milijone ljudi, ki so stradali in niso imeli najnujnejšega za življenje. Ali ni to narobe svet? Mar niso potrebe človeštva skoraj brez meje? Mar jih ni na naši zemlji na milijone, ki nikoli niso prav siti, ki hodijo strgani naokrog, ki nimajo človeka vrednega bivališča. V vseh

kapitalističnih državah so bile armade brezposelnih, ki so zaman iskali dela. Samo v Jugoslaviji je bilo nekaj milijonov ljudi, ki niso imeli dovolj kruha, pšenico pa smo vsako leto izvažali v tujino — do 30.000 vagonov na leto.

V pasivnih naših krajih, kakor v Liki, Hercegovini, Makedoniji, Bosni, Hrvatskem Primorju, Dalmaciji in Črni gori, je prebivalstvo večji del leta kruha stradalo. Pšenični kruh je bil v teh krajih redkost. Poznali so ga le o praznikih, sicer pa so ljudje živeli od koruze, in še te po večini niso imeli dovolj, da bi zdržali do nove letine. Kadar je bila stiska najhujša, so takratni gospodarji v Beogradu poslali nekaj vagonov koruze v te kraje. To pa je bilo vselej zvezano z raznimi političnimi kupčijami.

Tudi v Sloveniji je bilo mnogo družin, ki so živele v največjem pomanjkanju. Bilo jih je mnogo več, kakor je marsikdo sodil. Bile so cele vasi, kjer gospodine, razen redkih izjem, že spomladi niso imele kaj dati v lonec. Denarja pa ni bilo pri hiši. Kmet je moral najboljše, kar je pridelal, prodati, da je lahko plačal davke, obresti od dolgov in si kupil najnujnejše.

Ali se spominjate tistih let, ko je bila tako imenovana svetovna gospodarska kriza, zlasti od leta 1931 naprej? Pogosto v celi vasi ni bilo dinarja za sol in vžigalice. Tisto, kar je kmet prodajal, pa ni imelo skoraj nobene cene. Petnajst in več jajc je moral v stiski dati za kovača. Če je bilo treba plačati davke, je moral prodati kravo. Izžemali so ga prekupčevalci in trgovci, izžemal ga je finančni kapital.

Na jugu naše države se je pogosto dogajalo, da si kupil na trgu jagnje, ga zaklal in odrl, pa si dobil za kožo toliko, kolikor si dal za živo jagnje, tako da je bilo meso zastoj. Mar mislite, da bi ne mogla kmetova družina sama pojesti jagenjčka? Kmet, ki je nujno potreboval denar, je računal, da bo dobil več denarja, če proda jagnje na trgu. Takih kmetov, ki so bili v stiski za denar, je bilo čedalje več, kupcev pa čedalje manj, ker ni bilo dela, ne zaslužka. Naposled je moral kmet prodati jagnje za vsako ceno. To ni bila produkcija, ki bi presejala potrebe, to je bil le nered v produkciji, to je bila bolezen kapitalističnega gospodarstva.

Presežki, ki niso presežki

Čim nižje so bile cene, tem več si je moral kmet odtrgati od ust in prodati, da je prišel do denarja, ki ga je krvavo potreboval. Ni čuda, da je bil trg prenapolnjen, da je bilo na videz vsega v obilju in mnogo preveč: mesa, masti, perutnine, jajc, mleka, masla, sira itd. To niso bili resnični presežki, temveč v glavnem pristradani presežki, ki so naposled šli v tujino.

Vseh teh dobrot pa si naši delavci navzlic nizkim cenam po večini niso mogli kupiti. Celo v Slavoniji, kjer so bile mezde nekoliko višje kakor v drugih predelih države, na primer v Bosni, Srbiji in Makedoniji, je znašal leta 1939 povprečni mesečni zaslužek delavca v industriji in rudarstvu le 800 din. Ker predstavlja ta znesek, povzet iz uradnih knjig, povprečje, je jasno, da je pol delavcev zaslužilo manj kakor 800 din, pogosto le 600 ali 500 din in še manj. Le delovodje in posebno kvalificirani delavci so bili mnogo bolje plačani. Ni treba še posebej dokazovati, da družina takega delavca ni imela najosnovnejših življenjskih potrebščin, da otroci niso imeli niti dovolj kruha in mleka.

Leta 1939 smo morali, ker doma ni bilo kupca, izvoziti v inozemstvo 35.000 glav goveje živine, 10.000 telet, 300.000 prašičev, 360.000 glav drobnice in 40.000 metrskih stotov žive perutnine, razen tega pa 2350 vagonov mesa, 825 vagonov masti, 150 vagonov sira, 1550 vagonov jajc itd. Mar res mislite, da bi vsega tega ne mogli doma pojesti.

»To je blagoslovljena dežela, kjer se cedita mleko in med« — so govorili tujci, ki so prišli v Jugoslavijo in za svojo valuto živeli skoraj zastoj ter uživali vse dobrote. Niso pa videli ali niso hoteli videti, da se skrivata za tem obiljem izkoriščanje, revščina in zaostalost.

Morda bo kdo rekel: Saj smo bili vendar prisiljeni vse to izvažati, da smo lahko v tujini kupovali potrebne surovine in industrijsko blago, ki ga nismo doma izdelovali. Ni res. Zakaj pa smo uvažali stvari, ki bi jih z lahkoto doma proizvajali. Samo nekaj primerov.

Naša država ima nad tisoč kilometrov morske obale in še rudnike kaméne soli v Bosni, pa vendar smo morali v stari Jugo-

slaviji vsako leto uvažati velike količine soli. Še tik pred vojno smo kupovali v tujini na leto okrog 6000 vagonov soli. Uvažali smo vsako leto 12.000 do 14.000 ton oljnega semenja in nad 1000 ton olja. Vse to bi bili lahko doma pridelali. Govejo živino smo morali poceni prodajati v tujino. Uvažali pa smo goveje surove kože in loj. Samo uvoz soli, oljnega semenja, olja, govejih kož in loja je znašal na leto skoraj 200 milijonov dinarjev. Če bi vsega tega ne uvažali, bi nam ne bilo treba izvažati toliko živil. Včasih smo morali za uvožene goveje kože in loj plačati toliko, kolikor smo dobili za izvoženo govejo živino. Za oljno semenje in olje pa smo morali plačati več, kakor je znašal ves naš izkupiček za izvoženo drobnico.

Za bombaž in bombažno prejo smo dali v tujino vsako leto 500 do 600 milijonov dinarjev; to je več, kakor smo dobili za ves naš izvoz živine. In vendar bi bili bombaž lahko doma pridelali, saj imamo za to vse naravne pogoje, kakor nam potrjujejo današnje izkušnje.

Izvažali smo velike količine bakra, hkrati pa smo za drag denar uvažali izdelke iz tega bakra. Naš prvovrstni boksit (aluminijevo rudo) smo izvažali nepredelan v tujino. Če bi ga predelali v aluminij, bi za tono aluminija dobili stokrat višjo ceno.

Toda nikar ne mislite, da se dá taka anarhija (nered) odpraviti, dokler so tovarne, rudniki in druga proizvodjalna sredstva v rokah kapitalistov, domačih in tujih, ki imajo povsod svoje posebne račune, dokler dela vsak po svoji glavi brez skupnega načrta.

• 500.000 lesenih plugov

Ali poznate Hercegovino? V tej deželi je vladala pred vojno velika revščina. Rodovitna zemlja v nižini Neretve je po večini zamočvirjena, na pobočjih pa kraško skalovje. Na kraških poljih je stala voda še v aprilu in maju, ko pa se je umaknila, je kmet lahko posejal le še koruzo, to pa je pogosto uničila vsakoletna suša. Vsi so dobro vedeli, da pride lahko blagoslov v to deželo, če se z odvajanjem vode osušijo močvirja in velika kraška polja ter uredi namakanje. Nihče pa ni nič storil za to deželo. V Hercegovini sijajno uspeva tobak,

ki je zaradi svoje odlične kakovosti znan po svetu. Svetovna poraba tobaka je vsako leto naraščala. Hercegovski kmetje pa so morali nadalje saditi koruzo, ki jo je uničevala suša, ker so zaman prosjačili, da bi smeli saditi več tobaka. Nič ni pomagalo. Monopolska uprava je še vsako leto omejevala število tobačnih rastlin, ki so jih smeli saditi. Financarji in žandarji pa so strogo pazili, da bi morda kdo ne zasadil več, kakor mu je bilo dovoljeno.

V Vojvodini in Slavoniji dobro uspeva sladkorna pesa. Sladkorne tovarne pa so omejevale pridelovanje pese, češ da jim ne kaže izdelovati več sladkorja, kakor znaša potrošnja v Jugoslaviji. Od 61.600 hektarov v letu 1929/30 so znižali s peso posajeno površino na 14.600 hektarov v letu 1937/38 in šele tik pred vojno se je površina dvignila na 41.000 hektarov. Poraba sladkorja je bila majhna, ker si ga ljudje niso mogli kupiti. Drago so ga prodajale tovarne, ki so imele velike dobičke, država pa ga je še obremenila z visoko trošarino.

Takih primerov bi lahko našeli celo vrsto. Namesto da bi večali kmetijsko proizvodnjo, so jo omejevali. Če si postavil vprašanje, kako dvigniti kmetijstvo, da se bo razširila in povečala proizvodnja, so ti na uho zaupali: Saj vendar ne smemo povečati naše »nadprodukcije«, ko še sedanjih »presežkov« ne moremo prodati. Tisti, ki so tako govorili, pač niso hoteli videti milijonov ljudi v Jugoslaviji, ki se niso mogli vsak dan do sitega najesti.

Da v stari Jugoslaviji res niso ničesar storili za dvig kmetijstva iz zaostalosti in revščine, nam glasno pričajo tele številke.

Pšenice smo pred vojno pridelali v Jugoslaviji povprečno 11 metrskih stotov na hektar; na Danskem je znašal pridelek 28,5, v Švici 23,5, v Nemčiji 22,6 stota. Krompirja smo pridelali povprečno 63 stotov na hektar, v Nemčiji pa so ga pridelali 192 stotov, v Švici 180, v Angliji 172, na Danskem 164, v Českoslovaški 160, v Avstriji 148 itd. Naš pridelek sladkorne pese je znašal komaj 190 stotov na hektar nasproti 382 na Danskem, 360 v Švici, 345 v Nemčiji, 331 v Českoslovaški itd.

Kdo se more še čuditi tej zaostalosti, če ima pred očmi porazno dejstvo, da smo imeli pred vojno v naši državi še 500.000 — reci in piši pet sto tisoč lesenih plugov, s

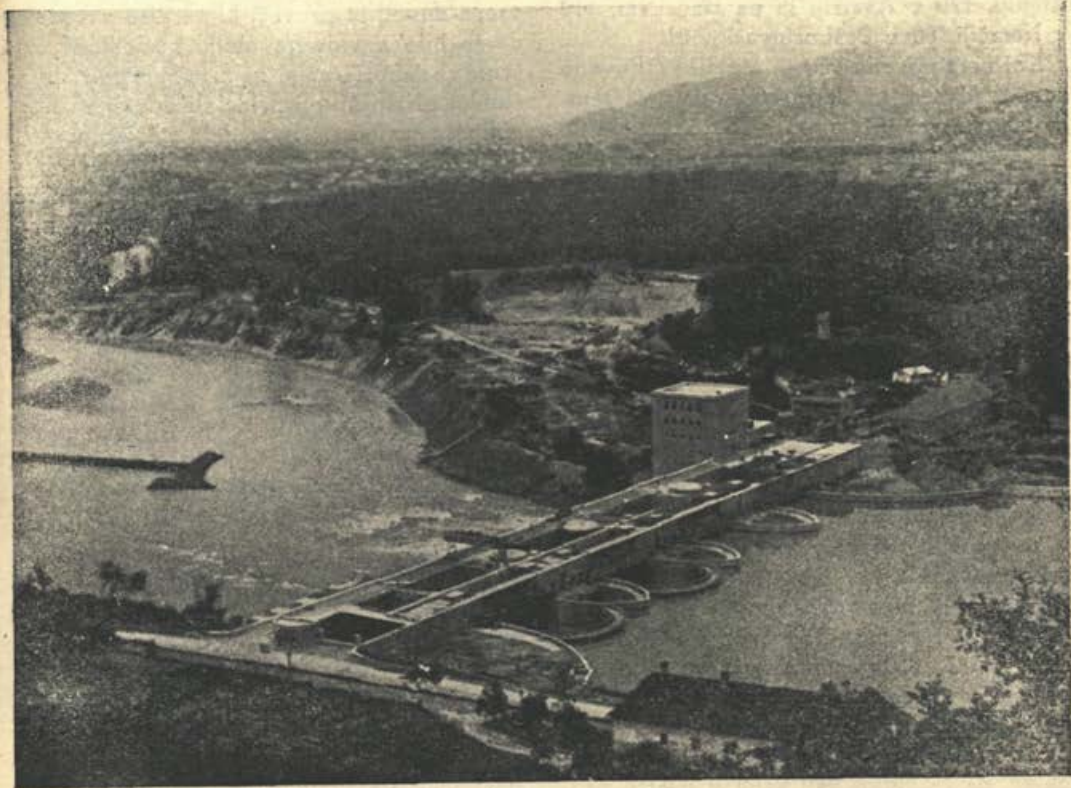

katerimi so najrevnejši kmetje v državi kakor v srednjem veku »orali« zemljo. Domače tovarne so na leto izdelale komaj 7000 plugov.

Rekli so, da je naš kmet starokopiten, ker ne uporablja umetnih gnojil. V resnici pa so bila gnojila tako draga, da jih kmet ni mogel kupiti. Superfosfata smo pred vojno porabili komaj 3 kg (povprečno) na hektar; v Švici so ga porabili 462 kg, na

delke le zato, ker je moral velik del prebivalstva trpeti pomanjkanje. Da ni bilo niti kruha dovolj za vse, nam prav zgovorno povedo te številke:

V zadnjem desetletju pred vojno smo pridelali le 213 kg pšenice in drugega belega žita povprečno na prebivalca, porabili pa smo še manj — okrog 200 kg — ker smo precej pridelane pšenice prodajali v tujino. Kako pa je bilo v drugih državah, recimo

Pogled na veliki jezo in hidrocentrale na Mariborskem otoku.

Danskem 139 kg, v Italiji 104 kg, v Angliji 102 kg itd. Dušikovih gnojil smo v stari Jugoslaviji porabili komaj tretjino kilograma povprečno na hektar nasproti 64 kg v Nemčiji, 58 v Angliji itd. Pa da bi morda kdo ne mislil, da umetnih gnojil nismo doma izdelovali. Celo prodajali smo jih v tujino. Dušikovih gnojil in njihovih polizdelkov smo na leto izvozili v inozemstvo okrog 5500 vagonov; to je toliko, da bi lahko na vsak hektar orne zemlje v naši državi potrosili skoraj sedem kilogramov.

Ob tako nizkih hektarskih donosih je stara Jugoslavija lahko izvažala poljske pri-

v državah, ki so morale žito še uvažati. V Češkoslovaški so pridelali na prebivalca povprečno 379 kg, v Franciji 359 kg, v Nemčiji 317 kg in celo v Avstriji 241 kg. Porabili pa so še toliko več, za kolikor so uvozili pšenice; tako je bila potrošnja na prebivalca skoraj še enkrat večja kakor pri nas. Stara Jugoslavija je pridelala na prebivalca povprečno mnogo manj belega žita kakor sosednje agrarne države, na primer Madžarska (422 kg), Bolgarija (386 kg) in Romunija (292 kg). Tudi če upoštevamo vse žito — belo žito in koruzo — smo bili na zadnjem mestu.

Morda si bo kdo mislil, da smo bili vsaj glede živinoreje na boljšem. Tudi to ne drži.

Stara Jugoslavija je bila sicer znana kot država, ki zalaga srednjo Evropo s prašiči in drugo živino. Redili pa smo povprečno komaj 46 prašičev na 100 hektarov obdelovalne zemlje nasproti 174 v Švici, 143 v Avstriji, 112 v Nemčiji, 116 na Danskem, 66 v Češkoslovaški itd.

Goveje živine smo redili le 60 glav na 100 hektarov nasproti 310 v Švici, 190 v Angliji, 120 v Avstriji in na Danskem, 110 v Nemčiji, 80 v Češkoslovaški itd.

Kaj nam povedo vse te številke? Povedo nam predvsem to, da bi lahko na naši zemlji mnogo več pridelali, vsaj toliko, da bi nihče ne bil lačen in bi bilo za vse dovolj. Povedo pa nam tudi to, da je bilo laž vse, kar so pred vojno govorili o »nadprodukciji« in o naših agrarnih »presežkih«.

Danes pridelamo mnogo več, pa še vedno premalo

Mnogim ljudem so se še le tedaj odprle oči, ko se je po osvoboditvi zatiranih in izkoriščanih delovnih množic izkazalo, da teh »presežkov« v resnici ni, da imamo vsega premalo, čeprav se število prebivalcev v naši državi zaradi velikih izgub med vojno ni povečalo.

Že leta 1948 smo pridelali 27 in pol milijona stotov pšenice, za 3 in pol milijona stotov ali 35.000 vagonov več kakor v povprečju zadnjih desetih let pred vojno. Lani pa je bil naš pridelek še večji. Pšenice sedaj ne izvažamo. In vendar še nismo prišli tako daleč, da bi lahko dali kruh v prosto prodajo. Vzrok je v tem, da danes dobe kruh tudi vsi tisti, ki si ga pred vojno, zlasti v najbolj pasivnih področjih, niso mogli kupiti ter so skoraj vse leto živeli od koruze.

Tudi živine imamo že več kakor pred vojno: goveje živine kar za četrtno ali za petino ali okrog 600.000. Prašičereja se je zlasti razvila v državnem in združnem sektorju. In vendar imamo še težave pri preskrbi z mesom in mastjo.

Za marsikoga, ki mu rojijo po glavi predvojni »presežki«, je vse to še danes uganka. Razlaga pa ni težka. Po revolucionarnih družbenih spremembah v naši državi so narasle potrebe delovnih množic, prenehala

je brezposelnost, naraslo je število nekmetijskega prebivalstva pa tudi mali kmet živi mnogo bolje in lahko za domače potrebe več zakolje. To velja zlasti za revnejšega kmeta, ki je moral pred vojno v stiski za denar prodati edinega prašiča, čeprav bi ga sicer zaklal za lastne potrebe.

Skratka, danes pridelamo že mnogo več, pa še vedno premalo. Vsi ti pojavi nam znova razodevajo, kako so bili na napačni poti tisti, ki so pred vojno verjeli, da imamo vsega dovolj in preveč, ki se niso zavedali, da je bilo navidezno obilje posledica revščine in izkoriščanja, ki niso spoznali, da v resnici nismo nikoli pridelali dovolj za najnujnejše lastne potrebe delovnih množic.

Velike potrebe delovnih ljudi so se pokazale tudi na drugih področjih. Kako je na primer s sladkorjem? Pred vojno smo porabili povprečno na prebivalca okrog 5 kg sladkorja na leto. Bilo ga je dovolj v prodaji, tovarne so celo omejevale proizvodnjo. Toda milijoni kmetov in delavcev so lahko kupovali sladkor le v neznatnih količinah. Danes proizvajamo sladkorja skoraj dva in polkrat več, tako da odpade povprečno na prebivalca 11,9 kilograma, vendar ga imamo še premalo.

Proizvodnja vžigalic se je povečala od predvojnih 19 na 36 škatlic povprečno na prebivalca, a jih večkrat ni dobiti. Danes izdelamo in porabimo za pol več tekstilnega blaga kakor pred vojno in še enkrat več čevljev.

Mar ni to znamenje, da se je dvignila življenjska raven ljudstva. Zboljšanje življenja občutijo predvsem tisti, ki so bili v stari Jugoslaviji najbolj zapostavljeni in brez posla ali pa so imeli le priložnostno delo. Samo v Sloveniji je štela pred vojno armada brezposelnih, skupaj z na pol zaposlenim kmečkim proletariatom, 60.000 do 80.000 ljudi. Danes so ti ljudje vsi vključeni v proizvodnjo.

Življenje se je spremenilo. Velikanski preobrat je omogočila ljudska revolucija. Osvobojene ljudske množice so se rešile pomanjkanja in terjajo svoj delež iz skupne proizvodnje. Velikim spremembam v porabi in njenemu naglemu povečanju se proizvodnja res ni mogla tako hitro prilagoditi; toda kmalu bo dohitela naraslo potrebo na vseh področjih. Takrat pa ne bo več težav v preskrbi.

Zakaj je potreben petletni načrt

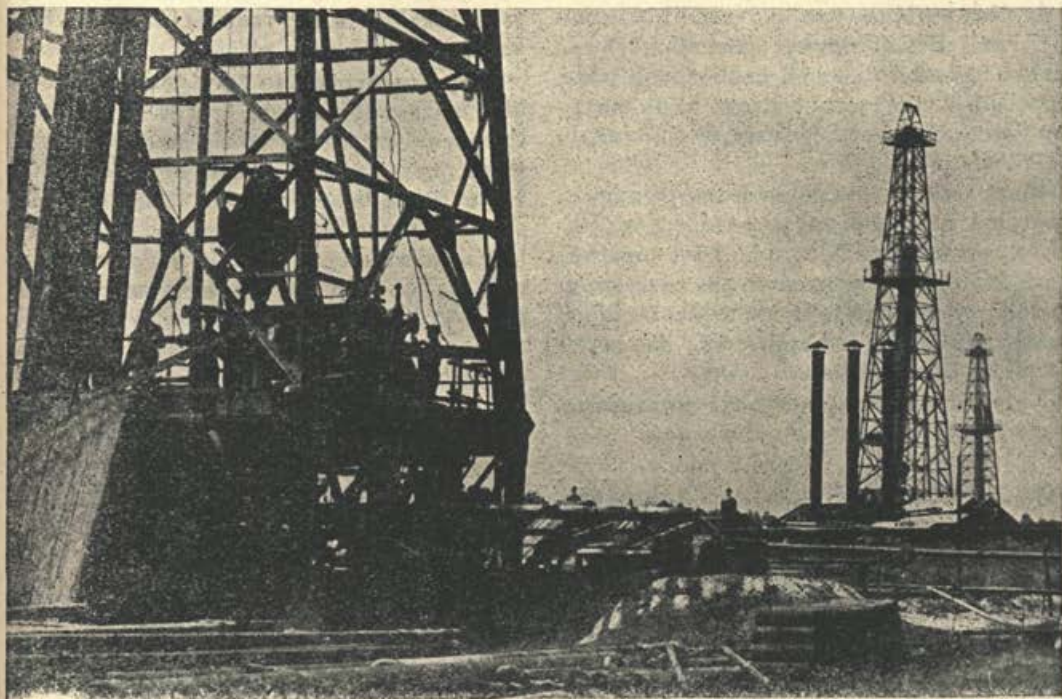
Naše ljudstvo je izreklo sodbo nad stariim kapitalističnim družbenim redom med zadnjo vojno, ko je na poziv Komunistične partije zgrabilo za orožje. Naši delavci in kmetje niso šli v boj zgolj zato, da preženejo okupatorje z naše zemlje. Borili so se hkrati za boljše življenje, za nov, boljši in pravičnejši red brez zatiranja, izkoriščanja in brezposelnosti.

nadomestimo kapitalistični red z novim, socialističnim, kjer so podjetja skupna last vsega ljudstva, ne pa last zasebnikov, ko vsak dela po svoje in se žene zgolj za svojo korist.

Začeli smo razmišljati o skupnem načrtu in sestavili smo ga za pet let.

Tedaj smo šele prav spoznali, kako veličanske so naše potrebe.

Naše kmetijstvo mora povečati ne le proizvodnjo žita in živine, marveč tudi proiz-

Kljub nagajanju iz tujine so pri Dolnji Lendavi zrasi veliki stolpi za vrtanje lukenj, potrebnih za pridobivanje nafte.

Ni pa dovolj vzeti v svoje roke oblast, tovarne in trgovino ter ustvariti nov red. Treba je tudi pametno in preudarno gospodariti, dvigniti deželo iz zaostalosti, razviti proizvodnjo, odpraviti anarhijo (nered) v proizvodnji in proizvajati tisto, kar potrebuje delovni človek. Zato moramo delati po skupnem načrtu, da ne bomo začeli stavbe graditi pri strehi, marveč pri temeljih. Treba je misliti, kaj bo čez pet, deset in še več let.

Nikar ne mislimo, da je tako razumno gospodarstvo mogoče v kapitalističnih odnosih. Združitev vseh podjetij v en sam razumen skupni organizem je mogoče le tedaj, če

vodnjo najrazličnejših industrijskih rastlin, zlasti sladkorne pese, oljnega semena, bombaža, lanu, konoplje, riža in tobaka.

Industrija mora dati v petih letih našemu kmetu 25.000 plugov, 4000 traktorjev, 50.000 samoveznikov za žito, 6000 kosilnic, 15.000 čistilnikov ter vrsto drugih strojev in orodja. Ob koncu petletke bo naše kmetijstvo potrebovalo na leto 35.000 vagonov umetnih gnojil, 1200 vagonov modre galice in 2600 vagonov raznih sredstev za zaščito rastlin. Okrog 12 milijonov kmetov in njihovih družinskih članov je treba bolje obleči in obuti. Dati jim je treba gradiva za nove domove, hleve in druge gospodarske naprave.

Iz zamočvirjene ali poplavljene zemlje je treba ustvariti rodovitna polja zgraditi moderne naprave za namakanje, pogozditi kraško zemljo in goličave ter ustanoviti znanstvene ustanove za pospeševanje kmetijstva, kmetijske strokovne šole in veterinarske (živinozdravniške) ustanove.

Če hočemo vse to ustvariti, moramo najprej zgraditi sto in sto novih tovarn, tisoče kilometrov novih železnic in cest. Hkrati pa moramo zidati nova stanovanja, šolska poslopja, bolnišnice in kulturne ustanove.

Iz česa pa bomo vse to zgradili? Ali bomo imeli dovolj opeke, cementa, železa, stekla in lesa. Ali bomo imeli dovolj jekla in drugih kovin za nove stroje, ki jih moramo imeti čim več, da nam bodo olajšali delo?

Da poženemo tovarne in stroje pa nam je naposled potrebna pogonska energija. Nič bi ne pomagalo, če bi zgradili nove tovarne, nove železnice in nove stroje, če bi ne imeli dovolj premoga, nafte in elektrike, če bi ne imeli strokovno usposobljenih delavcev, tehnikov in inženirjev.

Torej smo morali začeti pri premogu in elektriki, pri železu in kovinah.

Velikansko je naravno bogastvo Jugoslavije

Ko smo sestavljali načrt, smo že začeli graditi prve električne hidrocentrale. Take elektrarne je treba graditi več let. Hkrati pa smo začeli raziskovati naše rudno in drugo naravno bogastvo.

Kaj smo ugotovili? Ali bomo imeli dovolj premoga, nafte, železa in drugih kovin?

To, kar so odkrili naši geologi (zemljeslovci), nas je presenetilo. Imamo ležišča premoga in rud, za katera sploh vedeli nismo. Prepričali smo se, da nam nudi narava prav vse, kar potrebujemo, da bomo gospodarstvo dvignili iz zaostalosti, da bomo postali bogata, industrijsko razvita, agrarno napredna in neodvisna dežela.

Našega naravnega bogastva prej sploh nismo poznali. Deloma so ga poznali le tuji monopolisti, ki so imeli v rokah koncesije za izkoriščanje ali raziskovanje našega rudnega bogastva. Kar so našli, o tem niso nikomur povedali, ker so tako kazali njihovi dobičkarški računi. Vedeli so na primer, da je pri nas globoko v zemlji dovolj nafte, iz katere bi lahko doma pridobivali petrolej

in bencin, pa so venomer trdili, da je ni. Mi pa smo morali drago plačevati njihov bencin in petrolej.

Vse naše zemeljske zaklade so izkoriščali tuji kapitalisti, ki so pri tem nezaslišano bogateli. Francoska družba borskih rudnikov bakra je v posameznih letih pospravila po nekaj sto milijonov dinarjev dobička, to je več, kakor so na primer v vsej Sloveniji izterjali neposrednega davka. Iz našega bakra, ki vsebuje tudi zlato, so v inozemstvu z rafiniranjem izločili zlato, ki je bilo več vredno kakor baker, tako da so za isti baker dobili dvakratno plačilo.

Naši strokovnjaki so že v nekaj letih odkrili neizmerne zaklade, čeprav so z delom šele prav začeli. Raziskati morajo še obsežna področja, in vendar so že sedaj lahko ugotovili, da imamo najmanj 12 milijard ton premoga v zemlji. V Prekmurju, Medjimurju, na Hrvaškem, v Bosni in v Vojvodini so našli nafto in velike množine zemeljskega plina, ki je odlično kurivo.

Imamo velikanska nahajališča najrazličnejših rud, iz katerih lahko pridobivamo železo, baker, svinec, cink, krom, srebro, aluminij, mangan, antimon, živo srebro, pa tudi redke kovine, kakor molibden in vanadij, ki dajejo jeklu posebno trdoto in elastičnost.

Imamo azbest, sljudo in žveplo, pa tudi magnezit in druge surovine za material, ki vzdrži ogenj, potreben za oblaganje peči v železarnah in topilnicah. Odkrili smo tudi vse potrebne surovine za izdelovanje porcelana, zlasti kaolin, čeprav so tuji strokovnjaki še pred letj trdili, da ga nimamo. Naših neizkoriščenih vodnih sil, ki nam lahko dajejo najdragocenejšo pogonsko silo, pa ni bilo treba šele odkrivati, saj je znano, da imamo več vodnih sil kakor katera koli država srednje Evrope in Balkana in celo več kakor Švica, ki slovi po svojem bogastvu z vodnimi silami.

Tuji strokovnjaki so trdili, da iz našega premoga ni mogoče pridobivati koksa za plavže. Letos pa bodo že zgrajene naše prve velike koksarne, v katerih bomo iz domačega premoga pridobivali koks za plavže.

Nobene države ni v vsej Evropi, ki bi imela več bakra, svinca, antimona in kroma kakor Jugoslavija. Samo dve državi sta na svetu, ki imata več boksita za aluminij in več živega srebra.

Nobena država vzhodne Evrope nima vseh teh rud in rudnin, da bi se lahko naslonila na lastne surovine. Češkoslovaška, Poljska, Madžarska in Romunija nimajo dovolj rude, Bolgarija pa je sploh nima. Bakra nimata niti Poljska in Češkoslovaška, niti Madžarska in Romunija. Boksit ima le Madžarska, magnezit pa le Češkoslovaška. Cinka nimajo Madžari, Romuni in Bolgari, svinca nimajo Madžari in Bolgari, kroma in živega srebra pa nima nobena izmed teh držav.

Tri leta borbe in uspehov

Naš petletni načrt je narodom Jugoslavije postavil velikansko nalogo. Nekateri sprva niso prav verjeli, da bi bilo mogoče v petih letih prehiteti razvoj, za katerega so druge države potrebovale več desetletij. Drugi pa so govorili, da petletnega načrta sploh ni mogoče izpolniti, češ da se je našim voditeljem od velikih uspehov v dobi obnove zvrtno v glavah.

Tako so skušali sejati malodušje tisti, ki jim novi red ni več dopuščal, da bi živeli od dela drugih. Poslušali pa so jih ljudje, ki niso verjeli v lastne sile naših narodov ali še niso spoznali, kakšno veliko ustvarjalno moč lahko pokaže osvobodeno delovno ljudstvo, ki se je otreslo zatiralcev in izkoriščevalcev.

Ljudstvo pa je odgovorilo z delom. V boj za preobrazbo naše dežele se je vključila ljudska mladina, naši znanstveniki in inženirji pa so ji dali dobro pretehtane načrte.

Tako se je začela velika bitka za petletni načrt.

Prva tri leta petletke so za nami. Kaj smo dosegli? Ali bomo vse o pravem času končali?

Kdor je takoj po vojni prepotoval Jugoslavijo in si danes ogleda, kaj se je spremenilo, marsikaterega kraja ne bo več spoznal. Zrasla so orjaška podjetja, ki vsako zaposluje po več tisoč delavcev. Zrasle so velikanske tovarniške dvorane, dolge več sto metrov, polne strojev in drugih naprav. Nad glavami se pomikajo mostni žerjavi, ki prenašajo težke dele strojnih in drugih konstrukcij. V drugi dvorani žarijo peči z raztaljenim železom ali jeklom, v tretji kujejo velike razbeljene kose železa. Ne da-

leč od tovarniških dvoran pa so dolge vrste modernih stanovanjskih hiš za delavce.

Takih velikanskih tovarn, ki so skupaj z delavsko naselbino majhna mesta ali novi okraji velikih mest, je že cela vrsta. Naša industrija izdeluje že nad 500 novih proizvodov, kakršnih prej doma nismo nikoli izdelovali.

Delavci naših tovarn so z neverjetno naglico obvladali način proizvodnje strojev, tudi največjih, naši inženirji pa njihovo sestavo (konstrukcijo). Doma smo izdelali velikanski električni generator, ki tehta nad 70.000 kg, za hidrocentralo na Mariborskem otoku. V novih hidrocentralah že tečejo velike vodne turbine, ki so izdelek ljubljanskega »Litostroja«. Na dnevnih kopih novega velikega premogovnika v Banovcih že kopljejo in nakladajo premog stroji orjaki — bagri, ki smo jih doma izdelali. Tak orjak tehta 55.000 kg. V 20 minutah nakoplje in natovori vagon premoga. Velikanski stroji domače zgradbe kopljejo prekop za namakanje. Vsak napravi v eni uri toliko kakor 500 ljudi. Doma gradimo stroje, s katerimi obdelujemo kovine ali režemo les, velike parne kotle, mlinske, opekarniške in tekstilne stroje, lokomotive in vagoni, prekomorske ladje, na katere lahko hkrati na-

V premiški rudni podzemni v Istri mogočen žerjav pomaga pri večji proizvodnji premoga.

ložimo 400 vagonov blaga, žerjave za prenašanje največjih tovorov, pa tudi najpreciznejše stroje in naprave, kakor so kinoprojektorji iz kranjske tovarne »Iskra«, električni števci, računski stroji, kroglični ležaji ali telefonski aparati. Naše jeklarne izdelujejo najtrše jeklo za rezanje kovin, naša kemična industrija pa nepregledno vrsto novih proizvodov, med njimi zlasti tudi zdravila in sredstva zoper rastlinske bolezni in živalske škodljivce.

V novi železarni v Sisku bo kmalu postavljen drugi najmodernejši plavž, ki smo ga z vsemi napravami izdelali doma. Brez tuje pomoči izdelujemo velike peči za jeklarne, stroje za valjanje železa, peči za toplilnice rud, stroje, s katerimi vrtamo zemljo za črpanje nafte. Po vsej državi že vidimo velike tovarne avtomobile znamke »TAM«, ki so jih zgradili v Mariboru. V tej tovarni napravimo že več tovornih avtomobilov, kakor smo jih pred vojno uvažali.

Lani smo izdelali tudi prve traktorje. Močno se je razvila industrija kmetijskih strojev. Pred vojno smo skoraj vse kmetijske stroje za drag denar kupovali v tujini. Sedaj izdelamo že devetkrat več plugov kakor pred vojno in v čedalje večjih množinah sejalne stroje, prekopalnike, kosilnike, vprežne grablje, mlatilnice, robkače, začeli smo izdelovati tudi stroje za žetev in za sajenje krompirja. Na tisoče delovnih rok že nadomeščajo stroji, ki odzamejo kmetu na težje delo.

Komu bi se pred vojno sanjalo, da bomo vse to izdelovali doma, brez tuje pomoči. Strojev pa bomo potrebovali še več, zakaj čim več strojev bomo imeli, tem lažje bo naše delo, tem več bomo proizvajali in tem boljše bomo živeli.

Razvoj naše težke in strojne industrije nam že sedaj omogoča, da lahko sami opremimo nove tovarne, ki izdelujejo stvari, kakršne potrebuje naš človek v vsakdanjem življenju, omogoča nam, da lahko v večjem obsegu gradimo tudi nove stanovanjske in gospodarske zgradbe v mestih in na deželi.

Dve sto milijard dinarjev smo v prvih treh letih petletke dali za investicije. Ta velikanska sredstva smo ustvarili sami, brez zadolževanja v inozemstvu. Razen velikih tovarn smo zgradili okrog 1000 kilometrov

novih železnic, nad 700 kilometrov železnic pa gradimo. Danes zgradimo na leto šestkrat več železnic kakor pred vojno.

Prve po vojni zgrajene elektrarne že dajejo električno energijo industriji in drugim potrošnikom. Hkrati gradimo dvajset velikih hidrocentral, medtem ko v dvajsetih letih stare Jugoslavije nismo zgradili nobene tako velike. Orjaške centrale na Neretvi, Drini, Vlasini in ob izviru Vardarja pri Mavrovem bodo med največjimi v Evropi.

Kdaj bomo izpolnili petletko

Na to vprašanje lahko danes že z gotovostjo odgovorimo, da bomo v veliki večini gospodarskih panog izpolnili petletni načrt prej, kakor je bilo po prvotnih računih določeno.

Že letos bomo dosegli in morda celo presegli petletni načrt celotne industrijske proizvodnje. Ali ni to velikanski uspeh? Štirikrat več bomo letos izdelali industrijskih izdelkov kakor pred začetkom petletke, to je leta 1946. Že lani smo v treh industrijskih panogah dosegli večjo proizvodnjo, kakor jo določa petletni načrt za zadnje leto, namreč v lesni industriji, v industriji usnja in obutve ter v pridobivanju barvastih kovin in njihovih rud.

Morda se čudno sliši, a vendar je res: Naša naglo rastoča proizvodnja kovin je velikega pomena za vso našo prehrano. Zakaj? Ker danes namesto kmetijskih pridelkov, živine in drugih živil izvažamo kovine. Odprli smo vrsto novih pomembnih rudnikov. Že lani smo pridobili šestkrat več svinca kakor pred vojno ter dva in polkrat več cinka. Prihodnje leto pa bo začela obratovati velikanska tovarna aluminija v Strnišču pri Ptuj, ki bo sama dala na leto 15.000 ton dragocenega aluminija, ki ga bomo lahko izvažali.

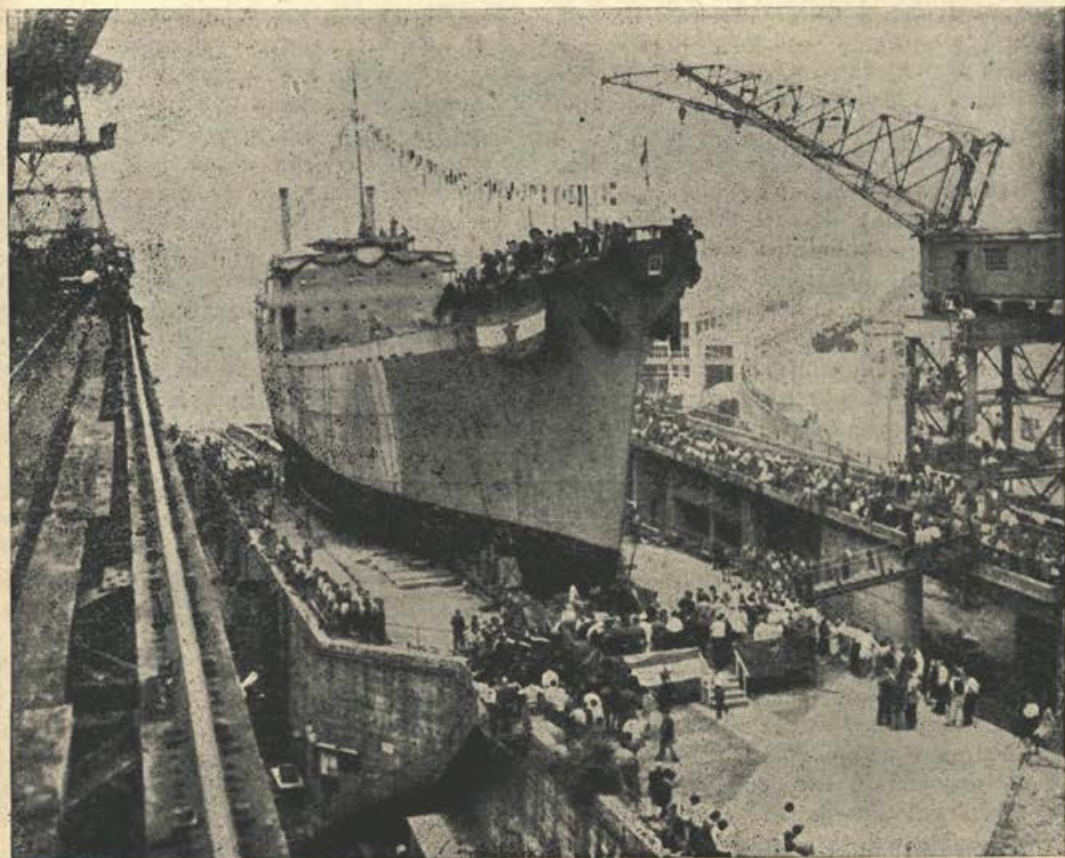
Premoga bomo že letos več nakopali, kakor določa petletni načrt za leto 1951. Verjetno okrog 17 milijonov ton nasproti 6 milijonom pred vojno. Ker naša industrija načrt prehiteva, ga mora prehiteti tudi proizvodnja premoga, kajti čim več dela industrija, tem več porabi premoga.

Enako odločilno pa je tudi vprašanje železa in jekla. Lani smo izdelali dvakrat več železa in jekla kakor pred vojno. Velik ko-

rak naprej pa bomo na tem področju dosegli letos, ko bomo dobili velike količine železa in jekla iz nove železarne v Sisku, kjer postavljamo že drugi plavž. Tako se bomo že letos približali končni nalogi petletnega načrta, čeprav moramo postaviti še štiri plavže.

Letos bomo verjetno izpolnili nalogo petletnega načrta tudi v pridobivanju in predelavi nafte. Ne bo nam treba uvažati iz

Mar nismo teh uspehov dosegli navzlic vsem oviram in zlobi voditeljev držav Informbiroja, ki nam že drugo leto mečejo polena pod noge in blatijo naše državno vodstvo s tovarišem Titom na čelu, ker hočemo biti enakopravni in branimo svojo neodvisnost? Ne gre jim v račun polet naše industrije, ker so računali, da bo Jugoslavija ostala nerazvita dežela, od koder bodo poceni dobivali surovine in kamor bodo

Prekooceanski parnik »Sarajevo« v reški luci tik pred splovitvijo.

inozemstva niti nafte, niti bencina, niti petroleja.

Naglo se približujemo nalogi petletnega načrta v kovinski industriji, v kemični industriji, v industriji gradbenega materiala, v tobačni industriji in v industriji papirja. Naša tekstilna industrija bo letos dosegla večjo proizvodnjo, kakor je določena v petletnem načrtu. Čevljev pa bomo izdelali že mnogo več kakor določa načrt.

Kaj vidimo iz vsega tega? Mar more še kdo trditi, da je petletni načrt neizvedljiv?

drago prodajali svoje izdelke. Nihče nam ne more braniti, da naše surovine sami predelujemo. V jeseni leta 1948 je maršal Tito dejal: »Dvajset let so našo deželo izkoriščali ne samo domači izkoriščevalci, marveč tudi imperialisti. Izvlekli so iz naše dežele vse tisto, kar je najboljšo. Mi pa smo ostali brez cest, brez zadostnih železnic, brez vsega, kar je potrebno kulturnemu narodu. Ostali smo siromašni in zaostali. Prav zato smo tedaj, ko smo se borili na fronti, sklenili: Ustvarili bomo novo Jugoslavijo,

ustvarili bomo v njej ne samo ljudsko oblast, marveč jo bomo dvignili tudi na raven zelo razvite dežele.«

Brezprimerni polet naše industrije, s kakršnim se ne more meriti nobena izmed držav ljudske demokracije, nam danes omogoča, da se še bolj lotimo velikih nalog za izboljšanje življenja delovnih ljudi. Čedalje več imamo materiala za gradnjo novih stanovanj, šol, gospodarskih poslopij, hlevov za živino, čedalje več izdelamo kmetijskih strojev, orodja, umetnih gnojil in drugih pripomočkov, s katerimi bomo dvignili kmetijsko proizvodnjo.

Naša borba za boljši in obilnejši kruh

Naše kmetijstvo še ne more pokazati enakih uspehov kakor industrija. Dvig kmetijske proizvodnje pa tudi ni lahka naloga. Hitreje lahko zgradimo veliko industrijsko podjetje, kakor preuredimo našo kmetijsko proizvodnjo. Tu imamo opravka z milijoni drobnih proizvajalcev, ki so doslej živeli v veliki zaostalosti. Prav zato pa doseženih uspehov ne smemo podcenjevati.

Rekli smo že, da je proizvodnja žita že leta 1948 za eno šestino preseгла predvojno višino. Imamo že mnogo več živine kakor pred vojno. Najbolj pa se je povečal pridelek industrijskih rastlin. Lani smo posejali šestkrat več sončnic kakor pred vojno in devetkrat več bombaža. Že prihodnje leto bomo z domačim pridelkom bombaža lahko krili pretežni del potrebe naše tekstilne industrije. Bombaž uspešno pridelujemo prav v najbolj siromašnih pokrajinah v Hercegovini in Črni gori. Z bombažem posejana površina je bila že lani dvakrat večja, kakor določa petletni načrt.

V velikem obsegu smo se lotili melioracijskih del (izboljšanja zamočvirjenih zemljišč), s katerimi bomo pridobili sto tisoče hektarov nove rodovitne zemlje, ki jo bomo tudi umetno namakali. Še nikoli se niso v Jugoslaviji izvrševala tako obsežna dela, kakor so melioracija Skadrskega jezera ali Lonjskega polja na Hrvaškem ali pa gradnja melioracijsko-plovnega prekopa Donava—Tisa—Donava. 50.000 hektarov nove rodovitne zemlje bomo z melioracijskimi deli pridobili tudi v Sloveniji, od tega samo v Prekmurju 20.000.

Naša industrija kmetijskih strojev se je po skupni teži izdelanih strojev postavila

na prvo mesto med vsemi vejami naše strojne industrije. Dala je lani kmetijstvu nad 16.000 ton novih strojev, ki jih pred vojno nismo izdelovali. Ostala strojna industrija pa daje čedalje več drugih strojev, kakor elektromotorjev, črpalk za namakalne naprave itd. Tako naglo ustvarjamo pogoje za mehanizacijo našega kmetijstva.

Kaj pa pomeni mehanizacija? En sam traktor opravi pri oranju toliko kakor 14 do 17 konj. Čim več bomo imeli traktorjev, tem manj bomo potrebovali vprežne živine. Če pa je treba krmiti manj konj in volov, ostane več krme za drugo živino. Konj odjeda kravam in mladi živini krmo, daje pa samo delo. Izkušnje so pokazale, da lahko tudi taka obdelovalna zadruga, ki ne dela s traktorjem, pa ima dobre stroje, prebije z mnogo manjšim številom vprežne živine, kakor so je imeli kmetje pred združitvijo v zadrugo, ker se vprežna živina v zadrugi bolje izkoristi. Zato pa taka zadruga lahko redi z isto količino krme več krav in mlade živine. Tu tiči vzrok, zakaj marsikatera obdelovalna zadruga tako hitro doseže uspehe v živinoreji.

V enem delovnem dnevu lahko en človek požanje s srpom 5 arov, s koso 25 arov, s samoveznikom za žito na konjsko vprego 250 arov, s traktorsko vprego 700 arov, s kombajnom, sestavljenim strojem, ki žanje in mlati hkrati, pa 1500 arov. To pomeni, da zaleže en kombajn za 300 žanjic ali 60 koscev, vrhu tega pa žito še omlati.

Poglejmo še drug primer. En delovni dan dá pri kmetu, ki orje z lesenim plugom, komaj 10 kg pšenice, z uporabo traktorja in kombajna pa 275 kg. V teh primerih vidimo, kakšni velikanski uspehi se z mehanizacijo obetajo našemu kmetijstvu. S svojim zaostalim načinom obdelovanja zemlje zadržuje in nesmotrno izkorišča danes naše kmetijstvo velikansko število delovnih rok, ki so tako potrebne naši industriji.

Velikanske so naše možnosti, da povečamo kmetijsko proizvodnjo, zlasti če mehanizacijo povežemo z uporabo umetnih gnojil, dobrega semena in sodobnim obdelovanjem.

Vseh teh možnosti pa ne more izkoristiti posamezen mali kmet. Uspešna uporaba tehnike in najnaprednejših načinov obdelovanja je mogoča le v velikih kmetijskih gospodarstvih — na velikih državnih posestvih in v kmečkih obdelovalnih zadru-

gah, kjer je tudi mogoče delati načrtno in v skladu s potrebami skupnosti, v skladu s splošnim državnim načrtom.

Vse to je začel spoznavati tudi naš kmet, ko je ob primerih prvih obdelovalnih zadrug videl, da kmetje v zadrugah z manjšim trudom več pridelajo in bolje živijo.

Lackova zadruga pri Mariboru je lani pridelala 29 metrskih stotov pšenice na hektar nasproti 15 metrskim stotom v prejšnjem letu, na vzorni parceli pa celo 36

četka leta do novembra naraslo od 1300 na 6000. Površina združno obdelane zemlje predstavlja skupaj z državnimi posestvi in ekonomijami splošnih kmetijskih zadrug že skoraj četrtino vse obdelovalne zemlje.

To je uspeh, ki ga lahko postavimo v vrsto naših največjih uspehov. Uspehi združnega gibanja v kmetijstvu se bodo pokazali že prihodnja leta v naglem naraščanju kmetijske proizvodnje in v splošnem dvigu življenjske ravni.

V Makedoniji imamo že obsežna riževa polja, ki jih obdelujejo tamkajšnji združniki.

metrskih stotov. V vojvodinski zadrugi »Budučnost« je brigada Blaža Todorovića na 7 hektarih pridelala povprečno 43.5 metrskega stota na hektar.

Pomislite, koliko več pšenice bi lahko pridelali, če bi se v vsej državi povečal hektarski donos samo za 5 metrskih stotov. Nič manj kakor 115.000 vagonov na leto.

Preosnova kmetijstva je odločilnega pomena za vse naše kmetijstvo, za izboljšanje življenja kmetov in za njihov kulturni dvig.

Prav na področju preobrazbe našega kmetijstva pa smo lani dosegli velikanski uspeh. Število obdelovalnih zadrug je od za-

V tem kratkem pregledu smo spoznali, koliko zakladov ima naša domovina v svoji zemlji, in smo videli, kako nas kmetje drugih dežel prekašajo z višino pridelkov. Toda ti zakladi in večji pridelki nam ne bodo kakor zrelo jabolko padli v naročje. Izboljšave zahtevajo od vseh nas hude napore in trdo delo, naj je z roko ali z glavo. Toda resnična strnjjenost vsega ljudstva pri delu in tudi prepričanje, da more in mora biti zmagan vse, kar določa petletni načrt, nam je živa spodbuda. Da kljub raznim težavam vztrajamo ter ustvarjamo sebi in potomcem lepšo bodočnost.

Kmalu bo sto let, odkar Mohorjev koledar, najstarejši kolednik za slovensko vas, spremlja življenje in delovanje slovenskega kmečkega človeka. Vselej se je spominjal koristnega napredovanja v gospodarstvu, pa tudi grajal napake in preudarjal, zakaj kmečko gospodarstvo propada, učil in svaril ude sam in po poučnih gospodarskih knjigah, ki jih je premnogo izdala Mohorjeva družba. Zato naj tudi danes spregovori o tem, kar se dogaja v velikem razmahu po vsej naši državi in zadeva zlasti našo vas in gospodarstvo v nji. Poglavitno gibalno je starodavni klic: »Le vkup, le vkup, uboga gmajna!« Toda vabilo k skupnosti ni zato, da bi se oteli trdega tlačanskega jarma graščin in grofov — teh smo se korenito že iznebili — klic je vabilo k skupnemu delu v z a d r u g a h.

»Kaj pa je tebe treba bilo?« se vprašuje še ta in oni, ko sliši in bere o zadrugah in združnih domovih. Teh novotarij kar ne more razumeti. Zadruga, združno delo se mu zdi od nekod zviška privlečena novost. Da to ni res, o tem se moramo najprej čisto mirno porazgovoriti.

Prvo vprašanje je: Ali je zadruga res kar nalašč sedaj izgrebena novost?

Kaj pravi zgodovina

Naša slovanska in slovenska zgodovina nam priča, da je bilo vse prvotno družinsko in družbeno življenje Slovanov in Slovencev osnovano na z a d r u g i. Zadruga je bila družba sorodnikov, ki so skupaj bivali v eni (tudi v več hišah) in vzajemno obdelovali n e d e l j i v o posestvo. Odrasli, poženjeni sinovi si niso ustanavljali svojih gospodarstev, živeli so in delali v skupnem občestvu s svojimi starši — vsi: sinovi, snahe, vnuki, otroci. Nihče izmed njih ni imel zasebne lastnine: Vse zemljišče, poslopja, živina, gospodarsko orodje — vse je bila skupna last! Kar si je kdo pridobil, je šlo v korist celotni zadrugi. Prav tako je morala zadruga skupno trpeti vsako škodo in skupno skrbeti za onemogle, bolnike, stare in otroke. Ker se je članstvo družin množilo, so si na skupnem svetu stavili nove hiše in tako se je iz ene združ-

ne hiše razvila vas. Ime je taka vas redno dobila po prvotnem gospodarju. Na njegovo ime je bilo priznano kot na lastnika vse imetje. Ostanki teh zadrug so še v imenih nekaterih vasi: Markoviči, Adlešiči, Vidoslaviči (danes vas Dosloviče), Radovljani, Pribinci. Na našem jugu je to še vse bolj očitno. Tamkaj je posestvo vsega sela tudi v zemljiški knjigi napisano samo na to prvotno ime. Tudi zadruga družin so se tamkaj ohranile prav do današnjih dni. Vsaka zadruga je imela svojega poglavarja, imenovanega starešina, ponekod gospodar, domačin. Poglavarja so si polnoletni združniki volili izmed sebe, in sicer tistega, ki so ga cenili, da je najmodrejši in najizkušenejši. Ta je vodil vse gospodarstvo, odkazoval delo, sprejemal dohodke, skrbel za potrebe vseh članov ter razsojal tudi pritožbe in prepire. Starešina je bil spoštovan, vse mu je bilo pokorno. — Koristi zadrug so bile mnogotere. Največja je bila ta, da je bilo posestvo n e d e l j i v o, dediščin niso poznali. Vsak je delal z veseljem, vsak je vedel, da je preskrbljen do smrti. Beračenje je bilo neznano. Družinska vez med sorodniki je bila sveta, polna ljubezni in medsebojne pomoči.

Posamezne zadruga niso mogle ostati za vedno kakor ograjeni otoki. Imele so na vseh straneh sosedstvo — druge zadruga. S temi so se povezale gospodarsko (izmenjava blaga), krvno (možitve, ženitve) in politično. To zvezo zadrug so imenovali ž u p o; načeloval ji je župan. Za središče župe so si postavili na griču ali tudi sredi močvirja gradec, utrjen z jarki in z visokimi plotovi. Vanj so ob sovražnem napadu prenesli vrednostne stvari, živila, živino in spravili na varno zlasti otroke in žene. Marsikje so še sledovi takih gradcev in gradišč v tem, da so krajem ostala imena: gradišče, na gradišču. — Razen župana si je več žup skupaj izbralo vojvode — kneze. Za takega je bil izvoljen, kdor se je v bojih izkazal in je bil poglavar vojnih pohodov. Sprva je bila kneževska čast le začasna, le za vojsko; kasneje so jo stalno obdržali — toda le od ljudstva izvoljeni, ne samozvanci.

Čeprav so naše zadruge preživele stoletja, so se v teku časov, zlasti še pod vplivom in nasiljem sosedov — tužcev, vendarle razdrobile. Povsod so pa še ostanki v vaških srenjah, ki imajo skupne planine, pašnike, gozde, tudi stara občinska (župna) posestva so pri nas iz teh starih časov.

Dokler smo bili Slovenci sami svoji gospodarji in smo imeli v starih šegah utrjene postave, je bilo staro pravo po zadrugah, župah in knezih vse v rokah ljudstva. Ko pa je vsa naša nekdanja Karantanija (to ni bila le sedanja Koroška), segajoča na Kranjsko, Štajersko, v Pustriško dolino in po sedanji Spodnji Avstriji, leta 787 prišla pod oblast Frankov in Nemcev, so se zadruge rahljale. V Nemcih zadruga ni bila doma. Kljub temu so se v Slovencih vsaj deloma ohranile, ker nismo bili nasilno podjarmljeni, temveč smo prostovoljno stopili v državno zvezo s Franki. To je zahtevala politika, boji zoper Obre in druge sovražnike. Da so Slovenci ohranili svojo samobitnost, dokazuje stara slika (okoli leta 1000), ki kaže, kako se zedinjene države zbero pred cesarjem Otonom III. Tam so upodobljene države: rimska, galijska (francoska), nemška in tudi Slovenija, ta v podobi ženske s krono na glavi. Bilj smo torej priznani kot samostojen narod s svojim jezikom, s svojo kulturo in zemljo. Ohranili smo dolgo svojo samobitnost, zvezno državnost s svojimi knezi za vsako manjšo slovensko državo. Saj so zgodovinsko znana imena knezov: Inko, Pribislav, Stojmir, Vojnomir. Te kneze je ljudstvo volilo in jih slovesno ustoličevalo. Zadnji knez, vitez Ernest Železni, je bil na vojvodskem kamnu na Gosposvetskem polju ustoličen leta 1414. Že pred tem letom so slovenske kneze izpodrinili tuji grofi, ki so jim vladarji dajali (v fevd) velika strnjena posestva — kot gruntni gosposki. Svobodni slovenski kmet je postal tlačan, ki je tuji gruntni gosposki moral obdelovati njena velika zemljišča, od svojih pridelkov pa dajati desetino. Kmet je bil sicer še lastnik zemlje, toda ne več njen popolni gospodar. Najvišja oblast je lahko svojevoljno dodeljevala cele vasi drugim grofijam, kmet sam ni imel pravice, da bi prodal posestvo ali se uprl zoper dodelitev k drugi graščini. Saj

večkrat beremo, kako so tudi ruski grofi — veleposestniki v eni noči zaigrali celo vas, ki je bila njim podložna. Drugo jutro je te vaščane prevzel drug gruntni gospod. Zgodovina ne trdi, da bi bili prvi knezi, tudi tuji, ljudem hudo krivični. Ščasoma, ko so domači knezi izginili, so tujci kruto zagospodovali nad kmetom. Le tako je mogoče razumeti velike kmečke upore in punte, ko je bil tlačan tako pritisnjen ob tla in izmозgavan, da ni več našel druge pomoči kakor punt. Da je bilo ob takih razmerah podložništva lepih, starih, svobodnih zadrug konec, je jasno. Ostali so le še majhni sledovi o njih, kakor je bilo prej omenjeno.

Laž o naši kulturni nesposobnosti

Zelo je bila razširjena misel, zlasti po nemških zgodovinarjih, da Slovani niso bili sposobni ne za svojo državo in ne za kulturo. Ko so prišli v deželo Slovencev Bavarci in Franki, so našli Slovence še čisto v robstvu! Všeč so jim bili prav zato, ker so potrebovali suženjsko delovno moč. Taka trditev zgodovinarjev je bila germanstvu kakor nalašč, da bi zgodovinsko upravičeni pritiskali Slovane v suženjsko življenje. Take miselnosti so bili Nemci do zadnje svetovne vojske. Nam Slovincem je bil to dokaz, ker so si nenehno skozi nas in čez našo zemljo skušali graditi nemški most do Adrije. Ob okupaciji so zapirali vse višje šole, zaprli so univerze (na Češkem), očitno so govorili in pisarili, da za Slovence in za Slovane sploh ni višja izobrazba. Ti naj bodo težaki, garači in hlapci okupatorskemu narodu. Gorenjecem, ki so med okupacijo hodili v Celovec, kjer je bil tedaj sedež nemške uprave tudi za Gorenjsko, so že kar v krčmah civilni nacisti zatrjevali, da je treba vse Slovence z Gorenjske izseliti tja nekam na ruske pustinje, ker je ta svet — Gorenjska — vse preveč lep zanje, uživati ga morajo le Germani. Vse to je dokaz, kaj bi se bile brez trmoglavega upora in brez krvavih bojev strnjene ljudske fronte z nami zgodilo: namera je bila, da nas preženejo iz domovine in naš narod zbrisejo z obličja naše zemlje.

Kaj pa je s trditvijo o naši kulturni nesposobnosti? — Taka trditev je umetna

laž. Splošno o slovanstvu naj odgovori vodilni ruski zgodovinar, član Akademije v ZSSR, Boris D. Grekov. Ta je na seji slovanskega kongresa v Beogradu 1946 izpovedal zgodovinsko resnico: »Ob razpadanju rimskega imperija ni prišlo nikomur na misel, da so Slovani narod, ki ni sposoben za ustvarjalno družbeno-politično in kulturno življenje. Ta svojevoljna trditev o hlapčevstvu je nastala med Nemci pozneje, ko so skušali z njo opravičiti svoje zavojevalne pohode zoper Slované.« Resnica je bila ta, da se Slovenci nismo mogli kulturno in prosvetno ne gibati ne izživljati pod tujo oblastjo. Vsiljevala nam je svoj jezik, šol nam ni dovolila, celó ljudske so bile izjema. Kdor je hotel višje izobrazbe, je moral v tujino. Od nikoder nismo imeli ne opore ne podpore. Šele po francoski revoluciji in v Napoleonovi Iliriji so se požrtvovalni duhovi začeli gibati in boriti za pravice našega naroda. Seveda vse z žrtvami. Po resnici moremo trditi, da je bil šele Prešeren tisti nenadni žaromet prosvete, ki je zablestel s toliko močjo in s tako lučjo, da je vse presenetil doma in na tujem. Moje prepričanje je, da je to, če tedaj mnogi Prešerna niso ne spoznali ne priznali, krivda dobe, preteklosti in splošno namerne zamorjenosti naroda po tujstvu. Prešeren ni bil lučka, ki brli kar prijetno kratek čas. Bil je žar, pred katerim so si preplašeni zatiskali oči. Ker je pa njegov žar vekovit, ni ugasnil; bil je umetnik, videc prerok, ki sveti danes in bo žarel brez konca. V stoletju po njegovi smrti se je med nami prosvetno delo začelo dvigati — ne korakoma, kar skokoma. Na vseh področjih, in čeprav v medsebojni tekmi in v borbi — nič ne de. Samo najstarejša knjižna družba Mohorjeva je razdala med najširše ljudske množice na milijone knjig. Nepismenost je izginila. Velik delež pri tem je imelo župnišče, kjer so bili duhovniki zastopniki učitelji branja in pisanja. A vse to velikansko delo za kulturo in napredek so opravljali med nami možje, ki so redno umirali kot nemaniči. — In sedaj vprašajmo tiste obrekovalce o nesposobnosti našega naroda za kulturo, ali si nam še upajo ponoviti svoje lažne trditve? Sposobnost za kulturo in napredek je bila v krvi in v glavah našega naroda, ki je to z udarno silo v enem stoletju vsemu svetu dokazal;

dokazali so jo naši učenjaki in umetniki vseh vrst, dokazal jo je narod, ki je plačeval — to je dokazano — sorazmerno največji kulturni davek (za knjige, časopise in prosveto sploh) med vsemi evropskimi narodi — a to prostovoljno iz svojih revnih žepov.

Zadruga na našem jugu

Po trditvah mnogih zgodovinarjev je zadruga splošno slovanskega izvora. Vendar je ime take skupnosti — zadruga — počasi izumrlo in so nastala drugačna imena zanj: kuća (hiša), neodijeljena kuća, zadržna kuća, tudi skupština. Take hišne družinske zadruge so imeli vsi južni Slovani. Leta 1870 se pa že v zakonu imenuje taka skupnost — v kateri več sorodnikov sestavlja patriarhalno (očakovsko) zvezo — zadruga. Take zadruge so bile do zadnje dobe v velikem številu na Hrvaškem, v Slavoniji, v Srbiji, v Bosni. Vse te so bile prve kolektivne socialne organizacije, ki so trajale dolga stoletja. Da so se ohranile, trdijo zgodovinarji, je bila vzrok tudi turška nadoblast. Ta je pobirala davek le od posameznih ognjišč, od števila dimnikov. Zato so se sorodstva gnetla le krog ene hiše, krog enega ognjišča, da je bil davek tem manjši. To je vplivalo tudi na trdnost zadruge. V hrvatski zadrugi velja temeljno načelo, da morajo vsi zadrugarji delati za zadrugo. Pregovor imajo: Kdor ni pri delu, naj ni pri jelu. Zadruga je bila zlasti Hrvatom in Srbom narodna svetinja. Ob združnem ognjišču je bil vir tiste zdrave telesne in npravne moči, s katero so se obranili popolne turške sužnosti. Združna ognjišča so ohranila narodni jezik in dušo: narodno pesem, pripovedke, narodno modrost, domačo obrt in versko izročilo. Vse to ima svoje korenine v zadrugi. — Profesor dr. A. Hollmann (Berlin 1931) piše: »V zadrugi so se Hrvatje in Srbi naučili dveh lastnosti, ki sta temeljni za vsako družbeno in državno skupnost: naučili so se zapovedovati in ubogati. Zadruga je spajala načelo avtoritete in načelo demokracije. Gospodar zadruga je imel po zakonu neomejeno oblast. Toda če ni ustrezal, če ni bil sposoben, so ga odstavili in izvolili sposobnejšega. Demokratski volilni zakon je skrbel, da ni

nihče poveljeval brez nadzorstva in da se mu nihče ni slepo pokoril.«

Vse pravo, vsi zakoni o zadrugah so bili večinoma po ustnem izročilu dedovani od roda do roda. V teku časov je pa morala tudi upravna oblast poseči vmes in pravice zadrug in zadružnikov z zakoni potrditi in urediti. To se je začelo leta 1889 in se urejalo z različnimi spremembami do 1902.

niki bi bili lahko na tej zemlji, koliko bi lahko bilo sadnega drevja — sliv, orehov — ko bi bilo potrebljeno, so mi rekli: »Kako bi naredili, ko nas nihče ne pouči in nam nihče ne nudi pomoči.« — V Skoplju je rjavil na trgu cel kup železnih plugov. Ljudje jih niso hoteli; držali so se prastare vere, češ zemlja je naša mati, ne smeš je raniti z železom. In tako so rili po

Traktor in traktorist dajeta slovenski pokrajini novo podobo.

Ta površni pregled zadrug na našem jugu pa nas vodi k razumevanju, zakaj danes v naši državi na jugu sodobne zadruge tako hitro rastejo. Saj so vsi temelji že od davnine ostali, treba jih je le prilagoditi današnji dobi, socializmu na vasi. Priznajmo le odkritosrčno, da je bila zanikrnost stare Jugoslavije neodpušljiva napaka glede izboljšanja gospodarstva in življenja, zlasti na našem jugu.

Sam sem tam svoje čase videl velike planjave rodovitne zemlje, zaraščene s trnom, robido in drugim ničvrednim grmovjem. Ko sem omenil, kaki pašniki in trav-

zemlji z lesenimi drevesi. Ljudska oblast ve, da je za vse to treba pouka in pomoči. Zato se spreminjajo neobdelane in zaneemarjene planjave v rodovitna polja, poljedelski stroji pojo novo, veselo pesem tam, kjer je škripal leseni plug. In koliko je tam zemlje, ki se naša slovenska kar večinoma res ne more kosati z njo. Tam so planjave zemlje, globoke, prave rodovitne črnice, da je gnojiti niti ne smeš, ker bi prebujno žito vse poleglo. Pri nas pa je večinoma zemlja plitvica — po ravnem in v hribih. Z največjim trudom jo gnojiš, pleveš in pestuješ, da ti dobro obrodi.

Denar

Pri prvotnih narodih in prav tako pri naših davnih prednikih denarja sploh ni bilo. Kupčije so se opravljale le po zamenjavi: blago za blago. Domači izdelki in pridelki so bili naravni denar: platno, sukno, kožuhovina, žito, živina, zlasti drobnica. Tudi ujetniki (sužnji) so bili denar. Celo silno izobraženi Rimljani so denarju dali ime po prvotni kupčiji: pecunia — denar — je beseda, narejena iz pecus — dróbnica. Lahko trdimo po pričevanju zgodovinarjev, da je pri nas menjalna kupčija trajala še v dobo graščakov prav do 15. stoletja. Prvotnim narodom so prinašali denar kupci — tujci. Toda ta denar je bil posebne vrste: ženski nakit, uhani, zaponke, ogrlice, orodje in orožje, tudi dragocene tkanine. Za tak denar so tuji trgovci dobivali naravne pridelke. — Ko se je pa svet povezal z dobrimi cestami, ko so se začele kupčije na daleč, je postal denar povsod nujno potrebno sredstvo. Toda ne samo za oddaljene trge, tudi doma je bil potreben. Nekdaj so napravili vse doma — v zadrugi. Kasneje so nastali samostojni poklici: rokodelci vseh vrst. Ti niso imeli svojih pridelkov, vsaj toliko ne, da bi mogli z njimi kupčevati. Ko je pa za delo dobil denar, si je z njim kupil živila in druge potrebščine. Res se je plačilo delavca prav dolgo še ohranilo v pridelkih. Večji gorenjski kmetje so si najeli razen stalnih dekel za poletno delo še l a n o v k e. Te so hodile poletno delat na kmetije. Tam so imele vso oskrbo, za plačilo pa so dobile kos njive, obsejane z lanom. Ta lan so zase porabile, osušile, otrle in si pozimi napredle platno za obleko. Vendar so bile to izjeme, ki jih danes ni več.

Kakor je bil denar potreben in koristen, pa je v sebi skrival nevarnost. Nihče si prej ni kopicil raznih živil v velikih zalogah. Saj bi se mu lahko uničila, tudi pogosti požari bi mu jih utegnili pokončati. Denar — bili so le kovanci — je vsakdo lahko kopicil, ga pred požarom v zidu dobro zavaroval. Zato je bilo zelo mikavno, da se je pohlep po denarju razbohotil in so si ljudje, zviti in pretkani, začeli zbirati zaklade v denarju. Ta strast se je razpasla, da je nastal pregovor: denar sveta vladar. Čim bolj so se kupčije in trgovine razpred-

le po svetu, tem večji pohlep po denarju je nastajal. Prebrisani špekulanti so se množili in bogateli. Tembolj še tedaj, ko so nastale tovarne, last denarnih mogotcev. Ti so se na temelju tedanjega polpreteklega časa popolnoma zadali kapitalizmu. To je bila doba liberalnega gospodarstva — to se pravi, da ni bilo treba nikomur gledati na sočloveka. Bodi nadčlovek, pohodi vse in sam se dvigaj v bogastvu. Vsi ti so skušali dobiti v roke svetovno trgovino. Da so bili pa še močnejši, so se med seboj povezovali v truste — vse za še večji dobiček. Nenavadno značilno pismo iz Amerike iz leta 1933 imam pred seboj. Tedaj je bila v Ameriki kriza in na milijone ljudi brez dela. Ob tej krizi je bilo to pismo napisano in se glasi: »Pri vseh javnih delih, pri vseh činih je tem ljudem (kapitalistom) dobiček prva stvar. Nikjer niso mogli storiti ničesar v javni blagor. Dobiček in kaj bo vrglo — prvo in zadnje. (Pazite, da ne pridelate v domovini takih ljudi!) Danes si najet za posel, jutri te že vržejo na polje: Dnevna odpoved! — Zato delaj kot vrag, da te ne pahnejo. — Pri podjetjih dosti hlebojedov, ki nič ne delajo in uživajo ogromne dohodke. To so tisti, ki imajo delnice in poleg tega uživajo plače visokodonečih uradniških mest. Industrijski fevdalizem (kakor nekdanji naši graščaki!), največji, kar ga je videl svet, se bo razletel in ni ga piskroveza ne kotloflkarja, ki bi ga znal dejati v žico.« — Zlepa nihče bi ne mogel bolj krepko, stvarno in jasno opisati pravega kapitalističnega sveta kakor ta ameriški naš rojak.

Kako pa je bilo drugod? — O Rusiji smo iz premnogih knjig, ki so izšle po veliki revoluciji, do dobrega poučeni. Grofi in graščaki so zapravljali s kmečkim žulji prisluzene dohodke doma, zlasti pa v tujih velemestih in letoviščih. V oddaljenih krajih, zlasti v Sibiriji, so se zaredili k u l a k i. — Beseda pomeni pest. Tak pritikljaj so jim zdeli mali kmetiči v vaseh. Po pravici in zelo značilno. Pest stiska, grabi, jemlje, tudi udari. Sibirija je imela po vaseh posestnike kulake, ki so redili do dve sto glav živine, imeli na tisoče hektarov zemlje in držali v pesti vso vas. Vsa vas jim je garala, vsi so bili kulaku dolžni, sam pa se je redil in bogatel. Razumljivo

je, da je po revoluciji osvobojeni kmet tudi sam stisnil pest in udaril po kulaku.

Razen teh največjih resničnih kulakov so bili tudi manjši, a vendar še veliki posestniki, ki so prav tako obdelovali zemljo z revnim ljudskim slojem v podeželju, jih oderuško revno plačevali in jih z vlado vred puščali v ubogih kočah in v nesnagi — to je grofom celo angleški obiskovalec

njarno, z majhnimi kupčijami in rasli — rasli. Denar se jim je množil, kakor bi kvas postavili. Zvito in priliznjeno so si skušali pridobiti zaupanje sovaščanov. Zelo radi so vsem, ki so bili v stiski ali nesreči, posojali denar. Seveda za oderuške obresti. Potem so samo čakali, da takega dolžnika poženejo na boben, pri dražbi pa najboljše parcele pokupijo sami. Takih ni bilo dokaj le

V kmetijski obdelovalni zadrugi v Vipavi imajo orjaški rigoljni plug, ki dela za osem sto ljudi.

pisatelja Tolstega na Jasni poljani očital — sami pa so s pridelki špekulirali in bogateli.

Pri nas smo sicer imeli še graščake, toda ti so kar brez izjeme sami po sebi propadali in hirali, dokler jih ni naša osvoboditev popolnoma iztrebila. Po vaseh je bilo nekoliko drugače. Pravi, prvotni, zlasti srednji in mali kmetje, ki je njih rod že stoletja bival na isti domačiji, niso bili nikakršni kulaki. V delu in znoju so z veliko ljubeznijo obdelovali očetno grudo, špekulacije se niso lotili. Bili pa so drugi veliki posestniki, še večkrat pa prihajajoči, ki so od drugod prišli in se naselili po mnogih naših vaseh. Začeli so s kako žga-

pri nas, bili so po vsej Jugoslaviji in po vsem svetu.

Delovno ljudstvo si išče pomoči v skupnosti

Zoper vse te razmere, ki so delovnega človeka stiskale, izžemale, so povsod nastopili možje, ki so imeli srce za množice, pa tudi glavo na pravem koncu nataknjeno. Množice so se začele zbirati, organizirati. Cesar ne opravi en sam, lahko opravi skupnost tisočev. — Vse te organizacije so bile naperjene zoper preveliko dobičkarstvo veletrgovin, zoper oderuške obresti, zoper špekulante v pomoč hirajočim kmečkim posestnikom.

Najprej je delavstvo začelo ustanavljati k o n s u m e. Na Angleškem so se začeli že leta 1822. Delavci so se združili, iz številnih majhnih vlog je nastala glavnica, s katero so začeli kupovati iz prve roke potrebne potrošniške predmete in jih svojim članom prodajati za majhen dobiček, s katerim so krili upravne stroške. Tako so delavci dobivali blago ceneje, dobiček trgovcem je bil zmanjšan in konsumi so jih prisilili, da so morali tudi sami cene znižati. Konsumi so se po Evropi splošno razširili. Tudi pri nas so jih krog leta 1900 začeli ustanavljati. Saj je dobro znano veliko delavsko konsumno društvo in železničarski konsum. Oba sta pošteno in koristno delovala. Majhen dobiček se ni stal v žepe nekaterih, marveč je bilo mnogo dobrega storjeno za skupnost članov. — Mnogo drugih, pri nas ustanovljenih konsumov je pa revno izhiral. Dva vzroka sta bila. Prvi ta, da konsum ni bil ustanovljen iz nujnosti, marveč zaradi strankarsko politične mode in strankarske tekme. — Drugi vzrok je bilo uslužbenstvo in vodstvo: nerazumevanje trgovskih poslov, brezbriznost članstva, nepoštenost uslužbencev.

Zoper oderuška posojila, ki so drla zlasti malega človeka, so pričele bolj posojilnice. Oče res pravih, človekoljubnih posojilnic je bil Raiffeisen (rojen 1818). Ta mož je bil najprej častnik, kasneje upravni uradnik. Njegovo načelo je bilo: po večjih vaseh, po županstvih naj se ustanovijo majhne posojilnice samo za svoj okoliš. Kdor ima kaj denarja, ga vloži v posojilnico po zelo majhnih obrestih, tam pa dobi sosed kratkoročno posojilo, toda samo tisti, ki ga odbor dobro pozna, da ni zapravljevec, pijanec, pač pa dober in priden gospodar. Tako se ne bo treba zatekati po pomoč k oderuhom. Take posojilnice so imele zares zgolj socialen namen. Ustanovljenih je bilo mnogo v Nemčiji in na Češkem, spčetka tudi pri nas. Vendar se v Sloveniji niso posebno ogrevali zanje. Želeli so, da bi vsaka posojilnica imela širše poslovalno ozemlje. Ustanavljale so se zelo hitro. Mohorjev koledar za leto 1896 poroča, da je ustanovljenih po vsem slovenskem ozemlju že 92 posojilnic in vmes že tri gospodarske zadruge. Namen teh združnih posojilnic in hranilnic takrat je bil socialen: da dobijo

ljudje za majhne obresti potrebna posojila; da bodo podpirale dobrodelne naprave: šole, kmetijstvo, revne cerkve; narodnost: da bodo uradovale zgolj v slovenščini, podpirale slovensko slovstvo, slovenska društva in prostore zanje (narodne domove). Razen tega so navajale ljudi k varčevanju. Vseh združnikov je bilo po vsej Sloveniji tega leta 36.403.

Iz tega je razvidno, da so imele te združne posojilnice in hranilnice za tisto dobo zelo važne in koristne namene. Te posojilnice so iztrgale iz rok oderuhov mnogo kmetij in jih rešile propada in bobna.

Kakor povsod v kapitalističnem svetu se je zgodilo tudi pri nas. Nastajali so denarni zavodi, hranilnice in banke, ki so bile zgolj denarna podjetja po geslu: Denar nam mora roditi denar — veliko denarja. Prav ta želja je rodila špekulantske banke, hranilnice pa so postale last raznih strank, ki so tudi z denarnimi zavodi tekmovali med seboj. Zato so obetali za vloge velike obresti, posojali pa seveda še za mnogo večje, pretirane. Ko jim je denar na take obljube dotekal, so ga morali hitro drago posojati. Draga posojila so si iskala podjetja zelo dvomljive vrednosti. In posledica je bila, da so podjetja propadala, milijoni so šli v nič, vlagatelji pa se niso obrisali samo za obresti, marveč tudi za vloge, premnogi za trdo privarčevani denar. Takih bančnih polomov je bilo dokaj tudi pri nas in posebno so se množili, ko so ob ugodnih kupčijah z lesom nekateri hoteli kar čez noč postati milijonarji, pa je udarila kriza nadnje in je vsem začela teči voda v grlo.

Namen majhnih združnih posojilnic je bil, kakor že povedano, ljudi navajati na varčevanje. Zato te posojilnice niso dajale večjih posojil, kakor so bila res potrebna in takim, ki so jih koristno izrabili, ne pa napravili. Ko so kasneje nastajale posojilnice kot denarna podjetja in je bilo včasih mnogo vlog in zato v njih denarja dovolj, so te zelo rade posojale na kmečka posestva in se takoj vknjižile. Za lahkomišelnost posestnike je bilo to zelo zapeljivo. Če je potreboval na primer zares le dve sto goldinarjev, si je izposodil pet sto. Od teh jih je tri sto zapil ali kakor koli nekoristno zafrčkal. Ko so dotekle obresti, jih ni

plačal. Posojilnica jih je pripisala kar h kapitalu in mu povrh na željo dala novo posojilo. Dolg je delal nov dolg, ki je rasel od leta do leta, dokler ni kakor črv izpodjedel zemlje do korenin. Koliko nekdanje tako trdnih kmečkih domov je bilo, če že ne prodanih, pa vsaj razkosanih, ker drugače ni bilo mogoče odriniti bremena dolga! — Zato je pel prepegosto boben kmečkim posestvom. V predaprilski Jugoslaviji je bilo 15.227 dražb (glej Koledar za leto 1947, str. 119). Tisti denar, ki ga prislužiš z resničnim delom, ceniš, ga spoštuješ in zato z njim varčuješ. Denar, ki ti ga je posojilniški uradnik kar brez tvojega dela nabrenkal na dlan, samo podpisal si se, je bil in je vedno opij, omama, ki vabi v zapravljenost. Denar mora biti v trdih pesteh, da se ti za prazen nič ne izmota izpod palca. Tako je sodila stara, zdrava kmečka modrost.

Druga vrsta zadrug, ki jih je bilo tudi mnogo ustanovljenih, so bile gospodarske zadruge: vodne (za regulacijo vodá, za vodovode), živinorejske, kmetijske, strojne, lesno-obrtne, mlekarske, vinogradniške, nabavne in proizvajalne. Vse te so splošno koristno uspevale, seveda, če je bil odbor zares sposoben in tudi nesebično požrtvovalen, vsi člani pa so budno pazili na vse delo v zadrugi in škodljivca hitro izključili. Delo, poštenost, zvestoba in predanost združni misli pri vseh članih — to je bilo zdravje in uspeh zadrug. Čeprav jih je petletna vojna vihra razdejala, so prav te zadruge tiste, ki imajo v sebi žive kalí, da sedanjo dobo združništva hitro in dobro razumejo. Prav te navedene zadruge pri nas in hišne ter rodovinske zadruge na jugu so seme novih kmetijskih obdelovalnih zadrug, ki jih je v dveh letih do 1. septembra 1949 v vsej državi naraslo na 4691, v njih je 238.413 gospodarstev. V Sloveniji pa je 317 obdelovalnih zadrug in 382 ekonomij. Ti uspehi dokazujejo, da je bil smisel za skupnost, za zadruge jugoslovanskim narodom starodavna dediščina že v krvi. Če je pri nas Slovencih zelo obleдела in se porazgubila, so vzroki v razvoju in v teku časov. Vsi tisti, ki smo prej zadruge ustanavljali, dobro vemo, koliko truda in prepričevanja je bilo treba za ustanovitev. Ves ta trud je bil na plečih posameznih mož, ki se niso bali ne dela ne potov ne

stroškov iz svojega žepa za združno misel. Danes skrbi za to država, skrbi za pouk in pomoč. Imamb že vzorna pravila za razne oblike (tipe) zadrug. Zdrružniki si sami izberejo tisti način združnega sodelovanja, ki sodijo, da je zanje najbolj primeren in koristen. (O tipih zadrug beri naslednji članek.)

Za sklep popisa o zgodovinskem razvoju zadrug naj spregovori predsednik maršal Tito (dne 3. aprila 1949 v Pulju): »Začeli smo vztrajno ustanavljati kmetijske obdelovalne zadruge. Razume se, da tudi tu ne bomo ravnali šablonsko in nenadoma rekli, da morajo jutri vsi v zadruge. To bi ne bilo pravilno, ker ne moremo miselnosti ljudi, ki so jo stoletja oblikovala, spremeniti v 24 urah. Nočemo dvigniti proti sebi kmetov, ki nočejo v zadruge. Sami bodo v enem ali dveh letih videli, da bodo kmetje v zadrugah bolje živeli, in prepričan sem, da bodo potem, ko bodo to spoznali, tudi sami radi stopali v zadruge. Naš kmet je praktičen, hoče otipati stvar in se osebno prepričati, da je stvar dobra. Naše zadruge ustanavljamo torej na prostovoljni osnovi, da bi postale žitnice in tovarne živil za naše ljudi, za vse naše državljane in da bi same napredovale. Te zadruge bodo čez kako leto bogate skupnosti delovnih kmetov.«

Kolon Žvane

Gema Hafner

Žvane, z obrazom kot kepa rjastordeče prsti,
vegasta bajta, beneški vodnjak, za vrtom
latnik se modri,
na žlebu čepijo golobje, na vrvi kričeče
perilo visi.

Brazde v pripeki hlastajo po senci,
zaslonil bi Žvane jih s svojo dlanjo,
jih s slino napojil in trsje škropil bi s svojo
krvjo.

Trideset let je laški gospodi garal,
se suše in toče in davkov in zmerjanja bal,
A danes?

Natlačí si vivček, posmrkne, v očeh ga in
v prsih ščegeče:
tri leta že péstuje lastno zemljó — pijan
je od dela in sreče.

V zvezi s pobudo za ustanavljanje kmetijskih obdelovalnih zadrug smo dobili od Republiške zveze kmetijskih zadrug LRS članek, ki ga priobčujemo.

Letos se je z množičnim vstopanjem v kmetijske obdelovalne zadruge začelo gibanje, ki stresa stoletne navade, ruši zastareli način gospodarjenja in postavlja temelje lepši prihodnosti našega kmeta. Gre za zadnje postojanke kapitalizma v naši državi, za zmago socializma na vasi, ki bo napravila delovne kmete za resnične gospodarje nad njihovim proizvodjalnim sredstvom — zemljo — ter za vselej odpravila nevarnost propadanja in revščine delovnih kmetov.

To seveda ne gre v račune vaškim bogatašem, špekulantom in škodljivcem, ki bi radi ohranili prejšnji gospodujoči položaj in še dalje živeli na račun delovnih kmetov. Bojijo pa se teh velikih sprememb tudi drugi sovražniki naše države, ker dobro vedo, da se bo s tem položaj naše države še mnogo bolj utrdil. Zato vsi sovražniki ljudstva skušajo na vse načine ovirati razvoj kmetijskega združništva. Izrabljajo nezaupanje, ki ga ima kmet do novih stvari (saj je bil v preteklosti neštetokrat ogoljufan), zlorablajo navezanost kmeta na zemljo, napačno prikazujejo življenje v zadruzi, posplošujejo napake in slabosti, ki so tu in tam, itd. Pri tem uspevajo pri nerazgledanih kmetih, ki se zaradi svoje dolgotrajne gospodarske odvisnosti od velikega kmeta še niso iznebili občutka, da bogatin največ ve, da je najbolj sposoben in da mu je treba vse verjeti. Primeri pa se tudi, da skušajo taki protiljudski elementi celo z zločini ovirati razvoj socializma na vasi. Ponekod so že zažgali zadružna gospodarska poslopja, zastrupili so zadružno živino itd. Zoper take sovražnike nastopa ljudska oblast v korist splošnosti z vso oostrostjo, hkrati pa seveda s pravilno gospodarsko politiko odkupov, davkov, vezanih cen itd. omejuje in izriva kapitalistične elemente ter pridobiva vse poštene kmete. Zavedati pa se moramo, da prav tako ovira razvoj kmetijskih obdelovalnih zadrug, kdor skuša nestrpno prehiteti razvoj in se pri socializaciji vasi ne ravna po načelu prostovoljnosti.

Socializacija kmetijstva je nujna

Že prva polovica petletke nam je prinesla velike uspehe v industriji, elektrifikaciji, rudarstvu, prometu itd. Ker je pa gospodarstvo celota in je ena gospodarska panoga povezana z drugo, se mora povečati tudi naša kmetijska proizvodnja. To pa je mogoče le s tem, da začnemo uporabljati naprednejši način obdelovanja zemlje (stroji, umetna gnojila itd.), ki je mogoč le na velikih kmetijskih površinah. »Vzporedno z graditvijo velike socialistične industrije po mestih je treba ustanavljati velika socialistična gospodarstva na deželi« (Mijalko Todorović). Mali kmet je siromašen in njegova prihodnost je »v socialistični kmetijski proizvodnji; dokler pa se drži svojega malega kosa zemlje, mu mi lahko samo pomagamo, ne moremo ga pa rešiti siromaštva« (Edward Kardelj).

Kmetijske obdelovalne zadruge so zdaj najugodnejša oblika združevanja posameznih koristi delovnih kmetov s splošnimi koristmi socialistične skupnosti. Pri tem gre tudi za sprostitev presežkov delovne sile na deželi za delo po tovarnah. Razkosana posestva je mogoče obdelovati samo ročno in zahtevajo več ljudi, pri združenih velikih posestvih pa precejšnji delež opravijo stroji, ljudje pa lahko odidejo v tovarne, kjer so potrebnejši.

Prehod iz zasebne lastnine v socialistično je seveda težak, toda ljudska oblast je v prepričanju, da je mogoč samo na podlagi prostovoljne in zavestne odločitve, poskrbela za politično vzgojo in tudi za konkretne organizacijske ukrepe, to je za prehodne oblike kmetijskih zadružnih organizacij.

Splošna kmetijska zadruga

Ena izmed takih prehodnih zadružnih oblik je splošna kmetijska zadruga, ki se je razvila iz prejšnje kmetijske nabavno-prodajne zadruge. Vanjo so se vključile razne kmetijske pospeševalne zadruge (živinorejske, lesno produktivne, kmetijske strojne itd.), vključile pa se bodo še obnovitvene in druge zadruge kmetijskega značaja.

Splošne kmetijske zadruge naj bi skrbele za smotrnost v kmetijski proizvodnji, pospeševale proizvodnjo, na svojem področju organizirale odkup kmetijskih proizvodov, izboljševale preskrbo zadrušnikov s proizvodnimi sredstvi, ustanovljale semenske postaje, strojne postaje in delavnice, sadne, trtne in semenske drevesnice, zelenjadne vrtove in tople grede, gradile silose, skladišča, sadne shrambe, kleti, sušilnice in žganjarne, mlekarne, opekarne in kamnolome ter razvijale tudi druge panoge proizvodnje, ki pospešujejo kmetijstvo in dvigajo kulturno stopnjo vasi.

Zadružna ekonomija je začetno jedro socialističnega gospodarstva na vasi. »Pomen teh ekonomij je dvojen: prvič so najnaprednejši socialistični element v splošni kmetijski zadruzi in hkrati spodbuda za ustanavljanje obdelovalnih zadrug; drugič nam pa olajšujejo boj zoper kapitalistične elemente in njihov vpliv na delovne kmečke množice« (Edvard Kardelj).

Člani splošne kmetijske zadruge lahko v celoti obdržijo svoje gospodarstvo, lahko pa ga vsega ali del dajo zadruzi v zakup in prejemajo zakupnino. Druga proizvodna sredstva preidejo v last zadružne ekonomije in jih zadruza zadrušnikom odplača. Dohodki iz ekonomije se uporabijo za izboljšanje in razvoj zadružnega posestva, večidel pa se razdele med člane po opravljenih delovnih dneh in za zakupnino.

Splošna kmetijska zadruza pa ni zgolj gospodarska organizacija, temveč živa skupnost delovnih kmetov zadrušnikov. Kmetje naj nazorno gledajo in spremljajo razvoj pravega zadružnega socialističnega gospodarstva, se zanj navdušijo in se iz spoznanja prednosti takega gospodarjenja tudi sami vključijo, kajti naloga splošnih kmetijskih zadrug je tudi, da si prizadevajo s strokovno, kulturno, prosvetno, idejno in politično vzgojo preoblikovati člane v zavodne, kulturne in sposobne graditelje socializma na vasi.

Kmetijska obdelovalna zadruza

Konec leta 1948 je bilo v državi 8662 splošnih kmetijskih zadrug, torej na področju vsakega krajevnega ljudskega odbora vsaj po ena. Prav tako pa so močne tudi

kmetijske obdelovalne zadruge, saj jih je bilo ob koncu leta 1948 1318, 15. maja 1949 pa že 4250, v katere je bilo vključenih nad 210.000 gospodarstev in nad milijon hektarov zemlje.

»Tako velike razvojne naglice ne pozna nobena druga panoga našega gospodarstva, niti naša socialistična industrija ne, katere uspehe občudujejo prijatelji naše socialistične domovine, zbuja pa zavist pri imperialistih ter pri informbirojevskih oportunistih in obrekovalcih. Omeniti je treba, da so bili ti uspehi doseženi prav v času, ko je obrekovalska gonja dosegla vrhunec. Danes lahko zanesljivo trdimo, da bodo prav v kratkem naše kmetijske obdelovalne zadruge postale pretežna oblika gospodarstva na naši vasi in bo imel socialistični sektor odločujoč položaj v kmetijstvu« (Mijalko Todorović).

Da bi se ustanavljanje kmetijskih obdelovalnih zadrug še bolj pospešilo, je prva zvezna konferenca zadrušnikov v začetku marca 1949 v Beogradu pretresala zgledna pravila za kmetijske obdelovalne zadruge in izdelala štiri oblike (tipe) zadrug, ki jih je zvezno ministrstvo za kmetijstvo tudi potrdilo.

Štiri oblike kmetijskih obdelovalnih zadrug

Smisel štirih oblik kmetijskih obdelovalnih zadrug je v tem, da se olajša kmetom prehod iz kapitalističnega načina gospodarjenja. V prvih treh oblikah so še ostanki kapitalističnih odnosov, zlasti zato, da pritegnejo v skupno gospodarstvo srednje kmete (zemljiška renta).

V prvi, najnižji obliki vloži zadrušnik svojo zemljo v zadruzo tako, da jo dá zadruzi v zakup. Zemlja ostane njegova, odpove se le osebnemu gospodarjenju na njej, postane pa hkrati kot enakopraven član zadruge sočigodnar vse zadružne zemlje. Zadruza plačuje zadrušniku zemljiško rento kot zakupnino. Zakon določa največji skupni znesek zakupnine na največ 30% skupnih dohodkov zadruge po odbitku prispevkov za zadružne sklade. Vsa zakupnina se izplačuje le za posestvo do petih hektarov, do desetih hektarov polovica zakupnine, za zemljo nad deset hektarov pa se zakupnina sploh ne plačuje.

Tudi v drugi obliki ostane zadružnik lastnik vložene zemlje in prejema zemljiško rento kot obresti od zemlje, vložene v drugo. Razlika od prve oblike je v višini zemljiške rente (danes more znašati največ 5% vrednosti zemlje, to je toliko, kolikor znaša obrestna mera za hranilne vloge). Obresti torej niso odvisne od višine proizvodnje kot zakupnina. Pri prvi obliki drug vpliva večja proizvodnja na višino mezde za delovni dan in na višino zakupnine, v drugi obliki pa večja proizvodnja koristi le mezdi, obrestna mera pa ostane nespremenjena.

V tretji obliki ostane zadružnik še vedno lastnik vložene zemlje, odpove se pa zemljiški renti. Delovni dan pri tej obliki ob isti višini proizvodnje, ob istih stroških in enakem podpiranju zadružnih skladov je bolje plačan kakor pri prvi in drugi obliki. Vsi dohodki se po odbitku stroškov in prispevkov za zadružne sklade razdele med zadružnike izključno le po vložnem delu.

V četrti obliki se zadružnik odpove tudi lasti do vložene zemlje v korist zadruga. Vsa proizvodjalna sredstva so zadružna lastnina, vendar pa zadruga lahko zadružniku, ki izstopi iz zadruga, dá v uporabo zemljišče, nujno potrebno za vzdrževanje njegove družine.

Ko se zadruga ustanavlja, si morajo delovni kmetje sami izbrati, katero obliko bo imela njihova zadruga. Omogočen pa je razvoj iz nižjih oblik v višje. Deloma bodo zadružniki sami vedno bolj sprevidevali, da renta (to je plačevanje zakupnine ali obresti zadružnikom od vložene zemlje) ovira gospodarsko krepitev zadruga, ker zmanjšuje vrednost delovnega dne, deloma pa uredba zvezne vlade o kreditiranju in prekrbi kmetijskih obdelovalnih zadrug in zadružnih ekonomij določa, da se delijo industrijski proizvodi po nižjih enotnih cenah med zadružnike po opravljenih delovnih dnevih, s čimer se stvarna vrednost rente še bolj zmanjšuje.

Pri vseh štirih oblikah pa postane druga lastnica vseh drugih proizvodjalnih sredstev. Zadružnik vloži v zadruga svoja gospodarska poslopja, les v svojih gozdovih, inventar, vprežno in plemensko živino, krmo in semena, razen količine, ki jo potrebuje še v svojem zmanjšanem gospodar-

stvu, to je na ohišnici, ki ostane v njegovem osebnem upravljanju.

Za oceno inventarja kakor tudi v drugo vložene zemlje izvoli ustanovni zbor izmed zadružnikov posebno ocenjevalno komisijo, v kateri sodelujeta tudi strokovnjak okrajnega izvršilnega odbora in zastopnik okrajne zveze kmetijskih zadrug.

Zadruga izplača zadružnikom vrednost v zadruga vložene inventarja, živine itd. (ne pa seveda zemlje) v desetih letih, vrednost velikih zgradb z napravami in vrednost velikih strojev pa v petnajstih letih. Ne more prevzemati prevelikih bremen za krajša odplačila, ker bi to preveč zmanjšalo vrednost delovnega dne, zato lahko zbor te roke po potrebi podaljša in lahko tudi določi, da se izplača samo del vrednosti vložene inventarja.

Ohišnica

Zgledna pravila o kmetijskih zadrugah določajo, da ima vsaka kmečka družina, ki postane član kmetijske obdelovalne zadruga, pravico, da si ob vstopu v zadruga pridrži o sebnost gospodarstva tako imenovano ohišnico, to je stanovanjsko hišo, gospodarska poslopja, potrebna za osebno gospodarstvo zadružnikov, in največ en hektar zemlje. Po zakonu in pravilih lahko obdrži zadružnik na ohišnici kravo s teletom, plemensko svinjo z mladiči in toliko prašičev za pitanje, kolikor jih potrebuje družina za svojo prehrano. Na ohišnici ima družina lahko tudi do pet ovac in koz, do deset panjev čebel in vsako število perutnine in zajcev. Za vse to si obdrži tudi potrebno krmo in ročno kmetijsko orodje, kolikor ga je treba družini za to zasebno gospodarstvo.

Pri zadrugah v gorskih krajih, ki se ukvarjajo največ z živinorejo, obsega ohišnica lahko še hektar pašnikov, posebno številne družine pa si smejo z dovoljenjem zbora zadružnikov obdržati tudi dve kravi.

Ohišnica je torej izrazito dopolnilno gospodarstvo in ne sme nikoli presežati po zakonu in pravilih določenega obsega. Glavni vir dohodkov za zadružnika mora biti le zadružno gospodarstvo. V zadruga mora zadružnik vlagati večino svojega dela, če

hočemo, da se bo zadruga razvijala v napredno in močno gospodarstvo, kajti sicer zadružniki zanemarjajo zadrugo, ker jim je njihovo osebno gospodarstvo prvo, nato šele zadružno.

Iz istih razlogov si sme zadružnik obdržati na ohišnici le do deset arov sadovnjaka in vinograda. Pravila tudi določajo, da o velikosti ohišnice sklepa zbor zadružnikov, in sicer tako, da more dobiti ves

določi zbor, jim opravlja potrebna strojna dela in prevoze. Na račun delovnih dni dobi zadružnik pri zadrugi lahko tudi krmo za živali, kolikor bi je sam ne mogel prideliti na ohišnici.

S posebno uredbo plačujejo kmetijska gospodarstva, včlanjena v kmetijske obdelovalne zadruge, od dohodkov ohišnice tudi zelo nizko dohodnino, za 30% nižjo, kot jo plačujejo druga kmetijska gospodar-

Namesto s cepci po podih bomo kmalu mlatili tudi pri nas kar na polju (kakor že v Vojvodini in drugod po svetu) s tako imenovanimi sestavljenimi stroji (kombajni), ki hkrati kosijo žito, ga mlatijo, čistijo zrnje, ga spravljajo v posode in pospravljajo tudi slamo (ponekod take stroje kurijo s slamo, da je tudi pogonsko sredstvo takoj pri roki).

hektar zemlje le številna družina in še to samo v primeru, če zemlja ni posebno rodovitna.

Napačno bi bilo tudi, če bi se zadružniki docela odrekli ohišnici. Z ohišnice se družina preskrbuje z mesom, mlekom, mastjo, jajci, zelenjavo itd., od zadruge pa dobiva predvsem žito in krompir. Na ohišnici zadružnik izkoristi za prehrano prašičev, perutnine, zajcev itd. odpadke, ki bi se sicer brez koristni uničili.

Zadruga pomaga svojim članom tudi pri njihovem delu za izboljšanje njihovih osebnih gospodarstev. Proti odškodnini, ki jo

stva. Tudi s to uredbo je jasno izražena podpora, ki jo država nudi zadružni misli.

Notranja ureditev kmetijske zadruge

Novo ustanovljena zadruga mora imeti zlasti zadostno gospodarsko osnovo, da ji je zagotovljen uspešen gospodarski razvoj. Ne kaže ustanavljati zadrug, ki niso sposobne življenja. Kako so posamezni pogoji nove zadruge izpolnjeni, ugotavlja izvršilni odbor oblastnega ljudskega odbora, kateremu predlože ustanovniki osnutek pravil in na

posebnem obrazcu opis vseh okoliščin. Ko izvršilni odbor pravila potrdi, sklicujejo ustanovniki ustanovni zbor, ki pravila sprejme, izvoli upravni in nadzorni odbor ter sklepa še o drugih vprašanih, ki jih je treba rešiti že ob ustanovitvi.

Članstvo. Član splošne kmetijske in kmetijske obdelovalne zadruga more postati vsak delovni kmet, ki je dopolnil 16. leto. Kdor je mlajši, more postati član le izjemoma, če ima namreč zemljo ali druga proizvodna sredstva in če mu skrbstveni organ dovoli. Tudi bogati kmetje, ki imajo pravilen odnos do ljudske države, lahko postanejo člani, le da ne morejo biti ustanovniki zadruga. Član ne more biti le tisti, ki je sovražnik socializma.

Zadružnik pa postane lahko tudi oseba, ki ni kmet, a ima strokovno znanje, potrebno zadrugi, in dela samo za zadrugo. Tako se lahko vključijo v zadruga razni obrtniki (kovači, mizarji, čevljarji itd.), pa tudi drugi strokovnjaki (knjigovodje itd.). Glede vseh teh obenem velja, da tudi morajo biti člani, če v zadrugi delajo, ker zadruga praviloma ne sme delati s tujo delovno silo.

Novo člane sprejema zbor, razen pri splošni kmetijski zadrugi, kjer jih sprejema upravni odbor. Vsakdo mora podpisati pristopno izjavo, v kateri se obveže, da bo ostal v zadrugi najmanj tri leta in da bo dober zadružnik.

Kdor pred vstopom v zadrugo razdá živino, stroje itd. samo zato, da bi mu ne bilo treba tega vložiti v zadrugo, ne more biti sprejet, dokler vsega ne zbere in vloži v zadrugo.

Član kmetijske obdelovalne zadruga lahko izstopi iz zadruga po treh letih, če sporoči zadrugi pismeno svoj izstop tri mesece prej. V tem primeru se mu vrne zemlja, ki jo je vložil v zadrugo, če se lastnini ni odpovedal, mora pa seveda povrniti zadrugi morebitne razlike v ceni, če se je cena vložene zemlje zaradi izboljšav itd. povečala.

Če bi zadružnik rad izstopil zato, ker misli oditi na delo v državna gospodarska podjetja ali ustanove, lahko izstopi vsak čas in ni vezan na noben odpovedni rok. Ker pa preneha biti v takem primeru kmet, ostane njegova zemlja v zadrugi, in sicer ob istih pogojih kot zemlja drugih zadružnikov. Če drugi dobivajo zemljiško

rento, jo torej prejema tudi zadružnik, ki je izstopil. Podobno je tudi, če umre zadružnik, ki si je pridržal lastnino vložene zemlje, njegovi dediči pa iz kakršnega koli razloga ne stopijo v zadrugo. V tem primeru prejemajo dediči zemljiško rento, kakršno je prejemal rajni zadružnik.

Zbor lahko zadružnika tudi izključi iz kmetijske obdelovalne zadruga. To se utegne zgoditi le v skrajnem primeru zoper zadružnika, ki ne izpolnjuje svojih dolžnosti v zadrugi in vsi drugi ukrepi niso nič zalegli. Izključeni zadružnik se zoper izključitev lahko pritoži na okrajno zvezo kmetijskih zadrug, ki sklepa zbora sicer ne more razveljaviti, lahko pa zahteva, naj zbor še enkrat sklepa o izključitvi. V tem primeru je zbor sklepčen, če sta navzočni najmanj dve tretjini vseh zadružnikov.

Vsak zadružnik mora ob vstopu plačati pristopnino, katere višino določi zbor in je namenjena za kritje ustanovnih stroškov zadruga. Pravila določajo, da mora plačati zadružnik tudi člansko vlogo, ki se določi po vrednosti vložene premoženja in znaša lahko največ 1%. Članska vloga preide v last zadruga kot njena obratna sredstva. Zadruga s svojo zadrugo socialistično lastnino jamči za svoje obveznosti.

Zadružniki morajo po svojih sposobnostih in strokovnem znanju opravljati v zadrugi vsa dela, potrebna za izvršitev gospodarskega načrta, ki so ga člani sami sprejeli.

Notranja ureditev zadruga mora temeljiti na čim večji demokratičnosti. Vsi zadružniki so gospodarji zadruga ter so upravičeni in dolžni odločati o vseh važnejših vprašanih zadruga.

Zbor zadružnikov je najvišji organ v zadrugi in je po zakonu in pravilih edini upravičen ukrepati o zadevah, ki so temeljnega značaja.

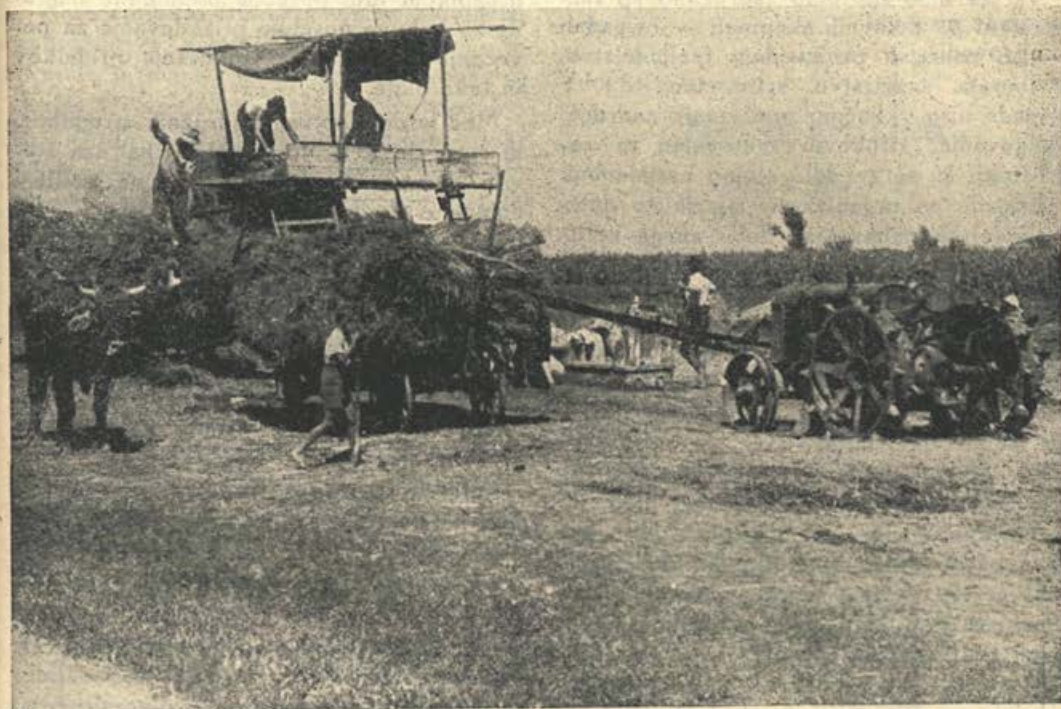
Na zboru imajo pravico odločati vsi zadružniki, ki so stari 16 let. Zberejo se, kadar se pokaže potreba, na redni zbor pa vsako leto najkasneje do 1. februarja. Vsi člani so med seboj enakopravni, vsak ima en glas, vsak ima pravico, da voli in da je voljen v upravni in nadzorni odbor. (Voljeni ne morejo biti le zadružniki, ki nimajo državljskih pravic.)

Upravni odbor je izvršilni organ zadruga, ki ga zadružniki pooblastijo za eno leto, da vodi poslovanje zadruga. Na čelu uprav-

nega odbora je predsednik, ki je obenem tudi predsednik zadruga. Upravni odbor si delo v zadrugi lahko porazdeli tako, da je vsak odbornik odgovoren za določeno pagono gospodarstva, pri čemer mu lahko pomaga še določeno število zadružnikov. Predsednik izvršuje sklepe upravnega odbora, ki redno na svojih sejah odloča o tekočih opravilih. Predsednik mora imeti

Načrtovanje, organizacija in nagrajanje dela v zadrugi

Temeljni zakon o kmetijskih zadrugah določa, da morajo kmetijske obdelovalne zadruga voditi svoje gospodarstvo po načrtu ter izpolnjevati naloge in obveznosti, ki so dane v državnih gospodarskih načrtih in ki jih imajo do države.

Obdelovalna zadruga v Vipavi ima že potrebne stroje za mlačev.

pregled nad celotnim delom zadruga. Njemu so tudi neposredno podrejeni brigadirji in knjigovodja zadruga; je tudi disciplinski starešina ter disciplinsko ukrepa glede zadružnikov in zadružnih uslužbencev, ki so prekršili delovno disciplino ali sicer ne izpolnjujejo svojih dolžnosti do zadruga, kolikor seveda ne gre za večje stvari, o katerih mora odločati upravni odbor ali celo zbor.

Zadružniki izvolijo izmed sebe tudi nadzorni odbor, ki v njihovem imenu nadzira delo upravnega odbora in predsednika ter morebitnih uslužbencev in odgovarja za svoje delo prav tako zboru kot upravni odbor s predsednikom vred.

Tako je skrbno urejena zadruga, ki jamči za demokratičnost in je hkrati dosti prožna.

Kmetijska zadruga sestavi v okviru okrajne zveze kmetijskih zadrug in poverjeništv za kmetijstvo svoj gospodarski načrt, ki ga morajo dodobra spoznati vsi zadružniki. Zato mora o osnutku gospodarskega načrta, ki ga sestavi upravni odbor, sklepati redni zbor zadruga. Na zboru sprejeti načrt je za zadružnike zakon in vsakdo je osebno odgovoren za delo, ki ga opravlja.

Gospodarski načrt posamezne zadruga potrdi okrajna zveza kmetijskih zadrug, gospodarski načrt okrajne zveze pa izvršilni odbor okrajnega ljudskega odbora. Tako je gospodarstvo posamezne zadruga preko okrajne zveze povezano s splošnim državnim gospodarskim načrtom in je njegov sestavni del.

Vse delo se opravlja v kmetijski obdelovalni zadrugi, pa tudi na združni ekonomiji, po brigadnem skupinskem sistemu, ki edini omogoča lažjo izvedbo dela, dobro organizacijo, smotno zaposlitev, pravilno in lažje obračunavanje in boljše strokovno vodstvo. Hkrati je treba uvajati sistem osebne odgovornosti in prevzemati norme povsod, kjer je le mogoče.

Vsi za delo sposobni združniki so razporejeni po delovnih skupinah — brigadah — po panogah proizvodnje (poljedelstvo, živinoreja, sadjarstvo, vrtnarstvo itd.). V brigade niso vključeni predsednik zadruga, knjigovodja, strokovni svetovalec in združniki, ki so za delo stalno nesposobni.

Brigade so organizirane za daljšo dobo (poljedelske najmanj za dobo enega kolo-barjenja, živinorejske za tri leta itd.). Brigade se dele na manjše skupine. Brigade vodijo brigadirji, ki jih postavlja upravni odbor, vodje skupin določi brigadir, potrdi jih pa upravni odbor. Posamezne delovne enote, pa tudi posamezniki, odgovarjajo za živi in mrtvi inventar.

Po socialističnem načelu se odmerja združnikom zaslužek po vloženem delu, to je po opravljenih delovnih dneh, obračunava pa se na podlagi skupnih dohodkov zadruga, od katerih se prej odtegnejo prispevki za združne sklade ter zakupnine in obresti v zadrugah prve in druge oblike.

V zadrugi mora biti uvedeno nagrajevanje dela po delovnih normah, to je po teži, količini, potrebni strokovni sposobnosti in važnosti opravljenega dela. Količino dela, ki ga srednje marljiv in vesten delavec opravi v desetih urah, imenujemo obdanjo normo dela. Delovne norme preračunavamo po posameznih delih, ki so glede na težo itd. razdeljena v sedem skupin. Tako se razvija socialistično tekmovanje med brigadami, skupinami in posameznimi združniki; le tako je onemogočeno, da bi lenuhi živeli na račun pridnih združnikov.

Zaslužek se združnikom izplača ob koncu leta po opravljenih delovnih dneh na podlagi skupnih dohodkov in po odbitku prispevkov za združne sklade in morebitne zemljiške rente. Obračuna se v denarju, izplača pa deloma v pridelkih, deloma v denarju. S posebno uredbo zvezne vlade dobi združnik obenem z denarnim zneskom tudi bone do 10.000 dinarjev na

posamezno družino. S temi boni kupujejo člani kmetijskih obdelovalnih zadrug industrijsko in drugo blago v posebnih prodajalnah, preskrbljenih prvenstveno z boljšim blagom in z večjo izbiro. Ti boni se ne razdeljujejo namesto zakupnine ali obresti, pač pa jih dobijo tudi družine, ki dobivajo podporo iz socialnega sklada zadruga.

Zaradi večje storilnosti daje zadruga združnikom tudi posebne dopolnilne nagrade za njihovo posebno prizadevanje za povečanje pridelka, za izboljšanje pridelkov in tako dalje.

Med letom dobivajo združniki predujme, in sicer do 50% vrednosti, ki ustreza številu opravljenih delovnih dni na podlagi določene vrednosti delovnega dne.

Združni skladi

Kmetijska zadruga mora skrbeti za svojo stalno gospodarsko krepitev in za zadoščanje potreb svojih združnikov. Zato vsako leto vloži del svojih dohodkov v posebne sklade.

Najvažnejši združni sklad je temeljni sklad, v katerega mora vložiti najmanj 10% svojih dohodkov. Iz njega povečuje svoje premoženje, se modernizira in krepi.

Zadruga mora poskrbeti tudi za svoje člane, ki obnemorejo ter zaradi starosti ali bolezni niso sposobni za delo, za invalide, za združnike, ki imajo številne družine, za porodnice, za šolanje in vzdrževanje otrok umrlih združnikov itd. V ta namen vloži zadruga v socialni sklad vsako leto najmanj 1% svojih dohodkov, po potrebi pa seveda več.

V kmetijski obdelovalni zadrugi ne sme biti bede, združniki morajo biti rešeni strahu pred starostjo in nesposobnostjo za delo. Na starost naj bodo preskrbljeni in naj uživajo spoštovanje zaradi svojega častnega dela v korist skupnosti. Tudi kmečka žena mora imeti dobro in dostojno življenje. Po zglednih pravilih ima mesec pred porodom in mesec po porodu pravico do dopusta. V tem času prejema odškodnino v višini svojega povprečnega zaslužka v zadrugi; izplačuje se ji iz socialnega sklada.

Razen teh dveh skladov ima kmetijska obdelovalna zadruga še rezervne sklade v semenih, krmi za živino in prehrani za za-

družnike, da je za primer slabe letine zadruški zavarovan neoviran razvoj, obratne sklade in sklad za kulturo in prosveto, ki je namenjen razvoju kulturnega in prosvetnega dela v zadrugi.

Podpora države in kazensko pravna zaščita zadruga

Naša ljudska država podpira kmetijsko zadružništvo gmotno zlasti s tehniko in krediti, v pomoči pri nakupu plemenske in druge živine itd. Kmetijska obdelovalna zadruga je sestavni del socialističnega sektorja, zadružniki so pa ljudje, ki delajo neposredno na socialističnem sektorju in sodelujejo pri graditvi socializma. »To pomeni, da je treba zadružnike oskrbovati s tekstilijami, obutvijo, pohištvom in drugim blagom, ki ga potrebujejo njihove družine, prav tako skrbno in po istih načelih, ki veljajo za drugo delovno ljudstvo v socialističnem sektorju. Čim bolj bodo tedaj zadružniki pri zadružnem delu sodelovali, čim bolj bo njihova zadruga svoje pridelke izročala državi, tem bolje bo oskrbovana z industrijskim in drugim blagom, tem več bo dobivala materiala in pod ugodnejšimi pogoji« (Mijalko Todorović).

Država pa štiti kmetijske zadruga in graditev socializma na vasi tudi s kazenskimi ukrepi. Temeljni zakon o kmetijskih zadrugah določa za uničevanje zadružnega premoženja kazni odvzema prostosti s prisilnim delom in z zaplembo premoženja, v najhujših primerih celo smrtno kazni. Če zadružnik izpodkopava ureditev zadruga ali njeno delovno organizacijo, se kaznuje s pobiljševalnim delom, lahko pa tudi z odvzemom prostosti s prisilnim delom in zaplembo premoženja. Prav tako je kaznivo s propagando, s prenašanjem izmišljenih novic ali z grožnjami ovirati pristop k zadrugi ali pa nasilno ali z grožnjami priganjati k izstopu iz zadruga. Zaščitenost pa je tudi načelo prostovoljnosti. Kdor nasilno ali z grožnjami priganja k pristopu k zadrugi ali kako drugače hudo krši načelo prostovoljnosti, se kaznuje s pobiljševalnim delom ali z odvzemom prostosti do enega leta.

Tovariš Tito je končal svoj govor zadružnikom v Skoplju: »Vsakdo izmed vas mora biti dober propagator za ustanavljanje novih zadrug, zadruga pa morajo biti vzor in morajo dajati spodbudo za vstop v zadruga tudi tistim, ki so še izven njih. To bo koristilo vam samim in vaši ljudski republiko, hkrati pa vsej naši državni skupnosti.« To velja prav tako za nas in za našo ljudsko republiko.

Nova družina

Gema Hafner

(Ob odprtju zadružnega doma v Žminju v Istri)

Zvečer se po delu in v urah nedeljskih
shajamo kakor številna družina:
možje kot iz grude zgneteni, žene zorečih
narocij,
sinovi, hčere — vriskajoče krvi,
otroci kot brstje s pomladnih pobočij...

Za brajdami skrite tihe domove,
vrtove, po medu dišeče, črne gozdove
in zaplate rjastordeče, z zidovi obšite njive,
v razpokanih brazdah jesenske plodove —
vse božamo v mislih, delimo si vzdihljaje,
smehe si žive,
z besedo in z delom si krčimo nova obzorja
in pota...

Smo deblo, ki čas je nanj cepil zlahtno
mladiko,
kljuvanje že čutimo nove rasti, blaginjo in
ljudsko omiko.

Narocija so naša in vrata odprta
in prage smo s cvetjem sožitja nastlali,
ljubezen kot kruh med popotne razdali
in z dnevom se vsakim družina množi.
Sebičnost — kot rože ledene spomladi — se
v srcih topi.

Naša živinoreja je zaostala. Prav zato nam še vedno primanjkuje mleka, maščobe, mesa, jajc, volne, usnja in drugega, kar nam daje živina.

Med vojno se je število živine zmanjšalo in tudi kakovost se je poslabšala. Število živine se je v povojnih letih sicer dvignilo, a naša živinoreja nam kljub temu še ne daje dovolj živil in surovin za industrijo.

V socialistični preobrazbi družbe se je znatno povečalo število delovnih ljudi po mestih in industrijskih krajih. Tudi njih kupna moč je večja. Industrija se naglo razvija. Vedno večje so potrebe po živilih, po volnenih in usnjenih izdelkih.

Borimo se za boljše življenje, za višjo življenjsko raven vsega delovnega ljudstva. Pogoj za doseg boljšega življenja pa je krepak razvoj vseh panog gospodarstva. Petletni načrt določa povečanje vse proizvodnje. Tudi živinoreji so v njem postavljene naloge. Dolžnost vseh živinorejcev je torej, da skrbijo za to, da nam bo živinoreja dajala dovolj kakovostnih živil, čim več surovin za industrijo ter dobro plemensko živino za doma in za izvoz v druge republike.

V Sloveniji bi mogli v kratkem času doseči velike uspehe v živinoreji, uspehe, ka-

kršne imajo po drugih naprednih državah, predvsem v Sovjetski zvezi. V ta namen bi se morali ravnati po naslednjih načelih:

1. Živini je treba nuditi najboljše pogoje za uspevanje.

2. Zboljševati moramo njeno kakovost.

3. Kmetijska gospodarstva je treba urediti tako, da bo mogoče načrtno izvajati prejšnji dve načeli.

Živini ustvarja človek pogoje za življenje. Krmi jo in neguje. Vsak živinorejec sicer ve, da »krava pri gobcu molze«, vendar je mogoče s pravilnim in obilnim krmiljenjem ter ustrezajočo nego pri reji živine doseči še večje uspehe, kakor je splošno znano.

V Sovjetski zvezi je veliko takih primerov. Znana je čreda iz kolhoza »Kara-vajevo« v kostromski oblasti. Leta 1927 si je kolhoz nabavil osnovno čredo (35 krav) iz kmečkih vasi v okolici. Povprečna molznost teh krav je znašala okrog 1500 litrov mleka na kravo in leto. Z obilnim krmiljenjem in pazljivo nego ter z načrtno odbiro so si vzgajili krave, ki so dvakrat takó težke kakor prvotne in dajo na leto povprečno po 6310 kg mleka na kravo (leta 1947).

Drug zanimiv primer je živinoreja v kolhozu »Telman« v moskovski oblasti. Krave

Pravilno vzrejena rodovniška krava pincgavske pasme iz zadrúge Šenčur pri Kranju.

Dobro vzrejen štirinajstmesečni bik pincgavske pasme s Tolminskega.

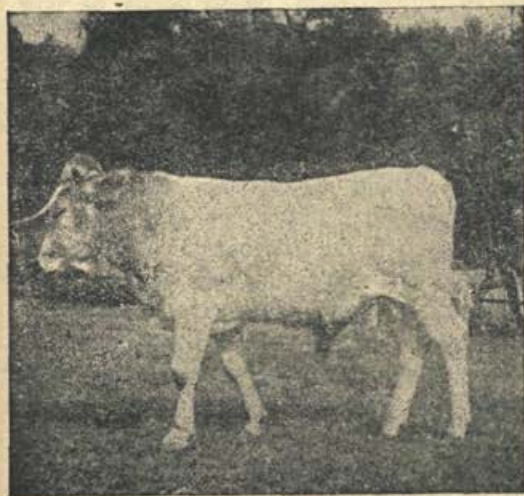
tega kolhoza so dajale leta 1933 povprečno po 1289 kg mleka na leto. S pravilnim krmljenjem so v letu 1937 dosegli povprečno po 4202 kg mleka.

Povprečna molznost krav v Sloveniji je približno taka, kakor so jo imele krave v kolhozu »Telman« leta 1933, to je okrog 1200 kg mleka na leto. Seveda imamo tudi prav dobre molznice. Povprečna molznost krav na državnih posestvih Grm pri Novem mestu in Ponoviče pri Litiji je na primer nad 3000 kg mleka na leto. Krava Bistra R 2 v Ponovičah je dala leta 1947 4317 kg mleka. Tudi po kmečkih hlevih so krave, ki dajo na leto okrog 2000, pa tudi do 3000 kg mleka. Ni jih mnogo. Žal pa je veliko krav, ki dajo na leto manj kot 1000 kg mleka. Prav zato, ker imamo v Sloveniji preveč takih krav, je tako majhen pridelek mleka. Vzrok je pa slaba reja, predvsem pomanjkljivo krmljenje.

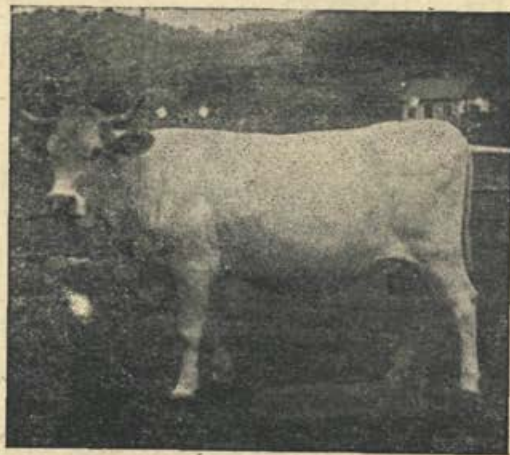
Leta 1947 so po vseh okrajih v Sloveniji premovali govejo živino v krajih, kjer je živinoreja nekoliko bolj razvita. Povsod, v vsakem pasemskem področju, je bilo med razstavljenimi približno četrtino, ponekož pa tudi več, odličnih ter prav dobrih krav, ki bi pri pravilnem krmljenju dale na leto po 3000 ter tudi nad 4000 kg mleka. Nad polovico razstavljenih krav bi moglo dati po 2000 kg, pa tudi nad 2500 kg mleka na leto. Nedvomno bi v splošnem mogle naše

krave dajati na leto dvakrat do trikrat toliko mleka, kakor ga dajejo. Treba bi jim bilo samo oskrbeti tako rejo, da bi mogle razviti vse svoje sposobnosti.

Krave je treba pripraviti na dobro molznost že, ko so zelo breje. Po navadi kaka dva meseca pred telitvijo že same nehajo mlesti, dobre molznice, ki bi dajale mleko še dalje ali celo do telitve, je pa treba pripraviti na to, da ustavijo dva meseca pred telitvijo. Ustavitev mleka dosežemo s tem, da jih nekaj dni slabše krmimo in tudi manjkrat na dan molzemo. V tem času brejosti se morajo nekoliko porediti in si nabrati potrebnih rezervnih snovi (moči) za opravljanje naporenega dela, ko bodo po telitvi dajale na dan velike količine mleka. V zimskem času pokladamo zelo brejim kravam prav dobro travniško seno ali suho lucerno. Priporočljivo je, da jim pokladamo tudi po 10—15 kg korenstev (pese), do 10 kg kisali (silaže) ter po 2—3 kg mešanice krepkih krmil. Če ne pokladamo lucerne ali detelje, moramo dodati na dan po 30—40 kg klajnega apna ali zmlate krede: Če pričakujemo od krave večjo molznost, jo obilneje krmimo. Petnajst dni pred telitvijo začnemo zmanjševati količino sočnih krmil (pese, kisali) ter jih po nekoliko dneh opustimo. Teden dni pred telitvijo začnemo pokladati manj krepkih krmil ter jih pri dobro rejenih kravah tudi ustavimo. S tem dosežemo, da krava takoj po telitvi

Dobro vzrejen dvanajstmesečni bik sivopšenične pasme iz zadruga v Sv. Juriju pri Celju.

Rodovniška krava sivopšenične pasme iz zadruga v Podsredi.

nima prevelikih količin mleka, kar zmanjša nevarnost za telitveno vročico in vnetje vimena. Po telitvi začnemo kravo zopet postopoma bolje krmiti, tako da po desetih dneh dobi reden obrok. Nato ji pokladamo za okrog 20% več krme, kakor jo stvarno potrebuje za izločano mleko, da se še nadalje povečuje molznost. Ko se količina mleka ne množi več, uravnamo

tudi do 5000 kg mleka na leto. Profesor Tomme navaja tudi uspehe poskusnih krmiljenj, izvedenih v Ameriki. Pri takem poskusu so petnajst krav krmili samo z lucerno, poleti z zeleno, pozimi pa s suho. V nekaj molznih dobah (laktacijah) je bila povprečna molznost teh krav po 4816 kg mleka, največja pa 6800 kg. Pri drugem poskusu so krave dobivale suho lucerno, ki-

Razstava zadružne živine v zadrugi Ponikve v tolminskem okraju.

krmilni obrok po stvarnih potrebah po hranljivih snoveh ter krmimo tako, da krava čim dalje obilno molze.

Posebno važno je, da moremo doseči dobro molznost krav tudi brez krepkih krmil s pokladanjem zadostnih količin dobrega sena (predvsem suhe lucerne), kisali in korenstev (pese, repe, korenja). Poleti pa zadostuje, če dobi krava dosti dobre zelene krme ali če se pase na dobrih, negovanih pašnikih. Tako krmljenje se prav za prav najbolj izplača.

Profesor Tomme navaja, da je več kolhoznih gospodarstev v moskovski oblasti doseglo v letih 1942 in 1943 s krmljenjem brez krepkih krmil, z dobrim senom in sočno krmo pozimi ter s pašo na negovanih pašnikih poleti, molznost pri kravah do 3000 kg na leto. Posamezne krave so dale

sal in odlično pašo, pa so dajale na leto po 6034 kg mleka.

Z ustrežajočo nego živali vplivamo tudi na njihovo uspevanje in prirejo. Živali se v zračnih, suhih in svetlih hlevih bolje počutijo in se bolje razvijajo kakor v nezdravih. Dalje je potrebno, da se živali redno vsak dan, tudi v zimskem času, najmanj dve do tri ure na dan gibljejo na prostem. Čiščenje živali, nega parkljev, vse, kar ugodno vpliva na počutje živali, vpliva obenem na njihovo večjo prirejo. Za obilno molznost krav je posebno važno pravilno negovanje vimena. Živinorejci prej imenovanega kolhoza »Karavajevo« poudarjajo, da so dosegli uspešen razvoj mlečnih žlez, to je velika vimena pri kravah, razen z obilnim krmljenjem, tudi z masiranjem (naitiranjem) in pravilno molžo.

Z masiranjem vimena pred molžo in po njej ter s pravilno molžo pospešimo razvoj mlečne žleze in močnejši dotok krvi v vime ter spravimo mlečno žlezo v živahnejšo delovanje, to je, dosežemo, da daje večje količine mleka. Če ne izmolzemo popolnoma, da zaostane mleko v vimenu, oslabimo razvoj in delovanje mlečne žleze in krava postane slaba molznica.

Če živalim ustvarimo dobre pogoje za uspevanje, če jih pravilno krmimo in negujemo, da morejo docela razviti svoje sposobnosti, lahko v razmeroma kratkem času podvojimo ali celo potrojimo molznost naših krav. Molznost moremo podvojiti tudi brez krepkih krmil ali le z majhnimi količinami. Povečati je treba najprej pridelek dobre krme v gospodarstvu, da bo v zimskem času za živino dovolj dobrega sena, kisali in korenstev, poleti pa sočne paše na negovanih pašnikih ali dovolj dobre zelene krme.

S pravilnim krmljenjem vplivamo tudi na razvoj mlade živali. Krave, ki so zlasti v zadnjih mesecih brejosti pravilno krmljene in negovane, imajo redno zdrava, odporna, dobro razvita teleta. Največ slabih telet in nesreč pri telitvah je zaradi pomanjkljivega krmljenja med brejostjo, predvsem v zadnjih mesecih.

V zadnjih mesecih brejosti se plod najhitreje razvija. Zato mora dobivati krava v tem času dovolj beljakovin za rast vseh mehkih delov plodu (mišičevja, notranjih organov, kože, dlake, roževine i. dr.) ter rudninskih snovi (predvsem kalcija in fosfora) za rast kosti ter za druge potrebe plodu in svojega telesa. Po ugotovitvah ruskih znanstvenikov povzroči pomanjkanje kalcija slabotna ali celo mrtva teleta in daljše zadržavanje posteljice (težave pri iztrebljanju). Isto povzroči tudi pomanjkanje vitaminov, zato je treba brejim živalim pokladati kakovostna krmila, ki je v njih dovolj rudninskih snovi (suha lucerna, detelja, dobro sladko travniško seno) in vitaminov (dobre vrste lepo posušenega sena, kisal, korenje, pesa).

Da se teleta uspešno razvijajo, morajo dobiti prvo mleko, zmlezivo. Dokazano je, da oboli na črevih in pogine okrog 75% telet, ki ne dobijo zmlezive. Nato teleta sesajo (pri slabih molznicah), v naprednejših go-

spodarstvih pa jih napajajo z mlekom. Mleka jim dajo največ sedmino njihove žive teže (bikcem šestino žive teže). V tretjem tednu jim je treba že pokladati prav dobro seno in mešana krepka krmila. Praviloma odstavimo teleta takrat, ko so sposobna, da se uspešno preživljajo in se brez zastoja uspešno dalje razvijajo. Razen najboljšega sena jim je treba pokladati tudi krepka krmila, da dobijo dovolj beljakovin. Priporočljivo je pokladati mešanico žitnega zdroba, otrobov in oljnih tropin (lanenih, sončničnih) ter nekoliko soli in kostne moke. V prvem in drugem mesecu jim dajemo 0,2—0,5 kg mešanih krepkih krmil, v tretjem mesecu pa do 1 kg na dan. V prvem letu jim je treba pokladati krepka krmila, v drugem letu pa se uspešno razvijajo brez njih, na dobri paši ali ob dobrem senu. Najboljša je vzreja na paši. Že po dveh mesecih jih lahko spuščamo na pašo. Seveda jih še prikrmljujemo.

Po podatkih Oskarja Velmana priraščajo telice v dobri reji po 25—35 kg na mesec v prvih treh mesecih, po 23—33 kg na

Dvojni silos za shranjevanje kisle krme v Jabljah pri Mengšu.

rastejo hitreje. Prvih devet mesecev priraščajo po 30—43 kg na mesec. Profesor Popov navaja, da dosežejo teleta raznih mlečnih pasem, ob telitvi težka 24—40 kg, v prvem letu težo 250—300 kg. Povprečni prirastek telet manjših pasem je 600 g, večjih pa 800—900 g na dan.

V Sloveniji je povprečni prirastek telet znatno manjši. Vendar spet lahko ugotovimo, da je temu vzrok samo pomanjkljiva reja, predvsem nepravilno krmljenje. V vsakem našem pasemskem področju dobimo tudi teleta in mlado živino, ki v razvoju, seveda v dobri reji, doseže prej navedene uspehe.

Ruski akademik Ivanov trdi: »Krma in krmljenje vplivata na žival bolj kakor pasma in rod.« To trditev je lahko dokazati predvsem pri mladi živini. Ko bo skrbno krmljenje prešlo pri nas v pravilo, bomo dobili obilno prirejo in bomo lahko trdili, da je Slovenija živinorejska dežela.

S pravilnim krmljenjem in nego vplivamo tudi na plodnost živine. Večino jalovosti, ki se je v povojnih letih v nekaterih krajih Slovenije precej razširila, povzroča pomanjkljivo krmljenje, predvsem pomanjkanje beljakovin, rudninskih snovi in vitaminov. Od tod motnje v delovanju spolnih organov. Tudi vedno bivanje v hlevu, posebno v temnem in zatohlem, neugodno vpliva na spolni naгон. Na paši dobi živina vse potrebne hranljive snovi ter dovolj vitaminov. Razen tega ugodno vpliva na delovanje in počutje telesa tudi stalno bivanje na prostem, na soncu in zraku. Zato je pri pašni živini manj plodnostnih motenj kakor tudi pri pravilno krmljenj in dobro negovani živini, ki redno vsak dan hodi na zrak.

Kakor pri goveji živini moremo s pravilnim krmljenjem in negovanjem doseči podobne uspehe tudi pri drugih vrstah živine: pri svinjah in ovcah večjo plodnost in hitrejšo rast, pri ovcah tudi močnejšo rast volne. Ruski akademik Ivanov je z obilnim krmljenjem povečal pridelek volne za 1 kg pri ovci na leto. Pri perutnini povečamo s pravilnim krmljenjem prirastek žive teže in nesnost.

V naših razmerah, ko imamo v splošnem zaostalo živinorejo, je prvi in tudi najučinkovitejši ukrep za večjo prirejo ustvarjanje

dobrih pogojev za rejo, to je, uvajanje pravlignega krmljenja in negovanja živine.

Nadalje zboljšujemo kakovost živine s tem, da odbiramo za pleme zdrave, odporne živali, ki so močnega telesnega ustroja, plodne in sposobne obilne prireje. Za pravilno odbiro (selekcijo) je treba korenito poznati lastnosti živali. Te pa dobro spoznamo le, če so v dobri reji. V slabi reji tudi dobra živina ne more dovolj razviti svojih sposobnosti. Zopet vidimo, da je prvi pogoj dobra reja; šele ko ta pogoj izpolnimo, se moremo z odbiro živine načrtno in uspešno boriti za še večji uspeh.

Da bomo mogli doseči veliko prirejo pri vsej naši živini, moramo izpolniti še tretji pogoj, to je, organizirati velika socialistična gospodarstva, farmsko rejo, kajti v državnih in zadružnih gospodarstvih so vsi pogoji za načrten razvoj kmetijstva ter tudi za načrten razvoj živinoreje, za velik uspeh in obilno prirejo.

Čez polje

Leopold Stanek

Marija je čez polje šla,
je staro mater srečala.

„Kaj vleče k sebi vas poljé,
ko vas nogé več ne drže?“

»Jaz hodim, hodim gledat rast,
kako zori na njivi klas.«

„Kako vestè, kod pot drži,
ko ne nesó vam več oči?“

»Na njivi me je našel zor
in zvezda, ki spet šla je gor.«

„Kako ste, mati, sem prišli,
kaj niste davno že — mrtvi?“

»Moj grob leži na nemških tleh,
težko ležim brez naših leh.

Na pomlad grem na daljno pot,
težko se vračam od ondod.

Me vzelo k sebi je poljé,
z rastjo se mi mladí srce ...«

Mariji solzne so oči,
zemljó in mater pokropi.

Delo edina vrednost

»Če si bogat, če imaš denar, si lahko kupiš, kar ti srce poželi!« Torej je denar tisto, kar ustvarja blaginjo? — No, v to preveč preprosto sredstvo danes nihče več ne verjame. Kaj ti namreč pomaga denar, če ga imajo vsi dovolj in preveč, tako da zanj ne moreš nič kupiti, saj ga nihče ne potrebuje. Denar sam po sebi ni dobrina, ni nič vreden, se ne dá za nič porabiti. Z njim samo plačuješ blago in usluge, le te so tiste, ki ustvarjajo tvojo blaginjo.

Usluge so delo. Železnica opravlja delo, ko te prepelje iz kraja v kraj, čevljar dela, ko ti popravlja čevlje; pri vsaki uslugi je na delu cela vrsta ljudi in strojev, ki ti postrežejo tako, da si zadovoljen. Odvzamejo ti nekaj dela, da ti ni treba vsega samemu opraviti, saj bi vsega ne zmožel, ne znal, ne utegnil.

Toda ne samo usluge, tudi blago ima svojo ceno prav zaradi dela, ki je bilo potrebno zanj. Za bombažno blago so morali pridelati bombaž na vročih plantažah v Sudanu ali v Ameriki ali v Makedoniji. Zorati so morali zemljo, vzgajati bombaževčeve grmičke, preganjati plevel, obrati zrele glavice. Te so romale do naprav, kjer so ločili vlakna od semen. Očiščena preja je preromala mogoče več tisoč kilometrov, da je prišla v predilnico, kjer so izdelali bombažno nitko. Tkalnica je iz nje izdelala blago, ki ga je bilo treba še barvati ali tiskati, apretirati, zložiti in poslati v prodajalno, kjer moraš sedaj, pri vsakem metru, ki ga kupiš, plačati vse te številne roke, ki so morale pridno delati, da so naredile prav tako blago, kot ga potrebuješ. Čim več je bilo dela, večja je cena. V urejeni družbi, kjer ni »nezaslužentih« dobičkov posrednikov, plačuješ pri blagu samo delo, potrebno za izdelavo in prevoz blaga.

Usluge in blago, oboje ima svojo vrednost samo v delu. Edina resnična dobrina je torej delo. Samó delo nam more povečati blaginjo. Čim bolje, čim udobneje hočemo živeti, tem več dela je treba opraviti. In če ne dovolimo izkoriščanja človeka po človeku, moramo delo sami opraviti. Ce-

lotna družba mora opraviti tem več dela, čim bolje hoče živeti. Ali nismo zašli v protislovje, v zagato? Delo, ki ga more človek sam opraviti, je v splošnem zelo majhno, ne moremo ga po želji povečevati. Nekaj časa lahko delaš po 10, 12, 14 ur na dan, lahko napraviš na uro toliko, kot opraviš pri zmernem delu v poldrugi uri ali celo v dveh urah, toda stalno tega ne zmoreš, izčrpaš se in obnemoš.

Treba ti je pomočnikov, ki delajo ceneje kot ti sam, ki manj porabijo zase kot človek. In res jih srečamo še ob začetku civilizacije. Človek si je udomačil celo vrsto živali, ki mu pomagajo pri delu, ki mu omogočajo opraviti pri enakem lastnem naporu več dela, kot ga zmore sam, in s tem večajo njegovo blaginjo. Še preprosteje so rešili to nalogo pretekla stoletja s suženjskim delom, ki je bilo v nečem še cenejše. Sužnji so gradili piramide faraonov, obdelovali obširna bombažna polja v Ameriki, kopali srebro in zlato v rudnikih in kot veslači vozili ladje še ves srednji vek; na suženjskem delu je bila zgrajena vsa blaginja preteklih dob.

Toda vsi ti viri dela so premajhni, krivični in tudi predragi. Narava nam nudi drugih in boljših pomočnikov. Silo padajoče vode izrablja človeštvo že tisočletja za mline, za dviganje vode v namakalne kanale. Isto velja za veter, ki žene mline po ravninah, kjer ni primerne vodne sile. Toda šele v zadnjih dvesto letih je človek našel potj za izkoriščanje naravnih sil in izvorov dela v takem obsegu, da je mogel priti preko dotedanjih ozko postavljenih mej in je mogel začeti misliti na to, kako ustvariti blaginjo za vse ljudi in ne samo za peščico izvoljencev. Parni stroj je začel revolucijo, ki je privedla do današnje tehnike. Premog, ki zgoreva pod parnimi kotli, daje moč, ki nam žene lokomotive, poganja na tisoče statev, dviguje bremena, ustvarja električni tok za razsvetljava, za pogovore preko kontinentov, za vsa nešteta čuda današnjega časa. S premogom tekmujejo druga goriva: nafta, zemeljski plin, špirit. Na drugi strani smo se naučili res temeljito izrabljati silo tekoče vode. Ves svet je preprežen z daljnovodi, ki spajajo elektrarne

na vodni pogon z elektrarnami na premog, ki si med seboj pomagajo pri oskrbovanju vsega gospodarstva z delom, z energijo.*

Energija

Energija pomeni v glavnem delo. Voda nad jezom ima energijo zaradi svoje vzvišene lege. Ko priteče iz turbine v strugo, je svojo energijo že izgubila, oddala jo je strojem, turbini, generatorju, ki jo v obliki električne energije pošilja porabniku, da mu žene stroje, da opravlja tisto koristno delo, ki ga porabnik želi in potrebuje. Premog, nafta, zemeljski plin ima energijo zaradi svoje posebne kemijske zgradbe, to se pravi: zaradi posebne razporedbe atomov. Z zrakom, pravilneje z zračnim kisikom se atomi premoga spajajo v nove spojine, v nove molekule, predvsem v molekule vode in ogljikovega dvokisa, ki ga poznamo vsi kot penečo se sestavino piva, šampanjca in raznih penečih se limonad. Pri tem prehodu se energija zmanjša, to se pravi, nastali ogljikov dvokis in voda imata manjšo energijo, kot jo je imel premog in zračni kisik. Razlika energije se pokaže kot toplota, ki segreva parni kotel in ki uhaja deloma neizkoriščena v dimnik. Pravimo, da se je kemijska energija spremenila v toplotno energijo. Parni stroj pa more toplotno energijo pretvoriti v mehansko, ki vrti kolesa pri lokomotivi ali pogonja vztrajnik turbogeneratorja. V bencinskem motorju avtomobila ali letala pa segreti plini, ki nastanejo pri gorenju bencina, kar naravnost brez posredovanja vodne pare pogonjajo bate.

Pri vseh strojih opisane vrste dobivamo tedaj mehansko ali električno energijo, ki

* Da se bomo laže pogovorili, si napišimo še enote, v katerih merimo delo. Najvažnejša enota je kilovatna ura (kWh), v katerih nam elektrarna zaračunava porabo električnega toka, bolje rečeno električne energije. Pri pavšalni tarifi plačamo v Ljubljani za eno kilovatno uro 1 dinar. To množino energije porabi 25-vatna žarnica, če gori 40 ur, ali motor 1 konjske sile v eni uri in dvajsetih minutah. Človek je razmeroma šibek motor, saj opravi pri osemurnem delavniku komaj delo $\frac{3}{4}$ kilovatne ure. Kubični meter vode, to je 1000 kg vode, opravi pri padcu enega metra delo $\frac{1}{360}$ kilovatne ure. Na Dravi pri Fali pade vsako sekundo 400 kubnih metrov vode 10 metrov globoko in od da pri tem energijo 14 kilovatnih ur turbo-

sta obe izredno okretni obliki energije. Posebno velja to za električno energijo, ki se dá tako preprosto prenašati na velike razdalje, ki jo moremo z majhnim trudom pripeljati v vsako stanovanje in v vsako sobo. Obe vrsti energije dobivamo iz kemijske energije goriva ali iz mehanske energije visoko ležeče vode. Torej ne gre za ustvarjanje, ampak le za pretvarjanje energije v take oblike, ki jih moremo s pridom porabiti.

Čim več energije tako dobimo, tem več koristnega dela moremo opraviti, tem večja more postati naša blaginja. Zato razumemo, da si danes prizadeva ves svet, da se izkoristijo do skrajnosti vsi viri energije, da postavimo čimveč vodnih elektrarn, da izkopljemo čimveč premoga, navrtamo čimveč nafte, da dobimo tako več pomočnikov pri opravljanju vseh tistih nešteti del, ki jih zahtevajo vedno rastoče potrebe našega vsak dan bolj zamotanega življenja. Merilo naše moči ni več zlato, ampak energija. Čim naprednejša naj bo dežela, tem več energije si mora priskrbeti. Seveda ne gre za celotno množino energije ali moči, ki jo dajejo vsi energijski obrati dežele, ampak le za delež na prebivalca, ker ta meri, koliko uslužnih pomagačev streže posamezniku pri njegovem delu.

Takoj nas zanima vprašanje, ali so energijski viri na zemlji neizčrpani? Reke tečejo leto za letom v skoraj stalnem toku, če pogledamo na zelo dolge dobe in ne upoštevamo naraščanja in padanja v posameznih letnih dobah in med posameznimi leti. Elektrarna, ki jo postavimo na reki, se ne izčrpa, delala bo lahko še stoletja in tisočletja na istem mestu in v istem obsegu kot

generatorjem elektrarne. V vsakem kilogramu premoga je kemijske energije za 8 kilovatnih ur.

Poleg dela nas zanima še to, v kolikem času se delo opravi. Motor ima tem večjo moč, čim več dela opravi v sekundah. Če opravi na uro delo 1 kWh, tedaj opravi na sekundo delo ene kilovatne sekunde, njegova moč je tedaj 1 kilovat (kW). Človek ima moč ene desetinke kilovata, čeprav more za zelo kratke dobe znatno zvišati svojo moč, do 1 kW in še čez. Moč motoriev zaznamujemo včasih tudi v konjskih silah (KS), za kar bi bilo pravilnejše ime konjska moč (KM). Ena konjska moč je enaka $\frac{3}{4}$ kW. Moč vode 1 kubnega metra, ki pade v sekundi 1 meter globoko, je 10 kW, torej je moč Drave na Fali okoli 40.000 kW.

danes. Toda množine dela, ki ga daje taka elektrarna na dan, to je moči elektrarne, ne moremo zvečati preko mej, ki jih določajo razmere na reki. Če bi izkoristili do skrajnosti vse vodne sile na svetu, bi sicer dobili zelo velik vir energije, a bi ga ne mogli nič več povečati. Na boljšem smo glede tega pri premoгу. Čim večje centrale zgradimo, tem več energije moremo dobiti iz njih. Seveda porabimo v njih zato tudi več premoга. Prav isto velja za vire energije, ki porabljajo nafto, bencin itd. Te moremo po mili volji povečavati. Toda ali se ni bati, da bo nekoč zmanjkalo premoга in nafte? Če se to zgodi, potem bodo vsi energijski viri te vrste odslužili, taka elektrarna na premoг nam potem ne bo mogla dajati nobene energije več. Pri današnji porabi moramo po najboljših cenitvah, ki seveda nikoli niso popolnoma zanesljive, računati, da imamo premoга še za dobrih tisoč let, da nam pa utegne zmanjkati nafte že v nekaj desetletjih. Precej klavrn pogled v daljno prihodnost.

Novi viri energije

Ali smo res že odkrili vse vire energije? Prav gotovo še nismo izkoristili vseh možnosti. Verjetno se bomo naučili bolje izrabljati veter, plimo in oseko, sončno energijo, ki se brez nehanja usiplje na zemljo in vzdržuje na niej vse življenje. Toda to so vse zelo oddaljene možnosti, ki jim danes še ne vidimo prijemljivih oblik in s katerimi se ne ukvarjamo posebno resno. Težave so še prevelike.

Iz fizike pa vemo, da imamo razen mehanske energije visoko ležeče vode ali pa mehanske energije vetra, morskih valov in bibavice, toplotne energije sončnih žarkov in kemijske energije premoга še neko vrsto energije, ki tiči v gmoti teles. Množina te energije je velikanska, kar nepojmljiva, in človeštvu bi se odprl res neizčrpen vir, če bi se posrečilo najti ključ do energije, ki je skrita v materiji. Da bi nekoliko laže razumeli silno težavno pot do ključa, ki nam zaklepa skrito energijo v materiji, v masi, v snovi, si bomo morali nekoliko natančneje ogledati, kako je materija zgrajena, da bomo videli, kje tiči »atomska« energija, kakor jo navadno imenujemo.

Vse snovi, kar jih poznamo, so sestavljene iz atomov. Doslej smo odkrili 96 različnih vrst atomov, kolikor je pač prvina. Tako imamo atome železa, svinca, bakra, zlata, joda, helija itd. Vsi atomi so silno majhni, tako da ni upanja, da bi jih mogli kdaj videti, pa če bomo naredili še tako popoln drobnogled. Nekaj pojma o velikosti atomov dobimo, če vzamemo 6 centimetrov debelo železno kroglo in si jo mislimo tako povečano, da je velika kot naša zemlja. Pri tem smo kroglo dve sto milijonkrat povečali. Posamezni atomi železa bodo sedaj kroglice, debele 5 cm, torej jih je v vsej krogli devet kvadrilijonov, kar zapišemo s 24 ničlami: 9.000.000.000.000.000.000.000! Na centimeter dolžine pride v železu 35 milijonov železovih atomov. Ali pa natočimo v kozarec vode in jo izlijmo v morje. Voda naj se po vseh morjih pošteno premeša, tako da pridejo molekule iz kozarca enakomerno v svo vodo na svetu. Če si tedaj kjer koli spet natočim kozarec vode, bom našel v njem skoraj 3000 molekul (večjih skupin atomov) iz prvotnega kozarca.

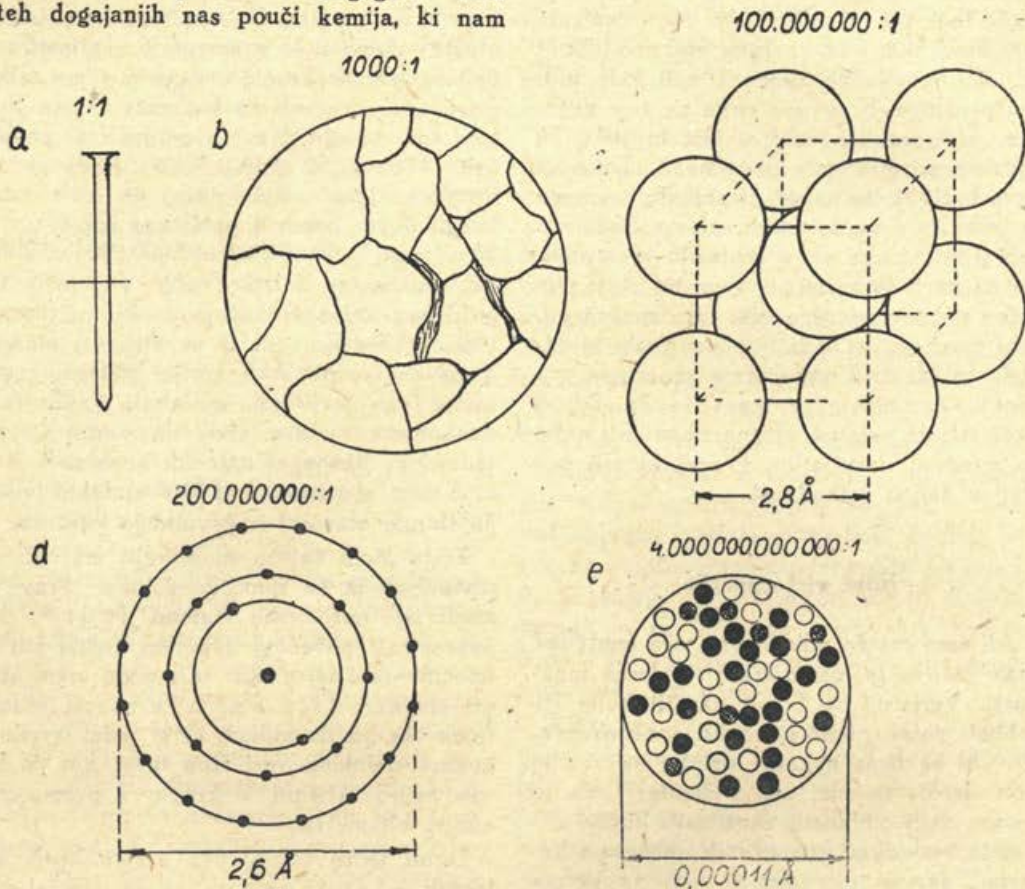
Toda atom železa ni enovit, marveč je sestavljen iz še manjših delcev. Prav v sredi tiči neznansko majhno jedro, ki ima v naši povečavi debelino komaj štirih tisočink milimetra, kar je mnogo manj kot ost šivanke. Toda v njem se nahaja praktično vsa gmota atoma, ki je tedaj izredno močno stisnjena, približno tako, kot če bi svo zemljo stisnili v kroglo s premerom enega kilometra.

Okoli jedra železovega atoma kroži 26 lahkih elektronov, ki vsi skupaj nimajo $\frac{1}{4000}$ gmote jedra. Elektroni s svojimi potmi izpolnjujejo kroglo, za katero smo prej rekli, da nam predstavlja železov atom. Vsak elektron ima negativni električni naboj, jedro pa toliko pozitivnega naboja, da je ves atom kot celota navzven tak, kot bi bil brez električnega naboja. Ker so tudi elektroni silno majhni, skoraj tako kot jedro, je tedaj ves atom sestavljen iz skoraj čisto praznega prostora. Če bi streljali v atom, bi se nam zaradi majhnega jedra komaj na vsakih sto milijonov strellov enkrat posrečilo, da bi res zadeli jedro, vsi drugi streli bi šli mimo. Če pa streljamo na jedro z nabitimi delci, je to še znatno bolj neugodno, ker elektroni, ki krožijo okoli jedra, praktično onemogočajo nabitim del-

cem dostop v osrednje predele atoma, kjer je jedro.

Vse normalno življenje atoma se razvija na površini atoma. Tam se elektroni pod vplivom drugih atomov včasih nekoliko premaknejo, kak elektron zapusti svoj rodni atom in se preseli na drugega. O vseh teh dogajanjih nas pouči kemija, ki nam

katerih je udeleženo jedro samo. Kdaj pa kdaj se naveliča kako jedro uranovega atoma svojega mirnega življenja in z neznanško hitrostjo več kot 10.000 kilometrov na sekundo izstreli iz sebe helijevo jedro ali delec α , kot imenujemo tako hitro le-

Kos železa v vedno večji povečavi: a) žebelj v naravni velikosti; b) tisočkrat povečan prerez skozi žebelj; skozi drobnogled vidimo, da je žebelj sestavljen iz samih zelo majhnih kristalčkov železa; c) pri stomilijonski povečavi vidimo v najlepšem redu razpostavljene atome železa; d) če prejšnjo sliko še enkrat povečamo, vidimo sestavo atoma: v sredi jedro (risano več kot stokrat prevelikol) in okoli jedra krožijo elektroni (leđa elektronov ne ustreza resničnemu stanju); e) pri štiribilijonski povečavi vidimo železovo jedro, ki ga sestavlja 30 nevtronov (črni krogi) in 26 protonov, to je vodikovih jeder. Enota Å^0 (angštre) pomeni stomilijoninko centimetra.

pripoveduje, kako se atomi vežejo v večje skupine, v molekule, in kako te skupine spet pod raznimi vplivi razpadajo. Dva atoma vodika in en atom kisika se vežeta v molekulo vode, atom ogljika in dva atoma kisika v molekulo ogljikovega dvokisa. Pri tem se v notranjščini atoma nič ne spremeni in zlasti jedra niso prav nič prizadeta.

Pred 50 leti pa je odkril francoski fizik Becquerel na kovini uranu pojave, pri

teče jedro. Uranovo jedro se pri tem čisto spremeni, iz urana je nastal radium. Radiumova jedra so pa še mnogo bolj neučakana kot uranova in razpadajo skoro milijonkrat hitreje v radiumovo emanacijo ali radon. Tako se vrsti razpad za razpadom, dokler ne pridemo do svinca. Svinčeva jedra so uravnovešana in se ne spreminjajo več dalje. Na poti od urana do svinca pa moramo ugotoviti, da se nam ne-

kaj gmote izgubi. Če vzamemo vse izstrelke in svinčeno jedro skupaj, nam manjka še nekako $\frac{1}{5000}$ do prvotnega uranovega jedra. To je sicer majhna razlika, toda vendar tako velika, da jo moremo izmeriti. Kam se je gmota izgubila?

Na to nam odgovarja relativna teorija, ki jo je postavil pred skoraj 40 leti Einstein, da bi razložil neke sicer nerazumljive pojave pri širjenju svetlobe. Poskusi so pokazali, da se širi svetloba v smeri gibanja zemlje prav tako hitro kot v pravokotni smeri. Tega tedanja fizika ni znala razložiti. Treba je bilo spremeniti osnovne pojme o prostoru in času, da smo mogli razumeti ta poskus. Pri taki spremembi se je pa pokazalo v mehaniki, da moramo pripisati vsaki gmoti neko energijo, in sicer tem večjo, čim večja je gmota. Po relativnostni teoriji sta si gmota in energija sorazmerni količini.

Koliko energije pa ustreza gmoti 1 kilograma? Težko bo nazorno povedati to število, tako veliko je: skoro 30 milijard kilovatnih ur, to je toliko, kot bo znašala poraba električne energije vse Jugoslavije, ko bo izpolnjen elektrifikacijski načrt in bo prišlo na vsakega prebivalca v povprečju na leto 2000 kWh! Za primerjavo naj omenim, da je prišlo v stari Jugoslaviji na prebivalca v Sloveniji na leto 200 kWh. V eni toni poljubne snovi, na primer vode ali kamna, bi bilo tedaj energije dovolj za vse potrebe sveta za eno leto.

Če je to res, potem smo rešeni vseh energijskih skrbi, saj vode in kamenja je na svetu dovolj in preveč. Treba nam je samo najti pota, kako energijo sprostiti in jo porabiti za svoje namene. Tu je pa narava silno trdovratna, svoje energije si ne dá zlepa iztrgati in do pred kratkim smo bili pred njo popolnoma brez moči. Le to smo mogli dobiti od nje, kar nam je sama po sebi dajala prav pri razpadu radioaktivnih prvin. Pri vsem razpadu od urana do svinca se na vsak kilogram urana $\frac{1}{5000}$, to je 0,2 grama, uranove gmote pretvori v energijo. To sicer ni mnogo, vendar bi nam 5 ton urana pri razpadu do svinca moglo kriti bodočo enoletno porabo električne energije v Jugoslaviji. Te račune nam pa prekriža neverjetna počasnost, s katero razpadajo uranovi atomi. Naših pet

ton bi razpadlo in oddalo pol prej omenjene energije šele v štiri in pol milijardah let. Na leto bi tedaj dobili manj kot 7 kWh, kar sploh ni vredno jemati resno v poštev. Ali, da povem še drug zgled, z enim gramom radiuma, ki stane skoraj milijon dinarjev, bi se nam šele v 14 dneh posrečilo zavreti kozarec vode! In z nobenim navadnim sredstvom, ne z najhujšim segrevanjem, z nobenim kemijskim vplivom ne moremo nič spremeniti tega počasnega oddajanja energije. Radioaktivne prvine se za take vplive čisto nič ne zmenijo in razpadajo mirno po svojih ustaljenih zakonih.

Kaj sedaj? Ali naj se res kar vdamo? Kaj pa, če nismo delali preveč v rokavicah s svojimi upornimi jedri? Poglejmo si malo razmere pri navadnem gorenju. Za kaj gre pri tem? Pri gorenju lesa se atomi ogljika in vodika v lesu spajajo s kisikom iz zraka. Toda drva sama po sebi ne začno goreti, če jih pustimo pri miru, in se tudi ne vžgejo, če jih premetavamo. Pri tem se nam sicer kaj obtočjejo, se malo ugrejejo, toda vžgejo se ne. Slednje se nam posreči le, če jih spravimo v dotiko s plamenom, če jih položimo na gorečo grmado ali na žerjavico. Kaj smo pa pri tem napravili? Plamen in žerjavica sta zelo vroča in podelita vročino tudi naloženemu polenu. Velika vročina pa pomeni zelo hitro gibanje molekul, tako hitro, da se molekule pri medsebojnih trkih celo razbijejo. Potrgajo se dotedanje vezi med atomi ogljika v lesu in med atomi kisika v zraku, sproščeni atomi pa se morejo potem povezati v trdnjše molekule ogljikovega dvokisa. Pri tem sproščena kemijska energija se pokaže v zvečani hitrosti na novo nastale molekule, ki prenese pri trku z odbijajočimi počasnejšimi molekulami nekaj svoje prevelike energije nanje. To se pravi, molekule v okolici se segrejejo in morejo tudi same zgoreti. Vsaka molekula, ki »zgori«, torej vsaka osnovna reakcija sproži nove reakcije, gorenje se samo vzdržuje, dokler je še kaj goriva in kisika. Reakcijo imenujemo *veržno*, ker sproži vsak člen po enega ali tudi več naslednjih. Če je prožitev prav lahka, tako da sproži vsak člen po enega novega, potem število reakcij neznansko hitro narašča, gorenje in s tem združeno sproščanje toplote postane tako burno, da govorimo o eksploziji.

Na tem zgledu smo videli dovolj jasno dvoje. Prvič je potreben za vžig temeljit poseg v molekule goriva, skoraj tako močan, kot je velika pri gorenju sproščena toplota. Dalje se gorenje vzdržuje le tedaj, če je reakcija verižna, to se pravi, da vsak člen sproži vsaj enega ali več enakih členov.

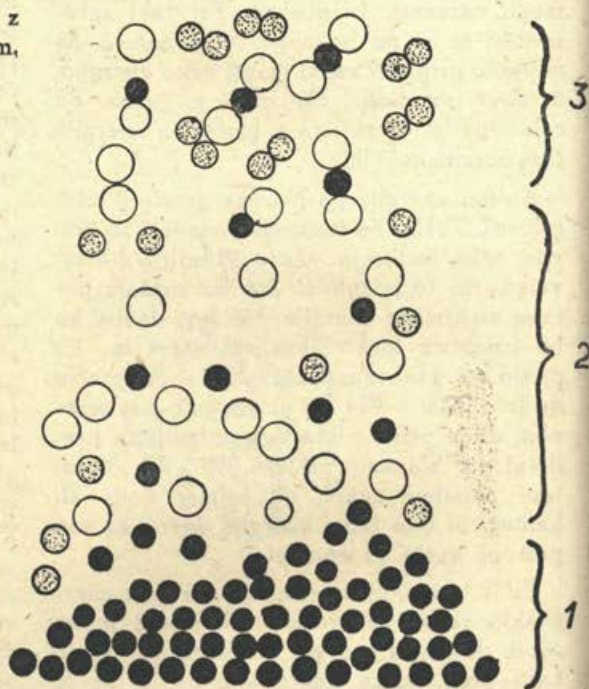
Če sedaj pogledamo na razmere v jedrih, vidimo sledeče. Energije, ki se sproščajo v jedrih, so vse drugačne velikosti kot pri kemijskih reakcijah. Pri teh imamo opravka s temperaturami nekaj tisoč stopinj, energijam pri radioaktivnem razpadu pa ustrezajo temperature okrog 50 milijard stopinj! Če skušamo tedaj vplivati na radioaktivna jedra s kemijskimi sredstvi ali z veliko vročino, smo še dokaj na slabšem,

jeder, ki so se pod silnim udarcem spremenila v čisto nova jedra. Pri tem se je sprostilo tudi nekaj energije.

Prvi del programa smo s tem izpolnili, manjka nam še drugi del. Pri umetni pretvorbi sproščena energija bi sicer zadoščala za sprožitev nove reakcije, toda zaradi silne majhnosti atomskih jeder in

○ atom kisika
 ● dušika
 ● ogljika

Gorenje premoğa (na levi) je po molekularni sliki (desno) takole: atomi ogljika, ki sestavljajo premoğ (1), se pod vplivom vročine, to je hitrih atomov gorečih plinov, odločijo iz premoğa in prehajajo v plin (2), kjer so pomešani atomi kisika, dušika in ogljika. V hladnejšem delu plamena (3) se atomi povezujejo v molekule ogljikovega dvokisa, dušika in kisika.

kot če bi hoteli razbiti najmodernejšo železobetonsko utrdbo s sneženimi kepami. Torej nas dosedanji neuspehi ne smejo boleati. Poiskati si moramo bolj mogočna sredstva. Res je vzel Rutherford najenergičnejše izstrelke, namreč delce alfa radioaktivnih prvin, ki lete s hitrostmi preko 10.000 kilometrov na sekundo, in posrečilo se mu je razbiti nekaj zadetih

zaradi njihove uspešne zaščite, ki jo tvori elektronski plašč okoli jedra, pride ta energija le v prav izjemnih primerih, mogoče v enem na nekaj milijard, zopet do jedra in sproži tam novo reakcijo. »Gorenje« jeder se tako ne more samo vzdrževati. Glavna ovira so električni naboji jedra, elektronov in delcev alfa, ki preprečujejo dostop do jeder. Toda leta 1930 je odkril

Chadwick neabite delce, nevtrone, glede katerih odpadejo vse ovire zaradi nabojev in za katere so kmalu ugotovili, da jih jedra rada sprejemajo. Če bi se nam le posrečilo dobiti kako tako jedrsko reakcijo, ki bi jo sprožil nevtron in ki bi sama dala več kot en nevtron, pa smo dobili verižno jedrsko reakcijo, s katero bomo mogli po mili volji načeti jedrske energijske vire.

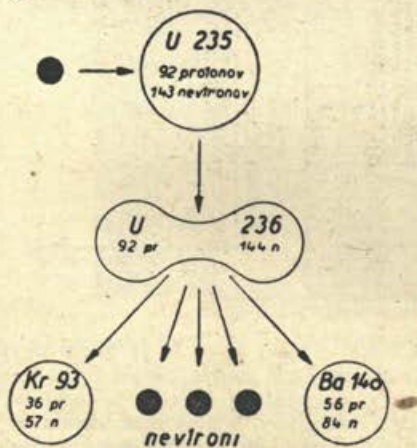
Res je tako reakcijo odkril Fermi leta 1934 pri obstreljevanju urana z nevtronom. Toda trajalo je skoro pet let, preden so zanesljivo ugotovili, za kaj gre. Pri tem delu je imel nemajhne zasluge naš rojak Pavle Savić, sedaj profesor fizikalne kemije na univerzi v Beogradu, ki ga poznamo iz narodnoosvobodilne borbe kot podpredsednika drugega zasedanja AVNOJ. Izkazalo se je, da se uranovo jedro, ki ga zadenemo z nevtronom, tako močno razburi, da se razcepi na dva skoraj enaka dela in na nekaj

nosti novega jedrskega »goriva« v vojne namene. Vsa raziskovanja so bila popolnoma skrivna in so ostala taka po večini še danes, ko o bistvenih odkritjih glede izrabe in dela z jedrsko energijo ne vemo skoraj nič.

Raziskovalne laboratorije so postavili v Nemčiji, v Sovjetski zvezi, v Ameriki. Hitlerju je zmagovita rdeča armada preprečila odkritje »novega orožja«. Sovjetska zveza je morala sama nositi več kot tri leta vse breme fašističnega navala in je morala zato zbrati vse svoje napore za neposredne obrambne cilje. Le Američani so v laгодnem čakanju na invazijo mogli zbrati že med vojno taka sredstva, da so utegnili problem mobilizacije jedrske energije uspešno načeti in ga privedi do prvih otipljivih zaključkov, ki sta jih pokazali obe atomski bombi, vrženi na Hirošimo in Nagasaki na Japonskem. Toda navzlic temu vprašanje sprostitev jedrske energije in njene praktične uporabe s tem še daleč ni rešeno. Na to, kako bi jedrsko energijo uporabili v miroljubne namene, ki bodo res koristili človeštvu, delajo predvsem v SZ. Toda v nasprotju z renehnim ropotanjem in strašenjem z atomsko bombo v angloameriškem taboru so poročila iz SZ zelo skopa, v znanstvenih časopisih o teh problemih ne pišejo. Iz besed maršala Stalina sovjetskim znanstvenikom, kjer jim je postavil nalogo, da v letih obnove ne samo dohite, temveč tudi prekosijo znanost imperialističnih držav, pa moramo sklepati, ker poznamo delovni elan nove socialistične družbe pri izpolnjevanju in preseganju načrtnih nalog, da so sovjetski znanstveniki to nalogo gotovo že častno izpolnili in se tako tudi na tem področju postavili na čelo svetovne znanosti.

Najprimernejši način za izrabo jedrske energije je v uranskem kotlu, ki si ga hočemo v naslednjem prav na kratko ogledati. Seveda ne sme nihče pričakovati recepta, kako si lahko vsakdo sedaj kar sam na domačem dvorišču postavi tako čarovno kuhinjo.

Stvar je zelo zamotana, zahteva sodelovanje zelo, zelo velikega števila znanstvenikov in strokovnjakov iz najrazličnejših področij fizike, kemije, elektrotehnike in strojništva ter je vezana na močno in zmogljivo industrijo, ki more izdelati v zadostnih množinah in kakovosti potrebne surovosti

Razcep urana 235, ki ga je zadel nevtron. Pri razcepu nastaneta novi jedri kripton (zlahten plin) in barija, nastanejo pa tudi trije nevtroni, ki lahko sprožijo nov razcep.

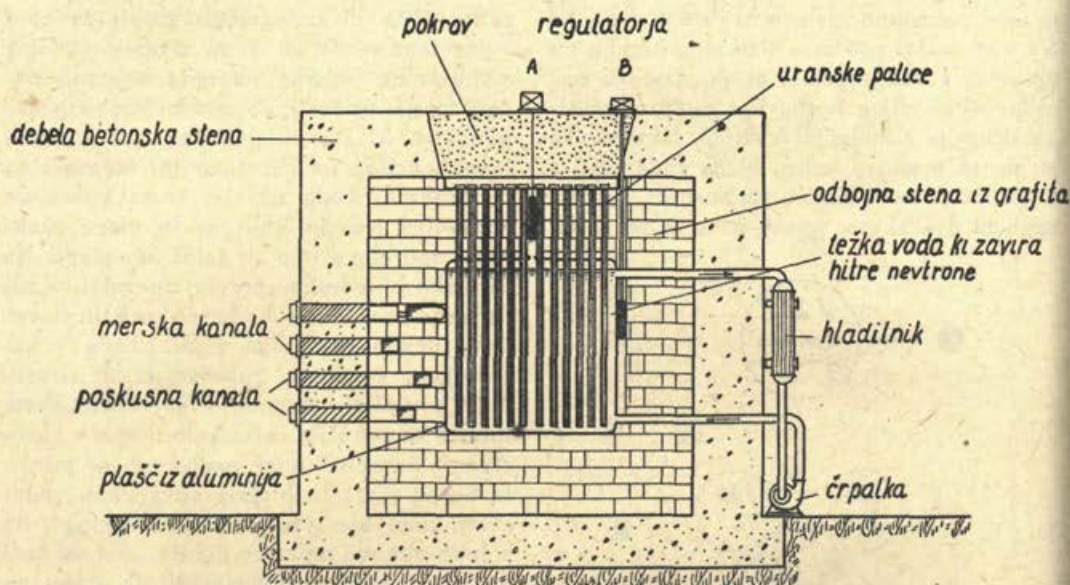
nevtronov, ki odlete vsi z velikansko hitrostjo na vse strani. Ta razcep je bil taka novost za jedrsko fiziko, da se skoraj pet let nikomur ni zdelo vredno misliti nanj. Ko pa je bila stvar leta 1939 razjasnjena, so se razumljivo po vsem svetu začeli kar najizdatneje ukvarjati z novim odkritjem. Znanstveniki so z vso podporo svojih držav in zlasti njihovih vojaških krogov — ne smemo pozabiti, da je bilo to v začetku velike domovinske vojne — začeli preiskovati mož-

ne in številne aparate, ki jih tak kotel potrebuje.

Glavna težava pri verižni reakciji z nevtroni na uranovih jedrih tiči v tem, da ima naravni uran dve različni vrsti jeder: na vsakih 140 »t e ž k i h« uranovih jeder gmo-te 238 pride šele eno »l a h k o« jedro mase 235. Za verižno reakcijo je uporabno le lahko jedro, ker se razcepi takoj, ko ga zadene nevtron, težko jedro pa se razcepi le tedaj, če ga zadene izredno hiter nevtron, to je nevtron s hitrostjo nad 14.000 km na sekundo. Če pa je nevtron počasnejši, le ob-

svojih kemijskih lastnostih prav nič ne razlikujeta. Edina razlika je v različni gmoti in to so izrabili podobno, kot ločimo težjo vodo od lažjega surovega masla v centrifugi. Zgraditi je bilo treba velikansko tovarno, veliko kot pol Ljubljane, ki more s popolnoma avtomatskimi pripravami dobiti na leto nekaj deset kilogramov čistega urana 235. Toda preden je ta tovarna začela redno delati, so odkrili drug način, ki je mnogo preprostejši in danes edini v rabi.

Pri razcepu nastali nevtroni imajo zelo veliko hitrost, malo pod 14.000 km na se-

Prerez skozi uransko baterijo (kotel). Uranske palice stoje v težki vodi, ki iz hitrih nevtronov razcepa ustvarja počasne, termične nevtrone. Regulatorja A in B nosita plošči iz kadmija. Če ju spustimo globlje v kotel, vsrka kadmij toliko nevtronov, da postane gorenje počasnejše in da kotel končno ugasne. V merskih kanalih merimo množino nevtronov, v poskusne kanale pa damo snovi, ki jih hočemo obsejati z nevtroni, da postanejo radioaktivne. Črpalka poganja tok težke vode skozi kotel in odvaja s tem v kotlu sproščeno toploto. To sprejema hladilnik.

tiči v jedru in je tako za verižno reakcijo izgubljen. Vsi nevtroni, ki pri razcepu nastanejo, imajo premajhno hitrost za »vžig« težkega urana. Le če zadenejo na lahki uran, se ta »vžge« in odda nove nevtrone. Ker je pa težkega urana v navadnem uranu toliko več, polovi praktično vse pri razcepih sproščene nevtrone, tako da se vsak jedrski »ogenj« sproti pogasi. Težka uranova jedra delujejo kot voda v drveh, naravni uran je zaradi njih »premoker«, da bi mogel »goreti«. Torej ga je treba »posušiti«, odstraniti težka jedra. To je pa neznanstveno težka naloga, ker se oba urana v

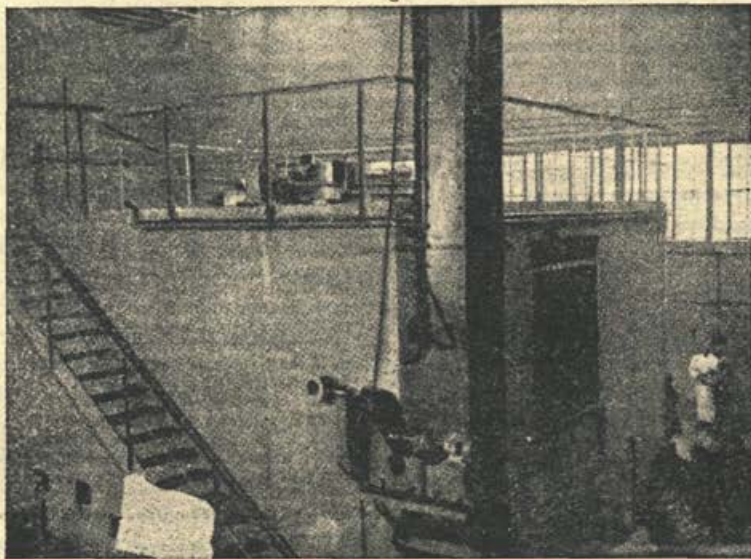
kundo. Te bi v pretežni večini brez haska polovila težka jedra. To pa skoraj popolnoma preprečimo, če vzamemo tako tanko uransko palico, da nevtron v splošnem prej zapusti palico, preden najde priliko, da bi zadel v kako jedro. Okoli palice postavimo čist grafit, to je ogljik. Ogljikova jedra nič kaj dosti ne marajo za nevtrone, ki se zato na njih odbijajo in pri tem venomer izgubljajo na svoji hitrosti. Po nekaj trkih postanejo počasni nevtroni — t e r m i č n i n e v t r o n i — ki imajo hitrost okoli 2 kilometrov na sekundo. To je sicer za naše pojme zelo velika hitrost, za atomski svet pa silno

majhna. Take počasne nevtrone sedaj lažje uranovo jedro mnogo hlastneje vpija kot težko jedro, tako da je veliko verjetneje, da obtiči tak nevtron v lahkem jedru kot v težkem, čeprav je le-teh toliko več. Pri tem se atom spet razcepi in sprosti nove nevtrone. Dobili smo verižno reakcijo želeno oblike. Če se nam torej posreči namestiti uranske palice tako, da prihajajo do njih samo termični nevtroni, smo našli pravi ključ do zaklada jedrske energije.

Res dosežemo to v jedrskem kotlu, kjer imamo celo mrežo uranskih palic, med

desetem 1024, po dvanajstem preko milijona, po 30 preko bilijona itd. Stvar je videti nevarna, saj gre mnogo prehitro. Če bi res noben nevtron ne šel v izgubo, bi dobili eksplozijo takih izmer, kot je še nismo poznali.

V resnici pa imamo celo vrsto izgub, ki sliko bistveno spremenijo. Najprej imamo težka uranova jedra, ki zaradi svoje številnosti prestrežejo marsikak nevtron, da je za nadaljevanje reakcije izgubljen. Tudi jedra ogljika ali težkega vodika in kisika prestrežejo kak nevtron. Potem imamo ved-

Pogled na uranski kotel, ki so ga postavili Francozi v Chatillonu. Delati je začel decembra 1948.

njimi pa grafit ali težko vodo. Težka voda je taka voda, v kateri smo ves navadni vodik gmote 1 nadomestili s težkim vodikom gmote 2. Izdelujemo jo z elektrolizo navadne vode, v kateri je nekaj malega molekul težke vode. Potrebne so zato ogromne množine električnega toka, kot ga dajejo n. pr. velike hidrocentrale. Uranski kotel na težko vodo je nekoliko manjši kot na grafit, ker težka voda hitreje zbije nevtronom njihovo začetno veliko hitrost. Hitri nevtroni, ki nastanejo pri razcepu lahkega urana, pridejo sedaj po večini v obdajajočo vodo ali grafit, postanejo tam termični nevtroni in pri vstopu v novo palico urana sprožijo nov razcep v lahkem uranu. Tako je nevtronov celo vedno več. Če nastaneta pri vsakem razcepu samo 2, morajo biti po drugem razcepu že 4, po petem jih mora biti 32, po

no polno primesi tudi v najčistejšem uranu, grafitu, vodi, ki vse bolj ali manj hlastno vpijajo nevtrone. Da omenim kot posebno nevarno navadno vodo, torej vodik. Vodik pa imamo v vsaki tolšči, mazivu, olju, v vseh organskih snoveh. To se pravi, da pri pripravi kotla ne smemo ničesar prijeti z umazanimi rokami, da nam ne ostanejo sledovi z nevarnimi vodikovimi spojinami. Delati je treba skoraj tako pazljivo kot pri operacijah v bolnišnici, z rokavicami iz gume, v posebnih oblekah in se pri tem izogibati vsaki vodi in vsakemu prašku! Onesnaženje, ki nas pri navadnih kemijskih reakcijah sploh ne moti in ki ga komaj moremo zaznati s prav občutljivimi kemijskimi metodami, utegne biti usodno za delovanje kotla in more jedrsko gorenje sploh preprečiti, če polovi preveč nevtronov.

Treba je bilo najti vse bolj uspešno čišče-nje surovin, kot smo ga bili vajeni doslej, da so dobili za kotel kemikalije, dokaj bolj čiste, kot so bile doslej najbolj očiščene kemikalije, ki jih uporabljamo v zdravilstvu in za precizijske analize. To vprašanje je bilo med najtršimi oreh, ker je šlo ne za nekaj gramov, marveč za cele tone snovil! Potem nam uidejo še tisti nevtroni, ki pridejo na površje kotla. Izgube se v okolico in ne pomagajo več pri vžiganju novih jeder.

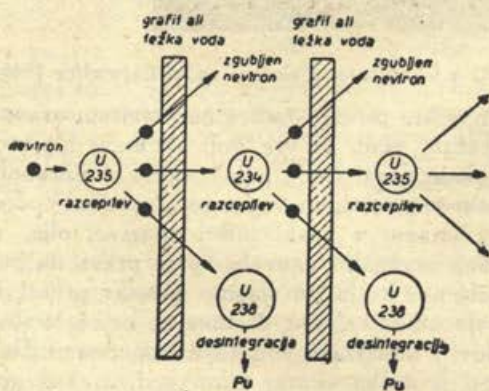
Če ravnamo prav pazljivo, se nam po-sreči izgube nevtronov tako zmanjšati, da jedrsko gorivo gori. V ravnotežju nastaja vedno prav toliko novih nevtronov, kot jih potrebujemo za kritje izgub in za vžig ena-kega števila jeder, kot jih je pravkar raz-padlo. S posebnimi pripravami moremo zmanjšati število nevtronov, če bi začelo rasti preko dopustne meje. Za to nam slu-žijo palice iz kadmija, ki nevtrone hlastno vpi-jaio. Z njimi moremo kotel tudi pogasiti. Regulacijo nam znatno olajša to, da ne na-stanejo vsi nevtroni takoj pri razcepu, tem-več se nekateri nekoliko zakasnjijo. Tako moremo regulacijski mehanizem urediti ta-ko, da imamo razcepitev uranovih jeder v kotlu popolnoma v svoji oblasti.

Energija, ki se sprošča pri razcepu, se pokaže v segrevanju kotla. Pri razcepu 1 kg

lahkega urana dobimo energijo 1 g, to je 30 milijonov kilovatnih ur. Ker je v kilo-gramu naravnega urana le 7 gramov lahke-ga urana, dobimo pri sežigu kilograma na-ravnega urana v jedrskem kotlu 210.000 kWh. Če primerjamo ceno premoža s ceno urana, pridemo do zaključka, da je energija iz atomskih jeder nekaj malega dražja, tako da se ni bati, da bi novi vir energije utegnil izpodriniti premog tam, kjer se je doslej uveljavil. Pri tem se pa še nismo prav nič ozirali na težkoče izrabe toplotne energije pri kotlu, ki jih je cela vrsta. Najprej uran ne prenese visoke temperature. Da ga za-ščitimo, ga moramo prevleči s čistim alu-minijem, ne s kako aluminijevo zlitino. Alu-minij moramo izbrati zato, ker je to edina tehniška kovina, ki razmeroma malo vpija nevtrone. Aluminij sam pa tudi ne prenese temperature, ki leži mnogo nad 100° C. Iz-koristek toplotnega stroja, ki mora delati s tako majhno temperaturo, je zelo majhen, saj delamo pri navadnih parnih strojih s temperaturo do 400° C in še čez, da res ko-ristno izrabimo toploto. Vendar ne smemo prehitro obupati, saj delajo uranski kotli šele nekaj let in v tako kratkem času go-tovo ni bilo mogoče idealno rešiti vseh tež-av. Toda stanje je danes tako, da se po-rablja vsa sproščena energija le za gretje vode v rekah, ki tečejo ob kotlih. Celo to drži, da je postavitvev kotla bistveno vezana na bližino reke, v katero odvajamo spro-ščeno toploto, s katero danes še ne vemo nič pametnega početi.

Tudi če se nam posreči uranski kotel iz-rabiti za vir energije, nismo s tem rešili vprašanja preskrbe s kurivom. Urana je namreč na svetu premalo za vse potrebe. Če bi morali z njim kriti vse energijske zahteve sveta, bi danes znana množina ura-na zadoščala komaj za dobrih sto let. Ne smemo seveda pozabiti, da pri današnjem znanju izkoriščamo manj kot eno stotiso-činko energije, ki tiči v gmoti urana. Če bi mogli dvigniti izkoristek na eno desetiso-činko, bi bili preskrbljeni za poldrugo tisoč-letje!

Uranski kotel nas je doslej nekoliko raz-očaral kot vir energije. Njegova prava vrednost tiči čisto drugje: uranski kotel je prava čarovna kuhinja, kjer nastajajo prvi-ne in se pretvarjajo druga v drugo skoraj tako, kot so si želeli nekdanji alkimisti.

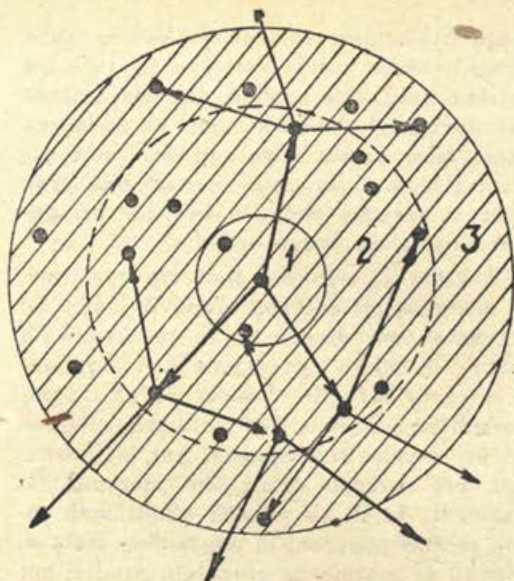
Princip delovanja uranskega kotla. Pri razcepu nastali nevtroni izgube v težki vodi ali v grafitu svojo veliko hitrost in postanejo tako termični nevtroni, ki jih jedra lahkega urana 235 z vneto vpijajo. Vendar gre velik del nevtronov v izgubo na površju kotla in zaradi razne nesnaže, del pa jih ujamejo težka uranova jedra 238. V ravnotežju pride na vsak razcep prav po en nevtron, ki se mu posreči sprožiti nov razcep.

Samo da pri tem ne dobivamo ravno zlata, ki so ga iskali alkimisti, marveč še mnogo bolj drage in skrivnostne snovi. Oglejmo si nekatere.

Videli smo že, da kljub vsemu prizadevanju nekaj nevtronov vendarle obtiči v težkem uranu. Tako jedro, ki je sprejelo nevtron, se sicer ne razcepi, zato je bila energija nevtrona premajhna, toda vendar se ne počuti preveč dobro in se prav kmalu, v dobre pol ure pretvori v novo jedro doslej popolnoma neznanega elementa neptunija, ki je v razpredelnici prvin tik za uranom. Toda tudi to jedro ni ustaljeno in se v nekaj dneh pretvori v jedro sledeče prvine plutonija. Ta jedra so pa bolj obstojna, saj razpadejo na pol šele v 24.000 letih. Del nevtronov, ki jih polovijo težka uranova jedra, tedaj neprenehoma pretvarja uran v plutonij, ki ga je vedno več v kotlu. Nabira se v uranskih palicah, iz katerih ga moremo dobiti s kemijskimi metodami, saj je to čisto drugačna prvina kot uran. Na vsak milijon kilovatnih ur v kotlu sproščene energije dobimo en kilogram plutonija. Njegova jedra imajo glede razcepa prav take lastnosti kot lahki uran: vsak nevtron, ki zadane plutonijsko jedro, sproži razcep, ki dá tudi nekaj novih nevtronov. Torej je plutonij idealno jedrsko gorivo, ki ni prav nič mokro in gori takoj, če ga je le toliko skupaj, da ne uide skozi njegovo površje preveč nevtronov v okolico.

Plutonij in lahki uran sta idealno jedrsko razstrelivo. Če napravimo iz enega ali drugega dovolj veliko kroglo — verjetno potrebujemo za to 20 do 50 kg snovi — potem so izgube na površini tako majhne, da se more v notranjščini razviti tako močna verižna reakcija, da se v neznansko kratkem času razcepi velik del jeder. Sproščena energija segreje kroglo do sicer na zemlji nedosegljive temperature — do nekaj sto tisoč stopinj, če ne še več — vsa krogla se uplini in razleti. Pri tem nastanejo hipni tlaki do milijon atmosfer, silen eksplozijski val se širi na vse strani in uničuje vse, kar na poti sreča. Bomba v Hirošimi, polnjena z lahkim uranom, in bomba v Nagasakiju iz plutonija, sta obe eksplodirali nekaj sto metrov nad tlemi. Porušili sta hiše, po večini lesene, v prostoru s premerom nad en kilometer, silni toplotni val pa je vžgal tudi

V krogli imamo uran 235 ali plutonij. Krogla 1 je premajhna za verižno reakcijo, ker vsi nevtroni, ki nastanejo pri razcepu jedra (v sredi), prej zapuste kroglo kot zadenejo na drugo jedro. Krogla 2 je že tako velika, da se reakcija v njej vzdržuje, na vsak razcep pride po en tak nevtron, ki se mu posreči sprožiti nov razcep (velikost jedrskega kotla iz urana 235 ali plutonija). Krogla 3 je pa že tako velika, da število razcepov narašča, reakcija se pomnožuje in v najkrajšem času pride do eksplozije (atomska bomba).

še bolj oddaljene vnetljive predmete. Požar je napravil največ škode in zahteval največ človeških žrtev. Bikinijski poskusi so pokazali vpliv bombe na morju. Ko se je sedaj po nekaj letih polegel prvi hrup okoli atomske bombe, nam je jasno, da to silno orožje vendar ni vsemogočno in da se dá proti njemu boriti kot proti vsakemu drugemu.

Plutonij pa tudi lahko koristneje porabimo, in sicer za postavitve prav majhnih jedrskih kotlov, ki bi utegnili služiti za energijske vire v oddaljenih, pustih krajih, kot je Arktika ali Sahara, kjer ni drugih energijskih virov in kamor je dovoz zelo drag. Tudi utegne postati plutonij kurivo za velike preoceanске parnike, ki jim danes pobere premog ali nafta velik del ladijskega prostora. S plutonijem bi se dalo misliti celo na medplanetni promet, na raketo, ki bi jo poslali na luno ali na Mars. Na drugi strani pomaga nastajajoči plutonij v kotlu lahkim uranovim jedrom pri gorjenju. Če ga še sami dodamo kotlu, moremo

njegovo moč povečati, ne da bi bilo treba zgraditi večji kotel. Verjetno so razmere pri tem celo tako ugodne, da nam nastane več novega plutonija, kot nam pa dodanega zgori, tako da kar v peči produciramo gorivo. Podobna čarovnija bi nam bila prav vseč v navadni peči, če bi nam pri gorjenju nastajalo vedno več drv!

V kotlu se nabirajo tudi vse razbitine, ki nastajajo pri razcepu uranovih jeder. To so čisto novi atomi, ki jih po kemijskih lastnostih lahko opredelimo kot jod, srebro, cezij, barij itd. Vendar se pa od navadnih atomov nekoliko razlikujejo. Nastali so pri najsilnejši eksploziji, kar jih poznamo, pri razcepu urana. Ne moremo jim zameriti, da so se v takih okoliščinah rodili močno popačeni in nepravilne sestave. Močno se morajo še predelati, preden postanejo normalni atomi. Jedra morajo zmetati iz sebe vso nepotrebno navlako v obliki raznih žarkov beta — to je hitrih elektronov — taka jedra so vsa radioaktivna. V kotlu najdemo radioaktivni jod, radioaktivni barij itd. Iz uranskih palic jih izločimo s kemijskimi metodami, kot smo videli prej pri plutoniju. Služijo nam lahko kot nadomestilo za dragi in redki radium pri obsevanju rakavih novih tvorb. Toda našli smo zanje še bolj zanimivo uporabo. Radioaktivni jod se v svojih kemijskih lastnostih prav nič ne razlikuje od navadnega joda. Če ga použijemo, potuje v telesu prav tako kot navadni, neaktivni jod, se ustali v raznih delih telesa, n. pr. v ščitni žlezi, tako kot zahteva preosnova v našem telesu. Toda radioaktivni jod se izda. Vsak njegov atom se pri razpadu oglasi z žarkom, ki ga odda. Tako moremo zasledovati pot joda po telesu, odkriti nepravilnosti v presnovi, to je bolezen, in najti včasih tudi način zdravljenja, ki bi bil brez radioaktivnih pomočnikov nemogoč. Razen radioaktivnih prvin, ki nastajajo pri razcepu, moremo v kotlu ustvarjati še druge po obsevanju z nevtroni. Tako dobimo radioaktivni fosfor, žveplo, kalcij, železo in moremo z njimi preučevati, kako potujejo te prvine po človeškem telesu, kaj vse porabimo iz hrane in kako delujejo umetna gnojila na rastline itd. Nešteto vprašanj moremo tako rešiti in nešteto novih ugank nam postavlja vedno bolj zamotana narava.

Na novo nastajajoče prvine v kotlu večinoma prav rade vpijajo nevtrone. Izgube so vedno večje in končno jedrski pepel uduši ogenj v kotlu. Kotel se ustavi, treba ga je očistiti, pretopiti ves uran in odstraniti iz njega vse nove tujce. To niti ni tako lahko delo, ker je vse, kar je bilo v kotlu, od sile radioaktivno. Pa tudi vse stene kotla oddajajo velikanske količine žarkovja alfa, beta, gama (prav trdo rentgensko žarkovje) in nevtronov. Vsi ti žarki so pa človeku zelo nevarni in utegnejo biti tudi smrtni. Z debelimi stenami iz betona varujemo vse osebe, ki se mora gibati v bližini kotla ali ki mora delati z »vročimi«
palicami in drugim materialom, ki ga vzamejo iz kotla. Po možnosti je treba vse delo opraviti z avtomati, kontrolirati potek le od daleč in se ogibati vsakega dotika s tako nevarnim materialom, ki nas ožge, ne da bi to takoj čutili in ne da bi mogli kdaj popraviti škodo!

Malo preden so odkrili uranov razcep, kar je omogočilo izrabo jedrske energije v uranskem kotlu, so ugotovili, da ima tudi narava sama svoje jedrske centrale, kjer neprenehoma sežiga jedrsko gorivo. Vsaka zvezda, torej tudi naše sonce, je ogromna jedrska peč. Prav v sredi zvezd, kjer je temperatura okoli 20 milijonov stopinj in tlak več milijonov atmosfer, se neprenehoma pretvarja vodik v helij in pri tem spreminja skoraj sedem tisočink svoje gmote v toploto, ki že na milijarde let vzdržuje zvezde in sonce v njihovem sijaju. Vse življenje na zemlji je le posledica toplote in svetlobe, ki nam jo pošilja sonce. Torej živimo le na račun sproščene jedrske energije; naš premog in nafta sta le nakopičena jedrska energija sonca davno preteklih dob; voda, ki žene hidrocentrale, pa je prejela svojo energijo od sonca šele pred kratkim časom, ko so jo topli sončni žarki dvignili iz morja v visoke oblake.

Zvezdni kotli so znatno boljši kot naši uranski, saj izrabljajo tisočkrat večji del gmote. Toda nam na zemlji je njihova metoda nedosegljiva, prevelike so temperature in tlaki, ki jih zahtevajo, pa tudi prepočasni potekajo, da bi se nam splačalo v zemeljskih prostorih.

Če se ozremo ob koncu na ves problem jedrske energije, vidimo, da tičijo gotovo tu še veliko obetajoče možnosti, ki jih

danes še ne poznamo docela. Toda že to, kar smo naravi ukradli skrivnosti, je veliko in nam more koristiti na razne načine. Žal pa smo videli in slišali doslej več o škodljivih uporabah jedrske energije, o atomski bombi, ki naj uničuje in podira vse, kar so ustvarile pridne človekove roke v dolgoletnem delu. Ni kriva temu znanost, krive so temu imperialistične sile, ki ne poznajo nobenih ozirov pri uresničevanju svojih temnih ciljev, ko hočejo zaslužniti ves svet in ga izkoriščati. Prav gotovo pa je naloga znanosti, koristiti človeštvu in ne škodovati mu. Tega se danes tudi vedno več znanstvenikov zaveda in zato so vedno bolj pogosti njihovi ugovori proti »atomski« politiki, proti izrabljanju atomske energije za zastraševanje in zaslužnjevanje svobodoljubnih narodov in delovnega ljudstva vsega sveta. V tem njihovem prizadevanju jim je

v oporo vedno glasnejši klic delovnih množic, ki zahtevajo mir, odstranitev vojnih hujskačev, prepoved atomskega orožja in sodelovanje vseh narodov pri preiskavi možnosti za uporabo jedrske energije v miroljubne namene, ki bodo res koristili vsemu človeštvu in mu pomagali do boljšega življenja. V tem prizadevanju se moramo vsi združiti, vsi, ki delamo za pisalno mizo, v laboratorijih, v tovarnah, na polju in v gozdovih. Vsi delovni ljudje moramo zahtevati, da se morajo uspehi našega dela porabiti le za napredek človeštva, za dvig njegove življenjske ravni, za odpravo izkoriščanja človeka po človeku in da je treba vsem tistim, ki tega nočejo, ki bi radi porabili nove izsledke v druge namene, ki bi radi ovirali naše delo, učinkovito preprečiti njihove slabe namene. Mi hočemo mir, mi delamo zanj, mi ne dovolimo vojne!

Nedelja

(Istrski akvarel)

Gema Hafner

So njivice rdeče položne stopnice
in hiše, čepeče po hrbtu vzpetine,
utrjene, splasene ptice...

Pod mrežami trt se miza hladi,
pijačo in kruh in počitek deli.
Kosmati obrazi in težke pesti,
široki nasmeh po ustnah drsi,
se v gubah prstenih senca topi.

Obrvi — kot šopi trave ožgane,
oči — kot drobci premoğa in kaplje morjá,
pogled in beseda — utrinek srca.
V bokalu usiha, v grlu pa pesem brsti.
Na praegu kot butara dračja mamka brezzoba sloni,
nasmiha se v pest, se glasno na dedce jezi.
Ognjišče cvrči in v kotlu voda brbra.
Nad brajdami kozel bradat privezan še muli.
V globeli škrlatni otoki in morje kot plošča zlata.
Klokoče utrujenost mlačna pojoči mladini v kosteh,
zaplate plamenastordeče pa vriskajo v mrak s popravljenih streh.

V Mohorjevem koledarju za leto 1948 in 1949 smo pojasnili, kakšno je sonce in kako s svojim raznovrstnim žarkovjem in toploto vpliva na vreme, rast in življenje na zemlji. Sonce nam ne daje samo vse svetlobe in gorkote, potrebne za življenje, daje nam tudi vso energijo (silo), potrebno za delo.

V tem sestavku si bomo ogledali, kakšna je luna, kakšno delo opravlja kot spremeljevalka zemlje in kateri so resnični njeni vplivi.

O nobenem drugem nebesnem telesu ni med ljudstvom razširjenih toliko raznih mnenj o vplivih na zemljo kakor ravno o luni. Luni pripisujejo, da vpliva na vreme, lunine mene (polna luna itd.) naj celo določajo, kdaj sej ali orji ali si strizi lase. Ako sije luna na spečega, baje ta lahko oslepi ali umrje, nekatere pa celo »nosi«. Vsega tega je baje kriva luna.

Kaj pa je do sedaj dognala o luni astronomska znanost?

1

Že v sivi davnini, ko so si ljudje urejali skupnost in se je začelo razvijati gospodarstvo, so redno opazovali nebesna telesa: sonce, luno, planete in zvezde, da bi po njih merili čas. Luna jim je najboljše razdeljevala časovna razdobja. Stari Babilonci so vzeli za enoto dvanajst mesecev po trideset dni in tako dobili dolžino leta (360 dni). Sčasoma pa so spoznali, da ima lunino leto napake (sončno leto ima $365\frac{1}{4}$ dni) in morali so svoj koledar popravljati, in sicer so k dvanajstim mesecem včasih — kot nekak prestopni mesec — vrinili še

Ta poljudnoznanstveni spis o luni, ki jo rada opeva narodna in umetna pesem, pričujemo zato, ker mnogi dopisi uredništvu dokazujejo, kako se ljudje resno zanimajo tudi za nebesno svetovje. To zanimanje je seveda zelo starodavno. A v tisti pretekli davnini je bilo nebesno svetovje le skrivnost in uganka in prav zato je bilo zlasti o luni spletenih premnogo domislekov in trditev o vplivu lune na rastlinstvo in tudi na človeka, za kar pa ni bilo nobene stvarne ugotovitve. Zvezdoslovci so nam že kar natančno odkrili luno in opisali njeno preteklost in sedanost. Morda nekaj luninih učinkov na zemljo, zlasti na rastlinstvo, še ni dognanih, a ugotovil in razodel jih bo čas.

en mesec za izravnavo. Lunine mene so ljudi navedle tudi k temu, da so mesec razdelili na štiri sedemdnevne tedne. Pri Babiloncih je bilo zelo razvito opazovanje neba, celo na tako imenovanem »babilonskem stolpu« so imeli opazovalnico. Tudi Kitajci in Egipčani so imeli tedaj zelo razvito kulturo. Egipčani so imeli že takrat sončno leto s prestopnim dnevom vsako četrto leto, vendar so to varovali kot skrivnost.

Danes je znano, da luna obkroži zemljo v enem mesecu, zemlja z luno pa obkroži sonce v enem letu. Da bomo laže pregledali razdalje in velikosti teh teles, si mislimo pomanjšan model: sonce naj bo v premeru štirinaštih metrov velika krogla (kakor enonadstropna hiša). Sonce se zasuče okrog svoje osi (sinodično) v 27,27 dneh. Poldrugi kilometer (četrte ure hoda) od te velike kroglice je naša zemlja kot kroglica 13 cm, štiri metre od nje pa kroži okrog zemlje kot oreh (34 mm) velika luna. Zemlja — 13 cm velika krogla — s kot oreh veliko luno v enem letu obkroži v 1,5 km veliki razdalji 14 m veliko kroglo — sonce.

Naj navedemo nekaj številke o velikosti zemlje in lune. Premer zemlje na ravniku (ekvatorju) je 12.756.776 km, premer lune 3.475 98 km, srednja razdalja med obema pa 384.403 km. Tako je zemlja v premeru štirikrat večja kot luna. Iz zemlje bi po velikosti napravili 49 lun in pol, po teži pa 81 in pol. Iz sonca bi napravili milijon tri sto tisoč zemeljskih krogel. Tako nam je jasno, kako majhna je luna v primeri s soncem in tudi z zemljo.

Ko luna obkroži našo zemljo v enem mesecu, je njena pot nekoliko (za $5^{\circ} 8' 43''$) nagnjena proti zemeljski poti (ekliptiki). Tako prekrži lunina pot ekliptiko v dveh »vozlih«. Vozla pa ne mirujeta, marveč se premikata, tako da v 18,6 letih prehodita ekliptiko.

Ob mlaju je luna na svoji krožni poti med zemljo in soncem. Tisti čas ni vidna niti v jutranjih nitih v večernih urah, razen ob sončnih mrkih. Toda že drugi dan po mlaju jo lahko opazimo na zahodnem, večernem nebu kot ozek krajček, obrnjen

proti soncu, ostali del lune pa se svetlika pepelnatosivo. Ta siva svetloba je odsev zemeljske svetlobe, ki jo zemlja prejema od sonca. Naslednje dni še opazimo ta odsev, v daljnogledu celo še deseti dan po mlaju. Krajček se vsak dan širi in svetlobna črta, ki meji razsvetljeni in temni del lune, se vedno bolj pomika proti vzhodu, tako da je 6. ali 7. dan po mlaju svetlobna meja ravna. To je prvi krajec. Do prvega krajca zahaja luna pred polnočjo, vzhaja pa dopoldne. Prvi krajec vzhaja okrog poldne, zahaja pa okrog polnoči. (Zato je napačno slikati jutranjo pokrajino s »prvim krajcem« ali večerno z »zadnjim krajcem«.)

Že s prostim očesom opazimo na luni temne lise in svetle pike. Daljnogled, celo z manjšo povečavo, pa nam razkrije vse polno »žrel«, posebno ob mejni svetlobni črti. Kdor hoče podrobno opazovati luno, naj jo opazuje samo v bližini te črte. Tam, kjer gre ta mejna črta, ravno vzhaja sonce in se tako rekoč dani. Počasi se svetlobna meja pomika proti vzhodu — luna narašča. Vsak predmet, ki je ob tej svetlobni črti, daje zelo dolgo senco, ker je tedaj sonce zelo nizko na luninem obzorju. Na luni sonce 28-krat počasneje vzhaja kot na zemlji, kjer vzide že v dveh in pol minutah. Dobro uro rabí sonce, da popolnoma vzide. Najlepši pogled na luno je ravno dan pred »prvim krajcem« do dneva po njem. Takrat se svetlobna meja pomika preko najlepših gora in pogorij in vidne so njih dolge in temne sence. Takih pogorij, kakor so na zemlji, je na luni zelo malo; so samo Apenini, Alpe, Pireneji, Altaj in Kavkaz (imenovali so jih po pogorjih na zemlji; vse druge gore, žrela itd. pa so imenovana po astronomih, matematikih in drugih učenjakih).

Apeninsko pogorje, eno izmed najlepših pogorij na luni, se najbolje vidi ob »prvem krajcu«. Do pet tisoč metrov visoke, strme gore mečejo dolge, temne sence. Razprostira se v dolžino 500 km, od severozahoda proti jugovzhodu, med »Deževnim« (mare imbrium) in »Vedrim morjem« (mare serenitatis). Ti dve morji sta v gornjem, severnem delu; vidimo ju s prostim očesom kot temni lisi in med ljudstvom sta znani kot očesi »moža v luni«. V resnici so to

obširne ravnine, posejane z nizkimi vrhovi, a so jih zaradi obširnosti imenovali »morje«. Na luni ni ne zraka ne vode in seveda tudi ne morja; sploh ni tam nikakršnega življenja.

Ako z dobrim daljnogledom opazujemo strme gore v luninih Apeninih in njih ostre temne sence, opazimo, da je tam, kamor sonce naravnost ne posije, sama črna tema. Mračenja ni, ker ni zraka, da bi razpršil sončno svetlobo. Sence gora so ostre, zato astronom lahko izmeri višino vsake gore. Z merilnimi napravami (mikrometer) v astronomskem daljnogledu (refraktorju) izmeri dolžino sence in izračuna, kako visoko je tisti čas sonce nad luninim obzorjem, pa ima potrebne podatke za izračunavanje višine gore ali pogorja. Toda so še drugi načini za izračunavanje višine gor. Vse večje gore in gorovja in veliko manjših predmetov je že izmerjenih ter narisanih v podrobne pregledne karte. Nekatere karte so narisane v velikosti dveh metrov in so vanje vrisane vse podrobnosti, kar jih vidimo v dobrem daljnogledu. Vsa vidna površina lune je tudi že fotografirana, in sicer z velikimi daljnogledi. Nobena fotografija pa ne pokaže takih podrobnosti luninega površja, kakor jih vidimo z dobrim srednje velikim daljnogledom. Seveda mora imeti opazovalec za to zelo izurjeno oko. Danes poznajo površino lune bolje in natančneje kot našo zemljo, kjer je še mnogo nepreiskanih predelov.

Ravna svetlobna mejna črta ob »prvem krajcu« se prične že sledeči dan vidno kriviti proti vzhodu, luna narašča, svetlobna meja se vsak dan pomika proti vzhodnemu robu, do »polne lune«. Ta čas, koluna po prvem krajcu narašča, vzhaja popoldne in zahaja po polnoči.

Ko je po mlaju stara 14,8 dni in je vsa razsvetljena, je »polna luna«. Pogorja in gore nimajo nobenih senc, sonce sije tedaj navpično na lunino površino ter je najvišje na luninem nebu. To je poldne na luni za meridian v sredi vidne oble. Ob polni luni, ko ni nikakih senc, ni ugodno opazovanje. Toda nekaj novega opazimo. Od nekaterih krožnih pogorij gredo kot žarki (radialno) na vse strani svetle, bleščeče se proge preko drugih pogorij, dolin in ravnin. Menijo, da je to posebne vrste vulkanski pepel

Kako nastane sončni mrk: lunina senca pade na zemeljsko površino.

(lava), ki zaradi svoje svetle barve odbija sončno svetlobo. Ako sonce poševno sije na luno, te svetle proge niso vidne.

Lunina površina, pogorja, gore itd., sestoji iz lavi podobne snovi (pumex). Tudi najnovejša znanstvena raziskavanja (1948), ko so delali poskuse s kratkimi radijskimi valovi z radarjem, potrjujejo to. Gostota zemlje je 5,5, to je, zemlja je 5,5-krat težja kot ista količina vode. Gostota lunine snovi pa je 3,33, torej manjša kakor gostota zemeljske snovi. Tudi privlačna sila na luni je manjša kot na zemlji. Ako na primer kak predmet tehtna na zemlji 6 kg, bi tehtal na luni samo 1 kg. Že to nam pove, da so razmere na luni povsem drugačne kot na zemlji. Tudi luna je bila nekoč vsa žareča. Ker je skoraj 50-krat manjša od zemlje, se je prej ohladila kakor zemlja. Tudi notranjost se je hladila in površina krčila. Vulkansko delovanje je imelo večjo moč, ker je površina razmeroma lahka, privlačnost pa manjša. Tako so lahko nastala tako velika, lijakom podobna krožna pogorja, kakor jih na zemlji sploh ni. Zemeljski vulkani so tako majhni, da bi jih v njihovi velikosti

na luni komaj razločili. Ognjenik Vezuv pri Neaplju ima na vrhu svojega stožca dober kilometer širok krater ali žrelo. Ako bi Vezuv prestavili na luno, bi mogli njegovo žrelo opaziti z zemlje le z najboljšim daljnogledom, z močno povečavo in ob zelo ugodni sončni osvetljavi. Sto do dve sto metrov visoke gričke opazimo le, če imajo daljšo senco. Petdeset metrov visok griček opazimo, ako imamo odličen daljnogled, primerno osvetljava in libracijo. Vulkanske sile so na luni torej sorazmerno lahko izoblikovale tako čudovito okrogla gorovja. Omenili smo že, da so našim pogorjem podobne oblike na luni zelo maloštevilne. Na luni so delovale povsem drugačne sile kakor na zemlji. Tam ni bilo pogojev, da bi se razvilo kako življenje, ni zraka, ni vode, tudi ni zvoka, ker zanj ni posredovalca — zraka. Kadar sije sonce na lunino površino, je silna vročina, do 130°C; tam pa, kamor sonce ne posije, je izreden mraz, do — 150°C. Ker ni ne zraka ne oblakov, se vročina takoj razgubi v svetovje. Vročina in mraz se torej tako menjavata, kakor se menjavata svetloba in tema. Zaradi silnih toplotnih razlik se seveda krušijo gore in pogorja. Tako lahko z dobrim daljnogledom opazimo, kako so gore šilaste in strme in je v njih vznožju nakopičene obilo zrušene snovi. Tako nastajajo silni pretresi, ko se zaradi vročine ali mraza rušijo pobočja, a jih ni mogoče slišati, ker ni zraka. Tam vlada tišina in svet je brez življenja.

Luna sije, ker se sončna svetloba odbija od njene površine. Svetloba, ki jo luna pošilja na našo zemljo, je 618.000-krat slabša od sončne svetlobe. Toplote ne daje skoraj nič. Z najboljčutiljivejšimi znanstvenimi merili so dognali, da pride od lune samo tak drobec toplote, kakor bi jo dobili, če bi kozarec vroče vode postavili 35 metrov od sebe.

Širne ravnine so posebno dobro vidne o polni luni, s prostim očesom kot temne lise. Te ravnine so, kakor smo že omenili, imenovali »morja«. Ljudstvo pa vidi v teh lisah — morjih — »moža v luni«. Desno oko je Deževno morje, levo Vedro morje, med obema pa se razprostirajo Apenini in severno Kavkaz. Pod levim očesom so Mirno, Rodovitno in Kritično morje, južno pa Nektarno morje. Pod desnim očesom so

Viharni ocean, Oblačno in Vlažno morje. (Taka imena so namreč dali tem predelom na luni zvezdoznanci.)

Vse te širne ravnine niso nikoli imele vode; sonce, ki sije na primer na del pokrajine 354 ur neprenehoma, bi povzročilo, da bi izhlapela vsaka vlaga. Prav tako dolgo traja potem za isto pokrajino noč — silen mraz.

Kadar opazujemo ob svetlobni mejni črti lunino površino, je vsa pokrajina jasna in čista, nič ne moti jasnega pogleda. Idealno opazovališče za astronoma bi bilo na luni. Sonce sije na črnem nebu, planeti, zvezde in kometi so vidni kljub sončni svetlobi, ker ni zraka, da bi sončno svetlobo razpršil. Ko sonce vzhaja, bi morali videti sončno krono kot srebrn sij okrog sonca. Tudi velike protuberance na sončnem robu bi lahko opazovali, ker bi zrak ne motil.

Luna kroži okrog zemlje tako, da je vedno ista polovica obrnjena proti zemlji, ter se obenem zasuče tudi okoli svoje osi. Postavimo na primer na mizo svetilko, ki naj pomeni zemljo. Pojdimo okrog mize tako, da bomo vedno obrnjeni proti svetilki. Ko pridemo okrog mize, smo se obenem zasukali tudi okoli lastne osi in smo ves čas videli svetilko. Tako je tudi zemlja na luninem nebu skoraj vedno na istem prostoru. Le malo niha v krogu. V premeru je zemlja na luninem nebu vidna štirikrat večja, kot vidimo luno z zemlje. Vse celine, kakor Evropa, Azija, Amerika itd., so vidne kot svetli, morja pa kot temni deli. Videti je, kako se ta velika krogla v 24 urah zavrti in kaže natančen čas. Tudi svetle oblake je opaziti, ko gredo preko celin in morij.

Samo sonce se premika na luninem nebu od vzhoda do zahoda. Ob polni luni (tedaj je zemlja v mlaju) gre sonce mimo zemlje. Zgodi pa se včasih, da gre sonce za zemljo, tako da ima luna sončni mrk, zemlja pa lunin mrk. Sonce, zemlja in luna so v ravni črti, luna pa je v bližini »vozla«.

Poglejmo, kako nastane lunin mrk, opazovan z zemlje. Kakor smo že omenili, je zemlja med soncem in luno. Zemlja meče v prostor dolgo senco. Senca je v tisti daljavi, kjer je luna, široka za dva in pol premera lune. Ako luna popolnoma zaide v zemeljsko senco, je popolni lunin mrk, ako pa gre luna nad senco ali pod njo, je

delni lunin mrk. Popolni lunin mrk traja lahko do štiri ure. Vidimo pa lunin mrk povsod tam, kjer je luna nad obzorjem. Zato ga lahko opazujemo na več kot na pol zemlje. Drugače pa je pri sončnih mrkih. Ti so vidni le na manjših predelih zemlje.

V 18 letih je 42 sončnih in 29 luninih mrkov. Že stari Egipčani, Kaldejci in Kitajci so pred več ko štiri tisoč leti ugotovili, da se mrki po 18 letih ponavljajo. To dobo so Kaldejci imenovali »saros«. Saros traja 18 let in 11 dni. S sarosom so napovedovali mrke. Večkrat so se pa zmotili, ker niso vedeli, da je več vrst (serij) sarosa, da se vidljivost mrka nekoliko premakne od vzhoda proti zahodu. Mrk čez 18 let bo na primer lahko zahodno (120°) od kraja, kjer je bil v začetku sarosa, in ne bo viden tam, marveč v bolj zahodnih predelih. Tako so bile njih napovedi večkrat napačne. Leta 2135 pred našim štetjem dva kitajska zvezdogleda Hi in Ho nista napovedala mrka ter sta bila zato obglavljena. Danes pa astronomi do sekunde natančno vedo, kdaj in kje bo viden urk.

Polna luna vzhaja, ko sonce zahaja, in zahaja, ko sonce

Kako nastane lunin mrk: luna pride v zemeljsko senco.

v z h a j a. Že dan po polni luni prične luna vidno pojemati. Svetlobna mejna črta se pomika od desnega roba proti sredini. Tam, kjer je ta črta, se noči, ker za tam sonce zahaja. Kjer ni sonca, takoj nastane silen mraz. Na luninem nebu jasno svetijo zvezde in planeti, a dajejo premalo svetlobe, da bi razsvetlil pokrajino. Opaziti ni nobenega utrinka, ker utrinek zažari le, ako gre skozi ozračje. Na zemljo pade vsak dan veliko utrinkov, toda naše ozračje prepreči, da ne pridejo vsi do tal in da prej v zraku zgore. Na luni pa bi bil vsak utrinek nevaren, ker ni ozračja, da bi v njem zgorel.

Po mlaju, ko je luna stara 22,1 dni, je zadnji krajec. Ob zadnjem kraju, ko je svetlobna mejna črta zopet ravna ter gre preko Apeninskega pogorja, vidimo čisto drugačno sliko pogorij, ker gredo sence vse od leve proti desni, nasprotno kakor ob prvem kraju. Pogorja moramo zato opazovati pri vseh menah, da dobimo pravo obliko predmetov. Zadnji krajec vzhaja okrog polnoči in zahaja okrog poldne.

Z lune bi ob zadnjem kraju videli zemljo kot prvi krajec, nasprotno bi pa videli zemljo ob »prvem kraju« kot zadnji krajec. Naslednje dni se »zadnji krajec« vedno bolj manjša in pepelnatosiva svetloba se zopet pokaže na temnem delu lune kot odsev zemlje. Ta čas vzhaja krajček dopoldne in zahaja popoldne.

Vsak dan se krajček bolj bliža soncu, dokler ni zopet mlaj. Ob tem času bi videli z lune našo zemljo kot »polno zemljo«.

Poglejmo, kje na lunini površini je pri vsaki meni poldne. Pri prvem kraju je poldne na desnem robu (ako gledamo proti luni). Tam pa, kjer je svetlobna črta, ravno vzhaja sonce. Ob polni luni je poldne na srednjem meridianu; sonce vzhaja na levem robu, zahaja na desnem. Na zadnjem kraju je poldne na levem robu, sonce pa zahaja na svetlobni mejni črti. Mlaj ima polnoč na srednjem meridianu na temni polobli, ki je obrnjena proti zemlji. Takoj po mlaju se prične svetliti na desnem robu, kjer bo vzšlo sonce. Prične se nov mesec ali nova lunacija, nov lunin dan, enak enemu mesecu (sinodično).

Od mlaja do mlaja je bilo treba luni, da je obkrožila našo zemljo, 29 dni 12 ur 44 minut 2,8 sekund, namreč glede na sonce (sinodično), glede na zvezde (siderično) pa je treba luni, da obkroži zemljo in se hkrati tudi zasuče okrog svoje osi, 27 dni 7 ur 43 minut 11,5 sekund. Ob mlaju je luna med soncem in zemljo. Ako gre v tem času luna v bližini »vozla«, to je križišča svoje poti in ekliptike, nastane sončni mrk.

Sonce obseva luno, ki ima krajšo in ožjo senco kakor zemlja. Ako lunina senca zadene zemljo v srednjih predelih, je senca tam široka samo do 280 km, ako jo zadene bliže tečajev, je široka okoli 500 km. Luna obkrožuje zemljo po elipsi podobni poti. Tako se lahko zemlji približa ali se oddalji od nje. Ta razlika znaša 50.300 km. Ako je luna ob mrku v prizemlju, tedaj sonce popolnoma zakrije, nastane popolni sončni mrk. Če pa je luna v odzemlju, je sonce le deloma zakrito in nastane obročasti sončni mrk. Delni sončni mrk pa je, ako je luna v bližini vozla in sonce le bolj ali manj zakrije. Popolni sončni mrk traja največ 8—12 minut, delni mrk pa lahko traja do štiri ure. Ob popolnih sončnih mrkih so astronomi ugotovili, da ima sonce protuberance in sončno krono. Od leta 1930 pa morejo sončno krono opazovati vsak dan s posebnim daljnogledom — koronoskopom.¹

Kadar luna vzhaja ali zahaja, jo vidimo veliko večjo in bolj ploščato, kakor jo vidimo visoko na nebu. Tega je krivo lomljenje žarkov v našem ozračju (refrakcija). Kadar luna vzhaja in je ravno še pod obzorjem, refrakcija toliko dvigne njeno podobo, da jo vidimo nekoliko prej, preden res vzide, kadar pa zahaja, jo vidimo še nekaj časa potem, ko je stvarno že zašla.

2

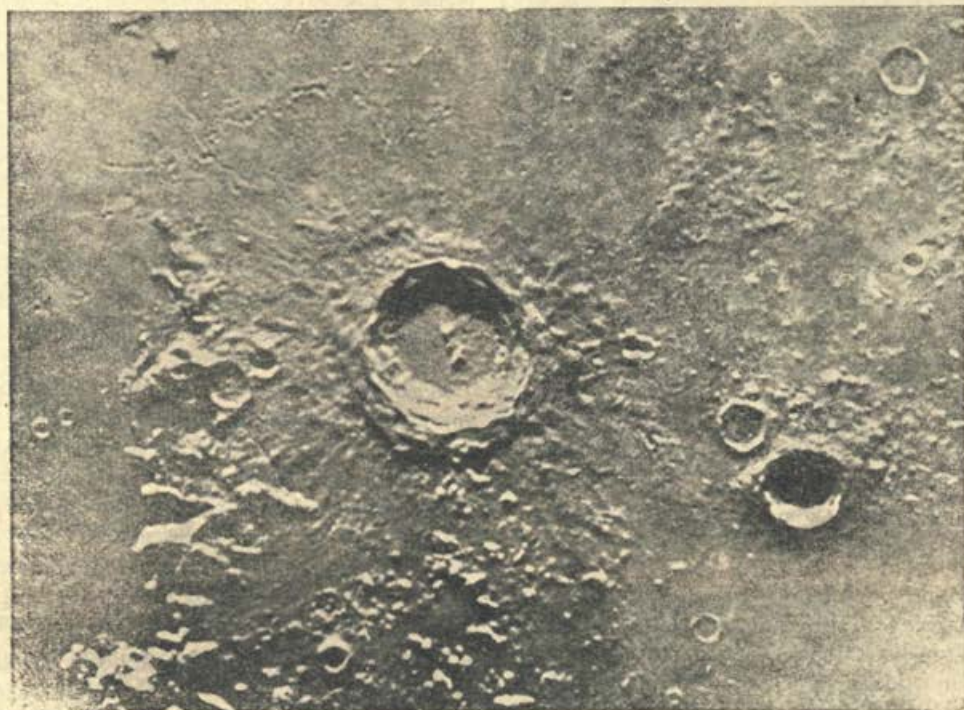
Do 17. stoletja so luno zelo malo poznali. Ko so izumili daljnogled, ga je italijanski astronom Galileo Galilei prvi obrnil proti nebu. Odkril je, da ima sonce pege, luna gorovja itd. Drugi astronomi, ki so v 17. stoletju opazovali in risali luno, so bili Hevelius, Langreen, Grimaldi, Riccioli, Cas-

¹ O vplivu sonca na zemljo glej: Ivan Tomec, Tajne našega sonca, Tiskarna Družbe sv. Mohorja 1947.

sini. Njih pregledne karte so bile majhne in malo podrobne. V 18. in 19. stoletju so daljnoglede izpopolnili. Astronomi so narisali natančne karte, izmerili pógorja na luni ter določili njih lunografsko lego. Nekateri astronomi so desetletja porabili za opazovanje in risanje lunine površine. Lunoslovci v tej dobi so bili: Schröter, Mayer, Mädler, Lohrman, Carpenter, Neison, Klein,

Prva sta luno fotografirala Warren de la Rue in Rutherford na Lickovem observatoriju. Pariška zvezdarna je izdala fotografski atlant, ki kaže luno v premeru 2,5 metrov. Najboljši fotografski posnetki posameznih delov lune so fotografije observatorija Yerkes, fotografirane s 102 cm zrcalnim daljnogledom (slika kraterja Kopernika je delo observatorija Yerkes). A fotografija

Krožno pógorje Kopernik in okolica na luni (fotografirano v amerškem observatoriju Yerkesu).

Schmidt, Mädler in Neison sta narisala večje karte ter opisala v debeli knjigi vsa važnejša gorovja. Atenski astronom Schmidt je narisal posebno natančno kárto, na kateri je nad 33.000 žrel (kraterjev), ki so vsa tudi izmerjena. Vsa večja gorovja imajo imena po znanstvenikih, le manjša so znamenovana z grškimi črkami.² Po zadnji vojni je astronom Josef Klepešta v Pragi izdal natančno karto v velikosti 70 cm. To je ena izmed najlepših preglednih kart lunine površine.

² Tudi naš Vega je kot matematik in astronom dobil na luni spomenik. Več krožnih pógorij na jugozahodnem robu vzhodno od Avstralskega morja se imenuje po njem. Ravno tako je krožna ravnina, v sredi, imenovana po Boscovichu.

lune tudi z največjim daljnogledom nima podrobnosti, kakor jih vidimo s srednje velikim daljnogledom, zato vsi astronomi, ki redno in znanstveno preučujejo površino lune, uporabljajo samo manjše in optično dobre daljnoglede, katerih objektiv ima v premeru 3—5 palcev (palec = 27 mm). Vse najboljše karte so bile risane pri 100—200-kratni povečavi, ko se podrobnosti na luni najboljše razločijo. Prevelika povečava zelo razprši svetlobo, tako da je površina lune temna in se podrobnosti ne vidijo.

Galilei je že leta 1610 s svojim slabim daljnogledom s 30-kratno povečavo odkril na luni pógorja, na soncu pege ter videl svetlejšje Jupitrove lunice. Sedanji mali daljnogledi z majhno povečavo pokažejo

Deževno morje na luni ter krožna pogorja Platon, Antolik, Aristil, Arhimed in Eratosten.

vsa večja pogorja, krožna pogorja, ravnine in »morja«. Ako po fotografiji poznamo površino lune, lahko že z majhnim kukulom najdemo, kje so večja pogorja, kakor Apenini, Alpe, Kavkaz, Kopernik in vsa »morja«.

Omenili smo že, da je lunina površina iz lažje snovi in da je privlačnost na njej manjša. Tam so delovale predvsem vulkanske sile, da so izoblikovale gorske oblike, ki nimajo primere na zemlji.³ Te oblike imenujemo »kraterje« (žrela). Na luninem površju jih je nad 55.000, majhnih celo na sto tisoče. Podobni so drug drugemu, razlikujejo se predvsem po velikosti. Nekateri so velike ravnine s premerom 100—200 km, obkrožene s pogorji. Ako bi kdo stopil na vrh takega krožnega pogorja, bi nasprotnega obrobnege gorovja ne opazil, ker je luna majhna in se že v taki oddaljenosti površina toliko ukrivi, da pri-

³ Na Islandiji, v Ameriki in na Novi Zelandiji so »gejziri«, ki brizgajo v določenih presledkih vročo vodo. Nekateri znanstveniki so mnenja, da so zemeljski vulkani tudi gejziri, le da namesto vode bruhajo lavo.

de nasprotno obrobno gorovje že pod vidno obzorje.

Jugo zahodno od Apeninskega pogorja je mogočen krater Kopernik (glej sliko). Okrogli nasip meri v premeru 20 km. V notranjosti se nasip strmo spušča 3.600 m globoko, kjer je še 600 m visok stožčast hrib kot preostanek nekdanjega vulkanskega izbruha. Zunanji del nasipa se polagoma spušča do podnožja, ki je 2.400 m višje kot notranje dno. Na zahodni strani Kopernika mrgoli majhnih kraterjev (velikih od 1000 do 2000 m).

Maloštevilna so krožna pogorja in krožne ravnine. Te oblike so večje, nimajo pa v sredi stožca, kajti tu niso delovale tako močne vulkanske sile kakor v kraterjih. Krožno pogorje Ptolemej je v sredi, ima v premeru 30 km in je brez stožca. Značilno je, da je notranja ravnina v kraterjih in v krožnih pogorjih vedno nižja kot zunanja ravan.

Pogorja, kakor so Apenini in druga, smo že prej našeli. Apenini so edini nekoliko podobni zemeljskim pogorjem. Apenini imajo nad 3000 vrhov, vse zelo strme in šilaste. Nekateri so do 6000 m visoki. To pogorje se razprostira do 500 km daleč. Pripominjamo, da na zemlji merimo višino gora nad morskó višino, na luni pa nad ravnino v podnožju. Zato je višina gora na luni resnično tako velika. Drugače je na zemlji, na primer: naš Triglav je visok 2863 m — ker je pa Sv. Janez ob Bohinjskem jezeru 530 m nad morjem, je resnična višina Triglava le 2333 m.

Na južnozahodnem robu lune je krožno pogorje Wargentín, ki ima vso notranjost do vrha zalito z lavo ter je podobno podolgastemu hlebu sira.

Zelo redke so posamezne gore. V severnem delu lune je v bližini krožnega pogorja Platon 2400 m visok Pico, v podnožju širok do 6000 m. V bližini južnega tečaja so gore celo 9000 m visoke.

Samo ob polni luni so vidne svetle proge, ki gredo od kakega krožnega pogorja ko žarki na vse strani v več sto kilometrsko daljavo, preko gorovij ali ravní. Te proge nastanejo najbrž tako, da razpoke, zalite s krhko lavo, ob navpičnem sončnem obsevanju svetlo odsevajo.

Z dobrim daljnogledom opazimo številne razpoke, po več sto kilometrov dolge in

1—2 km široke. Pri nekaterih so ugotovili, da so celo do 3 km globoke. Izredne sile so morale delovati, da so napravile tako velikanske razpoke na sicer krhki lunini površini.

Ali je notranjost lune še žareča, ali so kakšni znaki na njeni površini, da še ni popolnoma dokončala svoje življenjske poti? Astronoma Schmidt in Klein sta opazila, da je krater Linné, v bližini roba Vedrega morja, izgubil in da je sedaj na tistem kraju majhen lijak. Poleg kraterja Hyginus, južno od Apeninov, se je pokazal nov krater: Hyginus N. Astronomi pa se glede tega ne strinjajo, kajti ni izključeno, da je samo pomota pri opazovanju. Morebitne spremembe površine na luni bi mogli ugotoviti le, ako bi bili vsi optični pogoji enako ugodni pri vsakokratnem opazovanju, kar pa je težko doseči. Zato so vse spremembe na luni danes še sporne. (Povsem jasno nebo ni ugodno za opazovanje, ker je zrak tedaj po navadi nemiren. Ako je na nebu nekaj kopičastih oblakov, je to za opazovanje nebesnih teles posebno ugodno, ker je večinoma vsa vlaga zbrana v oblakih in se ozračje ne trese.)

3

Omenili smo že, da luna obkrožuje zemljo po nekoliko nagnjeni eliptični poti. Obe križišči, »vozla«, kakor tudi »prizemlje« in »odzemlje« ne mirujejo. Vozla obkrožita zemljo v 18,6 letih, »prizemlje« in »odzemlje« pa v 8,8 letih. Luna se sicer vrtili okoli svoje osi enakomerno in natanko, toda njena pot okoli zemlje je zaradi omenjenih premikanj zelo neenakomerna. Zdaj prehiteva, zdaj spet gre počasneje. Hitrost se menja vedno, kadar pride luna v prizemlje ali odzemlje ali do vozlov. Najbolje vidimo to pri prvem in zadnjem krajcu, kjer se hitrost najbolj spreminja. Tako pride luna do prvega ali do zadnjega krajca včasih za kak dan prej ali celo pozneje kot po navadi. Lunina pot okrog zemlje in njeno izračunavanje je v astronomiji eno izmed najtežjih vprašanj. Ne samo zemlja in sonce, tudi planeti s svojo privlačno silo vplivajo na lunino kroženje ter »motijo« njeno pot. Luna kroži okrog zemlje s povprečno hitrostjo 1 km na se-

kundo. Zemlja pa z luno vred obkroži v enem letu sonce s hitrostjo 29,8 km na sekundo. Pot lune okrog zemlje, gledana s sonca, nima podobe elipse, marveč je vijugasta nasproti zemlji. Če pomislimo, da gre sonce z vso svojo družino planetov, lun, malih planetov in kometov s hitrostjo 19,6 km na sekundo proti ozvezdju Herkula, vidimo, da pota res niso tako preprosta. Lunino krožno pot astronomi natančno izračunajo zaradi mrkov, nadalje pa tudi, koliko je luna vsak čas oddaljena od kake zvezde, da morejo mornarji določiti, kje na morju (geografska dolžina) je njihova ladja.

Vsa ta kroženja se pokoravajo naravnemu zakonu o medsebojni privlačnosti (gravitaciji) teles, ki ga je odkril nesmrtni Newton.

Tudi luna privlači zemljo, seveda manj zaradi njene majhnosti, tembolj pa zemlja privlači našo luno in jo sili, da jo obkrožuje.

Proti zemlji je sicer vedno obrnjena ista polovica lune, vendar zaradi omenjenega neenakomernega obkrožanja (libracija) vidimo tudi nekoliko zadnje polovice, na vzhodni in zahodni ter na severni in južni

Apeninsko pogorje na luni (v sredi krožno pogorje Arhimed).

strani lune, tako da poznamo tri petine vse lunine površine. Tudi zadnji del površine ni drugačen od tistega, ki je vedno obrnjen proti zemlji.

Lunina privlačnost vpliva na zemljo tako, da se morska gladina nekoliko dvigne, kadar gre luna skozi meridian kakega kraja, kjer je to opazljivo. Dviganje in padanje morja imenujemo plimo in oseko. Ako gresa skozi meridian obenem sonce in luna, je plima še večja. Plima in oseka sta vidni v pristaniščih v določenem času, ki ga astronomi za vsako pristanišče vnaprej izračunajo. Ta čas se imenuje »luški čas« in je v vsakem pristanišču nekoliko drugačen. Ladijski kapitan mora vedeti, kdaj je »luški čas« v kakem pristanišču, da ugotovi, ali bo pristal ob plimi ali ob oseki.

Plima ni v vseh pristaniščih enako velika in kakor luna vsak dan kasni, tako se tudi plima zakasnuje. Poglejmo še, kolika je privlačnost (gravitacija) lune ali zemlje. Ako je na primer plima na zemlji meter visoka, bi bila plima na luni, ako bi bila tam morja, kar 40 metrov visoka. Tako ni popolnoma nič čudnega, da so gorovja na luni tako čudnih oblik in razdrapana. Ko je bila luna v davni in v notranjosti še žareča in se je njena površina ohlajala, je zemlja s svojo veliko privlačnostjo sovplivala na obliko površine in gorovij.

Kakšnega pomena sta torej plima in oseka za zemljo?

Vse velike reke s pritoki vred se zlivajo v morja. S seboj nosijo veliko nesnage, ki se useda pri izlivih. Tako nakopičena nesnaga bi lahko ogrožala zdravje, razširile bi se epidemije, a prideta plima in oseka ter odplavita vsak dan vso to nevarno nesnago. Plima in oseka opravljata važno naravno zdravstveno službo. Ravno tako tudi sonce s svojo toploto povzroča vetrove in dež, da se zrak čisti.

Izredna sila in moč je v plimi in oseki. Pred več desetletji so napravili med otokom Angleseyem in obalo Walesa 460 m dolg železen most. Nad tisoč ton težko, cevi podobno ogrodje so morali dvigniti na visoke opornike v morju. Inženir Stephenson je dal sestaviti železno ogrodje na splavih. Ko je bila plima, so na splavih zapeljali ogrodje do opornikov in čakali na oseko, da se je ogrodje usedlo nanje.

Tako je luna dvignila težko mostno ogrodje na opornike.

V obalnih državah, kjer se reke izlivajo v morje, uporabljajo plimo, da po rekah nosi težke splave navzgor, oseka pa jih zopet splavlja do izhodišča.

Napravili so tudi že stroje na plimo, da so gnali vodne črpalke, ki so obalna mesta oskrbovala s pitno vodo.

Velikanske zaloge sil, ki jih nudi luna s plimo in oseko, so še malo izkoriščene.

Astronom Carpenter je v svojih spisih med drugim zapisal: »Rudniki so velika banka, iz katere vedno jemljemo, nikoli pa ne vračamo vanjo. Kurjava s premožom in drvni je zapravljanje.«

Države res že splošno postavljajo čim večje vodne električne centrale. S časom bomo grelj in kurili ter svetili samo z elektriko, da prihranimo premož in drva za druge namene.

Jugoslovanska morska obal je dolga in členovita. Vzdrž nje so skrite velikanske sile, ki jih lahko dajeta plima in oseka. Prenos teh sil v notranjost države bi ne bil neizvedljiv. Tako bi nastalo na stotine tovarn, ki bi dajale izdelke in kruh, potrebno energijo pa bi brezplačno nudila naša luna. Narava sama daje vse pripomočke. V prihodnosti bo morda napočil čas, ko bodo rudniki izčrpani, gozdovi izsekani, naprave vodnih central pa celo dražje od plimskih »luninih« central.

Desetletja je znanost preiskovala, alj luna kaj vpliva na vreme. Dognala je, da vidno ne vpliva. Vse naše ozračje sičer plimuje v zgornjih plasteh, a ta plima je tako majhna, da jo celo najboljši instrumenti komaj zaznamenujejo, zato je meteorologi pri vremenskih napovedih doslej ne upoštevajo, ker sodijo, da na vreme nima vpliva.⁴ Ako

⁴ Ker preprost človek nima priprav, zato laže opazuje luno kot sonce. Ugotavlja torej v zvezi z luninimi menami uspehe in neuspehe pri rasti pridelku in tako dalje, kar je posredno dragocena opora in napotek astronomu učenjaku, ki zna in more posamezne podatke prav obrniti in jih uporabiti za svoja raziskavanja. Kdor koli torej ugotovi kako zvezo med luno in rastlinstvom, naj si to natančno zapiše in nam sporoči, da bomo na podlagi številnejših poročil skušali ugotoviti zakonitosti, ki jih (tudi preko lune) postavlja naravi sonce s svojo svetlobo in toploto.

pa pravimo: luna ima kolobar, dež bo, povzroča ta megleni kolobar le z vodnimi hlapi nasičenji zrak.

Drugače pa je z vplivom lunine svetlobe. Ko polna luna sveti, ne sveti z lastno svetlobo, marveč s sončno, sicer zelo oslabljeno, ali vendarle s pravo sončno svetlobo. Torej ima lunina svetloba v manjšem obsegu vse iste lastnosti in učinke, kakor jih ima sončna svetloba.

Zemlja in luna sta otroka sonca. Luna se je v začetku svojega razvoja hitreje vrtela okoli svoje osi in se je na površini prej ohladila kot zemlja, ker je petdesetkrat manjša od nje. Notranjost lune je bila takrat še žareča, da je tekoči notranji del lune plimoval, povzročal trenje ob površini lune in oviral njeno vrtenje okoli osi. Tako se luna čedalje počasneje vrti in ker plimanje še vedno deluje, bo imelo to svoje posledice. Dan se bo na primer na zemlji

daljšal — seveda v dolgih tisočletnih razdobjih. Astronom Jeffrey je izračunal, da se bo čez petdeset tisoč milijonov let zemlja v 47 dneh zavrtela okoli svoje osi. Tedaj bo na zemlji dan dolg 47 dni. Tudi luna bo v 47 dneh obkrožila zemljo. Tako bo imelo samo pol zemlje vedno luno na nebu, druga polovica pa je ne bo nikdar videla. Nadaljnja posledica plimanja bo približevanje lune zemlji, tako da bo v nedogledni, daljni dobi zemeljska sila plimovanja razbila luno v drobce. Ti drobci bodo nato zemljo obkrožali kot planetki ali kot obroč, kakor ga ima Saturn. Rocheovo pravilo namreč pravi, da se luna, ki obkroža planet, ne sme preveč približati svojemu planetu, sicer ji preti razdejanje.

A preteklo bo še na sto tisoče ali milijone let, preden se bo vidno opazilo, da se zemlja in luna vrtita in krožita počasneje kakor današnje dni.

Pričakovanje

Gema Hafner

Čakam te vse dni, noči,
na oknu sveča ti v pozdrav drhti;
kot zlati prah nebesnih cest
so roji drobnih, hladnih zvezd.

Čakam te, razprla sem roke.

Vem, sredi gluhe boš noči,
še preden vzbne se polnoči
po svodu belega srebra,
razklenil školjko mojega srca.
Vzklíknil boš v tišino sanj,
izpolnil vso praznino, dni pričakovanj.

Vrt brez mejnika

(Skadrsko jezero)

Gema Hafner

Kot trudna perut nad jezerom plava večer.
Čolniček pristaja; v molk prhne ribičev klic,
iz ločja se dvigne jata preplašenih ptic.
V daljavi — kočje, pogreznjene v mir,
za okni bedijo: beda, bolezen, prepír.

Danes ob jezeru tisoči delovnih rok
sejejo žulje v zrcalno gladino;
poje sekira, brigade so živi jezovi,
srce kot polip se vsesalo je v tla.
Voda presiha — razgalja ledino,
plodne prihodnje ravnice...

Vidim...
Morje nemirno zorečega klasja,
lan se razcveta kot sinje oči,
sončnice zrele kot bakle gore,
odžejana riževa polja se v vodi bleste,
makove njive — škrlatne zastave — krog
belih vasi.

Jezero prej, zdaj vrt brez mejnika,
v njem nova družina — venec družin...
Le v delu, v pravici nov človek vzkali...
Srce — najzlahtnejši sad — najlepše zori.

Danes se poprijemamo dela z izredno požrtvovalno silo, s čudovitim, doslej kar neznanim množičnim naporom zato, da kot umna bitja čimbolj zagospodarimo naravi, naši zemlji. Zakaj? Zemlja je zares človekova last. Kar je v njej, na njej in nad njo, vse je človeku na voljo. Zemlja govori svojemu gospodarju — človeku: Vse je zate, toda iztegni roko in dalo se ti bo. Da, iztegni roko. Zavihaj si rokave, napni vse sile svojega uma in v trudu in znoju boš odkrival moje zaklade, se z njimi okoriščal ter si manjšal trud in trpljenje za »vsakdanji kruh« — to se pravi, za vse, kar potrebuješ za izboljšanje življenja.

V letošnjem Koledarju imate opis lune. To je le drobec izmed nebesnih teles, ki so silno oddaljena, a za nas prevažna. Saj bi brez sonca, ki je gospodar vsega osončja, tudi na zemlji vse zamrlo: rastlinstvo, živalstvo in seveda tudi človek.

Ta spis pa nas ne vodi v silne nebesne daljave. Kar na zemlji bomo ostali in se pogovorili o premnogih zelo zanimivih rečeh, ki jih vse premalo opazujemo in spoznavamo, da bi strmeli nad čudovitim redom, nad skritimi zakoni, ki vladajo v vsej naravi.

Zemlja v svoji celoti

Vsak šolarček že danes ve, da je zemlja zvezda, ena izmed sedmerih drugih zvezd, ki jim pravimo planeti in ki plovejo v vse-mirju krog sonca. Zvezdoslovci, največji učenjaki trdijo, da doslej še niso odkrili nobene zvezde, ki bi na njej mogli izslediti življenje: ne rastlinsko in ne živalsko. Trdijo, da so snovi, ki so na teh zvezdah, takšne, da so nesposobne za kakršno koli življenje. »Edino zemlja si je osvojila iz prasnivi tako gradivo zase, ki je prikladno za bivališče bodi rastlini, živali ali človeku. Edino na zemlji so izbrane le take prvinske snovi, s takimi svojstvi in v tolikem razmerju, da so kar najbolj prikladne za sedANJI veličastni red v naravi. Teža reda smo tako navajeni, da se nam zdj vse delovanje narave že samoumevno. Toda vse to je določeno po velikem računu.« — To so besede učenjaka Faradaya.

Ob tem svetovnem učenjaku, kemiku in fiziku, je vredno opozoriti na tole: Bil je do svojega 22. leta knjigoveški pomočnik. Toda vsako uro po končanem obrtnem delu je posvetil učenju, zlasti kemiji in fiziki. Ko je dovršil 31. leto, je bil že po vseh izpitih profesor kemije na državni šoli. — Naša ljudska oblast je tudi prepričana, da nam bodo mnogi tečaji, obrtna in tehnična izobrazba in še drugo šolanje dali izmed tisočev mladih fantov, ki bi brez teh šol ostali navadni rokodelčiči, če ne samo hlapci in težaki — prav gotovo marsikakega novatorja — iznajditelja, v korist za splošnost.

Voda

Čeprav se vodi upre vesel dobrovoljček, češ voda še za v čevlje ni dobra, je kljub njegovemu praznemu sovraštvu preblagodejna tekočina za vso našo zemljo. Dve tretjini zemeljskega površja pokriva voda — morje in jezera. Količina vode v neizmernih globinah morja pa ne sme biti večja. Učenjak Wallace je izračunal: če bi se pomnožila samo za desetino, bi bilo skoro vse zemeljsko suho površje pod vodo — zemlja bi doživela vesoljni potop. Dasi je voda prav povsod: v prsti, v vseh rastlinah, v drevju, v sadežih, v živalih, v človeku, in še celo prav v velikih odstotkih, je vendar ne zmanjka, a tudi vesoljnega potopa zemlja ne doživi. (Svetopisemski potop je zgodovinska stvarnost. Toda bil ni vesoljni — po vsej zemlji, marveč le krajevni, tam, kjer je bila zemlja takrat že obljudena.) — »Voda je spojitev dveh plinov: vodika in kisika. Naš um ne more doumeti velikanske množine vodika, da so se s spojitvijo vodika in kisika napolnila morja z vodo. Toda kisika je moralo ostati vendarle toliko, kolikor ga potrebuje ozračje za vse zahteve živega (organskega) življenja. Vse te mere in odmere so natančne in dognana stvarnost,« pravi Wallace.

Voda ima zoper zakon, da mrzav vse krči, vročina pa razteza, to lastnost, da se pri + 4° C ne krči več, ampak se razteza. Zato se pod ničlo shlajena voda

razteza in zato led razganja skale. Led je lažji kakor voda. Zato voda zmrzuje (se širi) le na vrhu. Kaka sreča! Sicer bi jezera začela zmrzovati od spodaj, vse živalstvo v njih bi bilo uničeno. Ledena skorja pa štiti vse živo v vodi pred mrazom in poginom. Voda ima še tri posebne lastnosti: že nevelika razlika toplote jo spremeni v sneg. Kako je potreben, da topeči se sneg kot voda počasi pronica v zemljo, napolni raznovrstne žile, shrambe in rezervoare z vodo, ki hranijo v poletju studence, potoke in reke. Voda je hitro tudi hlap, da more potovati od širnih morskih gladin čez vse gorske velikane na kraje, kjer je kot dež za rast potrebna — blagoslov našim setvam. Le pomislimo, kakšne sile je treba, da v obliki hlapov dviga z morja milijarde ton vode. Sila (energija), ki jo daje sončna toplota, se pa ne izgubi. Z namakanjem polj preide v rastlinstvo, s polnjenjem rek pa goni mline in žene hidrocentrale, da nam proizvajajo luč, gorkoto in pogonsko silo. Iz vsega spoznamo, kako prečudovito obratuje narava z vodo, ki se je nobena kapljica ne izgubi v nič!

Ozračje

Ozračje imenujemo s tujo besedo atmosfero. Ta prostor pa ni prazen, čeprav ne vidimo ob jasnem dnevu, v zvezdnati noči v njem oblakov in megle. Ozračje ima razne, prav natančno odmerjene količine raznih sestavin. Ne sme biti nobene preveč, nobene premalo. V ozračju je največ dušika. Dušik je brezbarven plin, brez vonja, brez okusa in nič ni strupen. Silno pa so njegove spojine potrebne za življenje rastlinstva, od koder ga v obliki beljakovin dobiva živalstvo in človeštvo. Dušika je v ozračju v 100 prostorninskih delih (recimo v 100 litrih) 79 odstotkov (litrov). Kisika pa ni niti 21%. To razmerje je stalno. Ko bi bilo v ozračju le za 4% dušika več ali za 3% kisika manj, bi človek ne mogel živeti. Ogljikove kisline je prav malo, samo 0,03%. Ta je pa strupena. Strupena je, če pride z dihanjem v kri, ni pa strupena, če jo pijemo (sodavica, slatine). (Če peč ne vleče in ob kurjavi uhaja razvijajoča se ogljikova kislina, ogljikov oksid CO, ki je bolj strupen kakor ogljikov

dioksid CO₂, iz peči v sobo, se ljudje zastrupijo, umrjejo.) Vendar je mora nekaj biti v ozračju, ker bi brez nje ne moglo živeti rastlinstvo, brez tega pa ne človek. »Vsak količkaj znatnejši prirastek tega ali onega plina bi moral imeti učinke, ki bi bili v svojih posledicah škodljivi.« (Wallace.)

Kaj je zrak? Zemlja je obdana s plastjo zraka. Kako je ta plast debela, ni še popolnoma dognano. Danes sodijo, da je do 300 kilometrov, morda še več, vendar pa je čim više tem redkejša. Ljudje te višine niso dosegli. Najviše se je dvignil sovjetski raziskovalec, in sicer do 22 kilometrov. Tam je zrak že 15-krat redkejši ko na zemlji. Zrak je zmes raznih plinov, ki smo jih — pglavitne — že prej naštel. Zrak ima svojo težo. Dognano je, da pritiska na en kvadratni centimeter s težo enega kilograma. Ta pritisk se ne čuti, ker je povsod od zraka isti nasprotni pritisk. Če pa zrak izsesamo, n. pr. iz cevke, katere spodnji konec je v vodi, dvigne zračni pritisk vodo takoj v cevko. (Vodnjaki, razne sesalke, brizgalnice.) Strahotno silo zraka spoznamo ob bombnem napadu. Bombni plini odrinejo zrak, da nastane praznosta (vacuum). V tistem hipu zrak, ki je nabran v raznih predmetih, bruhne v prazni prostor. Ob tem n. pr. lepo zravnane kose obleke, perila, zaprte peči razcefra in razruši, čeprav teh predmetov ni zadel noben odkršek bombe. Zračna plast mora imeti vse potrebne lastnosti za življenje na zemlji. Zrak mora biti prozoren, zrak pušča in prevaja sončno toploto do zemlje, obenem pa zračna plast to toploto zadržuje, da prehitro ne izpuhti. Zrak je elastičen, da se gibljemo, a zopet toliko gost, da nosi silne množine prahu. — Ta atmosferni — ozračni — prah nam ni nič škodljiv, nasprotno, zelo koristen je. Ta drobn prah nad vso zemljo v ozračju prihaja od ognjenikov in od velikanskih peščenih puščav. Brez njega bi ne bilo ne oblakov ne dežja. Vodni hlapi v ozračju bi se ne zgoščali v kapljice. Kakor je zrak elastičen, da ga ob mirnem vremenu niti ne občutimo, če hodimo, je vendar gost dovolj in odporen, da po njem plovejo velikanska letala. — Zares je ves zrak in vse ozračje imenitna, mojstrska zmes v varstvo in v prid zemlji in vsemu življenju na njej.

Največja tvorna sila na zemlji — sonce

Sonce! Kako ga ljubimo! Ko se po pustih, mrzlih, meglenih zimskih dneh spet pomladno prismeje na nebu, vse oživi. Čebelice prilezejo iz panja, mravljišče oživi, živina komaj čaka, da pride iz zatohlih hlevov, otročad skače po vrtu in trati in išče prvih cvetic. Starček prileze ob palici od peči in sede pred hišo na sonce. Spominjam se bolne mlade žene. Obiskal sem jo, po jetiki zapisano smrti. »Pripoveduj mi kaj! Kar koli,« mi je rekla. Pričel sem. Toda njeno blede lice je bilo, kakor bi govoril v beli marmor. Kar naenkrat posveti živ žarek sonca na njeno posteljo, na njeno mlado, izsušeno roko. »Sonček!« je skoro vzkliknila in začela vsa vesela božati žarek na beli rjuhi. — Kakor bi ga ljubo prosila: Sonček, vrni mi zdravje, daj mi življenje! Nikdar še nisem tako živo občutil, kak dobitnik nam je sonce.

Sonce pošilja po žarkih na zemljo iz silnih daljav vso moč, vso tvorno silo, ki opravlja vse delo na zemlji. Tej skrivnostni, tej tvorni sili pravimo: energija. Koliko svojega dela pa je opravila, ko še ni bilo na zemlji ne naš in nobenega človeškega bitja. Pod zemljo, v premoğu, v nafti, so shrambe nakopičene energije, ki jo človek danes odkriva in upravlja. O viru sončne sile, ki sedaj obdeluje zemljo, piše zelo preprosto veliki učenjak zvezdoslovec Secchi takole: »Razni gibi in toki zraka in vode na zemlji, razne rastlinske ustrojbe, vse sile, ki se porajajo pri gorenju lesa, oglja in sličnih prirodnin, kakor tudi vse sile, ki jih živali proizvajajo z uporabo svoje iz hrane pridobljene toplote, so izključno učinki sončnih žarkov. Zračno morje je pravi stroj sončne sile, čeprav ne vidimo v njem ne vzvodov ne betov ne koles.«

Da more sonce s svojimi razsvetljujočimi in ogrevajočimi žarki iz silne daljave dvigati meglice in oblake, napajati studence, namakati zemljo in tako krasno zaljšati zemlji lice, morajo biti zemeljske sestavine prav v ta namen med seboj umerjene. »So različne prvine z mnogovrstnimi silami protivnih stremljenj; nekatere tako lene, da bi jih površen opazovatelj za veliki končni uspeh štel kot ničle, druge nasproti s tako silnimi lastnostmi, da na videz prete

obstoju stvarstva; vendar najdemo pri natančnejšem razmišljanju njihovih vlog, da se popolnoma strinjajo z velikim načrtom medsebojne skladne umerjenosti. Izpremeniti se ne morejo sile nobene prvine, ne da bi se takoj porušilo ravnotežje naprav in uničilo gospodarstvo sveta.« (Faraday.)

Drobni svet

Sedaj smo se ozrli v veliki svet. Tega so nam odkrili in obrazložili in ga še odkrivajo učenjaki — veleumi. Imamo pa drug svet, droben svet, ki je krog nas, ki smo vedno kar sredi njega, on pri nas in krog nas: to je svet rastlinstva — od najdrobnejše bilke do sto in več metrov visokega drevesa. Ves ta svet ljubimo. Naj so to zeleni travniki, naj so prelepa žitna polja, naj so senčni gozdi, naj so cvetice, ki si jih povijemo v šopek in prinesemo v sobo. Toda lepote in bogastva je toliko, da prezremo silne skrivnosti, čudovito in nenehno delo v rastlinah, da morejo biti to, kar so: naše največje dobitnice. Brez njih bi tudi nas ne bilo! Ko so nas otročaje stari deda in babice učili: nikoli ne smeš hoditi po travi, po lepem travniku gaziti, ne smeš stopiti v žito na njivi, ne smeš z nožem raniti sadnega drevca — zakaj vse to je greh, grd greh, so imeli prav in so s tem razodevali veliko spoštovanje do rastlin. Spoštovanje in občudovanje rastlin bo v nas vsesplošno, če bomo spoznali skrivnostno življenje rastlinstva, kakor so ga dognali učeni naravoslovci. Zato si natančneje ogledjmo

ustroj rastlin in njih delovanje

Na rastlini opazamo korenino, deblo, vejice, liste in razen tega cvet in sad. Gotovo vzbuja pozornost, da se iz cveta razvije sad in se naša sadna in druga listnata drevesa jeseni listja otresajo, a še mnogo bolj zanimivo je vedeti, kako rastlina to napravi, kakšna je na znotraj in kako deluje.

Celice in cevi

Predvsem je treba poudariti, da rastlina nikakor ni tako nesestavljena kakor lito železo, povsod enaka in brez vsake razlike in členovitosti, temveč je prav skrbno in

natančno zgrajena. V vseh svojih delih sestoji iz samih majhnih kamric — celice jih navadno imenujemo — in so zelo podobne z medom napolnjenim in s pokrovčki zaprtim celicam v čebelnem satovju (glej sliko 1 in 2), samo da so mnogo manjše. Tako so majhne, da jih moramo več stokrat povečati, preden jih sploh vidimo. V lesu ene same vžigalice jih je na tisoče, v polenu na milijone! Taka kamrica je deset-, sto-, tudi tisočkrat manjša od milimetra. Celica v satovju je toliko večja od nje kakor cerkev od škatice za žveplenke.

Plazma in plazmatične niti, les

Toda kljub temu, da so celice tako zelo majhne, vendar niso prazne. V njih je sluzasta snov, ki spominja na beljak v jajcu in jo imenujemo plazma. Plazma nosi v sebi življenje. Plazme sosednjih celic so medsebojno spojene po neskončno tankih plazmatičnih nitih, ki so napeljene skozi luknjice v mrenici. Po teh nitih prihajajo snovi iz vseh smeri, od zgoraj, od spodaj in od strani. In prav tako zopet odhajajo. Ko celice dorastejo, ohranijo v sebi plazmo ali pa jo izgubijo in so potem prazne, luknjice pa ostanejo. Take prazne celice so po večini vse tiste, ki sestavljajo les. Zložene so proti sredini debla in pretakajo vodo. Da se pretakanje še hitreje vrši, se združi več zaporednih širših celic v eno samo daljšo cev tako, da izgube dno in pokrovčke (glej sliko 3). V lesu je vse polno takih cevi in ravno po njih se dviga največ vode. Če n. pr. napravimo prečnen prerez skozi trstiko, jih opazimo s prostimi očmi, tako zelo so široke. Skozi te cevi lahko poženeš cigaretni dim, da se na drugem koncu pokadi, in naj je palica tudi meter dolga.

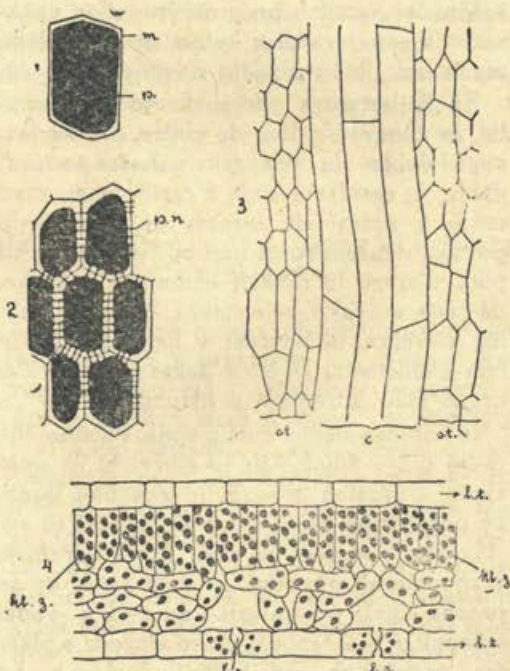
Ličje in skorja

S plazmo napolnjene celice pa obdajajo s tenko plastjo les; to je ličje, ki je glavni del skorje. Če vzamete maja meseca mlado vrbovo vejico in jo svaljate med dlanmi, se bo omajala skorja in jo lahko snamete z lesa v obliki valjaste cevi. Vsak pastir vam pokaže, kako se to napravi, ker izdeluje tako piščalke. Ko ste to videli, naj vam bo jasno: v ličju tenke skorje tečejo po plazmatičnih nitih od celice do celice,

od cevi do cevi sladki soki, ki jih je rastlina sama pripravila in jih imenujemo asimilate. V belem lesnem valju pa kroži voda. Najmlajša skorja z močno napolnjenimi ličnatimi celicami je tik ob lesu. Na zunaj pa leži stara skorja z mrtvimi celicami, ki tvorijo samo še odejo. To je lubje, ki se lušči in pada od drevesa. Med lesom in skorjo pa je komaj vidna plast najznejših celic, ki so nabrekle od najboljše plazme in se nikdar ne postarajo. Celice se venomer delijo in tvorijo na znotraj les, na zunaj pa skorjo. Korenina se daljša na koncu in prav tako deblo, veje in vejice, list raste deloma na konici, deloma pa ob peclju. Debeli pa se drevo v vseh svojih delih med lesom in skorjo.

Hrana

Tak približno je notranji ustroj rastline. Na zunaj pa poznamo predvsem tri njene dele: korenino, deblo in liste. Na vprašanje, kateri od teh organov je najvažnejši, moramo — dasi je videti drzno — reči, da tisti, ki je — zelen. Torej list. Korenina je

1. Celica: m = mrenica, p = plazma. — 2. Celice v mahovem listu: pn = plazmatične niti. — 3. Podolžni prerez skozi stebelce: c = cevi, st = celice. — 4. Prečni prerez skozi list: lt = listna tančica, ali kožica, lr = listna reža, klz = klorofilova zrnca.

samo podrejene, a seveda kljub temu velike važnosti, ker zasidra rastlino v zemlji, da je plaz in vihar ne izrujeta, in ker sesa iz nje vodo in z vodo vred vse tiste snovi, ki jih rastlina potrebuje za življenje, za rast in razmnožitev. Vprav devet prvin si mora poiskati korenina v zemlji: žveplo, fosfor, kalij, kalcij, magnezij, železo, kisik, vodik, dušik; če jih ne najde, prične hirati in bolehati. To je njena hrana. Korenina ne stika za posameznimi prvinami, temveč posreba kako raztopljeno sol, ki ji nudi po več navedenih snovi hkrati. Tako najde n. pr. v grenki soli hkrati magnezij, žveplo in kisik. Človeški želodec bi take surove, nepredelane hrane ne prenesel. Mi jemo samo to, kar so nam prežvečile rastline in živali. Tudi naš organizem potrebuje kalcija, da so kosti in zobje močni; zato jemo mnogo sočivja. In fosfora je treba, da so nam zdravi in spretni možgani; zato si privoščimo kako jajce. Toda Tomaževe žlindre, ki ima v sebi kalcij in fosfor, bi človek za svoje uspevanje ne mogel uživati, ker ie ne prebavi. Rastlina pa ob njej izborno uspeva, ker jo v sebi predela. Njen jedilni list je silno preprost in vedno enak: voda in zopet voda, v kateri so raztopljene razne soli, ki vsebujejo navedene prvine.

Ko je korenina posrebala vodo iz zemlje, jo žene od celice do celice, tja do lesnega debla. In zdaj se pokaže važnost debla, ki sprejema vodo z raztopinami vred in jo v notranjem lesnem delu dviga in potiska neprenehoma naprej. Ne vse po isti poti, temveč jo razdeli v majhne potočke, da teče v vsako vejo nekaj. Iz vej se razlije v vejice in od tam v liste. Tja pa je bila namenjena. Deblo je samo posredovalni organ med korenino in listom.

Iz listnega peclja curlja voda v listne žile in od tod v žilice. Žile in žilice, ki jih opazamo s prostim očesom in posebno jasno, če pogledamo skozi list proti soncu, so sestavljene ponajveč iz cevi, ki so združene v snopiče ali povezke, in sicer tako, da so prazne cevi, po katerih doteka voda, v snopu zgoraj, spodaj pa so zložene s plazmo napolnjene, po katerih odteka jo asimilati (sokovi). Iz žilic se razlije voda naposled po vseh listnih celicah. Plazma v njih se povsem popije, ko prihaja voda. En del jo hitro popije, iz drugega si pa poišče vse prvine, ki jih potrebuje. Ko se

je to zgodilo, je celična prva skrb, da se iznebi preobilne vode. V vseh listnih celicah je pravcata povodenj.

Transpiracija

Takrat pa odpre list pod pritiskom ogroženih celic vsa okenca v tenčici, majhne odprtine, ki jih imenujemo listne in vodne reže (glej sliko 4), in po dolgem potovanju v popolni temi korenine in debla zagleda voda zopet beli dan, bodisi ob robu lista ali pa na njegovi spodnji strani. Toda zrak že preži nanjo in niti toliko dostikrat ne utegne, da bi se ta izdihana voda zaokrožila v bleščečo se kapljico, že jo pobere in jo izpremeni v hlap. In ker je zrak suh in žejen, hoče še več vode in vedno več. Zato piha okoli lista in liže in sesa iz njega vlago, da so celice pod tenčico v zadregi, ker je same več nimajo. Pa se tesno privijejo k žilicam in pijejo iz njih v hlastnih požirkih, žilice zopet iz žil in žile iz pecljev, ki vlečejo vodni curek iz vejic in vej in le-te iz debla in korenine. Korenine pa iz zemlje. Dviganje vode je tako močno, da rastlina grudo, v kateri raste, kar izsušuje. Vsaka rastlina je živa črpalnica. Zdaj bomo razumeli, zakaj je treba rastlinam v loncu prilivati.

Vodni tok se v rastlini pod rednimi pogoji ne sme ustaviti. Venomer se dviga voda od spodaj navzgor, v obliki tekočine prihaja v korenino, v obliki hlapa navadno zapušča list. In tako naprej, dokler listje ne odpade. V pozni jeseni in pozimi so tla mrzla in korenine ne morejo zaseči prav nobene vode. Če bi listje naših dreves ne odpadlo, bi ga izsrebal zrak do zadnje kapljice, izsrebal bi slednjič vodo iz vsega drevesa in ker bi korenine ne poslale nove vlage, bi se drevo posušilo. — Oddajanje vode po listih v obliki hlapa, to izhlapevanje, izparjanje imenujemo transpiracijo.

Množina vode, ki jo rastlina sprejme in po transpiraciji odda, je ogromna, kljub temu da se kroženje ali dviganje ne vrši posebno hitro. Znano je, da napreduje v rastlini voda celo poletj pri temperaturi 20° C v eni uri komaj za pol metra. Tobak in šončna roža oddata v enem dnevu iz vseh listov približno liter vode, velika breza 60—70 litrov, stara bukev 90 litrov,

kar bi znašalo za celo poletje pri brezi 60—70, pri bukvi 90 hektolitrov. Bukov gozd, ki šteje samo 400 debel, izloči v enem poletju 3.600.000 litrov vode. Sedaj je pač jasno, kolike važnosti je gozd ob poletni vročini za hladno in prijetno podnebje.

Obenem, ko je prišlo devet prvin iz korenine v list, se je v njem pojavil glad še po deseti, po ogljiku. Koliko ga rastlina potrebuje, lahko razvidimo iz znanega dejstva, da dá n. pr. les, kuhan v kopii, do polovice svoje prejšnje mere samega oglja. Nobene druge snovi rastlini ni treba toliko kakor ogljika. In ravno te snovi ne sprejema iz zemlje, temveč jo zajema list naravnost iz zraka v obliki plina, ki ga imenujemo ogljikov dvokis in ki ga poznamo iz vode — sodavice.

Mlinček

List je zelen, vsi vemo to. Vsaka izmed nešteti listnih celic ima več zelenih zrnec, klorofilova zrnca jih imenujemo, ki povzročajo zeleno barvo lista (glej sliko 4). Ta zrnca so najvažnejši del vsega drevesa. Vsako zrnce je neskončno majhen mlinček, ki ga ne spravita v tek ne električni motor ne največja vodna sila, ki pa začne takoj delovati, ko šine preko njega svetloba. Zjutraj, ko se prične daniti, zaklopoče v vsakem drevesnem vrhu milijon teh mlinčkov tako nežno in milo, da človeški sluh ne zazna prav ničesar. Svetlobni žarki vrtijo zelene strojčke neprenehoma tja do mraka. Čim bolj se mračí, tem počasneje delujejo; ko pokrije zemljo noč, se mlinčki ustavijo. Ponoči miruje delo v listu.

Toda kaj neki meljejo ti mlinčki? Voda iz tal in ogljikov dvokis iz zraka sta se srečala naposled v slehernem mlinčku (klorofilnem zrcu) in ko ga svetloba obšine, melje z njim najdrobnejšo belo moko, ki jo imenujemo škrob. Samo v zelenih klorofilnih zrcih nastaja iz vode in ogljikovega dvokisa škrob in nikjer drugje na svetu. Jeseni, ko list pordi in porumeni, porjavi in postane oranžast, mlinček več ne melje; razsul se je in izgínil. Da ima rastlina čim več listov, si razcepí deblo v veje in veje v vejice, da tako poveča prostor za razvoj listov. Čim več listov, tem več mlinčkov

in tem več škroba in drugih snovi, ki so v teh mlinčkih nastale. Vse snovi, ki jih rastlina iz vode, ogljikovega dvokisa in omenjenih prvin napravi ali takoj v listih ali pozneje kjer koli v rastlini, imenujemo asimilate, delo samo pa asimilacijo.

Asimilati

Škrob, ki ga je mlinček zmel, se kopiči v njem in treba ga je odstraniti, ker bi sicer mlinček obstal. Že se pojavijo v mlinčku delavci, encimi in kisline, ki planejo po škrobu, mu prilijejo malo vode in ga tako spremenijo v tekoči sladkor, ki kaj lahko izteče iz klorofilovega zrnca. Ta sladkor, ki zdaj teče iz celice v celico, se po potrebi lahko zopet spremeni nazaj v škrob. In škrob in sladkor (ali pa njiju kemični delci) prideta že v listu ali pa pozneje v vejicah in deblu v dotiko z drugimi prvinami, dušikom, fosforom itd., ki jih je prinesla voda v rastlino, in tako ali po delovanju raznih fermentov nastajajo nove snovi, novi asimilati, ki jih iz rastlinstva poznamo: celuloza, les, pluta, tolšče, olje, beljakovina, smola, dišave, vonjave, barvila, čreslovine, kisline in strupi. Tako nastaja nikotin v tobaku, kofein v kavnem zrcu in čajnih listih, vonj nageljčka in rožmarina, smola na boru in vse, vse, kar koli nahajamo v rastlini ali na njej.

Izkoriščanje in shranjevanje asimilatov

Presnavljanje najnavadnejših neorganičnih (neživih) soli v orgánične (žive) snovi, kakor to dela rastlina, imenujemo asimilacijo. Vse v rastlini nastale snovi so asimilati. Prvi vidni asimilat je škrob. Asimilati se pretakajo po vsem drevesu, in sicer po ličju in iz njega šele v les in stržen. Dognано je, da bi potreboval sladkor za kratko pot enega metra poltretje leto, beljakovina pa celo 14 let. Da se pretakanje kljub temu hitro vrši, je izumil veliki mojster — narava — kroženje plazme v celici. Krožeča plazma prenaša snovi v celici od stene do stene, od koder odidejo skozi tanke dele mrežnice in skozi luknjice — ena sama celica ima lahko tudi več tisoč takih luknjic — v sosednjo celico itd.

Vse nastale snovi pošilja rastlina tja, kjer jih potrebuje. Če je ranjena, tečejo snovi k rani in plazma napravi iz škroba klej, da rano zamaže. Ko se pripravlja k razcvetu, ustvarja izbrano dehteče eterično olje, ki vabi živalce na obiske. Da raste, se debeli in nadomešča izgubljeno tvarino, je treba nove, iz lista prihajajoče snovi. Česar ne potrebuje takoj, spravi za pozneje. — Mnogo škroba nakopiči žito v zrnu, krompir v gomolju, nekatere palme v strženu; sladkor se kopiči v sadu (v

grozdju, v hruški), olje v semenih (v lanu, v buči), čreslovine v skorji itd. To vse so skladišča, ki koristijo ali rastlini sami ali pa njenemu zarodu, gotovo pa vsekdar človeku, ki te snovi išče.

Vse presnavljanje in pretakanje v rastlini se vrši v določenem redu in vzročni zaporednosti. Iz sprejete surovine si ustvarja rastlina lastno telo, se pri tem izmuči in izrabí in izgubljeno snov zopet nadomesti. Vsak trenutek se kak njen del razsuje in je v prihodnjem trenutku zopet na novo ustvarjen. Povsod je v teku pretvarjanje: presnavljanje, podiranje in grajenje in kopičenje izdelanih snovi. Sleherna celica je tovarna, v kateri delujejo razni stroji in sile; najvažnejši stroj izmed vseh in prvi v vsej vrsti pa je klorofilovo zrnce v listnih celicah in najvažnejša sila, brez katere bi ne bilo življenja, je sončna svetloba. Edino živo bitje, ki zna najbolje izkoriščati silo sončnih žarkov, je rastlina.

Rastlina v boju za obstanek

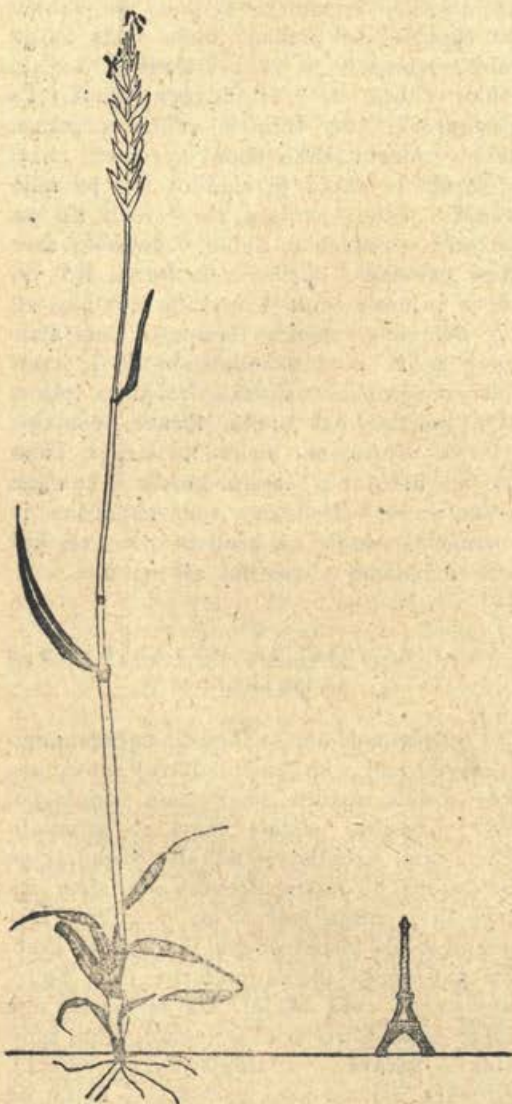
1. Zgradba rastlin — da so trdne

Francosko glavno mesto Pariz se ponaša s tri sto metrov visokim stolpom, ki ga je zgradil v letih 1887—89 inženir Eiffel. Eiffelov stolp je iz železnih prečnikov sestavljen razglednik, ki po visokosti in smelosti skladnje prekaša vse zgradbe sveta.

In vendar ta stolp ni največji stavbni čudež na zemlji in inženir Eiffel nikakor ni nadrzejši stavbnik. Kajti popolnejša od tega mojstrskega dela je sleherna trava in neprekosljiva umetna stavbarica je narava.

Rastline so zgradbe, ki so razmeroma dosti višje od pariškega stolpa.

Razen tega so 500-krat in še več višje kot debele. Če bi bil Eiffel znal graditi, kakor zna rastlina, bi se vzpenjal njegov stolp pri isti razsežnosti podstavka, ki ga ima sedaj, 2000—3000 m visoko. Če bi imel stolp tako majhen temelj kakor dišeča boljka, bi bila — kakor kaže slika — že ta navadna trava 7 do 10-krat višja od njega. Toda ne dovolj: na konci vitke stavbe si je zgradila boljka v primeri z lastno težo pač zelo težko zgradbo — bujni klas, ki ga ziblje in giblje v vetru in ga skloni do tal, nakar se zopet vzravna

Če bi imel Eiffelov stolp v Parizu, najvišja zgradba na svetu, sorazmerno tako velik temelj kakor navadna trava dišeča boljka, bi bil nad sedemkrat manjši od nje.

in ga dvigne kakor igračko. Trava je vsa trdna in vendar zopet prožna. Kje je človek, ki bi znal ustvariti kaj podobnega?

Ta edini primer nam kaže brezprimerne gradbene zmožnosti rastlin. Toda ne grade tako smotрно le naključno, temveč ker morajo; kajti včasih zelo dolga in težavna doba življenja zahteva, da so zgrajene v velikih popolnosti trdno in odporno.

2. V boju

Vnanje sile, kakor teža vejevja, burja, nalivi in plazovi, katerim je rastlina izpostavljena, skušajo posamezne njene dele zlomiti, raztrgati in razčehati. Rastlina se razvija pod vednim ogrožanjem, zato ni čudno, da se je zgradila neizmerno natančno in dobro.

Ker je krošnja na eni strani skoraj vedno vsaj za spoznanje bolj košata kakor na drugi, je nevarnost, da bi se deblo upognilo in zlomilo. Nevarnost je še večja, ko divja vihar in buta v listje in vejevje in bobni in piska v silnih valovih preko stisnjenih vrhov. Zatorej mora biti vsako drevo z listi in vejami vred proti zlomu odporno, predvsem še deblo. Čim manjša je njegova teža, tem večji je upogib, zato pa je v slabotnih deblih tem silnejša sorazmerna odpornost proti zlomu. Dobro sliko nam nudi v tem pogledu žito na polju in trave in bičevje in vse mlado rastlinstvo, ki se besnečemu viharju ne more ustavljati z gmoto in težo svojega telesa, temveč mu je izpostavljeno na milost in nemilost in bi bilo polomljeno ob prvem navalu, ko bi se ne odlikovalo z res čudovito odpornostjo zoper zlom.

Tudi korenine, ki zasidrajo drevo v tla kakor z najmočnejšimi vrvmi in ki jih od viharja bičano ali od plazov in drugih nezgod upognjeno drevo nateguje, da poka skalovje ob njih, da se ruši zemlja in se zrahljana sesipa po bregu navzdol, morajo biti zgrajene tako, da se tudi spričo najsilnejšega natega ne pretrgajo. Menda so primeri, da bi vihar raztrgal korenine, zelo redki; tako so močne, da burja laže dvigne nad koreninami ležeče težke plasti zemlje in skalovja in tako izdere drevo prej s koreninami vred, kakor da bi se pretrgale korenine. Tu gre rastlini za biti in ne biti; kdor ljubi gozdove in hodi vanje z od-

prtimi očmi, se bo prepričal ob pogledu na izruvano drevo, s kako skrbjo in žilavostjo se brani rastlina in kako vzorno ščiti svoje življenje.

In slednjič imajo tudi listi mehanična svojstva, ki jih varujejo, da jih dež in vihar ne raztrga. (Dr. A. Piskernik.)

Pri listih na drevesih je vredno pripomniti tudi tole. Oblika listov in njih razpostavljenost po drevesnih vejah je važna za korenine. Ako ima drevo veliko korenin in te lezejo daleč od glavnega korena stran, so tudi listi na drevesu tako urejeni, da more dežnica kapati in teči z njih prav na najbolj oddaljene nežne koreninice. Ako pa se koren zarije globoko in navpično v zemljo, gledajo tudi listne ploskve kvišku v poševnem kotu. Zaradi tega si zlivajo dežnico ob deblu kakor na vrta, da namaka korenino (France).

Prav posebno modrost v boju za življenje nam razodevajo ročice na vinski trti.

Ko požene mladika toliko, da bi jo mogel krepkejši veter že odčesniti, stegne ročico, ki v vsem svojem ustroju nima drugega smisla, kakor da bi se kje prijela in držala. »Konec ročice se zasuče v pakrožni črti približno v 67 minutah enkrat. Ako ne najde nobene opore, ko se tako vije kvišku, se spet poniža; ako spodaj za oprijetje ni nobene vejice, nobenega kolja, nobenega zidu, se spet dvigne. Vedno pa ostane na najugodnejših točkah, da bi našla novo oporo. Ako jo najde, potem šele pride v ročico pravo življenje. Skoraj takoj njen večinoma že tako zakrivljeni konec krožno objame doseženi predmet. Ročica pa, kateri izpodleti, je obsojena na smrt. Po kratkem času oslabi, omahne, zvene in se loči od stebra« (France). Kadar pa kaj prime, se okrepi, zleseni in se utrdi, kakor bi bila iz žice, in more kljub viharjem nositi trto s težkimi grozdi.

Vsa ta odkritja učenjakov naravarjev so dokaz, da je ustroj vsake, tudi najmanjše rastline velika skrivnost, ki jo človek le z naporom svojega uma odkriva. Ko jo pa odkrije, mora strmeti ob neizmerni in natančni smotrnosti njenega življenja.

Živali

Rastline so privezane na svoj stalni prostor. Presadi jih lahko le človek ali veliki

dogodki v naravi, ko so po ledenikih rastline pripotovale od severa na jug. — Žival pa ni privezana na prostor. Giblje se, leze, hodi, leta po svoji volji iz kraja v kraj, ima pa dane posebne sposobnosti, čudovit instinkt, nagon, za varstvo in ohranitev svojega življenja in svojega zaroda. Že zdavnaj so to nagonsko umnost živalstva ljudje opazovali in živali v svoj prid gojili in tudi vzgajali za ježo, vožnjo, lov itd. Podlaga za vse to pa je bila živali dana po vrojenem ji nagonu — instinktu. Ta živalski nagon —

Č e b e l a. Čebela opravlja svoja dela po težkih računih kemije in matematike. Mlada delavka že prve dni svojega življenja pita zarod; mlajše delavke, trote in matico; vsaki vrsti mora dajati drugačno in različno odmerjeno hrano, sicer bi se ves rod uničil. Nekaj tednov stara gre brez kažipota po svetu in seda na cvetlice, ki so pripravile zanjo hrane. Iz snovi istih cvetlic nareja vosek ali med ali strup, vsega v pravo uporabo, v pravi meri, o pravem času. Pri izdelovanju satu je čebela nagonsko, a ma-

1. Leskov zavijač; 2. strigovec; 3. trtni zavijač; 4. topolov zavijač.

»živalsko dušo« — iščejo, opazujejo še danes mnogi učenjaki — naravarji. Zanimivo je, da so preprosti ljudje živalim pripisovali tudi dar govora. Takole zgodbo je pripovedoval star pastir. »Na pusti gmajni pod goro se je paslo sedem konj. Ščipali so drobno, revno travo. Kar se ustavi stara kobila in rahlo zarezgeta. Vsi konji se zbero krog nje. Na zbor jih je povabila. Kratko je ovohala vse starejše, tudi dva žrebetka. Povedala jim je, kolikokrat je bila na planini in kako sočna paša je tam. Ne taka grinta kakor tu na gmajni. Pojdimo gor v planino! — Konji so ji veselo zahrzali in potrdili nasvet. Kobila se je zasukala in jo mahnila po poti čez goro in ves konjski trop za njo. Dve uri daleč. — No, ali so se konji zgovorili ali se niso?« me je vprašal pastir. »Po svoje, kajpak,« drugega mu nisem mogel odgovoriti.

O tem konjskem zboru ne bomo razmišljali, pač pa se pogovorili o nagonu, instinktu treh drobnih živalic: o čebeli in o dveh žužkih.

tematično natančno rešila težko vprašanje, kakšno obliko morajo imeti lončki, da se doseže največja prostornina pri najmanjši porabi voska. Kako je čebeli uspelo dognati, da morajo biti lončki šesterostenski? Kako naredi to nenavadno obliko dna? In kako izračuni kote na piramidnem koncu? Matematik Kōnig je z logaritmi izračunil, da bi bilo najprimernejše dno s koti $109^{\circ} 26'$. Reaumur in Maraldi pa sta premerila čebelino delo in našla kot $109^{\circ} 28'$. Kolika natančnost bi bila že to! Pokazalo se je pa, da tudi nezatna razlika dveh minut ne izvira iz netočnosti žuželke, temveč iz zmote slovečega učenjaka, ki je vzel napačen logaritem. »Omejen mora biti človek, ki pri premišljevanju odlične sestave satu, tako čudovito umerjenega za svoj namen, ni prepoln navdušenega občudovanja« (Darwin).

Brezov zavijač. Sprehajal sem se večkrat po senčni stezi ob leščevju. Opazil sem meseca junija, da na leskovih vejicah z listov visi prav mnogo imenitno zvitih

majhnih škرنicljjev. Od kod so? Knjiga me je poučila. To je delo brezovega rilčkarja — zavijača. Ta ima važno in težko nalogo. Ohraniti mora svoj maloštevilni zarod v težavnih razmerah: na zraku ne sme pustiti jajčec, sicer se posuše; ličinkin želodec hoče imeti le osehlo listje, toda kar na zemljo pade, je na soncu presuho, v dežju premo-kro; drobnj rilčkar še nikoli ni videl ne jajčeca ne ličinke. Kako naj torej ustreže potrebam, katerih sploh ne pozna? Dva ali tri dni se veseli svojega življenja na zelenih listih, potem gre na resno delo za svoje potomce. Poišče si primeren, ravno prav razvit list na bukvi, gabru, leski ali jelši. Sede na zgornji rob in začne list rezati. Pri tem delu reši težko nalogo iz višje geometrije: kakšna bodi urezana ploskev, da se bo iz nje dal zviti prikladen škرنicelj, in sicer tako, da bo treba za zavijanje najmanj truda. Človek je potreboval tisočletja, da je to izračunal, matematik Heis, ki je meril za geometrom rilčkarjem, pa je našel to vprašanje rešeno pri živalci najnižje vrste.

Ko je list urezan in glavna žila primerno načeta, da urezana ploskev samo omahne, a ne odpade, gre mali rilčkar na spodnjo stran lista ter ga zavija natančno po pravi-lih v škرنicljasto obliko. Prvič list le rahlo zavije in spet popusti; nato gre v rahli za-voj, tam naredi primerne jamice v listno kožico, položi noter jajčeca, gre zopet iz škرنiclja ter ga tesneje zavije. Da se liječec ne razpusti, naredi posebne vbodljaje, v katere zatlači konec urezane ploskve; pogosto zamaši tudi spodnji konec škرنiclja. V eni uri vse delo opravi, odleti in se nikoli več za to ne zmeni. Ko se iz jajčeca izleže ličinka in pojé svojo zibko, pade kot droben črviček na tla, se zabubi in čez čas prileze iz nje mladi rilčkar (Wasmann).

Hrastov kozliček. Na hrastovem lubu se zbudi k prvemu življenju drobna ličinka. Z brezzobimi čeljustmi gloje v les pred seboj, ga požira in pušča za seboj kot mlevko. Tako se zariva v deblo, kjer si dol-be pot svojega življenja najmanj tri leta. Ne vidi, ne sliši, ne duha; kaj more taka stvar-ca, katere edini stik s svetom so temne stene starega hrasta, vedeti o svetu ali celo o prihodnosti? In vendar dela prav tako, ka-kor bi vedela vse, kaj je njena prihodnost in kake nezgode bi ji utegnil prinesiti zuna-nji svet. Naj se vije njena pot v lesu še

tako mnogostransko, blizu površja ne gre; zakaj tam so njeni smrtni sovražniki z dol-gimi kljuni, detli in žolne. Toda kako bo prišla iz temne ječe, ko se preobrazi v zalega hrošča? Takrat si ne bo mogla več dolbsti pota in vendar bo prikrojena za lepše življenje v luči in svetlobi, zunaj v svobodi. Treba je torej narediti izjemo in pot pripraviti že zdaj. Ali ličinka pač ve, kakšno bitje bo kasneje? In če bi to vedela, kako bi mogla vedeti, da kot močnejši ju-nak s krepkimi čeljustmi ne bo mogla iz-sekati pota iz ječe? Če si pa že zdaj kot ličinka naredi in pripravi pot v zunanji svet, kako naj se zavaruje pred sovražniki, ko bo počivala v dolgem spanju? Kako naj vse to ve in kako naj se za prihodnost najpopol-neje preskrbi ta preprosta stvar — košček črevesa s čeljustmi, ki se leno pomika po temnih hodnikih hrastovega debela! In ven-dar! Enkrat v svojem življenju gre v ne-varnost. Izje si pot proti površju hrasta, prežre leseno steno, načne tudi ličje in lubje in pusti kvečjemu tanko kožico. Nato gre nazaj v les in tam naredi širšo jajčasto duplo, tako veliko, da se bo mogla gibati kot razvit hrošč z dolgimi nogami. Odprtino na zunaj založi s čudovitimi utrdbami, ki dajejo varstvo proti sovražnikom, vendar

Hrastov kozliček (*Cerambyx cerdo accuminatus* Motsch).

so tako narejene, da se od znotraj na ven odpro. Prva utrdba je iz grude drobno sesekanege lesa; drugo utrdbo naredi iz rudninske snovi, ki si jo je v življenju nabirala iz hrastovega lesa ter jo shranila za dan potrebe; to snov dá zdaj iz sebe, jo predela in zlepi v skledičast pokrovec, na zunaj vzbokel, trd kakor kamen. Žolna tega pokrovca ne prebije, če trka nanj s kljunom; s trkanjem ga le še trdneje zapira. Pokrovček se dá odpreti le s sunkom od znotraj. Znotraj za to utrdbo naredi včasi še eno iz razgrizenega lesa. Zdaj začne pripravljati gnezdece za mirno spanje do dne vstajenja. Okrog in okrog iz lesa nastrže drobičja, mehkega kot puh, in z njim obloži 1 mm na debelo vso spalnico. Nato orodje odloži, trdo kožo sleče in se uleže kot buba mehke polti na mehko posteljo. Njeno zadnje delo je, da se prav obrne za prihodnje vstajenje; ko se namreč zbudi, bo že hrošč s trdim oklepom, ki se ne bo mogel obrniti.

Ličinka torej živi in dela za prihodnost, kakršne nikoli ni videla in o kateri je ni poučeval nihče, a v zmoti ni: pride dan, hrošč se zbudi, s krepkimi mahljaji razmakne lesen drobir in sune v mineralni pokrov, ki se od notranje strani cel odlušči, in junak stopi prek njega proti izhodu; črvojedino razmakne, tanki lub, če je še ostal, pregrize in lepi hrošč z dolgimi tipalicami je na lepšem svetu (I. H. Faber).

Kaj naj ob sklepu po tem kratkem pogledu v naravo rečemo?

Najprej ugotovimo to, da je tak pogled komaj drobtinica o zakonitem dogajanju in življenju v naravi. Znanost je danes odkrila skrite sile in življenje v naravi, kar je bilo nekdanj ali popolnoma neznano ali pa so po učinkih, ki jih je človek zaznal, imeli za čudo in skrivnost. Drobnoogled (mikroskop) odkriva danes v najglobljih rovih nevidno življenje (Safonov). Vse to življenje se pa razvija po natančno ugotovljeni zakonitosti. Koliko časa že traja ta razvoj, ne ve nihče. Vemo pa, da še ni končan, in znanost dokazuje, da se vse to vrši po namenu, po smotrnosti, po trdni zakonitosti. Zato večina učenjakov naravarjev izjavlja, da je vse skladno razmerje svetovja, čudovito ravnotežje v naravi, vse zapleteno delo v tovarnah rastlin, občudovanja vreden nagon živali, delo nadkriljujočega uma, velika mojstrovina. »Kratek premislek že kaže, da je svetovni red, ki bi naj le po naključju nastal, neverjeten in nemočoč« (K. Hasert). »Življenje na zemlji ima velikansko in zakonito nalogo« (Aleksander Humbold).

Mi verniki verujemo, da je bitje, ki vse to ureja, neskončna Modrost, stvarnik vesoljstva — Bog. Sodobna znanost pa trdi, da je red v vesoljstvu uzakonjen v sami naravi.

Kaj torej si, moj Bog? Kaj drugega, vprašam, ko Gospod in Bog?
 Zakaj kdo je Gospod mimo Gospoda ali kdo Bog mimo našega Boga?
 Najvišji, najboljši, najmočnejši ti: vsemoččni, vseusmiljeni,
 neskončno pravični: najbolj skriti in povsod pričujoči, najlepši ti,
 močni nad močnimi: ki trden stojiš, pa te prijeti ni moči,
 ki si nepremennljiv, pa vse izpreminjaš: nikoli ne nov, nikoli ne star,
 pa vse obnavljaš in v starost dovajaš prevzetne in ne vedó:
 ki si večno dejalen in večno umirjen: ki zbraš in nisi potreben,
 ki nosiš in polniš in váruješ: ki ustvarjaš in braniš, dovršuješ
 in iščeš, dasi ti nič ne manjka: ti ljubiš, ali brez strastnosti, goreč si,
 ali v vedri neskrbnosti: kesanje imaš, ali brez bolečin: srdiš se,
 pa si spokójen, dela menjavaš, ne menjavaš sklepa: sprejemaš,
 kar najdeš in nisi nikoli izgubil: nikoli ubožen, pa si dobička vesel:
 nikoli lákom, pa za obresti terjaš: plačuje se ti preko dolgá,
 da si dolžnik, in vendar, kdo ima kaj, da bi tvoje ne biló?
 Dolgove vračaš, nikomur dolžán, dolgove odpuščaš, pa nimaš izgube.
 Toda kaj sem povedal s tem, moj Bog, življenje moje, moja sveta
 sladkost? Ali kaj more povedati človek, če o tebi govori?
 In vendar, gorje tistim, ki o tebi molčé, ko so pa še zgovorni nemi!

Avguštin, Izpovedi.

† Škof dr. Ivan Jožef Tomažič

Škof dr. Ivan Jožef Tomažič, ki je 26. februarja 1949 dokončal svoje delo in odšel k Bogu po plačilo, si je zagotovil v vrsti naslednikov škofa A. M. Slomška vidno mesto, pa naj že gledamo na njegovo delo za škofijo in slovensko ljudstvo ali na to, kako je izklesal iz sebe duhovnika, kj je bil »forma gregis« (I. Petr 5, 3), vzor duhovnikom in vernikom v škofiji.

Ko je še razmeroma čil in zdrav obhajal 1. avgusta 1946 svojo sedemdesetletnico, jepač verjel, da bo še nekaj let vodil čolnič lavantinske škofije (Koledar 1947, str. 48). Toda stara presnavljalna bolezen ter naporno delo sta izčrpali njegove življenjske sile. Prav na dan 14. obletnice njegovega imenovanja za lavantinskega škofa, 27. junija 1947, ga je ohromila kap po desni strani in ga položila na bolniško posteljo. Protij pričakovanju je sicer za silo okreval od tega napada, a

na dan 20. obletnice njegovega škofovskega posvečenja, 1. avgusta 1948, mu je nov, silnejši napad kapi ohromil obe nogi in desno roko. Odslej se brez strežniške pomoči ni mogel več gibati v svoji bolniški sobi. Doživel je še težko pričakovani zlatomašniški jubilej. V svoji zasebni kapeli je s pomočjo škofijskega tajnika sede, do solz ganjen, daroval 5. decembra 1948 zlato sveto mašo.

Silna ganjenost je prevzela tudi navzoče duhovnike in povabljene goste, solze so zablestele v njihovih očeh, ko je zlatomašnik s svojega sedeža po končani maši spregovoril besedo zahvale Bogu za ta dan ter za vse molitve in čestitke, s katerimi so se ga spominjali duhovniki in verniki ob petdesetletnici mašništva. — Odslej se je

njegovo zdravstveno stanje navidezno dvigalo. Od svoje zlate maše je namreč vsak dan sede maševal, tudi na dan svoje smrti. Tega dne se je še dopoldne in popoldne razgovarjal s svojimi svetovalci o nujnih škofijskih zadevah, vmes pa, kakor redno, opravljal svoje molitve.

Zvečer okoli 9. ure, ko so ga položili s sedeža v posteljo, je nenadoma začel slabeti in se izgubljal. Pomozni škof dr. Držečnik, ki je bil v naglici klican k umirajočemu, mu je podelil sv. odvezo.

Bližala se mu je zadnja ura. Ob molitvi stolnih kapitularev in družine škofijskega doma, ki se je med tem zbrala v bolniški sobi, je bolnik mirno, brez smrtnege boja zaspal v Gospodu. Srčna kap, ki ga je v tretje zadela, je tokrat v pol ure končala njegovo življenje.

Drugo jutro so položili pokojnikovo truplo na mrtvaški oder v veliki dvorani ško-

fijškega doma. Neštete množice so prihajale od zgodnjega jutra do pozne večerne ure kropit svojega mrtvega nadpastirja. Dne 3. marca se je, kakor je bil že poprej sam odredil, prepeljala krsta v baziliko Matere milosti v Mariboru. Ob izredno veliki udeležbi duhovnikov in vernikov je po končanih slovesnih mrtvaških obredih daroval beograjski nadškof dr. Jožef Ujčič slovesno pogrebno mašo, poslovilni govor pa je govoril ljubljanski pomožni škof, msgr. Anton Vovk; nato so krsto prenesli v grobnico pod prezbiterijem bazilike Matere milosti. Tukaj čaka vstajenja poleg drugih lavantinskih škofov tudi služabnik božji škof A. M. Slomšek.

»Petnajst let je bil škof Tomažič močen steber Slomškove škofije,« je dejal škof msgr. Anton Vovk v svojem poslovilnem govoru, »sedaj je ta steber, ki je tako čvrsto stal na temeljih sv. Cerkve, omahnil. Ugasnila je na njem luč, ki je močno svetila duhovnikom in vernikom v škofiji in preko nje...«

Samo nekaj značilnih potez iz življenja in nekaj njegovih vidnejših del za lavantinsko škofijo naj navedemo tukaj v spomin velikega pokojnika na sedežu lavantinske škofije.

Škof dr. Tomažič je od zgodnjih dijaških let uravnaval sebe in svoje delo v nadnaravno smer. Na svoje zvezke in knjige si je zapisaval izrek svetnika Frančiška Regis († 1640): »Ne jaz, ampak Bog.« Ta izrek je dal natisniti na spominske podobice svoje nove maše (1898) in na njegovem škofovskem grbu beremo isti izrek kot njegovo škofovsko geslo. Sam pojasnjuje svoje geslo takole: »Ker človek sam iz sebe nič ne premore, je njegovo delo prazno brez pomoči iz nebes. Zato mi bo življenjsko geslo isto, kakor sem si ga izbral ob mašniškem posvečenju: Ne jaz, ampak Bog. Bog bo dovršil, če se bo po meni kaj dobrega doseglo.« (Oglasnik lavant. škofije 1928, str. 54.)

Tega gesla se je držal kot kaplan, kot dolgoletni škofijski tajnik, kot stolni kanonik, kot pomožni škof in kot redni škof Slomškove škofije (Koledar 1947, o. m.). Njegov pronicavi duh, gorko srce in močna volja, ki so odsevali iz njegovega ubranega značaja, so ga izredno usposabljali ne samo za vsako dušnopastirsko službo, temveč še posebej za nadpastirsko službo. Pa najsi je

bil močne volje, vedno je bil pripravljen, kadar so se križala mnenja, na prijateljski sporazum, tako da se ga je prijelo ime »škof sporazumar«.

Kadar je bilo treba odločati v spornih ali disciplinskih zadevah, je rešitev odlašal, češ treba bo dve, tri noči prespati, me še preveč boli, bojim se, da bi bila rešitev preostra. Škofovo okolje je dobro poznalo njegov »Ceterum censeo...«: »Sicer pa mislim, ne se prena glitil!«

Pri snovanju in izvajanju raznih načrtov v blagor škofije je veliko dal na čist namen. Sam je nedvoumno razglasil svoj program, svoj čist namen, ko je bil posvečen za pomožnega škofa; zapisal je: »Trdno voljo imam, da bom vse dni svojega življenja delal... v čast božjo in blagor bližnjega. Prvo v veri, upanju in ljubezni do Boga. Drugo po zgledu sv. Miklavža (patrona njegove rojstne župnije), ki je žrtvoval 'zlata jabolka', da je pomagal tistim, ki so bili pomoči potrebni. Vse delo pa hočem vršiti v neomajni zvestobi do katoliške Cerkve kakor tudi v zvesti ljubezni do domovine in države...« (Oglasnik 1928, o. m.) Bil je v dno svoje duše prepričan, da Bog ne blagoslavlja še tako koristnih podjetij, če kdo išče v njih osebno priznanje, čast in dobiček, če ni »čistega namena«.

Če so ga kdaj opozorili, da njegovo droboto in radodarnost izkoriščajo, je pripomnil: »Drobota ni manjša, četudi pade na nevrednega.«

Trdna in globoka je bila njegova vera v božjo in previdnost. Iz te vere je privrelo njegovo življenjsko geslo: »Ne jaz, ampak Bog.« Vse svoje velike in male, splošne in zasebne zadeve je v otroško zaupni molitvi izročal in priporočal po Mariji, po angelu varuhu, po svetnikih, po Slomšku Bogu, a vselej tako, kakor je molil Gospod na večer pred svojo smrtjo: »Oče, ne moja, ampak tvoja volja se zgodi!« (Lk 22, 42.) S tem občutjem je prenašal tudi tegobe svoje bolezni ter ponavljal: »Božja volja naj se spolni.« Tožil je samó, da ga obhaja domotožje po daritvi sv. maše, ko štiri mesece zaradi bolezni ni mogel maševati. Z zlato mašo mu je naklonil Bog še tolažbo, da je mogel vsak dan maševati.

»V ljubezni služiti vernemu ljudstvu in se zanj žrtvovati« se je glasila njegova obljuba ob slovesnosti

ustoličenja za lavantinskega škofa (Koledar 1947, o. m.), zato je po zgledu velikega ženevskega škofa sv. Frančiška Saleškega ob nastopu vladanja škofije na široko odprla vrata škofijskega doma za avdience. Še ob nedeljah so prihajali tisti, ki jih med tednom ni mogel sprejeti. Prošnje, nasvete, pritožbe je mirno poslušal, prizanesljivo obravnaval, tudi kadar ni mogel ustreči. Če je bilo treba svariti in grajati, je imela njegova beseda prizvok očetovske zaskrbljenosti, ki ni odbijala, temveč osvajala. Sprejemanje strank je zahtevalo od njega preveč časa, da bi mogel čez dan končati redne ali vsaj neodložljive škofijske posle, zato je bilo treba pritegniti noč. Večkrat je delal do ene po polnoči in še čez. Uvidel je, da tega ne bo mogel trajno vzdržati, zato je delitev podpor in miloščine zaupal škofijskemu tajniku. Ni se pritoževal nad delom, bil je vedno mož dolžnosti, tudi kadar se je nakopičilo na njegovi pisalni mizi spisov več, kakor jih more rešiti človek, ki je zaposlen tudi drugod.

Tedaj je trpel v duši, a tolažil se je kakor papež Pij XI., češ: »Naj ima kdo še tako velike življenjske izkušnje, nekaj mu še manjka, ako nima trpljenja.« Pokojnemu škofu Bog ni prizanašal. Pil je iz keliha trpljenja pred vojsko in med vojsko. Tujec je gonil njegove duhovnike in vernike v zapore, taborišča, v izgnanstvo in bedo. Njegova posredovanja za duhovnike in vernike je okupatorska oblast prezirljivo odklanjala. Ko je zahteval šef okupatorske oblasti od njega, naj zaukaže, da se morajo odslej cerkvena opravila vršiti v nemškem jeziku, mu je v lice izjavil: »Tega ne morem odrediti. Verniki lavantinske škofije so Slovenci, nemščine ne razume na podeželju niti dva odstotka vernikov.« Razdražen mu je segel v besedo okupator: »Bomo videli... Vse mora biti nemško in bo nemško.« Nato se je obrnil in pustil škofa samega v sprejemni sobi.

Od 400 duhovnikov in redovnikov jih je ostalo le 80 na svojih službenih mestih za oskrbovanje 230 župnij, med temi 25 upokojencev. Sosednji, graška in celovška, škofiji sta sicer poslali 12 svojih duhovnikov v dušnopastirsko pomoč mariborski škofiji, a od teh so samo 3 znali slovensko, drugi niso razumeli jezika vernikov.

Škofu so odvzeli vse pisarniško osebe osrednjega škofijskega urada. Od kanonikov je prizanesel okupator le stolnemu župniku, da bi oskrboval sam župnijo, ki šteje nad 11.000 vernikov. Več kakor tri leta je vodil škof Tomažič sam osrednjo upravo škofije, ki šteje nad pol milijona vernikov. Razen tega je kot »pomožni kaplan«, tako je nazval sam svojo dušnopastirsko pomoč v stolnici, pomagal stolnemu župniku. Nedeljo za nedeljo je imel v stolnici dvojno opravilo ter bil dolge ure na voljo spovedancem iz mesta in podeželja.

Ko se je proti poldnevu utrujen vračal v škofijski dom, je našel v čakalnici številne odposlance osirotelih župnij ter vernike, ki so čakali nanj s svojimi zasebnimi in družinskimi zadevami.

Tedaj se je pogosto zgodilo, da ni našel izhoda, kako ustreči nujnim zahtevam župnij brez duhovnikov v njih dušnopastirski zapuščenosti, kako pomagati tlačnemu ljudstvu v njegovi bedi. V takšnih urah se je zatekal pred tabernakelj, pa molil in prosil, dokler ni pomirjenje objelo njegove duše in mu ni zasvetilo novo upanje v srce. Teh usodnih let se spominja, ko piše v postnem pismu 1946: »Naše zaupanje v Boga, naše molitve, naj Bog skrajša dneve vojne preizkušnje, niso bile zastonj. Po zmagovitih bojih naših čet smemo zopet v domačem materinem jeziku med seboj govoriti in moliti Boga.«

Kakor je škof Stepišnik nadaljeval in izvršil od škofa Slomška zasnovane in začete lepe načrte za razgibanje verskega življenja v škofiji (Dr. Kovačič, Zgodovina lavantinske škofije, str. 400), je nadaljeval in dopolnjeval tudi škof dr. Tomažič od škofa dr. Karlina (1923—1933) začeta dela.

Najprej se je z vnemo zavzel za Slomškovo beatifikacijo. Že za dr. Karlina je bil Tomažič duša vsega gibanja v tej smeri. Sedaj je skrbel, da je komisija, ki ji je poveril zbiranje gradiva in zasliševanje prič v procesu za beatifikacijo Antona Martina, urno poslovala. Njegovo zaupanje v Slomškovo priprošnjo je potegnilo za seboj tudi vernike, da so se zatekali v najrazličnejših zadevah k Slomšku, zraven pa prosili božjo Previdnost, naj nakloni tudi malemu slovenskemu narodu v Slomšku priprošnjaka

v nebesih. Če se »mali postopek« ali »processculus« za Slomška ni mogel zaključiti, je zakrivila vojska, ki je leta 1941 zajela Slovenijo.

Drugo, kar je prevzel za svojim prednikom, je bila dograditev nove bogoslovnice v Mariboru. Po zamisli škofa Karlina bi naj bila nova bogoslovna zgradba dostojen spomenik prebivalstva ob 700-letnici obstoja lavantinske škofije (1928). Z železno vztrajnostjo je znal škof Tomažič razgibati nad 500.000 svojih vernikov, da so z njim gradili in domala dogradili nov dom lavantinskemu duhovniškemu naraščaju. A v letu, ko bi se morala nova zgradba izročiti svojemu namenu, je privihrala vojska in prekrizala izvršitev načrta.

Umetniška prenovitev notranjščine mariborske stolnice in razširjenje poslopja di-

jaškega semenišča v Mariboru sta pa njegovo lastno delo. Zopet je preprečila vojska, da še ni zablestela zunanost stolnice v obliki, ki bi ustrezala slogu te mogočne zgradbe in bi bila v okras stavbi in mestu.

Pokojni škof je snoval še več načrtov. »Trega bo še mnogo dela,« je dejal ob svoji 70-letnici, »še mnogo molitve in žrtev, da bo uspelo, kar sem zasnoval ali vsaj hotel zasnovati v korist domovine in vesoljne Cerkve.« Bog je obrnil drugače, odpoklical je zvestega služabnika, da si odpokliče.

Verno ljudstvo pa sodi, da škof Tomažič odslej v družbi s služabnikom božjim Antonom Martinom »pred božjim prestolom prosi: naj Oče luči, od katerega prihaja vsak dober dar... blagoslovi lavantinsko škofijo in njene vernike...«

Otona Župančiča življenje in delo

—om—

Oton Župančič se je rodil 23. januarja 1878. leta. Njegov oče je imel tisti čas hišo in trgovino v Vinici v Beli krajini. Dve leti pozneje je prodal svojo posest in se z družino preselil v sosednji Dragatuš, kjer je bil za dacarja na tedanji avstro-ogrski meji.

Pesnik je takole popisal prva leta svojega življenja:

»Vidim bose pete na rosni travi, mlade, urne pete in gola telesa, kakor jih je Bog ustvaril, roke perušajo po vodi. Trte vidim in breskve — pa zopet pastirje in pečen krompir in pečeno koruzo (najbolj diši ukradena tistemu kmetu, ki najbolj vneto pazi nanjo!). — Šum slapa od daleč — »slap« je pri nas samo navaden jez — in vendar mogočen šum zvečer v tišino poletnega mraku, naraščajoč in pojemajoč z vetrom. Cerkev na hribu vidim in sto in stoletno lipo in bela dekleta v soncu, da ti oči jemlje — janjce na ražnjih — kolo. Pa cerkev z dvema zvonikoma s klapasto streho, ki pojeta, kakor da se ti grozita, in klenkata, kakor da te hočeta potolažiti. Breze, bele kakor Bele Kranjice, zadaj za njivami...«

Pesniški spomin na mladost se mu je utrnul tudi v znameniti »Dumi«:

Na Gregorjevo — otec, še veš? — se
ptički ženili so,
za šolskim vrtom v mejici gostili se,
pili so;
midva preko ceste sva slušala...

»Čuješ živ-živ?
To je živio! — zdaj starešina je mládi
napil.«

In ko razleteli se svatje iz meje so
z vriščem,
povlekel si me za rokav in mi rekel,
naj iščem.

Pa — s čudom še v srcu in strahom —
v mejo iskat sem šel,
za ptiči in njihovim pirom paberkovat
sem šel:

in glej, tam pod grmom, pod gabrovim
— majhnih potic
in sladkega vinca, rožičev in fig, vseh
slaštic.

»Pa ne bo jih nazaj več?« — »Ne, to
so vse tebi pustili,
kar ti si jim trosil pozimi, so zdaj ti
vrnili.« — —

V osnovno šolo je hodil v Dragatušu in v Novem mestu, kjer se je leta 1888 vpisal na gimnazijo in z nekaterimi drugimi sodeloval pri rokopisnem listu »Na prelji«.

O tistem času pravi pesnik sam:

»Spominjam se izza mlada, kako so visele po vseh krčmah poleg svetniških podob na steklu in barvotisku ‚Dobe človeškega življenja‘, velikanske reklame z ogromnimi parniki in napisi: Red Star Line, Hamburg—Amerika Linie, Bremen—New York, Trst—Amerika. Ljudje so se izseljevali trumoma, da je bila ne ena hiša brez gospodarjja ali sploh brez ljudi. Deča na šolskih klopeh so sanjala o Breme- nu in Hamburgu, New Yorku, Chikagu, Cle- velandu. Montana, Minesota, Pensilva- nija, Dakota, Pitts- burgh, Nebraska, Ka- lifornija so jim bila domača imena. Tam so bili njihovi očetje, starejši bratje, strici po rudnikih, fabri- kah, salonih, farmah in ‚slali‘ za odplače- vanje dolgov, za po- pravila, dokupe, dav- ke, za priboljšek. Pet mojih tetá — več se- strá matí ni imela — je bilo v Ameriki. Ko je moj oče prodal hi- šo — Amerikancu se- veda — me je vzel, ker sem dobro izde- lal četrto šolo, s seboj v Bosno, da bi kupila hišo. Nisva je kupila. Mater je vleklo za se- strami v Ameriko.

Da je njena obveljala — kaj bi bilo iz mene.«

V četrti razred gimnazije se je vpisal v Ljubljani, kjer je maturiral leta 1896. V peti šoli se je seznanil z organizatorjem, sociologom in politikom Janezom Evange- listom Krekom. Ta je zbiral krog sebe mlade, nadarjene ljudi, jim dajal napotke za delo in jim posojal knjige. Seznanil se je tudi z Ivanom Cankarjem, s katerim je sodeloval pri dijaškem društvu »Zadrugi«. Svoje prve pesmi je kot šestošolec objavil v »Vrtcu«, »Angelčku« in »Domu in svetu«.

Zaradi zanimivosti naj iz začetne pesni- kove delavnosti navedem tu pesmico, ki je najbrž doslej neopažena. Objavljena je bila leta 1922 v »Vrtcu«, kjer piše urednik takole: »Pod roko nam je prišel listek iz uredniške zaloge prejšnjih let. Na njem je pesmica s podpisom ‚Aleksej Andrejev‘. To je bil psevdonim Otona Župančiča, zdaj že slovečega pesnika, pod njegovimi mla- dostnimi pesmicami. Čujte v kako skromni obliki je pesnik pri- čel:

Noč

Polnočna ura z lin brni
v dremotno mesečino
in vetrc skoz tišino
tajinstveno lahko pihlja.

Na vrtu astre, georgine
glavice trudne klanjajo
in zlate sanje sanjajo
in zibljejo se v vetrcu.

In lističi zeleni
na drevju trepetajo
in v sanjah šepetajo
o sreči nepoznani...«

Pri »Ljubljanskem Zvonu« je začel sode- lovati hkrati s Kette- jem šele kot osmošo- lec (1896), in sicer s pesmijo: »Da sem jaz ptičica, kam bi zle- tela«.

Leta 1896 je odšel na Dunaj študirat fi- lozofijo za profesorja zgodovine in zemlje-

pisa. Tu se je še bolj razmahnil kot pesnik in leta 1899 je izšla njegova prva samo- stojna zbirka »Čaša opojnosti«, posvečena predvsem ljubezenskim pesmim, vsa polna tedaj modernega razočaranja in obupa:

Nad mestom belim dremlje težek,
oblačen dan,
po ulicah se opotekam jaz
obupa pijan.

Vendar je pesnik, ki se je pri pisanju naslanjal na ljudsko pesem, iskal rešitve iz teme in skušal utrditi vero vase:

Srce ti moje mlado
ne obupuj!
Dokler si lačno, dokler si žejno,
vase veruj!

Za pesnika tistega časa značilen odlomek je vsekakor iz »Brezplodnih ur«, v katerem se pokaže že njegov mladostni odkim od splošne vernosti in misel na verno mater:

Sveti božični čas!...
Neštete množice se zbirajo.
Pred božjimi se čudi klanjajo
in v davne, daljne čase sanjajo.
Nad njimi plava sveti duh pokoja...
A jaz...
O, če bi vedela, ti majka moja...

Kot akademik je hodil na počitnice v domovino in je nekaj mesecev stanoval tudi v ljubljanski cukrarni s svojim prijateljem pesnikom Murnom. Pesnik sam pravi:

»Doli na Poljanah za Ljubljano se dviguje visoka starinska hiša, prvotno tovarna. Polna dolgih vež je, polna tajinstvenosti in groze. Delavci, rokodelci in fabričanke stanujejo tu in sestradani študentje in propali ljudje. Prijatelj, učen si in znaš brati, a naš si, cukrarnar si! Kádi moj tobak in jaz bom tvojega, kvartaj z mano, pokaj od smeha, kadar ti kvantam jaz, in jaz bom poslušal tvoje pripovedi in si jih bom skušal zapomniti. In če sem pijan, bodi dober z menoj in ne zameri mi, če ponočij razgrajam, kajti vse na svetu se človeku vrača. In ako prideš kdaj pozno domov in me najdeš v svoji postelji, položi me na tla, zakaj na svoji postelji spati imaš pravico in prav je, da spim jaz na tleh, če sem se zmotil in zgrešil vrata.«

V tem mrkem poslopu je leta 1899 umrl pesnik Dragotin Kette, dve leti starejši od Župančiča, leta 1901 pa Josip Murn, eno leto mlajši od njega. Od četvorice najbolj nadarjenih pesnikov slovenske moderne sta ostala samo še Cankar in Župančič in v svojih delih postavila dostojen spomenik umrlima prijateljema, hkrati pa tudi ošibala naše tedanje kulturne in socialne razmere, katerih žalostni simbol bo za zmeraj cukrarna.

Leta 1900 je Župančič izdal drugo pesniško zbirko »Pisanice«. V njej smo dobili

mojstrske »pesmi za mladino«, kakor jih je dotlej zapel pri nas samo Fran Levstik. Kdo ne pozna Župančičeve »Sneguljčice«, »Zlate ptičke«, »Indije Koromandije« in drugih? Za zgled, kako jedrnato in povedno se je znal pesnik izražati, preberimo kratko pesmico »Cigani«:

Brundice kovali,
brundice prodali,
váralo kupili,
svet za nos vodili.

To leto (1900) je ob stoletnici Prešernovega rojstva izšla v Ljubljanskem Zvonu prva Župančičeva domovinska pesem: »Pesem mladine« s trpkim dognanjem:

O domovina, kdor te ljubi zdaj,
ljubiti mora s črnim gnevom v duši:
kdor se naučil ni kot papagaj
besed svečanih, svete hrame ruši;
kdor noče láži dvóriti lakaj,
je kot drevo, bolehaloče v suši.
Glej, smešna krinka, opičji obraz —
to boginja svobode je pri nas!

Leta 1902 je pesnik dovršil filozofske fakulteto in odšel k vojakom, kjer je začel pisati nedokončani ep »Jerala«, satirični prikaz boja med umetnikom in filistrom. Po vojaščini je nekaj časa učil na gimnaziji v Ljubljani in neutrudno ustvarjal, saj je leta 1904 izšla spet nova zbirka pesmi »Čez plan«, kjer so za pesnikovo zorenje značilni verzi:

Predaj se vetrom — naj gre, kamor hoče!
Naj srce se navriska in izjoče!
Vendar mornar, ko je najvišji dan,
izmeri daljo in nebeško stran...

Med najlepše in najbolj občutene pesmi te zbirke pa moramo vsekakor šteti ciklus, posvečen »Manom Josipa Murna«, v katerem se poslavlja s pretresljivimi prisposodobami od svojega prezgodaj umrlega prijatelja:

Imeli smo ljudi — v poljani cvet,
imeli smo jih — vrhu gore hrast,
imeli smo jih — dali smo jih vam —
kaj hočete, grobovi, še od nas?

Župančič je kmalu pustil profesuro in leta 1905 odpotoval v Pariz, k studencu in središču tedanje moderne poezije. Tam je

prisluhnil svetu in njegovemu utripu, hkrati pa se mu je iz svojskega domotožja porodila »Duma«, podoba domovine, ki kljub svoji lepoti in bogastvu hira ob tem, ko se njeni najboljši sinovi izseljujejo v tujino:

Sveta si, zemlja, in blagor mu, komur plodiš —

z oljem mu lečiš razpokano dlan,
shrambe mu polniš in vina mu vračaš
za znoj,

daješ sena in otave za vola, ki vlačil
je brano,

hodil pred plugom in družno potil se
z oračem;

točiš cveticam v čaše medu, da pride
bučela,

gnana od tajne skrbi spomladi na delo
za božič;

ni gospodinje strah mrazov, zakaj nje
družina

dvojno obleko ima, in čuješ na tnalu
trlice? In osnutek na stativah čaka že
votka.

O, tam sveti duh razprostrl je krila
nad mizo,

blažen je trud in blažen počitek v
družini...

Hodil po zemlji sem naši in pil nje
bolesti.

Sveta si, zemlja, in blagor mu, komur
plodiš; —

ali poljane poznam — čigave so v
soncu bleščeče?

Pustil si plug in motiko, v zemljó se
zalezal,

starec, in križ ti na grobu rjaví in
poveša se;

sin tvoj zaril se je živ pod zemljó —
v Ameriki koplje,

v rovu še zarja poljan mu mračne misli
obseva,

sin njegov več ne bo jih poznal, ne
sanjal o njih.

Pesniku so začeli — razen osebnih, pesniških in ljubezenskih vprašanj — trkati na dušo tudi razni verski, socialni in idejni pomisleki. Vse njegovo iskanje in razgledovanje se najlepše izraža v novi pesniški zbirki »Samogovori«, ki je izšla leta 1908. V tej si je postavil neusmiljeno geslo:

Kuj me, življenje, kuj!

Če sem kremen — naj se raziskrim,

če sem jeklo — bom pel,
če sem steklo — naj se zdrobim!

Za njegovo pesniško ustvarjanje pa so programatični verzi, v katerih naroča svojemu duhu:

Sredi vsegà razprostri peroti
kot dve zarji
in v viharji
harpa boš, ki jo prebira Gospod.

Tu je Župancič prvič izrekel svojo misel o pesnikovem poklicu in njegovih dolžnostih. Podobno tudi v pesmi »Sebi«:

Višji si, bolj te pretresa vihar,
višji si, bližji nebeški ti žar,
dalj gre oko...

Misli o pesniškem navdihu in pravici do ustvarjanja je pesnik tudi pozneje še večkrat oblikoval, na primer v »Intermezzu«:

Kdor ustvarja, moj dragi, ta govori iz
viharja,
z nameni, z moralo in srečo se nič ne
ukvarja,
on trga in lomi in reže in gnete snovi —
kaj to, če kdaj med prsti mu kaj zaječil
On pije navdušenje iz ognjenih čaš...

Značilna za to zbirko je tudi pesem »Prebujenje« z nihanjem med svetlobo in senco, resnico in lažjo:

Hiše sedanjosti so le šotori,
mi potujoča samo karavana
ali nad našimi poti prižgana
fata morgana —
gôri, varljivka-resnica nam, gôri!

Dalje je v tej zbirki tudi biser domovinske poezije »Z vlakom«:

Domovina, daj mi roko,
ne beži, ostani pri meni,
tesno, tesno me okleni
in pel ti bom pesem visoko,
pel materi češčeni,
kot ni ti še nihče pel.

Leta 1908 in 1909 je bil Župancič domači učitelj pri kneginji Waldburg v Nemčiji, a čutil je, da potrebuje »domačega zraka in domače zemlje, življenja na kmetih med našimi ljudmi«, zato se je vrnil v Ljub-

ljano, kamor je prav tisti čas prišel tudi Ivan Cankar z Dunaja. Nekaj časa sta skupaj stanovala na Rožniku. Tu se je začelo zrelo, plodovito delo našega pesnika. Izidor Cankar, ki je v Domu in svetu objavljial »Obiske«, pogovore z najvidnejšimi slovenskimi kulturnimi delavci, je obiskal tudi Župančiča in ob tej priložnosti mu je Župančič med drugim izjavil:

»Prva šola so mi bile narodne pesmi, naše, srbske in maloruske. Potem sem prebiral naše poete — Prešerna, Gregorčiča, Aškerc — in klasike. Kesneje sem se pečal s Shakespearom... Meni je poezija izliv neke napetosti v človeku. Poezija je neka pot do samega sebe in do človeka, neko živo gibanje proti stvarem in središču vsega, približevanje centru. V stvarjanju je človek bliže Bogu... Takrat čutim, da ni ničesar okrog mene kot neka moč in žarenje na vse strani... Pojem, kar čutim, in ker sem izšel iz naroda, čutim z njim in zanj. Narod je za nas najvišja instanca pri sodbi o umetnostni vrednosti pesmi.«

Medtem se je že precej ukvarjal s prevajanjem, zlasti iz angleščine (Shakespeare, Dickens) in francoščine (Maupassant, Daudet). Leta 1912 je bil dramaturg Deželnega gledališča v Ljubljani, po Aškercovi smrti pa je prevzel njegovo mesto arhivarja mestnega arhiva, za kar se je nekaj časa strokovno izpopolnjeval v Pragi. Leta 1913 se je poročil in tako dobil lasten dom in družino, ob kateri mu je raslo pesniško bogastvo novih mladinskih zbirk »Cicibana« in »Sto ugank« (1915). Kako čudovito je znal najboljši zapletene stvari povedati otroku v razumljivem jeziku, naj nam pokaže samo odlomek iz »Naših luči«:

Sonce je zašlo za gôro,
mesec je odšel za soncem,
ogenj v hiši je ugasnil,
sam ostal si brez besede;
odgovori, Ciciban:
Kaj je naša zadnja luč?

Naša zadnja luč je duh:
vse je mračno, duh nam seva,
k Bogu pota razodeva.

Medtem je zadivjala svetovna vojska. Pesniku je bilo prizaneseno z vojnimi strahotami. Kljub temu da je bil rezervni častnik, mu ni bilo treba na vojsko, ob koncu

katere se je začela tudi za Slovence obetati lepša prihodnost. Pesnik je bil kot zaveden Slovenec in ugleden kulturni delavec sredi vsega gibanja za osamosvojitve (majska deklaracija). Za grozotno človečanski pesmimi, ki jih je pisal med vojsko, so razviharile slovensko ljudstvo njegove povojne pesmi, med njimi zlasti »Naše pismo«, kjer pravi o narodnih vodnikih:

Narod vas bo preskušal
kakor vrče lončar:
Ne zvoniš mi, ne poješ,
nisi mi ognja prestal,
v peči, vrč, si počil —
proč med črepinje, črep!...

Narod vas bo izpljunil
kot zavrélíco.
O, skaženo vino!
O, vi počeni vrči!
Strune brez našega glasul
Zvite strune brez glasul
Prazni, počeni vrčil
Vino zavrelíca!

Narodno navdušenje pa se mu je kmalu spreverglo v trpko bolečino:

Obsojeni na molk v posvetu narodov
od daleč gledamo, ko svet gradijo nov,
v svobode sveto pesem dano ni
upletati nam svojih melodij...

Zlasti ga je bolelo, da so krivično odrezali od narodnega telesa Koroško in Primorsko:

Vso noč oči upiram v prazni mrak,
vso noč po prsih tipljem bolečine...
kot gora, Korotan, si mi težak...
Gorica, žgeš me... kdaj mi jutro sine?

O, kaj bo z vami, vi mejniki štirje,
Celovec, Maribor, Gorica, Trst?...

Kako je sodil o vodnikih ljudstva, nam razen že omenjenega odlomka dokaj zgovorno pričajo »Vprašanja«:

Kdo si, ki vodil rad bi narod moj?
Si naskrivaj si kdaj izprašal vest?
Si našel, da do zadnjega si zvest?
Če nisi, skleni roke nad seboj.

Pri tem bi bil sam rad pošten vodnik in pribežališče ljudstvu kakor blejska Mati božja:

Glej, Marija,
 mati presveta,
 srce poeta
 drug je tvoj.
 I krog njega se gnete usoda
 mojega roda,
 k meni roma domovina
 od vseh strani.
 O, da bi bila
 pesem moja,
 kot je tvoj zvon!
 Da bi čutila,
 da bi nosila
 na svoji peruti,
 kar misli, kar čuti,
 kar vriska, joče,
 kar hoče dom...

Leta 1920 je bil Župančič imenovan za dramaturga Narodnega gledališča v Ljubljani in še isto leto je izdal novi pesniški zbirki »Mlada pota« in »V zarje Vidove«. Mladostnemu neugnancu popolnoma nasprotna je pesem iz te zbirke »Spokorna pesem«:

Iz vseh oči odsevala kot iz zrcal
 je moja grdoba; karkoli rož sem nabral,
 vse je zastrupil moj prijem —
 kam naj še sežem, kam naj se ozrem? ...
 Glej, mene je gnal v brezum človeški napuh,
 več nisem vedel, kaj je med, kaj kruh,
 kaj je tolažbe žive tihi kelih...

Služba pri gledališču ga je pri prevajalskem delu nagnila zlasti k prevajanju dram (Shakespeare, Schiller, Rostand), obenem pa je skrbel tudi za govorno besedo na odru. V tem času se je tudi sam lotil odrskega dela in napisal »Veroniko Deseniško« (1924). Dalje je pripravljaval pesniško zbirko »Ostrnice«, ki je pa ni izdal. Prevajalsko delo in služba sta ga vsega terjala zase.

Medtem je dobival mednarodna in domača priznanja za svoje kulturno, pisateljsko in prevajalsko delo, saj nam je z neverjetno marljivostjo in neprekosljivim mojstrstvom prevedel celo skladovnico knjig iz raznih jezikov ter tako obogatil našega človeka s širokimi razgledi v svet in v snovanje duha drugod.

Ob drugi svetovni vojni se je priključil osvobodilnemu gibanju, kar je bilo zanj notranja nujnost, ker je bilo znano o njem,

»da hoče od svojega naroda velikih dejani, da mu je narod svet in važen samo takrat, kadar je sposoben vršiti velika, zgodovinska dejanja, da mu je slovenski narod drag takrat, kadar sam odloča o svoji usodi, kadar je časten, svoboden narod, pripravljen prej poginiti kakor postati suženj«.

Zaradi hude bolehnosti je med okupacijo prebil kot pacient večidel v bolnišnici in v Šlajmerjevem domu. S telesom priklenjen na bolniško sobo, je bil s srcem in duhom ves in vedno pri borbah za osvoboditev. Sam je rekel prijatelju: »O, ko bi bil zdrav in krepak, kdaj bi bil že pri njih tam zunaj v gozdovih!«

V bolniški sobi je nastalo nekaj pesmi iz njegove povojne zbirke »Zimzelen pod snegom«, med njimi »Veš, poet, svoj dolg«, v kateri pravi:

Še bo kdaj pomlad,
 še bo napočil zor;
 takrat volčji zbor
 pojde lovce klat:
 plani čez Savo, plavaj čez Dravo —
 zob za zob in glavo za glavo!

Med borbo so bila poleg Prešernovih gesla iz Otonovih pesmi tista, ki so bodrila in navduševala boritelje ob silnih naporih. Prav zato ga je osvobodilna vojska, ko se je zmagovito vrnila v Ljubljano, pozdravila in sprejela kot soborca in glasnika, ki mu ves narod za njegovo pesniško delo in za spodbudo ter zgled med vojsko in po njej toliko dolguje.

Po osvoboditvi je vodil Zavod za kulturo slovenskega jezika pri Akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani in skoz z mladostno silo kritično zasledoval vse naše kulturno in politično delo, sam pesnil in prevajal zlasti Puškina in Prešernove nemške pesmi. Ob sedemdesetletnici mu je ljudska oblast podelila častni naslov »ljudski umetnik«, ljubljanska univerza pa ga je zaradi zaslug za slovensko kulturo imenovala za častnega doktorja.

Umrli je sredi dela in snovanja 11. junija 1949, pokopan je poleg Ketteja, Murna in Cankarja, katerih sodobnik, prijatelj in sodelavec je bil. Njegov pogreb je bil slovesno mogočen, vseljudski izraz priznanja, hvaležnosti in počastitve, kakor je ni bil deležen še noben pesnik v Slovencih. Bil

je dan pogreba, da lahko rečemo z Otonovo besedo, pravi »praznik strnjenih duš«.

Župančič je bil pesnik, čigar delo samo najbolj zgovorno govori o njem in zanj.

Jaz sem globokih korenin,
vem, da sem svoje zemlje sin,
z a t o se ne bojim daljin.

Podobno je domovinsko misel izrazil tudi v napisu za nagrobnik narodnih herojev v Ljubljani. Kritiku, ki bi mu utegnil očitati nedoslednost — ki je bila spričo njegovega načina ustvarjanja včasih nujna, saj se je zmeraj naglo odzival vsakokratnemu čustvu. prislunjenemu med ljudmi — je nasvetoval:

In ti, ki gledaš moja razna lica,
glej globlje, išči, kje tiči resnica.

Župančič se je s svojo povezanostjo z ljudstvom za zmeraj vtisnil v njegov spo-

min, narod ga bo častil in se ga hvaležno spominjal kot svojega velikega sinu, ki je vneto iskal v lepšo prihodnost:

Glej! Alj ni človek kakor drevo,
ki bi rastlo iz svojega semena,
iz svoje srede na štiri strani...
pa ga bije vihar
in mu veje kodrá in krivenči,
da izgreši svoje štiri smeri
in ne more do svoje podobe? ...

Je: Kdor je šel od konca s smerjo,
kdor smeri ostal je do kraja zvest
in ves se pognal je v samo rast:
tak, kadar nazadnje razpne roke
kot mož, ki se pretegne v dan,
merek tkanino večnih sanj,
pokaže nam svojo podobo: križ...

O, da nam je priti do svoje podobe,
i meni i tebi, narod moj!

Spominu padlih herojev

—om—

Letošnjo spomlad (24. aprila) je naša ljudska oblast poskrbela za izkop Slavka Šlandra, Tonea Tomšiča, Miloša Zidanška, Franca Rozmana-Staneta, Ivana Nandeta Kavčiča, Milovana Šaranovića, Dragana Jevtića, Janka Premrla-Vojka, Majde Šilčeve in Vinka Simončiča-Gašperja. To so junaki — heroji — ki so v narodno-osvobodilni vojni pozabili nase in od prvega trenutka vedeli, kaj je njihova dolžnost in kje njih mesto. Ne v iskanju lastnega miru in užitka, marveč v boju za domovino zoper nasilnega tujca, ki jo je hotel zbrisati s površja zemlje. Kakor rimski pisatelj Livij, so tudi ti vedeli: »Sramotno je umakniti se v boju za domovino, dokler je v nas še dih življenja.« Niso se umaknili, pogumno in s skrajno požrtvovalnostjo so sprejeli nase največje osebne odpovedi, najhujše napore, najtrše preskušnje iz enega samega prepričanja in vere: Naj tudi pademo, samo da bo živel narod, živel v svobodi in lepši prihodnosti! S puško in strojnico v rokah so branili svojo in našo domovino in s trdno zavestjo, da njihova žrtev ni zastonj, so padli za svojo idejo,

za našo svobodo, za našo prihodnost v miru in pravičnosti.

Res, njihove žrtve niso bile zaman, iz njihove krvi nam je vzcvetela svobodna domovina, da lahko delamo v njej zase, za svoj rod, za svojo blaginjo kot svobodni ljudje, ne, da garamo kot sužnji za tujca.

Na vseh koncih in krajih naše domovine po nekdanjih bojiščih in še dalj — po tujih taborišcih — počivajo izmučena trupla naših domovinskih junakov. To so mejniki naše zemlje, to so vogelni kamni naših narodnih pravic, to so stebri, na katerih sloni naša vera v svobodo in socialno pravičnost.

Prav je torej, da njihove žrtve spoštujemo in jih ohranjamo v živem spominu daljnim potomcem. Zato je ljudska oblast oskrbela prenos posmrtnih ostankov prej imenovanih junakov v politično in kulturno središče domovine, v srce naroda, za katerega svobodo so dali svoja mlada življenja. Nepregledne množice iz vse Slovenije so se pomikale mimo njihovih krst, ko so počivale v vladni palači, jih obsipale s cvetjem in z vencami ter se poslavljale od velikih sinov in hčera naše domovine, ko so njih

posmrtno ostanke prenesli v skupno grobnico na Muzejskem trgu.

Niso v to grobnico preneseni vsi naši heroji iz narodnoosvobodilne vojne; veliko tihih, neznanih junakov še počiva raztresenih po naših tleh, a vendar nam ta grobnica vsaj v podobi predstavlja vse naše najbolje, vanjo so za zmeraj vklesani vzori, za katere so popadali:

» Domovina
je ena
nam vsem
dodeljena ...
Svobodi
predani
za borbo smo
zbrani ...

Bodočnost je vera!
Kdor zanjo umira,
se vzdigne v življenje,
ko pade v smrt.«

Niso še do kraja uresničene ideje, za katere so šli naši junaki v boj, v svetu še nista zavlada pravičnost in svoboda za vse narode; naš sever in zahod sta še neodrešena in nezadovoljivo urejena, a svetli

zgleđi naših najboljših naj svetijo dalje, zakaj zdaj smo mi na vrsti, da nadaljujemo delo, ki so ga ti tako junaško in požrtvovalno začeli, zakaj kljub ozemeljskim in narodnostnim krivicam, ki nas še zdaj zadevajo, verujemo s pesnikom:

»Še bo kdaj
pomlad,
še bo napočil zor...«

če si bomo vztrajno prizadevali in se borili, da »prepir iz sveta bo pregnan«, da »rojak prost bo vsak, ne vrag, le sošed bo mejak«.

V mnogih mestih naše države so našli ostanke rimskih starokrščanskih cerkva v veliki množini, tako na primer v Saloni, Stobiju itd. Ptuj je bil v rimskem času zelo veliko in važno mesto, zato bi bilo tudi tukaj pričakovati razvalin starokrščanskih cerkvenih zgradb. Toda malokatero mesto je proti koncu antike (grško-rimskega starega veka) toliko trpelo kot ravno Ptuj, zato je samo po sebi razumljivo, da do sedaj še niso našli tako veliko ostankov temeljnih zidov kakor v že omenjenih mestih. Za Ptuj vemo, da je imel v ranokrščanski dobi svojega škofa, saj nam je po imenu znan sveti Viktorin kot ptujski škof in celo

so pa imeli kristjani že prej svojo službo božjo, je gotovo, le da je bila po raznih oraTORIJH (molilnicah), ki so bile zasebne zgradbe. Šele po Konstantinovem milanskem ediktu leta 313, ko je postala krščanska vera enakopravna drugim veram, se je javno pokazala in je pričela zidati svoja svetišča. Ker je bilo Poetovio škofjsko mesto, sta morali biti tam vsaj škofjska in pokopališka cerkev. Arheološki ostanki pa nam povedo še mnogo več.

Pri nekdanji kovačnici v Rogoznici, tamkaj, kjer se križa železniška proga s cesto, so v pričetku junija leta 1858 ob graditvi železniške proge izkopali dva bronasta ra-

Intimijev svečnik iz Rogoznice.

kot cerkveni pisatelj, ki je umrl za cesarja Dioklecijana mučeniške smrti. Iz kasnejšega časa poznamo iz zapisnikov raznih cerkvenih sinod škofa Aprijana in škofa Marka. Znan nam je tudi arijanski škof Valens, ki ga je pregnal katoliški Marko. Vendar pred sredino tretjega stoletja po Kristusu v Ptuj ni bilo večje cerkvene organizacije, ker so bili premočno zasidrani razni poganski orientalski kulturi (vzhodna božičanja), na primer češčenje Iside, Serapisa, Mitra itd. Za Mitra imamo ohranjena celo tri svetišča. Zelo je verjetno, da je krščanstvo prevladalo v Ptuj šele takrat, ko si je osvojilo že ves rimski imperij. Da

nokrščanska svečnika. Stala sta na kamnitih stebrih in imata spodaj tudi čep za vtičanje v steber. Vsak svečnik je bronast obroč, ki ima v sredi Kristusov monogram. Na obroču (premer do 8,3 cm), ki ima na vrhu pričvrščeno lilijsko čašo, je na sprednji strani napis: »Intimus, Maximianus fratres posuerunt Crispino« (ta svečnik sta dala postaviti v čast svetemu Krispinu brata Intimusu in Maksimijanu). Na drugem svečniku (premer do 6,2 cm) z dvema četverolistnatima čašama lilije je napis: »Votum Pusinio posuit« (Pusini je izpolnil svojo obljubo). Oba svečnika izvirata iz druge polovice

četrtga stoletja, kar nam potrjuje oblika Kristusovega monograma. Svečnika sta stala v cerkvi, ki je morala biti kje v bližini, kje, tega dosedanja izkopavanja še niso mogla natančno določiti.

Iz srede četrtega stoletja bi izvirala cerkvica na Hajdini, ki jo je leta 1935 odkopal profesor Walter Schmid.

V bližini Ornirove pristave na Zgornjem Bregu (kat. št. 299) so našli štiri kose spomenika iz pohorskega marmora. Po obliki črk in vsebini kakor tudi po prerezu plošče, ki ima 4,2 cm širok in 9 cm visok rob (plošča sama je debela 3 cm), moremo soditi, da spomenik nedvomno sodi v četrto ali pa v peto stoletje po Kristusu. Dr. Abramić in tudi profesor Egger mislita, da je to kos starokrščanske arhitekture (ambon), zato je treba tam v bližini iskati starokrščansko baziliko.

Ko so leta 1930 urejali in izravnavali Tyršev trg na zahodni strani proštijeke cerkve, so našli precej velik ($2 \times 1,50 \times 0,70$ m) podstavek ranokrščanske oltarne mize iz bárbarskega peščenjaka. Vanj je vsekana precejšnja pravilna vdolbina (50×60 cm) za relikvije. Ko so leta 1936 podirali staro Hawelkovo hišo na Miklošičevi cesti, so našli del oltarne mize iz pohorskega marmora (ohranjeni kos plošče je dolg 25 cm, širok 12 cm, debel 3 cm) z močno profiliranim robom (debelina 8 cm). V temeljnem zidu že omenjene hiše so leta 1936 našli zgoraj in spodaj odlomljen steber iz pohorskega marmora ($50 \times 31 \times 26$ cm), ki je imel na sprednji, lahno vzbočeni strani v reliefu gornji rob posode, iz katere raste vinska trta z grozdem, vrhu nje pa stoji na dvojni vejici golob s križem čez prsi. Križ ima vse značilnosti petega ali šestega stoletja po Kristusu. Ta steber je zaključeval korno pregrajo ob vhodu iz ladje v prezbiterij. Del korne pregraje so našli tudi v zidu sosednje hiše, ki so jo že prej podrli. Sprednja stran te plošče iz pohorskega marmora (okrog 1 m^2 velika) je bila reliefno okrašena z medaljonskim križem, na drugi strani pa deloma z rozeto iz listov granatnega jabolka. Prostor proti Grajeni je bil v rimskem času poplavno ozemlje, zato je verjetno, da je bila že ranokrščanska bazilika na istem prostoru, kot je sedanja proštiješka cerkev, ali vsaj v njeni neposredni bližini.

Pusinijev svečnik iz Rogoznice.

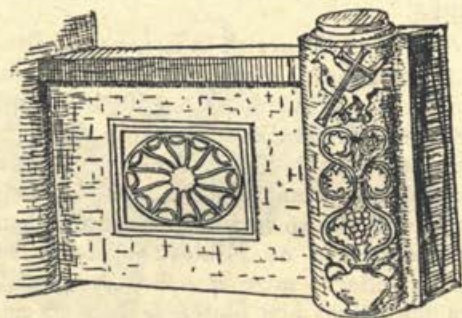
Leta 1946 in 1947 so raziskovali planoto zahodno od glavnega grajskega poslopja na Ptujskem gradu. Našli so staroslovansko sveišče, staroslovansko grobišče, ilirsko naselbino in mnogo arhitektonskih ostankov iz rimskega časa, na primer stebre rimskih pokritih lop. Zelo dobro so ohranjeni židovi kasnoantične trdnjave. Še pred temi pa je stala na tej planoti starokrščanska bazilika, od katere imamo ohranjenih le nekaj temeljnih jarkov, nekaj zidu in mnogo predmetov, ki kažejo, da je bila tu starokrščanska kulturna zgradba. Ob izkopavanju leta 1946 so našli podnožje za oltarno mizo iz pohorskega marmora. Miza je stala na eni nogi. Najden je bil profiliran rob gornje oltarne plošče, ki je po svoji izdelavi zelo podoben oltarnemu robu, najdenemu leta 1936 pri proštijeke cerkvi. V. Škrabar je že pri svojem izkopavanju leta 1909 odkril dva 1,70 m visoka marmorna stebra iz pohorskega marmora. Ta dva cela kosa kakor tudi mnogo manjših delov stebrov so nedvomno iz starokrščanske bazilike. Tudi precej velik odlomek plošče iz bárbarskega peščenjaka z vklesanim križem je bil najden v rimski sipini že leta 1946, podoben kos (tudi z vklesanim znamenjem križa) pa leta 1947. Mogoče je, da sta te dve nedvomno skupaj sodeči plošči del oltarne plošče ali pa del ograje. Verjetno je sodil k ograji tudi del marmornatega pilastra (stebrička) z vinsko trto, ki jo obira neoblečen mladenič. Bronasta pozlačena igla s ploščato, okroglo glavico,

ki je imela na eni strani medaljonski križ, na drugi pa rozeto, kaže na krščanski izvor. Zelo razrito zemljišče, kjer je stala bazilika, in zelo poškodovani predmeti, še bolj pa to, da nobena stvar ni bila najdena tam, kjer je bila v uporabi, nam pove, da je bila bazilika že v antiki temeljito porušena in da so njeno gradivo že takrat porabili za novejšo stavbe.

cerkev na Panorami. Baziliko na Ptujskem gradu so uničili Huni, ki so se dvakrat valili skozi Ptuj, enkrat proti Aeciju v Galijo leta 451, že naslednje leto pa v Italijo. Ta val je bil tako močan, da je popolnoma uničil sledove, kjer so stale cerkve. Na temelju raziskovanja na Ptujskem gradu vemo, da tam kasneje niso zgradili cerkve, kako pa je bilo z drugimi, bodo pokazala prihodnja izkopavanja, ko bo vsa okolica teh zgradb preiskana.

Raziskovanje ranokrščanskih zgradb v naših krajih doslej ni bilo posebno razvito, toda gradbeni ostanki raznih starokrščanskih bazilik so zelo važni za kasno provincialno arheologijo, ker so nam v oporo za nekatere stavbne objekte (dele), ki so po svoji zgradbi časovno nedoločljivi, a stoje

Na levi: steber, okrašen s trsom, golobom in križem; na desni: taka je bila mogoče korna pregraja, pri kateri je bil sestavni del najdeni steber.

Leta 1948 so na Panorami ob zaščitnem izkopavanju, preden so pričeli kopati temelje za novi rezervoar, našli nekaj kosov stebrov iz pohorskega marmora, dele plošč od oblicionarija (darovanjske mize) itd. Že leta 1936 so pa našli na istem hribu del marmornate korne ograje. Vsi ti ostanki so bili del starokrščanske bazilike, ki je stala na tem kraju.

Na zemljišču antičnega Poetovija je bilo torej precej starokrščanskih kulturnih zgradb. Iz srede četrtega stoletja je verjetno pokopališka cerkev v Rogoznici. Iz četrtega ali petega stoletja je bazilika na Bregu. Tudi cerkva na Hajdini je verjetno iz te dobe. Kdaj je bila zgrajena bazilika na Tyrševem trgu, ni dognano. Za cerkev na Ptujskem gradu vemo, da je nastala proti koncu četrtega ali v pričetku petega stoletja po Kristusu. Iz istega časa je tudi

na krajih, kjer so bile prej cerkve, in so že samo s tem časovno postavljeni v kasnejšo dobo antike. Tako na primer vemo, da so ravno razne lope na Ptujskem gradu, ki smo njih podnožje našli tam, kjer je stala krščanska bazilika, zgrajene kasneje kot bazilika. Ker so iste zidane stebre porabili za ojačitev trdnjavskega obzidja, nam to dokazuje, da so trdnjavo sezidali za temi lopami. Svetišče, ki je deloma porušilo zidovje kasnoantične trdnjave, pa je verjetno še kasnejše, to je slovansko.

Suknarstvo po zasebnih hišah je živelu tedaj, ko še ni bilo — strojev. Toda taka trditev ni povsem pravilna. Človek si je že davno omislil in napravil stroje. Vsak lesen škrpèc je stroj, navor (kontrapeza) je stroj, tembolj še kolovrat in statve. Naloga tehnike, človeškega uma je bila, da je preproste stroje, ki jim danes pravimo navadno orodje, izboljšala in da je za pogon strojev napregla naravne sile, ki naj človeku utrudljivo ročno delo olajšajo. Le pomislimo, da so že Egipčani in stari Grki spoznali, da ima v paru z gorkoto spremenjena voda — posebno moč. Teža, kako bi jo uporabili in napregli, pa niso dohnali. Danes že vsak šolarček vsaj v načelu razume parni stroj, ki puha in ropota po vesoljni zemlji ter prepeljava dolge, težko obložene vrste železniških voz. In kaj je teža, ko je prva železnica stekla leta 1825 in so jo občudovali, ker je prevozila v eni uri 15 kilometrov! Danes so že brzi vlaki, ki prevozijo po sto in več kilometrov v eni uri. Preteklo je komaj 70 do 80 let, kar je prvi šivalni stroj prišel v našo vas h kakemu naprednemu krojaču. Mnogi stroju niso zaupali in krojaču so prepovedali sešiti hlače s strojem. A koliko truda je stalo tiste, ki so se ukvarjali s tem, da bi namesto roke šival stroj. Šele leta 1845 se je Howu posrečilo, da je premagal zadnjo skrivnost. To pa so mu vdihnile statve, ko je gledal, kako tkalec poganja čolniček (snovalnico) med niti osnutka.

Kdo pa je odkril statve, ki so tisočletja dolgo tkale platno, sukno, preproge in tudi škrlat za davne kralje in mogočnjake — teža ne ve nihče in ne pove nobena zgodovina. Današnje industrijske tkalnice, ko se vrti na tisoče vreten in se na milijone nitk vpleta in prepleta v najrazličnejše tkanine, te so pač znane. Toda zanimivo je pogledati nekoliko nazaj v čase, ko je brnel kolovrat, ko je tkala le noža in roka in so škripale in trkale lesene statve.

Suknarstvo in platnarstvo je bila nekdanj domača obrt. Večji kmetje je navadno niso izvrševali. Ti so imeli dosti opravka, da so zemljo obdelali. Zato pa so bile statve kar po vseh kajžarskih hišah. Ti tkalci zase skoraj nič niso delali, ko niso imeli

ne polja za lan in konopljo, tudi ne tropa ovac. Tkalstvo je bila obrt za zaslužek, da so ob skromnem pridelku dveh, treh njivic mogli dokupiti potrebnih živil in obleke za družino. Iz te življenjske nujnosti se je razvilo, zlasti po visoki Gorenjski, suknarstvo in platnarstvo, iz tega tudi kupčija, ki je s tem blagom segala čez meje domačih krajev.

Surovine za suknarstvo je dajala ovca. Na tisoče ovac se je paslo po Karavankah. Prereja te skromne živali je bila kaj poceni. Komaj je sneg odlezel z najbližjih po-bočij hribov in gora, je bila ovca že na paši. Tik za kopnečim snegom se je pomikala ovca vedno više in više v planine, do vrha gora. Jeseni pa se je vračala pred prvim snegom na gorske senožeti (rovte). Tam je ovco kmečki razum zelo koristno izrabil. Ovčarji so jim postavljali premakljive plotove, kamor so jih zganjali na večer. V teh ogradah so ovce trikrat do petkrat prenočevale. Tedaj je bila ograjena planja že izdatno pognojena. Ovčar je premakljivo ograjo prestavil drugam, da so ovce pognojile drugi oddelek. To ravnanje so imenovali »gartránje«. Uspehi takega gnojenja so bili odlični. Na tako izboljšanih gorskih senožetih so nakosili obilen pridelok najslajše krme. Ko so začeli tudi v nižjih planinskih predelih ovcam groziti mrzli vetrovi in snegovi, je bilo treba s tropom domov. Doma pa se je začela na pašnikih krog vasi slovesna striža ovac. Da pa volna ni bila preveč umazana, so ovce prej »oprali« — okopali. Stari ovčarji so si znali pomagati. Izbrane so imeli pripravne tolmune v gorskih potočkih. Vrh takega tolmuna je ovčar prignal zvončarja, ki je vodil ves trop. Teža ovna je pastir pahnil čez nizek obronek tolmuna v vodo. Za zvončarjem jo je udril ves trop in poskagal v kopel. Tam so se jarci gnetli in drgnili ter se kar dobro oprali. Moder ovčar je za tako pranje izbral sončen dan, da se je pasoci se trop na soncu lepo osušil in je bilo doma drugi dan mogoče začeti s strižo. Od vsake hiše, kjer so imeli ovce, so prišle ženske na gmajno. S seboj so prinesle velike hodnične ponjave in dobro nabrušene posebne škarje za to strižo. Posedle so ob

ponjavah, ovčar, ki je od daleč natančno poznal vsako ovco, čigava je, jih je posamezne prignal k ženskam. Tam je bil tudi možak iz iste hiše — gospodar, sin ali hlapec — ki je ovco položil nekako v naročje strižočič ženski in jo tudi podržal, če je bila le preveč nagajiva. Kajpak se je zbrala ob taki slovesnosti vsa vaška otročad. A tudi drugi, kdor je le utegnil, je pristopil, da je »svetil« strigalkam. Kakor so se bliskale lepo nabrušene škarje, tako so se utrinjale vesele, nagajive domisljice. Najbolj pa so se razžarele, ko so gospodinje prinesle strigalcem obilen prigrizek za malico, osoljen z žganjem domače kuhe in zalit s tepkovcem. Zvečer so odnesle strigalke velike svežnje v ponjave zavite volne domov.

Preden je prišla volna v predelavo, so jo navadno še enkrat natančno oprali in na soncu osušili.

Prišla je zima in tedaj se je začela suknarska obrt.

Volno je bilo treba najprej p r e d e l a t i. Orodje za to so bile ahle — grebeni, mikalo, rifljača. Na koncu podolga stola je bil pritrjen zabožček, na njegovem poševnem pokrovu je bila krtača iz železnih ščetin. Na to krtačo so položili primerno na debelo kosme volne. Te so potem z lopučo (s taco), ki je bila prav taka železna krtača začeli predelavati, krtačiti gor in dol, dokler niso bila vlakna volne vsa enakomerno porazdeljena po vsej spodnji krtači. Nato so z lopučo plast te volne posneli in jo s tem zvili v valjasto obliko. Ta je dobila ime p l a s t a ali p r e d e l a n i c a. (Pri predivu je bilo ime za plast kodelja, povosmo.)

Tako v plasteh predelana volna je prišla k predici, h kolovratu. Za prejo volne so bili drugačni kolovrati, veliko večji, kakor so bili splošno znani kolovrati za prejo prediva. Kolovrat za prejo volne je imel kolo dober meter v premeru, a ni bilo na pogon z nogo — z nogalnikom. Predica ga je vrtela z desnico za ročico, kljuko. Na kolesu je bil trak, v nekaj stremenov spletena močna vrvca, napeljana na vrstek lesenega vretena. Ker je bilo kolo veliko, se je vreteno ob zelo počasnem vrtežu kolesa silno hitro sukalo. Predica je prijela v levico plasto in začela svaljkati nitko, ki jo je pripela na vreteno. Toda nitka se ni začela motati na vreteno. Vreteno jo je

svaljkalo, predica je dvigala plasto in iz nje je tekla volnena nitka, bolj tanko ali bolj debelo sprejena, kakor je bila pač volna ali pa namen niti za uporabo. Ko je bila nitka tako dolga, kakor je pač sedeča predica mogla visoko seči z levico, je z desnico ustavila kolo in ga za ročico zavrtela nazaj (narobe). Tedaj se je tudi vreteno zavrtelo obratno in sprejena nitka se je nasukala nanj. H končku plaste je predica pritaknila novo plasto, obrnila vrtež kolesa in druga nitka je začela teči iz njenih prstov. Ko je bilo vreteno polno, da je bil na njem debel posukljaj, je vstavila drugo, prazno vreteno in nadaljevala s prejo.

Ko je bilo naprednih posukljajev zadostno število, je prišlo v obrat motovilo. To je bila velika priprava. En konec osi je tekel na tleh, drugi je bil pri zelo nizkih hišah vtaknjen v lesen strop. Motovilo je imelo navadno štiri pokončna krila. Na ta krila je tkalec s posukljajev odvijal niti in jih urejal v štrene — predeno — za snutek v statve.

Osnovati predeno na statve je bilo zamudno in zelo natančno delo. Vsako nitko je bilo treba privezati na valju — na snovalu — na tamkaj stalne »konce« — ničálnice. Nato jih je izpeljal skozi grabljice na drugi valj — na vitel — in jih tamkaj spet s tkalskim vozlom pripel. Grabljice sta dvigala dva nogalnika tako, da so se nitke vedno križale. Skozi te presledke je tekla snovalnica — suvalnica, čolniček — ki je peljala za sabo nitko — votek. Preden je noga pritisnila drugi nogalnik, je tkalec z roko z grabljicami nitko votka trdo pritisnil na snutek, navadno z dvojnim udarcem, da se je tkanina — sukno, platno — zgostila.

Pred začetkom tkanja je bilo treba pripraviti votek. Za votek je bilo treba mnogo cevi. Te so si pripravljali iz raznega lesa, iz takega, ki je imel dosti stržena: bezeg, kosmulja, hudovitje. Brez svedra so take cevke prebezali. Na konceh so cevke trdo ovili s konopno nitko, da se navita nit ni posipala. Na te cevi so navijali votek. Za to je bil poseben strožček — sukalnik. Pogon je bil na roko. Nit se je odvijala ali z vretena ali pa iz štrene, nataknjene na majhno motovilo. To delo je bilo kaj lahko in so ga opravljali količkaj odrasli otroci. Taka navita cev — posukljaj — je prišla

v snovalnico, nitka se je ob teku snovalnice skozi snutek odvijala s cevi, ki je bila vložena v čolniček na drobno os.

Statve za sukno so bile v bistvu popolnoma enake statvam za platno. Razlika je bila v tem, da so bile suknarske statve dokaj širje, saj je bilo sukno širje od platna. Tkalec platna je snovalnico suval skozi niti z rokami — vrsteč se z levo in desno. Statve za sukno so bile preširoke, zato je imela posebna steza za snovalnico na koncih odbojno pripravo. Ta je bila na posebno vrvco pripeta na obeh koncih. Konci vrvce so bili na sredi statev pritrjeni na pripravno ročico. To je držal tkalec v roki in s potegljajem vrvce odsunil snovalnico nazaj skozi nitke. Žvaga so imenovali to napravo.

Ko je bil kos sukna dotkan — kos sukna so imenovali zvitek, balo do dvajset in več vatlov — so ga odpeljali v valjalnico. Tam se je sukno zgostilo in zgladilo. Valjalnice za suknene izdelke so prastare. Saj celo staro sveto pismo omenja valjavce in posebna zelišča, ki so jih rabili. Ko je prišel zvaljani kos iz valjalnice, ga je bilo treba še osušiti. Za sušenje so bile postavljene r e m e (Rahmen). Vrsta stebrov je bila povezana z močnimi letvami — spodaj in zgoraj. Letve so imele — zgornje in spodnje — koničaste žeblje. Na te so razpeli zvaljano sukno; da je bila ploskev sukna enakomerno napeta, je bila spodnja letev premakljiva in so jo z vitlom po potrebi nižali ali višali.

Tako posušeno in zglajeno sukno je bilo zrelo za prodaj.

Volna je bila večinoma bela, obleke iz belega sukna pa Gorenjci niso nosili. Lepo belo volno so porabljali za pletenine: nogavice, jopiče, tudi za rokavice palčnike. Za to so bile silno spretno pletilke kar v vsaki hiši in so tako domačo obleko delali zase in za kupčijo. Ta obleka je bila kos vsakemu mrazu, a trdna, da je ni bilo zlepa konec. Današnje moderne nogavice iz lažne svile mora ubogo ženstvo noč in dan krpiti, ker so prvi dan na nogi že strgane. Ta moda je pregnala ovce z naših gora; prav je, da se ljudska oblast trudi in kliče: Ovce nazaj!

Za sukno bela volna ni bila porabna. Zato so volno barvali. Na dvorišču kje so imeli taki obrtni tkalci v lesenjačah —

kotle. V teh so volno barvali. Dobivali so posebna barvila. Volna je morala biti prekuhana »na ta štantek farbo«. Noben dež, nobeno sonce ti ni takega sukna spravilo ob barvo. Posebno imenitna je bila višnjevkasta barva — i n t k a (indigo). Tako sukno iz prav mehke volne so potrebovali za burnuse in plašče. Ti plašči so bili podobni sedanjim havelokom, pelerinam. Prav imenitni možaki so imeli po dva, tri, celo pet ovratnikov (pelerin) drugega pod drugim.

Razen čistega sukna, ki so mu rekli loden, so delali tudi mešano blago: snutek volna, votek hodnična (konopna, tudi lanena) preja. To blago je bila r a š e v i n a. Bilo je zlasti za hlače, za težaško delo na polju in v gozdu. Nič manj ni bilo trdno kakor navadna irhovina. Tudi to blago so redno imeli za kratke hlače, a prav raševina je bila prva, ki so iz nje začeli krojiti dolge hlače. Dolge hlače so bile zaničevane. Imenovali so jih biriške. Ko so se jih zlagoma le poprijeli, jih za praznik ni nihče oblekel, ne otrok in ne odrasli.

O prvih dolgih hlačah starega deda naj povem neprijetno zgodbo, ki mi jo je še dečku pravil Zaborštnik sam. Ta mož, Zaborštnik, se je oblačil trmasto po stari šegi. Obuval se je v nizke čevlje na rilec (za delavnik seveda cokle); nogavice so bile vedno intkaste barve, gamsove hlače z »zeleno žido preštepanec«, suknjič prav tako intkast, zelo kratek, in kastorec z dvema čopoma. Njegov sin, ki je hotel biti nekam napreden, mu je vsiljeval dolge raševnate hlače in ni odlegel, dokler se ni ded vdal. Prvič jih je oblekel ves mrčezen in hudo slabe volje, ko je šel v gozd, da nadrobi hoste in jo poveže v butare za kurjavo. Ko mu je sonce pokazalo poldne, je sedel na kup suhega vejevja in si vzel iz torbe južino: kos rženega kruha, klobaso in frakelj žganja. Ko je pojužinal, je legel ob kupu hoste, si dejal torbo pod glavo in zaspal. Ko se je prebudil, ga je prav ob kobali nekaj čudno mrzlo ščegetalo. Popraskal se je. Ta hip ga je vrh stegna tenko zabolelo, kakor bi ga kdo zbodel. Odpne si durca — in tri sto medvedov! — za hlačami se mota modras. Zgrabil ga je za rep, planil kvišku in mu na tnalu odsekal glavo. »Usekal me je, grdobež,« je strahoma pomislil. Pogledal je na stegno.

Rdeč krožec mu je povedal, kam je bil pičen. Potegnil je nož in pik križem prerezal. Nato je v dušku izpraznil frakelj žganja, šel k potočku, pobiral ledeno mrzle kamne in jih polagal na rano. Obenem je pik zagovoril, kar se je naučil od svojega starega očeta, in jo hitro mahnil domov. Doma je slekel hlače, jih vrgel pod klop in divje zmerjal sina, ki ga je z vsiljenimi biriškim hlačami spravil na rob groba. — Tri dni je ležal na klopi pri peči, pil žganje in se potil, da so ga curki polivali. Smrti je ušel, a še enkrat drobno preklel biriške hlače, ki se jih ni nikoli več dotaknil.

Tik preden so začele delati prve, majhne tovarne za prejo in tkalstvo, so ročni tkalci izpopolnili statve. Začeli so izdelovati tudi progasto, pisano sukno. Za tako blago je bilo treba raznobarnega osnutka in votka. Statve so dobile namesto dveh po štiri in celo šest nogalnikov, da je bilo mogoče izmenjavati niti po vrsti raznih barv. To delo je bilo že zares pravšnja umetelnost. Živela ni dolgo, s tovarnami je bila tekma nemogoča in zato so šle suknarske statve na podstrešje med staro ropotijo.

Dlje so ostale statve za platno. Te so delale prav do zadnjih časov zato, ker je delovno ljudstvo spoznalo, da vsiljene modne tančice, izdelovane po profitarških tovarnah, niso za na polje in v tovarno. Danes pa naše ljudske tovarne že skrbijo za ceneno in trpežno blago za delavca na polju in v tovarni. Zato so ročne domače statve utihnile. Najbolj sloveče je bilo platno iz loške hribovske okolice.

Gorenjski suknarji so nekdanj svoje slovito sukno razen doma prodajali tudi na sejnih. V Ljubljani je bil sejem za gorenjski loden na dan svete Ošpete (Elizabete). Na sedanjem Prešernovem trgu so si postavili gorenjski suknarji tržnice od Slovene ulice navzdol proti frančiškanskemu mostu. Lahka in dobra je bila kupčija. Nekateri so pa nosili tudi na krošnjah sukno in platno čez Karavanke na Koroško, kjer so se kar trgali za tako blago.

Naj za sklep sledi še zgodba takega krošnjarja, Knaflja iz Doslovič. Knafelj, gospodar tiste hiše, iz katere je bil doma slavni župnik Knafelj, ki je utemeljil na Dunaju za Kranjce dvajset štipendij, je natovoril sukna in platna na krošnjo in šel na Koroško. Ko je vse dobro razprodal, se je

vračal proti Ljubelju. Tam ga je zajela noč in poiskal si je prenočišče v samotni krčmi na koroški strani pod Ljubeljem. Po večerji mu je gosposdinja postlala na klopi pri peči, nakar sta odšla gospodar in gospodinja iz sobe. Knafelj je ostal sam v temi. Ko si je sezul škornje, je prisluhnil pogovoru v kuhinji, iz katere je držalo okence v gostilniško sobo. Knafelj gre bos do okenca in ga tiho odpre. V kuhinji sta se menila gospodar in žena. Knafelj je ujel besedo gospodarjevo: »Kranjec ima dro prazen kraksen (krošnjo). Srebra ima poln pas. Pokliči hlapca...« Dalje pogovora Knafelj ni razumel. Segel pa je za pas in vrgel po tleh nekaj srebrnih cvancgaric, da je močno zacingljalo. Nato je zaklical: »Baba, luč! Denar se mi je iztresel iz pasu!« — Krčmar in krčmarica sta hitro prišla z lučjo. Knafelj ni nič pobiral. Zaloputnil je vrata, segel po svoji težki, okovani robevnici (palici) in sedel na klop za vrati: »Baba, ti v tale kot, dedec, ti pa v onega. Kdor se le gane, jo dobi z robevnico po buči!« — Stisnila sta se vsak v svoj kot, sredi mize pa je brlela leščerba. Tako so prebili noč do zore. Tedaj je Knafelj pobral raztresene cvancgarice, priveznil vsakemu trdo klofuto, optal prazno krošnjo in odšel po stezi ob Ljubelju čez Zelenico domov. — Za račun o prenočišču ni nič vprašal.

V glažuti

Leopold Stanek

Iz mojih pljuč je dih
ognjeno peno
navdihnil v krhko umetnino,
kot mi kalup
oblik je dal izmišljenih.

Iz njih

z dotikom usten vino
pijo nekateri, drugi strup.

Let štirikrat deset

sta vaše čaše
ustni navdihovali.

Kdo bo zajel

moj zadnji rahli dih za svet?

Ko spet

več sap ne bo v piščali,
zamrl bo sladki njen napev.

Majsko sonce je grelo kot le redko kateri dan v tistem mrzlem hroščevem letu. Vse majniške dni je deževalo in rastljè je bujno gnalo. Prava solatna pomlad!

Vrabčeva samička je skakljala med sadikami in iskala zajtrk lačnim mladičem, ki so vreščali v luknji v zidu. Pravkar je zobala sladke kali graha, ko se je spustil k njej samec, naščeperjen kot starešina na gostiji. Dvakrat je zaplesal okrog nje z dvignjenim repom: »Eh, ti ne znaš, stara! Globlje notri! Tam so čisto mlade, bele kali, ki so najslajše.« S kljunom je odmetal toliko prsti, da je lahko celo butico vtaknil v zemljo. Videti je bilo, da stoji na glavi. Samička ga je skušala posnemati.

Tedaj prhne mednju — kot bi padel kamen ali kepa blata — mlad samec, pravi priliznen sladkač, ki je v zraku lovil počasi letečega hrošča. Brž pohiti k samički, ki si poravnava peresca. Skupaj sta rastla in sta prenekajkrat sedela družno na strešnem žlebu. »Ej, solatarji, jaz pa sem danes že ducat mastnih hroščev pohamsal. Samo od mesa je meso —« »Vsak si išče, česar sam nima,« se je obregnil vrabulje pravi mož. »Ta je dobra! Kdo ima pač rad slamo, drug salamo,« je vrnil oholež, gledajoč samca, ki si je nakladal slamnato bilko — verjetno je bilo treba kaj popraviti v gnezdu. Sladkač se je preveč približal samički, ki ji je bilo zgovorno čivkanje všeč in si je zdolgočasno pretegovala ude. Stari je zavreščal in se zakadil proti vsiljivcu. Divji vrišč in cepet je nastal med sadikami okoli samičke. Muren je pomolil glavo iz luknjice in se brž umaknil. »Bolje je na varnem.«

Samca sta pomendrala nekaj minc in mravelj, zlomila pehtranovo stebliko, se zaprašila na ograjo, pa na fižolovko, pa na dimnik, da sta pri tem pozabila na samičko, ki je odnesla padlega hrošča mladim kljunom. Končno se je zazdelo klatežu ravsanje preneumno, zagledal je v letu mladičko in se spustil za njo na mlado peso kot na posebno okusen posladek k mesu, dobro tudi za pomiritev živcev. In vse bi šlo mirno, če bi ne bilo tega nesrečnega moža s krepuljico, ki moti ptičji raj...

Na smeh je šlo upokojenemu železničarju Makoterju, ko je od daleč opazoval ta ples,

preden se je lotil dnevne naloge. »Presneti plevel, kdaj sem te le sejal!« Za trenutek je počil in zravnal trde kosti, nato je spet plet. Sonce mu je obsevalo plešasto glavo, da se je svetila ko krogla ob vrtnici. Starec je ril, ril kot vrabec za kaljo graha.

Kmečki sin je, ki ne strpi brez zemlje. Kdor sam ne obdeluje zemlje, pač ne ve, kaj je ljubezen do nje. Tak daje njivo v najem ali v obdelavo in le ob nedeljah pride pogledat, kako mu uspeva, a nič ne ve za najtanjše koreninice, ki te na veke zvežejo z grudo. Kdor pa se ni zagrabil z vsemi koreninami za prst, je kakor spodjedena sadika, ki jo z lahkoto izpulíš.

Makoter si obriše pot s čela; kar opazi, da se zemlja med paradizniki giblje. »Spet mi krtica rije.« Zeljno sadiko, ki jo je snoči zalil z gnojnico, kar dviga. »Za glištami rije! Ko bi le ta zverina vsega ne spodirila!« Kar na slepo zamahne po sadikah in dvigne zemljo s črnim krtom vred, ki obleži na soncu. »Ne morem pomagati, kaj pa te nosi pod motiko! Te bo že Igorček pokopal in ti nasul grobek.«

Sto zajedavcev hoče živeti na tvoj račun, ti pa koplji, pobiraj kamen, zalivaj, plevi, pa še stiskaj gosence, da brizga pod prsti, pobiraj polže goliče, išči žive niti, preganjaj uši na fižolu in išči koloradskega hrošča. Lahko je tebi, pojoči škranec, ki se lahkotno dvigaš iz razora in visoke majske trave, pa se posmehuješ kmetiču! Krepeliš z letanicami in se hihitaš vrtnarju, ki ga obliva znoj: Lij, lij, hihih! Ko pa so zavojevali našo zemljo tujci, tudi tebi ni bilo lahko, saj vem. Pritlikavi možje so s kratkimi risanicami hodili po livadah in prežali nate — še oglasiti se nisi upal in poklicati samičke, ki je ždela v sosednjem razoru, prilepljena na rjavo grudo. Je bilo pač tako: ker ti nisi hotel priti na jug, so oni prišli pote... Pozneje so tebi dali mir, a so začeli z lovom na ljudi. In ko so v gramoznici ob lepih majskih in junijskih jutrih streljali naše ljudi, si vse dni plaval po zraku in kričal: Kri, kri, kriii.

Makoter rahlja peteršilj in korenček. Mimo prinese klepetavo sosedo — joj, ko bi mogel zdajci po vrabčevsko z glavo pod zemljo! »Dobro jutro, dobro jutro! Kako

raste?« Ne čaka odgovora. »Seveda, vam že raste, ko ste od zore do mraka na njivi. Vi boste še umrli na vrtu, ne v postelji. Da, da, vam raste, vi kar vlečete iz zemlje. Malo dežka bi bilo treba. Oh, ta suša! Ta veter! Mhm. Krompirček imate kar lep. Pa grah imate visok!« Strojnica ji je odpovedala. Debeluška se je zasopla in lovila sapo. Napadel jo je kašelj. »Prepilih vam škodi, zaprite usta! Če pa hočete imeti lep grah, ga namakajte tri dni in tri noči, nato ga posadite gosto, in sicer za sončnim prihodom. Zbogom!« Kar odneslo jo je. »Prijazen pa ste, prijazen!« »Slab slog ima, pregostobedna je.« Med vojno se je je vsa soseska bala. Njena klepetavost in vsevednost sta mnogo sosedov spravili v zapor in taborišče.

Sonce greje vedno bolj. Mož osipava grah in pobira kamen, ki se ga nikoli ne znebiš. Koliko truda je že vložil v ta košček zemlje. Vedno je sanjaril o zemljici. Na domačiji v obsavju, kamor se je bil pred prvo svetovno vojno priženil s Štajerskega njegov že rajni oče, jih je bilo preveč, da bi vsak dobil zaplato svoje zemlje. Še mlad je šel v službo k železnici, leta in leta je garal kot premikač in delavec na progi. Pozneje je bil nadzornik proge. Želja po zemlji ni nehala kljuvati v njem: hotel bi imeti kos zemlje, ki bi bil čisto njegov. Obdeloval bi jo, postavil si lasten domek, da bi ga gospodarji nič več grdo ne gledali zaradi otrok. Redil bi kokoši in zajčke in golobe, kakor je delal pri očetu v mladosti, mogoče še kozico in pujska. Vse bi tako rekoč pridelal v glavnem doma, saj plače nikoli niso zadostale za prežvljanje preproste družine. Prejšnje čase so se morali delavci vedno boriti za boljši košček kruha...

Čisto po svoje bi si uredil zemljišče in bi pustil v njem svoj znoj in svojo kri, svojega duha, da bi potomci živeli tudi od njega, kakor na kmetih živi v zemlji in hiši duh prednikov, ki prehaja na sinove. Nekateri se izrodijo, res, kakor so se njegovi otroci, ki jih je vsrkalo mesto — sedé po pisarnah in šolah in ne vedo več, kaj je ljubezen do zemlje. Mogoče bodo vnuki kaj boljši? Tale Igorček, ki ima grivo kot njegov štajerski stari dedek, se tako rad smuka okrog njega na vrtu in vedno sprašuje: Je to tudi naše? Ljubosumno čuva domači vrt pred otročadjo sosedov.

Tako je Maköter pred leti s prihranki in na obroke kupil na robu mesta kos ledine. In to celino, savsko naplavino, je spremenil v desetih letih v plodno njivo. Najprej je izkopal prod in ga nekaj porabil za zidavo bajtice, ki si jo je postavil tako rekoč z delom ob samih nedeljah in dela prostih dnevih, drugo pa je prodal in z izkupičkom plačal dolg za les in strešno opeko. Jamo so zasuli mestni delavci z odpadki in smetmi, zato je ostalo parceli ime Na smeteh. Na smetišču so dan na dan brskali cunjarji in iskali kosti in staro železo — svoj borni kruhek.

In zemlja Na smetišču je začela roditi. Vse okrog so bili takrat še sami travniki in neobdelane parcele. Njegovi otroci so se večkrat zgubili med visoko majsko travo. Tam dalje so bile kmečke njive z ozimino, krompirjem in rdečo deteljo, travniki sočne trave in poljskega šopka marjet, petelinčkov in kozjih brad. Takrat še ni bilo nič zazidano krog njega in živel je kot puščavnik na samem. Začetnik je bil, danes pa ga je mesto že dohitelo, kmalu bo že tramvajvska proga do njega. Bližnji travnik je igrišče, kjer kopica otrok bije žogo. Neobdelane parcele bivših prekupčevalcev, ki so zlahka bogateli, obdelujejo danes delovni ljudje — tako, kot je sam pričel že pred leti. Med vojno so tam postavljali protiletalske topove in mlada prepeličja družina se je morala čez noč preseliti dalje ven med žita.

Med vojno tudi zemlji Na smetišču ni bilo prizaneseno. Prav čezno so veleli Nemci izkopati okop, ki naj bi jih varoval vdora domače vojske. Kopati so morali dijaki. Podrli so mu ograjo in utico v zadnjem kotičku. Tam, kjer so sedaj gredice česna in čebule, kamor hodi sosedov maček mirno spat na sonce, kjer so gredice cele mavrice mačeh, kjer se osipa krvava potonika, so takrat ropotali krampi in lopate in cingljali za pasom lončki za hrano. Studentke v hlačah so neusmiljeno teptale njegovo zemljico. Zasuli so mu z gramozom mlado drevje in izkopali češnje hrustavko. Nemci so se naselili v njegovi koči in jo z bodečo žico in zidom spremenili v bunker. Dva sinova so mu odgnali v taborišče, hči je bila v zaporih, on sam je živel ko med zobmi strašnega kolesja — če zagradi le malo po strani, bo po njem.

Danes vseh teh strahot ni več. Makoter v miru in pokoju obdeluje svoj košček zemlje Na smeteh, svojo ohišnico, sonce ga greje; sadike paradižnika in paprike so se že kar dobro prijele, tam med gredicami pa caplja bosonogi in gologlavi debelušček Igorček in si sveti z regram, s katerega spušča padalca. »Ata, pikapolonico sem ustlelil...« »Strela, kako?« »Sedela je na tlavi, jaz sem naledil bum bum in je padla na tla!« »Dober boš, fant moj! Le tako naprej; za tiste, ki so škrjančke streljali, boš kar dober, če se še kdaj srečamo! — Samo po gredah mi nikar ne stopaj, sinko!« »Ata, lej, kak cvet!« Kaj vse zagledajo otroške oči: vnuček je odkril narciso dvojnico, ki je še Makoter ni opazil. Poleg sta zadnji dve čaši tulipana, kajti že se odpirajo prvi binkoštni nageljni. Čaši cingljata: Na zdravje! Eks! Stebelci se močneje zazibljeta in že jima vetrc neugnanec odtrga venčne liste — čaši se raztreščita. Nihče ne bo več pil iz njiju, ne sonce, ne čebela. Na tleh ležijo črepi ko strjena kri...

»Ata, tički!« Rdeči prašički se pred človekom skrijejo v ramena in pod liste zelja in ohrovta, kar padajo in utrinjajo se v senco sadik. Igorček jih beza s slamico. »Lej, kako vlečeta nalazen!« Makoter se smehlja v košate brke: sparjenci s sprijetimi zadki so res videti, kakor da vlečejo vsaksebi. »Zakaj jih vrabci ne zobljejo? Pozimi smo klateže krmili, zdaj nam pa samo škodo delajo. Vso bajto so mi že prevrtali in povsod pod ostrešjem silijo noter, ta svojat, te vsiljive stranke.«

»Ata, so že jagode?« »Ne, še! Pa ne bo dolgo.« »Češnje? Pa malelice? Pa libezelj?« Igor vse planira. »Pokličiči no mamico, naj prinese malico. Pa piščke sem prinesita, tu je polno črvičkov.« — Pred nekaj dnevi je prinesel v škatlici žolte kepice, dva dni stare. Komaj so stale in so se morale s kljunčki podpirati, ko so na pol dremale. Zdaj že ves dan švigajo med sadikami in lovijo žužke in črvičke. Prvi dan so se nazobale drobnih mravelj — ko pijane so se potem potoglavo opotekale. Prve noči so spale kar na štedilniku, podnevi pa po kuhinji lovile muhe. To je bilo lepo po tleh — na samo jezo snahi.

Makoter južina in prijatelj, ki je bil prišel na obisk, ga zabava. »Presneto, tebi še prekle odganjajo, kot vidim. Mar jim prili-

važ?« Res, vrbe in topoli, ki jih je letos narezal na otoku sredi Save, so ob silnem deževju pognali ko Aronova palica. »Kar potakneš, vse ti stori,« se muza toponosec. »Še tisto, česar sadil nisem, glej, to so sami samosevci maka in paradižnika, da osata in francoske trave niti ne štejem.« »Sadike imaš pa v vrsti kot telovadce — ali si po vrvcu sejal?« »Kajpak! Škoda, da si zamudil lepo priliko. Imam pa še važno delo zate — fižol navijati na prekle. Noče me ubogati pa noče.« »To pa zato, ker imaš prekle vse zelene in fižol ne ve, če ni to morda jablana... Veš kaj, kajipot mu napravi z napisom...« »No, moj sosed se je drugače opetnajstil: sadil je nizki fižol, a mu zdaj vitice steguje in se ozira po preklah ko pura, kadar išče purice v visoki travi, ali kot bučno bilje, ki z vzdignjeno glavo ko kača išče sence med koruzo...«

Tam od binkošti do kresa je čas najlepše rasti. Iz košatega divjega kostanja, ki je v maju prižgal vse lučke svoje krošnje kot lestenev v cerkvi in jih je že spet pogasil, se le še poredko oglašča ščinkavec. Vali. Otroci iz delavskih družin gledajo na češnjo, ki kar noče dozoreti. Za Telovo je še vsa zelena, le črvive in odpadle imajo jetično rdečico. Deca pa s palico in kamenjem nadnje. »Kaj hočete, saj so še zelene!« »Niso, rdeče so.« Otroci nemara drugače vidijo, zarjo nosijo v očeh. In ta uboga jablana! Komaj je odcvetela, drobnih plodnic se drži še puh, tu in tam še uvel venčni list — otroci jih že klestijo. Prinesli so si stolčke, da bi dosegli vejo, ki visi čez plot. »Grizo boste dobili! Še zrele niso prida.« Makoter je samo zaradi sence ne podre, te lesnike. Deci pa so najbrž dobre in sladke. »Še sam moram kdaj pokusiti takle začetek sadu, nemara je le kaj v tej kislici, kdo ve kakšen posladek. Seveda, mladost bi najraje cvet in sad hkrati...« Komaj stopica takle nebogljen otroček, a že strmi v krošnjo jablane. Drugi se kobalijo drug po drugem kot žužki in se malo zmenijo za moža s krepuljico. Izzivajo ga s pesmico: »Mi pa hruške krademo...« Ne uženeš jih. Imajo svoje pravice. Snedli bodo češnje, pokradli ribezelj, poteptali jagode, obmetali jablano — pa bo pridelek pri kraju. Tudi sam je bil nekoč tak. Ukradene hruške so najslajše. Od kod ti ve takle otroček, da je mlad grah, izluščen iz stroka, sladek kot bonbon-

ček, ki ga težko dobiš? Tega še on ni vedel, dokler ni opazoval vrabcev in otrok, ki so mu lomili stroke — sam je šel pokusit in sedaj ve, da so otroci pametnejši od nje-ga, se pravi iznajdljivejši. Taki res lahko vedro gledajo v svet.

Makoter si je na njivi napravil iz prekel utico in nedavno zasadil okrog fižol zlato goro. Ne zaradi fižola, ki ga bo že med krom-pirjem dovolj, temveč zaradi senčnice, ki jo je nekje videl. Poskusimo, poleti bo pri-jetna hladnica v samoti. Fižol prodira prst s spetima listoma kot z mečem, dvigne bre-me prsti in jo zvrne kot nosač na pomolu vrečo z ramen. Že je odvrigel lupino, zaščit-ni plašč, ki ga je pririnil pred seboj s kaljo, in ga odvrigel kot kopalka letno obleko; razprostrl je oba speta lista kot roki in se z z vso goloto predal soncu.

Makoter se nikoli ne nagleda žive rasti. Gleda, gleda in se ne naveliča. Najbrž bi rad videl, kako vse poka pri rasti v bilkah. Še v spanju mu rast ne dá miru: prepozná sadiko karfijole, ki ji je na stebelcu zrastle grčava bula in jo je moral ves žalosten zavreči — konec rasti. Sinoči je sanjal, kako meče kamen na sosednjo njivo, ker mu je tako bolj na roke, sosed pa nazaj. Tako se obmetavata, dokler se eden ne zbistri, da bi bilo bliže metati kamen na cesto... Neumne sanje! Med sto sadikami paradiz-nika je prepoznal tisto, ki se mu je prelomila, nato pa iz pazduhe na novo pognala. Kako so rastline človeku hvaležne! V hudi suši bilka poveša velika ušesa in vene. Ko pa jo zaliješ, je vsa pokonci. Ali pa: v sam srček se je zarila nagnusna črmlena gose-nica — ko si ji spustil čreva, si sadika brž opomore.

Dežuje. Makoter sedi pod streho utice in posluša, kako štropota po listju. »Sadike poslušajo kot pitome živali, če jih praskaš za ušesi.« Gleda vrabce in piščke, ki pijejo kaplje z listka ledenke, gleda belo-meglo, ki se v kosmih lovi na zelenih gričih, in gleda oblačno nebo, kjer se po nalivu pri-kazuje svetlomodra jasa z modrino gorskega jezera — spet bo toplo in vse bo poživ-ljeno rastlo.

»Prinesi mi črn cvet,« je zadnjič slišal čebljati Marjetko, Igorčkovo sestrico.

Črn cvet pa je noč. Makoter je utrujen od dela. V duhu pa ni utrujen. Sedi pred okni, prižge si in uživa. Takrat mu prihaja

v spomin rajnka žena, ki jo je lani pobrala pljučnica. Svoja je bila v svojem delu, kakor je bil on v svojem svoj. Odkar so jima otroci vzleteli, sta delala drug za drugega. Za koga dela sedaj? Mogoče za sina, ki ves truden od zvestega pisarniškega dela kar pade v posteljo, ali za snaho, ki teka ko nora po kuhinji in sobah, da more ujeti še kako udarniško uro? Ali pa nemara za vnuke, posebno za tega Igorčka, ki bo spet ljubil zemljo? Kako ti bo zemlja dajala, če je ne ljubiš? Mogoče dela zanj, mogoče pa tudi ne. Kaj pa če dela iz same ljubezni do poljskega dela, ki je najbolj prijetno in te najbolj uteši? Utruja telo, duh pa je ves veder in spočit. Glej, dež mu je zalil, na listih se držijo kapljice — ko biseri se blešči-jo ob polni luni. V mraku in tišini, ko Igorček in Metka že spita, priskaklja tam od vodnjaka, kjer se ves dan napajajo čebele, drobna žabica. Pod njenimi skoki rožlja prod. V njenih izbuljenih očeh se zrcali luna. S travnika se enakomerno oglašajo murni, vmes kdaj pa kdaj zapetpedika prepelica...

Veronikin prt

Leopold Stanek

Brez vere v ustvarjalno silo doslej nobeno vredno delo ni ustvarjalcu še uspelo, se brez ljubezni ni rodilo.

Ti v meni ogenj si prižgala, ob srečanju podoba mila notranjost mi je napolnila, zato veljaj ti ta zahvala:

ta prt izročam v roke tvoje, vanj vtisnjene krvave srage pokažejo ti lice moje.

Zavrgla boš ta prt nemara, a v meni slike tvoje drage nobena moč več ne odčara.

Emona je preživljala hude dni. Promet je bil zaradi spomladanskih povodnji in zastaranih zametov majhen, a kdor koli je prispel v naselbino, je zaplodil cel roj razburljivih novic, ki so potem — povečane in spremenjene — še dolgo krožile od ust do ust. Iz vzhodnih in južnih delov Panonije in Norika so kapljali pribezniki ter sejali strah in zmedo. Vojaki so se v zimskem kampu sicer dolgočasili, vendar so jeli dvomiti, da bi mogli na spomlad oditi v letno taborišče, kjer bi bilo konec puščobe.

»Barbari pritiskajo od vzhoda in juga...«
Trgovci so bili prvi prinesli to novico, a so naleteli na dokaj gluha ušesa, zakaj kdo je bil že kdaj slišal, da bi se barbari pozimi odpravljali na plenilne pohode. Novi prišleci in prvi begunci od celejske plati pa so potrdili slabe novice.

»Barbari ante portas! — Barbari so pred durmi!«

Ko se je zima unesla in so se utrdila pota, so jih tudi v Emoni resno pričakovali. Vojaški poveljnik naselbine, prefekt Maksim, po rodu Karnijec, je z izvidniki vzdržema tipal proti vzhodu do Atransa — dalje zaradi zametov in slabih cest še ni bilo mogoče priti — in proti jugovzhodu do svojega rodnega kraja Nevidoduna, ker se je bal presenečenja. Vojaška posadka je bila balmeroma slabotna — večidel so jo sestavljale pomožne stotnije — razen tega pa nebojevitna in zaradi bližnje bizantinske Istre notranje razdvojena. Zategadelj se je prefekt bolj zanašal na orožniške in policijske enote, ki jim je načeloval njegov brat stotnik Lucij, pod čigar vodstvom je bila meščanska organizacija obrambe.

Pri mitnicah pred severnimi in južnimi emonskimi vrati, kjer je bila največja nevarnost za barbarski vpad, so bile stalne pomožne straže, ki so imele nalogo, oprezovati za sledovi bližajočih se Slovencev. Toda vojščaki so rajši oprezovali za dragotinami, ki so jih skrite prinašali bogati begunci, ko so se reševali pred prodirajočimi barbari. Nič ni pomagala kazen, ki je zadevala nesramne tatove in roparje v javni službi, nič opomini in graje. Zaman se je prefekt sleherno jutro pri zboru skliceval

na častno vojaško dolžnost — na obrambo domovine.

»Domovina — patria — hahaha!« so se potem glasno norčevali predrzni vojščaki iz njegovih govorov. »Domovine ni!«

»Domovina mi je polna skleda!« je rezel napetoličen Afričan brezbarvnih oči, ko je odhajal na stražo. »Kolikor ona meni, toliko jaz nji! Za prazno lupino mi še mar ni!«

»Braniti življenje je več ko braniti domovino!« mu je zamolklo, zarotniško pritrtil tovariš. »Braniti domovino se pravi umreti, živeti pa se pravi braniti sebe!... Večkrat mi gre tole po glavi, le poslušaj: Kelti so, Iliri so, Japodi in še ducat drugih pozabljenih rodov. Dobro, Kje je njihova domovina? — Ni je! Ni! Že zdavnaj se je razbila pod pljuskanjem rimskih valov. Strle so jo cesarske legije. Tisti, ki so jo branili, so poginili z njo vred. Njihove kosti bi lahko že trikrat sprhnele. Tisti pa, ki so branili sebe, so ostali in živé... dobro živé brez domovine. — Ali se ti ne zdi?«

»Mm,« je samo rekel Afričan.

Zanj je bilo premišljevanje prenaporno, dasi je slutil, da ima tovariš prav. Oni pa je nadaljeval:

»Domovina je prazen zvok, nič drugega. Isto kakor boben, ki nam dan na dan ropoče na uho; kakor rog, ki so se ga ušesa privadila, da ga ne slišijo več...«

Stražarja sta prišla do vzhodnih mestnih vrat in krenila dalje proti cestninarski zaporu, išoč suhih presledkov med mlakužami, svetlečimi se kakor srebrna jezercja. Mimo njiju je priskakal na nizkem črnem konjiču izvidnik in ju oškropil z rjavkasto brozgo snega in blata.

»Prekleti, kam se ti mudi!« je zaklel za njim Afričan.

»Glej, da se tudi tebi ne bo, zamorec!« je vrešče kriknil konjenik in se nagnil konju na vrat.

»Prekleti!« je ponovil kratkomiselni Afričan.

»Kaj, če se bližajo barbari?« se je ustavil tovariš in pogledal za konjenikom. »Mogoče greva na zadnjo stražo?«

»Mitra in Jupiter zahvaljena!« je zagr-
gral črnc.

»Potem se danes ta dan, ti povem, na-
stražim za lep čas... Naj le pridejo be-
gunci z debelimi mošnjami in številnimi
culami! Od mene pojdejo olajšani! Prefekt
naj se kar dere, saj ga ne bom slišal. Še
nocoj bom za tretjo goro. — Če živijo vsi
ti Iliri in Kelti in Japodi srečno daleč od
rimskih naselbin, si bom tudi jaz dobil
prostorček na njihovih tleh, ne da bi me
kdo hrulil...« je nadaljeval sam pri sebi.

Vtem sta prispela do mitnice in izmenjala
stražo.

»Gredo,« so jima povedali.

»Kdo? — Barbari?«

»Begunci!... Z vozovi!«

Na četverovprežnem voziču se je čez
savski most dremaje stresalo troje potni-
kov. Četrti, voznik, je zdaj pa zdaj z dol-
gim bičem posegel daleč naprej na prvi
par konj, potem pa se spet sesedel vase
in kratko zakinkal, dokler se ni ob pri-
hodnji preveliki kotanji predramil in vnovič
posegel z bičem po konjih.

Edini, ki je že vse jutro bedel na vozu,
je bil diakon Lorenzo. Navdajalo ga je ne-
izmerno veselje.

»Domov, domov!... V Rim!« si je ves
čas na tihem ponavljal kakor vrstico pri-
liubljenе popevke.

Nezavedno ga je spremljala ta misel ka-
kor enakomerna pesem kopit in drdranje
voza. V utrujeni dremavičnosti se mu je
vse zdelo tako naravno, tako lepo in pra-
vilno, kakor bi si le mogel misliti. Vse od
trenutka, ko so se v Celeji s škofom in
njegovo prtljago natovorili na voz in se
umaknili pred barbari.

»Dobri pastir pozna svoje ovce,« se je v
duhu domislil škofovih besed, »in jih ne
zapusti, kadar pridrve divji volkovi!«

Res, do zadnjega je vztrajal v Celeji božji
pastir, do zadnjega ni hotel zapustiti svojih
ovčic. A zbežale so ovčice, druga za dru-
go. Uradniki, obrtniki, sužnji, vojaki...
Naselbina se je izpraznila kakor prevot-
ljena posoda. Pri severnih vratih Celeje se
je rimsko prebivalstvo odcejalo, pri južnih
je pritekalo barbarsko ljudstvo Slovencev.
Hrup bojev se je odmikal in na vsem le-
pem so zabobneli udarci po vratih. V ško-
fijski dvorec so vdrli barbari.

Diakon Lorenzo se je ob spominu ne-
strpno presedel na vozu.

Planil je bil tedaj iz svoje cele na pre-
strašeni vik poslov in, hiteč proti škofovi
delovni sobi, ravno še utegnil priti v atrij,
da je videl, kako je škof, slok, miren in
dostojanstven kakor zmeraj, stopil v pred-
durje in dvignil roko s križem. Brez be-
sede... In glej, vika je potihnila, barbari
so obstali in se zlagoma umaknili. Še tisti
dan pa so začeli podirati škofijsko cerkev.

Potem je škof vso noč preklečal v svoji
celi in molil. Zjutraj je sklical v atrij posle
in daroval sveto daritev. Nato jim je spre-
govoril:

»Bratje v Kristusu! Bog je dovolil bar-
barom, da so zmagali in pregnali rimsko
posadko. Znal sem si to razložiti. — Zdej
pa je v svoji nerazumljivosti dovolil, da so
barbari podrli njegovo hišo, in ni sprejel
moje krvi v spravo za naše grehe, ko sem
se jim postavil po robu... Tu klone moj
razum... Vso noč sem prosil za razsvet-
ljenje in šele zdaj, ko vas vidim, mi je
prišlo pomirjenje. — Pojdem za svojimi
ovcami proti zahodu, v stisko, v pregnan-
stvo, v lakoto... Pojdem! Jasno vidim
svojo pot. Bog mi je odprl oči. Noče moje
smrti v svojo slavo. Hoče mojega dela za
blagor neumrljivih duš! — Zahvaljen bodi
za to!«

Vse dopoldne so se pripravljali za na
pot, drugo jutro pa se je njihovi skupini
pridružila še precejšnja gruča drugih be-
guncev. Vse je brezglavo hitelo protj za-
hodu, z vozmi, peš, na konjih... Tudi
škofove ljudi je zajel zbegani val in jih
vlekel s seboj. Pred mrakom so po blatni
cesti priropotali do hribov. Tam nekje bi
morala biti poštna postaja Ad medias.
Iskali so jo, a zajela jih je noč, preden so
jo našli. S temo vred jih je obdala ozka
soteska. Konji so se v rahlem drncu spu-
stili po cesti. Voz je odletaval in se stresal,
da je bolelo.

Začela se je divjina, ki je budila strah.
Zgodnja spomladanska noč je bila spričo
kopnečega snega in hudournikov, drvečih
z gora v deber, živa in glasna. Ne bi slišal
niti divje živali, če bi zatulila ob poti.
Konja sta strigla z ušesi in se v napetem
drncu gnala dalje. Čim globlje v tesen so
šli, bolj jih je zalivala voda, ki je bila
udarila čez breg obpotnega jarka in ga

zasula s peskom in ilovico. Spodnašalo je noge. Cesta ni bila več vidna. Z jarkom vred je bila en sam vodotoč. Nič ni pomagala trepetajoča in pozibavajoča svetilka, ki se je poganjala ob ojesu. Drveči potoki so bili nanесли mulja in gline, da ni bilo mogoče presoditi, kje je pot, kje struga. Voz se je nekajkrat nevarno nagnil. Kolesi sta se vdrla v mehko blato in napoljavino. Konja sta tipala za svetlim trakom. Voz je počasi kolobaril v noč. Mahoma je vsem zmanjkalo trdnih tal pod nogami. Ropot je utihnil. Svetilka ob ojesu je ugasnila. Vse je zalila voda. Slišati je bilo stok, šum in sopihanje.

Drug za drugim so lezli na trdna tla in reševali pratež. Od dolgih oblek je curljala voda. Bile so težke in mrzle. Udje so boleli. Voznik je preklinjal konje in temo in barbare, ki so jih pognali na vratolomno pot. Diakon je srečno otipal drevo in se ob njem povzpел na suho.

»Škof tone!« je tedaj kriknil vratar, malo v stran od njega.

Popustil je svežnje in se pognal v vodo. Zabrodil je za glasom, se mahoma potopil do vratu, pa spet začutil tla pod nogami in hkrati otipal blago, ki se mu je ovilo okrog nog. Vlekel je škofa proti svojemu zatočišču pod drevesom, ga srečno dosegel, a utopljenec mu je brez življenja obležal na tleh. Ni bilo čutiti srca v prsih, ne sapice na ustih.

»Gospod, usmili se njegove duše!« je molil diakon nad ohlajajočim se telesom. »Ni bil najemnik, kakor si je očital. Bil je zvest pastir, zvest do smrti...«

Voznik in vratar sta dvignila voz in odpregla konja. Potem so lovili prtljago, ki jim jo je sproti odnašala voda. Do jutra so brodili po strugi. Ob svitu sta vratar in voznik naložila škofovo truplo na voz, stopila vsak ob eno stran konj ter začela previdno in počasi lesti v breg. Diakon je šel za vozom in pokrival škofu togo nogo, ki je venomer silila izpod ponjave.

Poštno postajo Ad medias so bili v temi zgrešili. Pozno popoldne so lačni in premraženi prispeli v Atrans. Voznik je napojil in nakrmil konje. Diakon in vratar sta našla škofu miren prostorček za večni počitek.

Ko sta zagrinjala gomilo, se je Lorenzo utrnila hladna solza. Ni si je utegnili obrisati.

»PASTOR BONUS!« je diakon Lorenzo z utrujeno, premrlo roko vrezal v lesen križ na grobu.

Atranska posadka — četrt stotnije — je bila vznemirjena. Njen načelnik Flavij je bil kristjan. Krstil ga je bil sam celejski škof, ko je bil še v celejski posadki.

»Kako da je zbežal tudi škof?« je razburjeno spraševal diakona. »Kaj ni bil namestnik papeža in cesarja v Celeji? — Kaj tam ni več rimskega imperija?...«

Začudeno je ogledoval zamazane in blatne popotnike, ko so s slastjo uživali boren prigrizek, potem pa tiho in nanagloma, kakor so bili prišli, odrinili dalje.

Zdaj je šlo urno navzdol. Pokrajina je vrtoglavo bežala dremotnim beguncem mimo oči. Ko so prispeli v dolino, so pri rimski posadki Ad publicanos dobili prenočišča v poštnem domu. Diakon je zaspal kakor ubit. Zbudili so ga pozno dopoldne. Vse je bilo že pripravljeno za odhod. Voznik je čakal na vozu in nemudoma pognal.

»Barbari so za nami,« je prestrašeno zašepetal nekdanji škofijski vratar, ko je videl diakonove osuple poglede.

Ob sunkih voza ga je sprva vse bolelo, potem pa je zaspal in se prebudil šele, ko so zavili k poštni postaji Ad quartodimum sredi ravnine, zarasle s smrekovim gozdom.

»Tam je Emona!« je voznik z bičem pokazal čez goščavo proti nizkemu griču v jasni daljavi. »Stražni stolp razločim. — Jutri bomo tam.«

Sklenili so pohiteti s krmljenjem in ta dan priti še do postaje Savus flumen ob mostu čez Savo, od onod pa drugi dan dopoldne doseči Emono, prodati ali zamenjati konje in voz ter pospešeno pohiteti dalje. Diakona je gnala nestrpnost, kakršne že dolgo ni več poznal. Zdelo se mu je, da je s škofovo smrtjo razvezan službe in da gre lahko domov. Misel, da bi moral stopiti na njegovo mesto, je odločno odbijal, ker se je je bal.

Še preden so vnovič zapregli, se je po poti od Atransa pripodil za njimi lahek dvovprežni voz. Šele ko se je ustavil vstric diakona, je ta spoznal na njem celejskega trgovčiča Simona.

»Ave, reverendissime,« je ta mežeč pozdravil. »Smola na poti. — Moje sožalje. — Škof bi bil zaslužil drugačno smrt.«

Diakona je govorjenje žalilo, zato je ve-
lel pognati. A trgovčič je zaklical za njim:

»Utrujena konja imate, prečastiti. Naje-
mimo druge...«

Voznik je proti diakonovi volji ustavil.
Res so zamenjali na postaji konje, jih vse
štiri zapregli v Judov voziček, zmetali
nanj borno prtljago in sprejeli še poštnega
sla, ki je bil ravno namenjen v Emono,
drugi potniki, diakonovi in Judovi posli,
pa so se preselili na poštarjev voz.

Že zdavnaj so bili zdrdrali čez savski
most in zavili po ravni cesti proti Emoni.
Potlej še majhen klanec, nekaj ovinkov in
tik pred njimi je čepel emonski hrib s straž-
nim stolpom na vrhu.

Ustavili so jih mitničarji. Nezaupno so
pogledovali voznika in poln voz blatnega
prateža, na katerem se je nemirno presedal
povaljan možak. Zaliti Afričan je že začel
riti po culicah, tedaj pa ga je zavrnil poštni
sel in velel pognati dalje.

Po tlakovani cesti so odpeketal v na-
selbino. Z leve in desne so jih izmed go-
lega drevja in grmičja pozdravljale prijazne
vile rustike emonskih močotcev. Ko so
prispeli do obzidja, jih je ustavila straža
in bila je še bolj nezaupljiva. Končno so
stražarji zanesljivo dognali, da na vozu ni
nič sumljivega, in zvedeli vse, kar jim je
narekovala službena dolžnost. Ko so pot-
niki pognali naprej skozi severna vrata v
Emono, se je poštni sel nagnil k diakonu
in Simonu:

»Ko bi mene ne bilo, bi vaju bili do kraja
izropali.«

»Mene bi bili lahko! Nimam nič...« se
je preveličano visoko zahihital Jud in po-
mežiknil proti diakonu. »Nisem begunec!«

Diakon je molčal in nekako ni mogel
razumeti slovih besed.

»Da bi stražarji ropali in kradli?«

A sel se ni dal ugnati:

»Dajta mi zaslužen nagrado za varstvo!«

Jud je segel v mošnjček in poiskal pi-
škav novčič.

»Po vrednosti obvarovanega,« je dejal in
spet pomežiknil proti diakonu.

Ta je segel v denarnico in dal libro.

»Premalo!« je hudobno dejal trgovec Si-
mon. »Ves mošnjček, in še bo premalo!«

Diakon si je pridržal libro, mošnjček pa
izročil slu.

»Kje je škofijski dvorec?« je vprašal
medtem.

Sel je pokazal nekaj korakov predse in
se zatopil v preštevanje denarja. Diakon
je velel ustaviti. Stopil je z vozička, vzel
z njega torbo, v kateri so bile svete po-
sode, se zahvalil za družbo in naročil voz-
niku, naj počaka poštnega voza in njegovih
poslov. Sam je naglo stopil pred škofijo
in udaril s tolkalcem. Ko je čakal na vra-
tarja, se je še enkrat ozrl za odhajajočim
vozom.

»Da bi ga ne srečal nikoli več!«

Debeli ostiarij ga je z malce nezaupno
kretljivo povabil v atrij.

»Kdo bi utegnil biti tujec, tako blaten in
umazan...«

»Diakon Lorenzo iz Celeje sem,« je po-
vedal gost in se tudi sam mimogrede ozrl
po svoji obleki. »Preden me popeljete pred
škofa Patricija, naj mi bo dovoljeno, da
se očedim.«

Ostiarij se je spoštljivo poklonil.

»Prečastiti Patricij je že teden dni v
grobu, častiti.«

»V grobu?«

»Da, mrtvoud.«

Diakon za hipec ni vedel, ali mu utru-
jeni možgani prav delujejo.

»Mrtev je vendar celejski vladika, ne
emonski,« je pomislil.

»Potem me boste povedli k njegovemu
tajniku Joanesu.«

»Prečastiti Joanes ni več škofov tajnik,
marveč je naš cerkveni knez, kakor je
blagovolil odločiti rimski papež Pelagij
Drugi že med Patricijevo boleznijo.«

»In o tem ni segel glas niti do Celeje?«
je začudeno pomislil diakon. »Kaj je od
Emone do Celeje tako neznansko daleč?«

Ko mu je ostiarij privedel služabnika, da
bi ga očistil, je vljudno vprašal po celej-
skem škofu.

»Zakaj ta ni prišel z vami?«

V svoji zamaščeni pameti je vedel, da
je episkopus prvi, za njim so šele drugi
duhovni, kakor je v hiši prvi ostiarij, daleč
za njim pa drugi hišni.

»Na poti je utonil.«

»In zdaj ste vi, reverendissime, celejski
episkopus?« je spoštljivo vprašal debeli
vrtar, a diakon mu že ni utegnil odgo-
voriti, zakaj ta hip je prihitel sam emon-
ski škof Joanes.

»Ave, ave,« je dejal. »Diakon Lorenzo iz Celeje, kajne?« ga je ljubeče objel. »Spominjam se, spominjam.«

Nič ni opazil njegove zanemarjenosti, blata in zadrege, da je ostiarij, ki je oprezoval od vrat, nabral usta v začuden dulec.

Škof Joanes je bil mož pri petdesetih letih, a tako poln življenja in krvi, da je bil kljub sivim lasem in čokati postavi v obraz podoben mladeniču pri sedemindvajsetih. Odvedel je gosta s seboj ter prekipel od ljubeznivosti in gostoljubnosti. Diakon je molčal. Tedaj je škof mahoma opazil, da sam govori. Takoj je pohitel k vratarju ter naročil tople vode in obleke za gosta. Vratar je samo pokimal, češ:

»Še zmeraj ne veste, kdo skrbi za to. Vratar je vendar glava hiše! — Vse je pripravljeno, prevzvišeni,« je rekel na glas.

Zaklical je v notranjost. Pritekla sta dva služabnika in odvedla gosta v kopalnico. Tu se je ta dodobra zbistril in umil. Ko je prišel preoblečen iz nje, ga je že čakal poživljajoč obed. Joanes se je med obedom premagoval, da ni šilil v gosta. Šele po posladku so se sprožile besede in mahoma sta bila sredi živega pogovora.

»Morijo ne, požigajo tudi ne?« je škof začudeno spraševal gosta. »A cerkve podirajo! — Pogani so? Ne priznavajo Boga? — Koga? — Peruna, pravite? — Barbari... Pogani... — Menda časte tudi gore in reke, vetrove in drevje?«

»Tega nisem videl.«

»In ste jim poskusili oznanjati božjo besedo? ... Seveda, z jezikom je križ! Človek bi moral znati jezike kakor apostoli. — Kajne, kako je v sveti knjigi vse to preprosto, v življenju pa tako hudo...«

»Govoril sem z njihovim duhovnikom. Očital mi je poganstvo, krščanskemu duhovniku poganstvo!« se je ob neljubem spominu razburil Lorenzo.

»Seveda, vsak gleda s svojega stališča. — Razumem, razumem. Človek je sebično bitje. Vsak hoče biti bog svojega sveta. Izvirni greh, dragi moj... 'Kakor bogovi boste!' šepče peklenska kača slednjemu izmed nas. Tudi med kristjani... Namesto vdane vere seje strup dvomov v srca. In iz dvomov kaže krive poti. — Ali je Kristus poudarjal razum? — Ne, poveličeval je srce. 'Blagor ubogim v duhu, zakaj njih je nebeško kraljestvo!' Kdor bi rad s pametjo

prišel vsemu do dna, je izgubljen. Samo ljubezen prestavlja gore! Ljubezen pridobiva za Kristusa, za njegovo kraljestvo od zahoda do zahoda, od severa do juga, v katerem bodo združeni vsi narodi zemlje! — Kamor koli bo kdaj stopila človeška noga, povsod bo zavihral rimski prapor, ne z znamenjem orla, marveč z znamenjem križa, prapor večnega rimskega kraljestva!«

»Tudi celejski škof je tako sodil,« je rekel diakon, da je kaj rekel, ker je videl, da Joanes čaka na njegovo mnenje.

»Pa?«

»Pa je spoznal, da se je motil. — Bog ni sprejel njegove žrtve.«

»Ne, ne,« je pohitel Joanes. »Celejskega škofa sem mogoče bolje poznal kakor vi. Pridobival je pogane za Kristusa in hkrati za imperij. Razmahnil je hotel rimsko oblast daleč na vzhod in podati roko vzhodnorimskim škofom, ki pod carigrasko oblastjo širijo krščanstvo od vzhoda proti zahodu. Všeč mu je bila miselnost bizantinskih imperatorjev, ki hočejo imeti tudi krščanstvo in njegove vladarje pod seboj. 'Eden bodi vladar!' je bilo njegovo geslo. A pogledjte, kaj je rodila ta miselnost! — Ali ste že kdaj premišljevali, kam smo zabredli?«

Spet se je s čakajočimi očmi uprl v gosta.

»Premalo časa sem bil v teh krajih,« je ta počasi odgovoril.

»Ne gre za te kraje, brat v Kristusu. Saj je povsod enako... Ali niste še opazili nesloge in razdvojenosti, ki je med nami, ko bi morali biti eno v Kristusu Jezusu? To je tisto, kar sem vam prej dejal: Ne razum, temveč srce! Satan nalašč išče razpoke v nauku in ti modrijani se mu dajo zapeljati. Popraviti hočejo Kristusov nauk! Sejejo seme razdora med male ljudi. — Pogledjte Arija, častiti! Cela ljudstva so sprejela njegov nauk in zavrгла Kristusovega... Kdo izmed Langobardov danes še pomisli na to, da je v krivi veri? — Nihče! Nič ne čutijo groze svojega krivoverstva. Živijo in so srečni kakor jaz.«

»To je tudi mene že presenetilo,« je pritaknil diakon. »Zakaj Bog ne pokaže poganom in krivovercem njihove zmote? Zakaj jim dovoljuje lepo in zadovoljno življenje? Zakaj jim naklanja celo zmago, nas pa, svoje služabnike, peha v nesrečo in smrt?«

Z bridkostjo je pomislil na celejskega škofa in na njegovo usodo.

»Da, to so vprašanja mislečega človeka, dragi brat. Tudi jaz nisem brez njih. — Bliža se prekletstvo z vzhoda... Kaj bo res konec sveta, kakor ga napoveduje naš poglavar Pelagij Drugi? — Če je vse to res, kar pravite o barbarih, se nam samim bliža neizrečena lakota, katere nas more obvarovati edinole Bog. Bliža pa se tudi duševna lakota, ki je niso krivi vzhodni barbari, marveč vzhodni modrijani, bizantinski cerkveni poglavarji. — Poglejte, vso Istro so zbegali...«

Joanes se je razvnel in ni opazil gostove utrujenosti. Šele tedaj, ko se je diakon neljubo zdrzil, kakor bi se prebudil iz dre mavice, se je zavedel svoje nadležnosti.

»Trudni ste, kajne? — Oprostite, preveč vesel sem razumnega sobesednika. Blagovolite si odpočiti.«

»Ne, ne utegnem počivati, prevzvišeni,« se je diakon otresel zaspanosti. »Poskrbeti moram za svoje posle in prtljago. Jutri navsezgodaj moram dalje.«

»Kam?« je planil Joanes.

»V Rim... Domov!« je diakon nagonsko odgovoril s svojim pripevom.

»Bežite torej pred barbari? — Saj res. Pozabil sem. Begunec ste, ne samo gost. Da, da... Ne bom pošiljal zbirc v Rim Pelagiju Drugemu. Porabil jih bom doma za svoje potrebe.«

Lorenzo je pri vratarju še povprašal, ali so prišli njegovi posli. Ko je izvedel, da je zanje poskrbljeno, je nekako brez misli in zavesti odtaval za služabnikom v spalnico.

Begunski trop iz Grosulfovega se je kljub slabi poti še isti dan pripodil v Emono. Kakor požar se je raznesla novica o bližajočih se barbarih. Prefekt Maksim je ostrmel ob tem. Pričakoval je bil selečega se ljudstva preko Atransa in Celeje, od koder je bilo prišlo že toliko beguncev, od juga pa jih ni čakal, saj so bili to domala prvi pribežniki po spomladanski odjugi, ki je odprla pota.

»Kje so rimski vojščaki? — Kje so naše panonske legije?« je hlastno vprašal sla.

»Pravijo, da se je vse porazgubilo po hribih in čaka, da se barbari odvalijo dalje.«

Prefekt Maksim je odšel na posvet tudi v škofijo. Dobil je vse hudo vznemirjene. Služinčad je preplašeno izginila iz prědrja, ko

je vstopil. Episkopus Joanes je bil z diakonom Lorenzom v svoji delovni sobi.

»Prišel sem zaradi barbarov,« je spregovoril prefekt. »Še danes bom poslal nujnega sla v Istro in v Raveno po pomoč. Sami ne moremo vzdržati navala. Razdrobljeni smo na sto posadk, namesto da bi se bili zbrali v eno samo vojsko in počakali sovraga. Posadke iz kastelov in kastrov so se razbegnile, namesto da bi bile vsaj poskusile zadržati barbarsko prodiranje. — Naj tudi matica v Istri in v Raveni kaj žrtvuje za svoje izpostavljene postojanke, ali ne, prečastiti?« Ker je videl, da škof ne odgovori, je nadaljeval: »Sicer pa bom naročil svojemu bratu Luciju, naj skliče posvet v komi ciji.«

Brez slovesa je odšel.

Ponoči so prispeli sli iz krajev ob rimskem utrjenem pasu od Navporta proti jugu.

»Barbari z veliko močjo pritiskajo proti zahodu. Posadke so premajhne, da bi jih zadržale.«

»Torej je Emona že odrezana od zaledja?« je vprašal Lucij, poveljnik meščanske vojske.

»Rimska cesta pri Navportu je še prosta,« je poročal sel.

Drugo jutro se je privlekel izčrpan glasnik tudi od Atransa. Bil je petkrat ranjen v boju z barbari, ko se je skušal pretolči v Emono.

»Kje so že barbari?« je vprašal Maksim.

»Atranske posadke ni več... Videl sem jo, kako je padala pod barbarskimi sekirami... Načelnik Flavij je izkrmavel na poti in izročil poveljstvo meni — nad menoj samim, zakaj jaz sem zadnji v posadki...«

Sel se je klavrno nasmehnil z obrazom, zabuhlim od višnjevkastih oteklin. V krvavordečem zalitem očesu mu je zableščala solza.

Prefekt Maksim je sklical na ožji posvet emonske veljake. Prišli so: episkopus Joanes, Maksimov brat Lucij, dalje načelnik redarjev, poveljnik gasilcev, vodja mitničarjev in zastopnik mestnega sveta Lavrencij, lastnik emonske opekarne. S hlastnimi koraki so prispeli, se brez nepotrebnih ceremonij pozdravili in takoj načeli neuradni pogovor v dveh, treh gručah.

»Čas pritiska,« je potem spregovoril prefekt Maksim in jim pokazal, naj sedejo. »Barbari so tu. Presenetili so nas in nas

opasali že od treh strani. Samo pri Karniju in Navportu so ceste še proste...«

»Dovoli, praefecte,« mu je segel v besedo brat Lucij. »Čemu govoriš o prostih cestah! — Ne sej poplahal!«

»Ne govorim o prostih cestah za beg, govorim marveč o prostih cestah za prihod pomoči iz matičnih zemelj v Istri in Raveni, brat Lucij,« je mirno odvrnil Maksim. »Poklical sem bil Gularjevo legijo iz Istre in tudi v Raveno...«

»Ne more biti govora o presenečenju,« se je tedaj mahoma domislil počasni vođa mitničarjev. »Že vso zimo so prihajale novice o barbarih. Begunci so dan na dan prinašali trdna poročila, zato...«

»Tako je,« mu je brž pritrdil opekarnar Lavrencij.

Obližnil si je suhe ustnice, kakor bi hotel še nekaj reči, a se je spotoma premislil in spet zlezal v dve gube.

»Spoštovani, v takem ni mogoče delo, saj sami sprevidite,« je užaljeno dejal prefekt Maksim.

Proseče se je ozrl proti episkopu Joanesu. Ta se je zganil in pokimal.

»Človeku ne dovolijo besede,« je potožil Maksim.

»Položaj je neroden in nevaren,« je tedaj opravičujoče dejal episkopus. »Razburjenje in skrb sta razumljiva. V naših rokah je usoda Emone in njenih prebivalcev. Naši sklepi morajo biti trezni in mirni. Izkazati se moramo vredni zaupanja, ki ga stavi v nas ves rimski imperij, vsa domovina... Če bomo napak ali slabo ravnali, če ne bomo možati in premišljeni, bodo že jutri imeli prav take posvete v Akvileji, v Raveni, v Rimu... Dolga je bila doba miru. Zemlje so samevale prazne. Zdaj pa se vali val uničenja od vzhoda. — Ob naših prsih se bo ustavil, se mora ustaviti... Znali smo uživati mir, znali bomo tudi sprejeti boj!«

Prefekt Maksim je hvaležno pogledal škofa. Dobro mu je dela njegova zgovernost. Čutil je, da se je ogenj prijel tudi drugih posvetovalcev.

»Da, trezno moramo vse premisliti,« je povzel škofovo misel. »Računati moramo zlasti nase. Tudi drugod so vojske... Ravena se trese pred Langobardi. Franki nabirajo sile za boj. Bavarci se jih boje, zato sklepajo prijateljstvo z Langobardi. — Samo istrski cesarski namestnik Gular je

prost. Samo ta bi nam mogel priti na pomoč v tej stiski.«

Ogenjček, ki je ob škofovih besedah zabrel, je spet ugasnil. Posvet se ni nikamor premaknil. Edini uspeh je bil, da je dobil Lucij dovoljenje, da sme oborožiti meščane in jih vključiti v urejene oddelke. Ko pa je opekarnar Lavrencij predlagal v imenu trgovcev in obrtnikov, da bi morali premično imetje spraviti globlje v Italijo, sta se uprla načelnik gasilcev in poveljnik mitničarjev. Pridružil se jima je tudi Lucij.

»Ne branimo samo mesto in zemljo, branimo tudi premičnine,« je dejal. »V tem je ravno smisel meščanske obrambe. — Če premožnejši odidejo s svojimi dragotinami od tod, izgubi obramba resnost. Čemu naj bi se bojevali sužnji in posli za prazne zidove in za zemljišča, ki jih ne more nihče odnesti? — Naj ostanejo revni in bogati, svobodni in nesvobodni, meščani in vojaki z vsem imetjem in orožjem na braniku Emonel!«

»In če barbari pridro?« je počasi vprašal širokolični opekarnar. »Nemaniči in vojaki boste pobrali šila in kopita, nas rajši še oplenili, kakor branili, in jo potegnili na varno. Kdo bo imel škodo? — Samo mi, podjetniki, plačevalci davkov, kri imperija... S čim bo potem domovina plačevala vas in najemnike? Kdo bo skrbel za vašo blaginjo? — Naši sužnji bodo popadali, naše imetje bo razneseno. Čemu nam bodo prazni zidovi in neobdelana zemljišča?«

Prepir je prehajal v osebno ostrino. Prefekt se je v stiski oziral po svetovalcih. Tedaj je prihitel v sobo njegov pribočnik, stotnik Avgust, vitek vojščak z ogljeno-črno bradico.

»Upirajo se,« je šepnil prefektu, a tako glasno, da so ga vsi slišali.

»Kdo se upira?« je naglo vprašal Lucij, ihtiv še zaradi spora z Lavrencijem. »Vojščaki?«

»Legionarji.«

»Trebaj jih je prepričati, prisiliti k redu,« je zinil poveljnik redarjev. »Velel bom svojim ljudem...«

»Vaši ljudje so šli z njimi,« je dejal stotnik. »Vodita jih Afričan Marin in še neki drug prostak. Zasesti kanejo zahodna in severna vrata...«

»To je upor!« je kriknil opekarnar Lavrencij. »Zdaj vidite, kako je. — Na jugu in

vzhodu barbari, na zahodu in severu roparske tolpe domačinov. Kod naj se umakne mo s svojim imetjem, da ne bo plen tatov, temveč da ostane še dalje imetje močnega imperija?»

»Upor bomo zatrli z močno roko,« je poskusil pomiriti prefekt Maksim.

Toda opekarnar je vstal in se s širokim telesom pririnil prav do stotnika Avgusta.

»Dajte mi oddelek zanesljivih vojakov, da odpeljem vsaj mestno blagajno na varno!« je zaukazal Lavrencij.

»Civis romanus!« je kriknil stotnik Avgust. »Ne zaslužite tega imena! Delate med meščani isto, kar Afričan Marin med vojak!«

Opekarnar je segel po sapo, potem pa se brez besede obrnil in izginil. Episkopus Joanes je v zadregi vstal, da bi rešil položaj.

»Priatelji, zdaj ni čas za osebne žalitve...«

»Vodja redarjev, pazite nanj!« mu je segel v besedo stotnik Avgust.

Stopil je k poveljniku redarjev in ga izvlekel izza mize.

»Tak stopite no brž za njim in ga pridržite v mestu! Naj ne širi preplaha!«

Vrhovni redar se je nerodno izmotal iz posvetovalnice in brezglavo odtaval čez trg proti redarski postaji. Šel je potepeno, kakor bi ga bilo sram vsega skupaj, zakaj na uho so mu bili razburjeni klici vojakov, ki so hrumeli v enem koncu prostornega trga. Tedaj mu je mahoma pritekel nasproti neznan kljukonos možanec in ga povlekel za oblačilo.

»Vas so mi pokazali, svetlost, da ste poveljnik redarjev,« je zabrbral možicelj. »Kakšen red pa imate v mestu? Tujec ni varen pred domačini. — Na poti iz Karnija v Emono so me pri severnih emonskih vratih okradli. Oropali in obrali so me kakor razbojniki. Vrnite mi moje imetje! Vrnite mi štirivprežni voz! Vrnite mi...«

»Kdo ste?« je načelnik redarjev krehljaje vprašal gostobesednega neznanca.

»Trgovec Simon iz Celeje, presvetli. Oropali so me vaši ljudje v vašem mestu... Vaša dolžnost je, da me zavarujete, da mi vrnete...«

»Pojdite k prefektu Maksimu!« je dejal vodja redarjev in pokazal proti hiši na drugem koncu trga.

Jud Simon je odhitel. Pri vratih v prefektov dom ga je nagovoril langobardski trgovec Arikij iz Grosulfovega.

»Tudi vi tukaj, Simon? — Bežite?... Celeja je barbarska, slišal sem.«

Simon se je le mimogrede obregnil ob sitnega izpraševalca in hitel dalje.

»Tudi vi k prefektu? Potem imava skupno pot,« je oni ostal vštric njega. »Tudi Emoni se obetajo slabi časi... Še sreča, da sem že sinoči spravil svoje imetje proti Navportu. — Slutil sem vse to.«

»Kaj?« je hipoma vprašal Simon in se ustavil.

Zdaj pa onega ni imelo, da bi govoril. Pognal se je po stopničkah v dom, a se premislil, stopil na prag in pomignil Judu za seboj, ko je videl, da je zaostal.

»Ali ne greste k prefektu?« ga je vprašal, ko je možiček pripihal k njemu. »Zdaj moramo biti složni. Ne gre samo zame in za vas... za vse nas gre, kj imamo kaj pod palcem. Opekarnarja Lavrencija so spodili...«

»Mene so okradli,« je brž pristavil Simon.

»Poskusil bom jaz. Mogoče bom kot tujec kaj več dosegel,« je dejal Arikij in stopil k vratarju, da bi si priboril pot pred prefekta.

»Ni mogoče,« je odkimaval vratar. »Prefekt ima važen posvet. Naročeno mi je, da ga ne smem motiti.«

»Važno sporočilo imava zanj, nalašč za posvet,« je vztrajal Arikij. »Zahtevam, da me prijaviš!«

»Ne smem,« je vratar širil in spet spuščal roke.

»Dobro. Posledice boš nosil ti, s teboj tvoj gospod in vse mesto. Počakal bom na druge zastopnike, ki so na poti k prefektu, a si bom zapomnil žalitev langobardske časti.«

Tisti trenutek so se odgrnile zavesne in za hipec je bilo videti v posvetovalnico. Jud Simon je ujel tri, štiri razburjeno krileče moške in prestregel nekaj nedoločljivih glasov. Človek pa, ki je bil odgrnil zaveso, je hlastno odšel mimo vratarja in obeh čakaajočih ter zamrmral:

»Vse je izgubljeno, vsega je konec...«

»Kaj je izgubljeno, reverendissime?« je skočil k njemu Arikij.

»O, vi ste?« se je ozrl oni. »Oprostite, nisem vas videl. Čudni časi, čudni — ljudje,«

je dodal in šele tedaj pogledal Arikiju naravnost v oči.

»Ne spustijo me pred prefekta,« se je pritožil Arikij.

»Res ne smem, prečastiti,« je zastokal vratar.

»Tam notri se zdaj odloča usoda nas vseh,« je tiho dejal škof. »A reči moram, da nisem vzdržal tamkaj... Žalost, kakšna žalost...«

Spet se je odgrnila zavesa. Mahoma so stopili v vežo iz posvetovalnice trije moški.

»Stotniku Avgustu kratko in malo ne verjamem,« je dejal vodja mitničarjev.

»Prefekt je pa štor, ne vojak!« je skoraj obenem piskajoče spregovoril poveljnik gasilcev.

»Moj brat je!« je skozi zobe siknil Lucij in pograbil onega za obleko.

Episkopus Joanes je stopil mednju in ju ločil.

»Nikarta...« je dejal, potem pa ni vedel več kaj reči.

Nemo so se spogledali in krčevito stisnjene roke so odnehale.

»Tako ne smemo narazen,« je tedaj stopil iz posvetovalnice sam prefekt. »Nič nismo sklenili, a že odhajate.«

S trga je vtem prišlo še nekaj ljudi v vežo. Nerazumevajoče so gledali prizor in poslušali hrup. Člani posveta so se malo ohladili in se ozrli po ljudeh, kakor da jih šele zdaj vidijo. Tako je prefektu uspelo, da je spravil razgretega vodjo gasilcev nazaj v posvetovalnico in za njim še poveljnika mitničarjev. Tedaj so ga dobili v roke zastopniki Emončanov, ki so se bili tačas nabrali. Prefekt se jim je vdal in jih vse povabil noter. Nazadnje sta se vrnila še škof Joanes in Maksimov brat Lucij.

Vnovič se je začel posvet. Prefekt je zdaj še bolj izginjal v splošnem šepetu in govorjenju. Vznemirjenosti zaradi barbarov se je pridružila razkačenost zaradi domačih upornikov.

»Zahtevamo brambe pred upornimi vojščaki!« je kriknil nekdo iz srede posvetovalcev.

»Prefekt naj pokliče vse na odgovor!« je pritrdil Arikij.

»Če ne, bomo mi poklicali prefekta!« je kriknil prejšnji glas.

Prefekt Maksim se je ozrl, kakor bi ga bila pičila kača.

»Saj to je pek Firmin!« je pomislil in brž odmaknil oči.

»Mirno kri, prijatelj!« je spregovoril episkopus Joanes. »Nič osebnih obračunavanja! — Barbari ante portas! — Sklenili smo postaviti se jim po robu. Prefekt je prevzel vodstvo obrambe. Izkažimo mu spoštovanje, ki mu gre, in s svojim zaupanjem ga podprimo v usodnem času! S čuječnim očesom in mirno roko mora biti naperjeno njegovo orožje navzven v blagor nas vseh.«

Posvet se je malo umiril. Prefektove oči, begajoče po navzočih, so se ustalile na pribočniku Avgustu. Ta je kakor na ukaz spregovoril:

»V trenutku, preden je prišla večina sedaj prisotnih, smo se prejšnji svetovalci razšli brez določenega sklepa. Usoda slavne Emone je bila zapečaten. Njeno ime bi bilo za zmeraj utonilo v pozabo... In prav bi bilo, zakaj čemu bi se ohranilo v spominu ime našega mesta, da bi služilo samo v posmeh in opomin, če ga ne moremo ohraniti vsemu imperiju za vzgled in spodbudo!«

»Stvarno, stvarno!« je tedaj zagodrnjal nekdo izmed navzočih.

»Govorim stvarno, cives romani,« je brez zadrege nadaljeval stotnik in izmed črne bradice so se mu zabliskali nevarno beli zobje. »Govorim, kakor se spodobi Rimljanu v usodni uri domovine, in upam, da govorim Rimljanom. — Sovražnik je pred vrati, sovražnik je za zidovi... Ne le vojaki, tudi meščani ste v nevarnosti. Vse, kar je svetega, je v nevarnosti. — Da obvarujemo svoje svetinje, moramo vsi od kraja!« je z govorniško kretnjo in poudarkom v glasu zategnil. »Stotnik Lucij je dobil nalog, naj oboroži in vključi v oddelek vse odrasle meščane, svobodne in nesvobodne, revne in bogate. Večina meščanov je razumela oklic, nekateri pa so kakor bedni Afričan pomendrali svojo čast in svoje svetinje...« Z ostrim očesom je preblisnil po zbranih. »Prav je, da ste prišli, da se pogovorimo o tem.«

Hotel je sestiti, a oglasili so se klici:

»Kdo je prefekt? Zakaj ne govori Maksim? — Hvala za takega poveljnika! — Ven z odvetnikom!«

»Rimljani,« je tedaj z mirnim glasom prevpil nezadovoljneže stotnik Avgust. »Ne

govorim zato, ker bi si hotel lastiti prefekturo, tudi ne zato, ker bi bilo prefektu Maksimu treba odvetnika. Govorim marveč zato, da mu olajšam bolečino, ko gleda svoje meščane, na katere je bil ponosen, za katere je bil pripravljen vsak trenutek preliti svojo kri, kako ga puščajo na cedilo in mu nočejo pomagati — pri sveti stvari, prosim — pomagajo pa z obema rokama razbojništvu Afričana Marina in njegovim tolpom. — Naš prefekt je vojak, vajen boja s poštenim nasprotnikom iz lica v lice — njegove rane so dokaz za to — rešite ga torej zahrbtnih sovražnikov, Rimljani!»

»Naj mi bo dovoljeno, da spregovori v tem zboru tudi človek, ki sicer ni Rimljan, a čuti z Rimljani in jim želi dobro,« je tedaj rekel trgovec Arikij iz Grosulfovega in si pogladil bradavico pod brado. »Poslušaj! smo mladostno navdušenost in zgovorno ognjevitost, prisluhni pa moramo tudi izkušnosti in pameti!« (»Tako je!« je rekel nekdo izmed navzočnih.) »Nisem Emončan, pravim, in ne Rimljan, sem pa prav tako kakor stotnik Avgust sovražnik barbarov in nasprotnik nereda in samovolje, razen tega pa tudi sovražnik zatiranja. — S kakšno pravico bi smel stotnik Avgust ukazovati meni ter mojemu živemu in mrtvemu imetju? Svoboden sem, Langobard sem. Razumen sem. Kako naj torej svojo svobodo in pamet podrejam njegovim poveljem, ne da bi uvidel za to pameten razlog?«

»Kaj bi prav za prav radi?« je tedaj vprašal prefekt Maksim.

»Rad bi svobodo v ravnanju zase in za svoje,« je kratko odvrnil Arikij. »Zakaj bi se ne smel umakniti pred barbari? Kdo mi more ukazovati, naj vse, kar sem si v dolgih letih težavnega dela pridobil, z ne-spametno kretnojo zapravim? — Barbari so blizu. Zadnji čas je, da umaknemo vrednosti pred njimi, vi pa jim še pomagajte! — Tega ne govorim le v svojem imenu, govorim tudi v imenu emonskih posestnikov in obrtnikov, zakaj njihovega predstavnika, Rimljana, ste malo prej spodili od tod!«

»Sramota!« je zagodel Firmin.

»O meščanski brambi je bilo že rečeno in ne bo spremenjeno,« je z vojaško trdoto pribil prefekt.

»Kaj bomo opravili zoper dva sovražnika?« je ob Firminu vstal mesar Kasij, rejen možak s prevezo čez levo oko. Pred nekaj leti ga je bila v mesnici pobodla krava. »Poglejte me, na pol sem slep, roka se mi že trese od starosti. — Ali ni bolje, da se umaknem?«

»Čemu bi umirali za druge?« je rekel načelnik mitničarjev. »Cestninar je bil od nekdanj največji revež, najbolj zaničevan, a kadar velja umreti, je zmeraj prvi na vrsti. — Naj umirajo tisti, ki imajo za kaj! Odklanjam pokorščino v svojem imenu in v imenu svojih podrejenih!«

»To je očiten upor!« je kriknil stotnik Avgust. »Državljani, primite ga!«

»Z menoj so moji mitničarji,« je počasi, brez strahu rekel vodja mitničarjev. »Poznajo me. Vedo, da sem z njimi. — Če me boste prijeli, boste imeli opraviti z njimi.«

»Saj to je prekletstvo!« je zastokal stotnik Avgust.

»Prekletstvo je bilo in bo, dragi stotnik,« je narejeno ljubeznivo, z zoprnim porogom spregovoril poveljnik gasilcev. »Kje je rečeno, da bi moral biti jaz, vodja gasilcev, revež, Lavrencij, lastnik opekarne, pa bogatin? Ali bi ne moglo biti tudi narobe?« (»Pustite osebnosti!« je zaprosil nekdo.) »To niso osebnosti! To je prekletstvo! ... Okraden sem bil že v plenicah. In kdo me je okradel? Tale Lavrencij, ki je spravil mojega očeta na boben, za smešno ceno iztržil naše imetje in me pognal v vojaško službo. Ta ropar, tat...«

»Lavrencij je plemenit Rimljan, ne tat,« je ugovarjal mesar Kasij.

»Kdor ima, je tat!« je hripavo zavpil poveljnik gasilcev. »Mislite, da ne vem, koliko more človek zaslužiti, pošteno zaslužiti na dan, koliko na mesec, koliko na leto? Kaj se ne dá izračunati, koliko more in mora človek pridobiti pošteno brez greha v tridesetih letih napornega dela? — Kar pridobi manj, je krivica, kar pa več, je tatvina, je rop! Kolikor liber več, toliko zločinov! — Za to ni treba nobenega duhovnika, ki bi klical prekletstvo nad hudo delce. Za vse te se bliža sodni dan in naj nihče ne misli, da bodo spet našli neumne ljudi, ki jih bodo branili pred neogibnim koncem!«

»To je norost!« je zapiskal Jud Simon.

»Sužnji mislijo, da se jim bliža rešitev.« je dejal stotnik Avgust. »A se bridko motijo. Prav tako reveži. — Kdo še ni sužnjem obljubljal svobode in revežem bogastva? In kdo jim je v resnici to dvoje že dal?«

»Misliš, da tega reveži in sužnji ne vemo?« je vprašal načelnik cestinarjev. »Zato si rajši sami jemljemo oboje!«

»A bodo spet reveži in sužnji,« je pohitel stotnik Avgust. »Tudi pod barbari. Če ne vi, ki ste zdaj, pa drugi. — Vse nas čaka isto: smrt ali suženjstvo!«

»V podobi naj povem,« je tedaj zavpil Jud Simon. »V Celeji sem to videl. Tam sem doživel barbarski prihod.« Počakal je, da so se ob teh besedah zvedavo obrnili k njemu. »To je podoba, pravim, prilika. — Iz staje je ušel merjasec. Prosto se je zapodil po ulicah. Počel je, česar dotlej ni ne mogel ne smel. Davil je perjad in gospodaril po ulicah. Kdo ga je osvobodil? — Barbari. Če bi ne bilo njih, bi bil ostal zaprt v svojem kotcu. A barbari so ga tudi vnovič zaprli in zaklali!« Jud Simon je penasto zvišal glas. »Zgodilo se mu je, kakor je zaslužil. Kdor je suženj, naj ostane in bo tudi ostal suženj!«

»Živiš se od krivice, odiranje je tvoja obrt, a zdaj se boš moral preučiti, če boš hotel živeti!« mu je zaklical vodja gasilcev.

»Mir, mir!« je s trepetajočim glasom dejal prefekt. »Tudi vi, pravičniki, ne boste ušli smrti. Slišali ste, barbari vse od kraja morijo.«

»Fama crescit!« se je zakrohotal poveljnik mitničarjev.

»Ne, to ni govoral!« se je oglasil Arikij. »Naj pove človek, ki je pribežal iz Celeje. Videl je barbare.«

Vsi so se vnovič ozrli po Judu. Ta je vstal, a je bil tako neznamenit, da mu je glava komaj segla čez druge, ki so sedeli.

»Res, videl sem barbare, kakor sem rekel; govoril sem z njimi, da,« je spregovoril Simon. »A povem vam, da so bolj pošteni od nekaterih Rimljanov. Bolje ločijo pravico od krivice kakor nekateri med vami. Niso me oropali, pustili so mi trgovati... Vi pa ste mi pobrali vse do zadnjega, kar sem prinesel s svoje trgovske poti v Karnij. — Zahtevam odškodnino!«

Usedel se je, še preden je izzvenela zadnja beseda. Sredi te družbe se ni po-

čutil dobro. Nezaupljivo je pogledoval po vodiu mitničarjev in poveljniku gasilcev.

»Vidite, razne so koristi in razni nameni.« je spet spregovoril Arikij, »zato ni mogoče izdajati tako ozkih povelj. Vsak naj ravna po svojem presodku! — Kdor ima nalogo, braniti domovino in lastnino, naj jo brani, ker je to njegova svobodna služba, za katero se je prosto odločil! Kdor pa ima nalogo, skrbeti za blaginjo prebivalstva s trgovino in obrtjo, naj v miru skrbi za zanjo! — To je moja misel in — mogoče ne samo moja?« se je prekanjeno obrnil proti navzočnim.

»Prav ima!« so se oglasili meščani.

»Langobardi in Rimljani se ne moremo, pravijo,« je nadaljeval Arikij. »Če naj sodim po sporih med Raveno in Pavijo, je to res. Za dokaz, da Rimljani in Langobardi lahko žive v mirnem sožitju, pa vam kličem v spomin mir, ki vlada med dukatom mojega brata Gisulfa v Civitatu in bizantinskim cesarskim namestnikom v Istri. A kaj bi segal tako daleč! Dokaz imamo bliže. — Ali nisem vseh petnajst let, kar so se moji rojaki odselili v severno Italijo, v miru živel med vami in se radostil vaših uslug, kakor ste bili vi veseli mojega blaga?«

»Tako je!« je pritrdilo precèj manj glasov kakor prej.

Toda Arikij je tako dolgo srepel v samega prefekta, dokler ni tudi ta prikimal. Arikij pa je že nadaljeval:

»Sožitje med nami je bilo, pravim, a po čigavi zaslugi? — Ne po zaslugi vojaške nestrpnosti, marveč zaradi skrbeče ljubezni, s kakršno se je zavzemal za medsebojne težave tukajšnji škofijski dvorec, posebno še, odkar je v njem bodisi kot tajnik, bodisi kot episkopus naš reverendissimus. — Zato predlagam, da tudi v tem ostrem sporu med nami prevzame razsodništvo on. Njemu zaupamo, ker vemo, da ne bo skrbel zase, temveč za tisto, kar bo v prid vseh.«

Samo dva, trije glasovi so pritrdili. Večina je brezbrizno obsedela, ne vedoč, kako se bo s tem preobrnila zadeva. Škof Joanes pa je brez obotavljanja vstal.

»Niste mi izrekli zaupanja za posredovanje, a kljub temu je moja krščanska naloga in dolžnost, da si pridobim vaše zaupanje in razsodim med vami. Tega ne terja le brezplodni prepir, še bolj terja to stiska, v katero je zašel severovzhodni del

imperija. — Kdo pa je imperij, vas vprašam? ... Imperij niso puste, neobdelane zemljine, ne vode in gore, ne utrdbe. imperij smo mi, imperij smo ljudje, ki ga branimo, ki živimo zanj, ki pa uživamo tudi dobroto, da nas on brani in hrani. — Ko daleč na vzhodu v Aziji pade v bitki s Perzi naš vojak, je ravno tako padel v boju za nas, kakor bi tu v Emoni padel za bizantinskega imperatorja. Imperij je nedeljiv in neminljiv. — Koliko širnih ozemelj, ki so bila nekoč pod varstvom rimskega orla, je pod tujim jarmom! A imperij zategadelj še ni preminil. Imperij živi in bo živel, čeprav so druga ljudstva zasedla nekdanje naše zemlje. — Prav je dejal malo prej Arikij. Mogoče je živeti v miru, v pravičnem sožitju, v priznanju sosedovih pravic in lastnih dolžnosti. A ponavljam: imperij niso prazne zemlje in strašče trdnjave, imperij so ljudje! — Panonske in noriške zemlje so prazne in neobdelane. Kaj koristijo imperiju? Naj jih poselijo novi rodovi, prihajajoči od vzhoda! — Kje je rečeno, da ne bodo hoteli našega vladarja in našega denarja? Kje je rečeno, da nam ne bodo hvaležni za našo omiko in lepše življenje? Kje je rečeno, končno, da jih ne pošilja Bog sam v našo bližino, da jih, nevernike in pogane, pridobimo za Kristusov evangelij in njegovo kraljestvo? — Ali so Kelti, Japodi, Iliri in vsi drugi rodovi, ki še zdaj bivajo po teh krajih, Rimljani? — Niso! A vendar brez ugovora priznavajo rimski imperij in mu zvesto služijo. — Ali so Grki, Balarci, Kartazani in Egipčani Rimljani? — Niso! A vendar bi brez njih ne bilo rimskega imperija! — Naj pridejo novi rodovi v prazne zemlje! ... Ko se bodo umirili, bomo prišli in jih ljubeče vključili v svoje kraljestvo.

»Pojdite jim torej naproti s pesmijo in darovi!« je strupeno zagodrnjal stotnik Lucij.

»Kaj, če se ne bodo zadovoljili s praznimi zemljami, temveč bodo hoteli dalje v srce imperija, v bogate dežele?« je ugovarjal pribočnik Avgust.

»Mogoče je tudi to volja božja,« je odvrnil škof. »V svoji preudarnosti ima nebo svoje načrte z nami. — Mogoče je videlo našo stisko, videlo stisko rimskega imperija, ki ječi pod sovražnim divjanjem lan-

gobardskih duk — oprostite mi besedo, spoštovani Arikij — in nam pošilja pomoč.«

»In vaš predlog?« je napeto vprašal prefekt.

»Moj predlog?« je vprašal Joanes začudeno, kakor bi ne verjel, ali misli oni zares. »Izogrimo se nepotrebno prelivanju krvi. — Sile imperija so predragocene, da bi jih trošili brez haska ... Drevo, ki omahne v vodo, ne zajezi veletoka. Še jezneje se zapeni reka in naredi še več škode. — Umaknimo se barbarom v kraje, kjer bo boj pridoven. Pojdimo proti zahodu, kjer so utrjeni limesi, ki so zaustavili že toliko sovražnih navalov. Tam se zažon selečih se rodov sam po sebi poleže. Kri ne bo tekla in mi bomo rešeni. Zato pa,« je čez hipec povzel, ker je čutil, da se pripravljajo ugovori, »storimo vse, da se med nami odpravi nesrečni razdor, odpravi pa tudi pregrešni upor!«

»To je izdajstvo nad imperijem!« je zavpil stotnik Lucij. »To je vaš prekleti nauk o ljubezni in odpusčanju!«

»Še malo prej je hotel sprejeti boj,« je pripomnil stotnik Avgust prefektu. »To je plašč po vetru!«

»Prav imate, stotnik, je z mirnim smehljajem spregovoril škof Joanes. »Zagovarjam red in svobodo. Sovražim krivico in nasilje. — Složni poveljniki in urejena vojska bi bili mogli ustavljati sovraga koder že koli, nesloga in nered pa sta oče in mati poraza ... To je vse, stotnik Avgust!«

Meščani so zmagali. Stotniku Luciju so sicer obljubili predpisano število sužnjev, da bi z njimi zavaroval državna podjetja, a sužnji so se v pretežni večini pridružili upornikom. Sam prefekt je moral z rednimi četami zatreti vstajo, pregnati nepokorneže izpred mestnih vrat in zavarovati odhod meščanom proti Navportu in naprej proti Istri.

Škof Joanes je prevzel vodstvo beguncev. Poslani so bili urni sli proti Karniju v vse rimske postojanke, naj krenejo na pot. Za Savo se je iz rimskega kastela ob sotočju treh rek vzhodno od Emone dvignila posadka do zadnjega moža. Iz Karnija je odšel del posadke naravnost čez hribe proti zahodu, trgovska meščanska naselbina pa se je v naglem pohodu s konji in vozovi

potegnila proti Emoni in se priključila reki beguncev.

Prefekt Maksim in stotnik Avgust sta poveljevala vojaškim edinicam, ki so šle za izvidnico pred begunci proti Navportu in so ostale za zaščitnico in pobočnici še pred vzhodnimi in južnimi emonskimi vrati, da bi zadržale prodirajočega barbara, če bi grozil meščanom prestreči beg.

Voz za vozom je drdral skozi zahodna vrata. Bogataški vozovi so bili zvrhoma obloženi z imetjem in družino, služinčad in sužnji pa so šli vstric vozil in za njimi, otovorjeni s culami in svežnji. Stotnik Avgust je slonel ob zidu onkraj vrat in v glavi se mu je vrtilo. Z vsakim vozom mu je presihala kri v telesu. Omedlevična bledica mu je mrzlo segala preko senc na čelo. Hladen znoj ga je polival.

»Ali vam je slabo?« ga je mimogrede vprašal prefekt, ko ni dobil odgovora na svoje prejšnje vprašanje.

»Kaj ste rekli?« je zavzdihnil Avgust in si z drhtečo roko potegnil čez čelo.

»Preveč ste delali danes... In preveč si ženete k srcu!«

Na krasnem četverovprežnem vozu se je pripeljal mimo opekarnar Lavrencij. Ko je zagledal oba poveljnika, je velel pognati konje, da so se divje vzpeli, ker niso mogli stopiti nikamor razen na pekove sužnje, ki so šli za Firminovim vozom. Ljudje so skočili narazen, konji so se pognali po izpraznjeni cesti dalje, dohiteli Firminov voz, zavohali na njem kruh, zagriznili v sveženj in, še preden je mogel voznik odvrniti nesrečo, pretrgali blago, da se je kruh razkotatil po tleh. Vajetni konj je obdržal nizek hlebček v gobcu, odsebnemu pa se je

Nekaj opomb: Priobčena slika je odlomek iz daljšega romana, ki opisuje prihod Slovencev v naše kraje, njihovo naselitev in prve državne tvorbe v Karantaniji in pod Samovim okriljem. Popisani dogodki so po večini zapisani zvesto po zgodovini, godili so se nekako okrog leta 583, ko so večje skupine Slovencev prihajale po vseh rimskih cestah za Savo in za Dravo navzgor iz svoje prejšnječasne domovine po današnji madžarski ravnini, Vojvodini in še dalje proti vzhodu. Kraji, v katere so prihajali, so bili tedaj zelo redko naseljeni ker so se prejšnji prebivalci Langobardi nekaj let pred tem (leta 568) preselili v severno Italijo (današnje Lombardijo) in so se le po posameznih postojankah ob prometnih potih še ohranile šibke vojaške edinice rimskih in najemniških vojakov, razen tega pa zlasti

izmuznil in padel na tla, da je s kopitom stopil ravno nanj, potem pa z besno kretljivo posegel k vajetnemu in mu iztrgal pol hlebca iz gobca. Kruh so sužnji naglo pobrali, samo tisti hlebček z razločno vtisnjeno podkvijo je ostal v blatu, prej podoben govejemu govnu kakor kruhu...

Nj in ni bilo konec voz.

»Stoti dvovprežni voz!« je naznanil Maksimov desetar.

»To je mesar Kasij, ga vidiš?« je rekel nekdo izmed vojščakov ob Avgustu svojemu tovarišu. »Še tablico z volovsko glavo je snel iznad vrat in jo vleče s seboj!«

Za njegovim vozom je s počasnim korakom šlo nekaj mršavih kravic.

»Vsa ta kravšeta bo na poti prodal za drag denar!« je pomislil Avgust in se še enkrat ozrl po mesarju s prevezo čez levo oko.

Eden izmed poganjačev je z ostrim očesom ugledal na cesti potlačen hlebček kruha, planil ponj prav pod parklje krevsajoče govedi, ga izluščil iz nesnage in ostal sredi kravic, da bi v miru pred tovariši pospravil zalogaj. Avgust je razločno videl, kako je blatni hlebček pod pazduho malo podrsal, potem pa ga načel kar sceloma kakor rezino sladka. Kravi ob njem je zadišalo. Stegnila se je po kruhu in ga poredila z obilno slino.

»Ta bi bil dal tudi življenje za tistile košček kruha,« je spreletelo Avgusta. »Zakaj za obrambo imperija ni bilo mogoče dobiti ljudi?«

Stotnik je skril črno bradico med lakti desne roke in se s komolcem naslonil na zid. Čutil je, kako dobro mu de, da lahko joka.

za vojaške enote potrebni obrtniki in trgovci, ki pa so si znali najti odjemalcev tudi pri civilnih prebivalcih zunaj posadk in utrjenih krajev. — Razlaga nekaterih pojmov in besed: E m o n a — rimska naselbina sredi današnje Ljubljane (še ohranjen rimski zid); P a n o n i j a — približno sedanja Gorenjska in Dolenjska; N o r i k — približno današnja zgornja in spodnja Štajerska; k a m p — vojaško taborišče; C e l e j a — rimska naselbina na kraju, kjer stoji današnje Celje (še isto ime); p r e f e k t — rimska vojaška in civilna uradniška stopnja, načelnik, poveljnik (praefectus); K a r n i j a — dežela v današnji videmski pokrajini v Furlaniji, Karnijci pa so se imenovali tudi prebivalci sedanje Dolenjske; A t r a n s — vojaška in prometna postojanka na znani rim-

ski poti iz Emone v Celejo, približno tam, kjer so danes Trojane (še isto ime); Nevidonum — nekdanja rimska naselbina na Dolenjskem, približno današnji kraj Drnovo blizu Brežic; Kelti, Iliri, Japodi — stari, večidel izumrli narodi, ki so njih zadnji ostanki še tu in tam prebivali po sedanjih naših krajih ob prihodu Slovencev; legija — rimska vojaška enota; Mitra — perzijski bog, ki so ga zlasti častili vojaki; pri nas so znana njegova svetišča (mitreji) pri Ptujju; Jupiter — rimski bog; diakon — duhovniška stopnja v tistem času, pomožni duhovnik; atrij — veža, preddurje v rimski hiši; cela — soba, celica; Ad medias — rimska prometna postojanka na poti Emona—Celeja; približno tam, kjer stoji danes Vransko; pastor bonus — dobri pastir; Ad publicanos — rimska poštna in prometna postaja na cesti iz Emone v Celejo; približno tam, kjer je danes kraj Lukovica; Ad quarto decimum — postaja ob isti prometni poti, močje približno tam, kjer stoji danes Domžale; Savus flumen — prometna postaja ob isti poti, približno današnji kraj Črnuče, saj je bil tudi rimski most približno tam, kjer je sedanjí črnuški most čez Savo; ave — rimski pozdrav; reverendissimus — prečastiti, prevzvišeni; vila rustica — letoviška hiša; libra — rimski denar, tudi utež; ostiarij — vratar; episkopus — škof; Bizanc — današnji Carigrad; imperator — cesar, vladar; Grosulfovo — nekdanja langobardska postojanka, imenovana po njihovem glavarju Grosulfu; približno tam, kjer je danes

Grosuplje; Ravenna — kraj v današnji Italiji, tedaj važno organizacijsko središče rimskega imperija; kastel — vojaška utrdba, postojanka, gradič; kastrum — vojaško taborišče, trdnjava, postojanka; komicija — mestni svet; Navportus — približno današnja Vrhnika; Karnij — rimska postojanka pri današnjem Kranju (še isto ime); imperij — cesarstvo, država; Akvileja — današnji Oglej; legionar — rimski težko oboroženi pešec, jedro vojske; civis romanus — rimski državlján, uradni naziv svobodnega Rimljana v nasprotju s sužnjí in osvoboženimi posli; fama crescit — glas, govorica raste od ust do ust; Pavía — langobardska prestolnica v zgornji Italiji, še danes italijansko mesto ob Padu; dukat — vojvodina, pokrajina, okrožje; Civitat — današnji Čedad (še isto ime); Grki, Balaearci, Kartazani, Egipčani — ljudstva nekdanjega rimskega imperija; duka — langobardski vojvoda, okrožni načelnik; limes — veriga trdnjav, povezana z zidom in utrjeno vojaško črto; pri nas je šla v rimskem času nekako pri Vrhniki proti severu in proti jugu; malo dalje proti osrčju imperija pa je bil znameniti limes, do katerega so se ob svoji naselitvi prebili Slovenci proti zahodu in je ostal še danes živa narodnostna in jezikovna meja med Slovenci in Furlani po zahodnem pobočju gorjskih Brd in dalje proti jugu; rimski kastel ob sotočju treh rek (Save, Ljubljance in Kamniške Bistrice) je današnji Stari grad med Zalogom in Lazami; kakor vsi kraji, tako je tudi nekaj tu opisanih oseb zgodovinsko resničnih.

Hčerka moja

Anton Vodnik

O hčerka moja,
ko boš čez mnogo, mnogo let
za mano pod zeleno travo
na mehko, hladno prst
trudno položila glavo —
nemara se bo temni strop
v obok spremenil zlati,
v svetel hram razširil grob.
Vanj stopil angel bo krilati
sred oblakov belih trum
in dahnil kakor skozi breze
vetra tihi, sladki šum:
Predraga sestra, dragi brat,
o dajta hitro vstati —
zunaj je pomlad
in preko trat
za svatom že prihaja svat...

Spomni se tedaj, preljuba,
domače cerkvice na griču,
kjer iz dalje so planine

ti čelo z belim vencem obsijale.
V očeh so solze se ti lesketale...
Kar v duši je lepó biló,
nikoli ne premine.

Sneguljčica, nikar jokati!
V prsih skrita bolečina
biser bodi, oškropljen s krvjo,
ki ga nič ne more streti,
ki nikdár ne more potemneti
in še v najbolj črni noči sveti.

Kot svetle vodé pomladanje
v očeh naj ti žari milina
davno šepetanih sanj
o dušici —
beli kakor rutici...

Naj vedno
v rože se spreminja
ti kri iz srčnih ran!

Zagornik se je že priletel priženil k vdovi Matejčički. Vaščani so se muzali: »Hiše je lačen. Naveličal se je desak in vode.« Splavaril je od mladih nog. Rodil se je v Mozirju.

Njegovi daljni sorodniki, ki so se bili pred leti oprijeli lesne trgovine v Slavonškem Brodu, so mu ob vsaki priložnosti pihali na dušo: »Vzemi jo, vzemi Draginjo Matejčičko!« Bila je njihova dobra znanca. »Ne boš se kesal! Hiša, grunt, brez otrok je. In ženska! Še kakšna!«

O veliki noči so šli na ogled. Izstopili so v Okučanih in zavili k Savi. »Kako lepa vas!« so sorodniki hvalili kraj. »Pol ure od progel!« Spotoma so se ustavili na Matejčičkinih njivah. Posevki so dobro obetali.

V jeseni se je Boštjan res priženil. Draginja mu je povila mrtvo dekletce in teden kasneje so tudi njo pokopali. Vaščani so dolgo žvečili tujo besedo za bolezni porodnic, ki je pobrala tudi Matejčičko. Tako so jo še vedno imenovali v medsebojnih pogovorih. Ni bilo skoraj hiše, v kateri bi ne govorili o sepsi.

Ali sta se Zagornik in Matejčička razumela ali ne, o tem so ljudje mnogo ugibali; niso pričakovali, da ga bo njena smrt tako potrla. Lezel je vase in se v nekaj letih ves zakrknil.

Pri hiši je delala za dva Matejčičkina tiha, žilava in podjetna sestrična Jela Kumić, ki je bila samska in je prišla k Draginji, ko je ta ovdovela.

Posli niso dolgo vzdržali pri Zagorniku, ki ni našel za nikogar dobre besede; pazil je na vsak grizljaj in tudi sebi ni privoščil. V shrambi pa je marsikak kos slanine splesnil.

Grunt je pešal, davki in dolgovi so mu odgriznili njivo, kos gozda in vinograd pri Novi Gradiški. Zagornik se je vidno staral. Jela, vsa vprežena v delo, pa je vlekla z neopešanimi očmi.

Leto 1939! Po vasi so mnogo govorili o Gdanku, o Hitlerju in Mussoliniju. Ljudi je težila slutnja nesreče. Zagornik je hvalil Nemce, da so se mu vaščani kar čudili. Zašel je nekajkrat v gostilno, moževal trdo v noč in napovedoval velike spremembe.

Izogibali so se mu, da bi jih ne oslinil s svojim čvekanjem, Boštjan pa je govoril, čeprav le enemu poslušalcu.

Tisto jesen je prišla k hiši Jelina nečakinja Barbka. Gospodinjo so dajali žolčni kamni, zdravnik je resno zmajeval z glavo, zlasti ker je stopila v nevarna leta, in ji prepovedal, da bi se še nadalje tako gnala.

Barbka, malce šepavo dekletce s privihanim topim noskom, črrolasa, belopolta, vsa topla in okrogla, je zanelila v Zagornikovem domu prepir. Delo ji ni dišalo, spogledovala se je s hlapcem in se grizla s teto. Jelo je osupnilo, da jo je Zagornik vselej zagovarjal.

Neko jesensko popoldne mu je Barbka v stelnjaku pomagala nalagati steljo. Čutila je, kako Boštjan pase oči po njej, a se je delala, kakor da ne vidi tega. Ko se je globoko sklonila, je stari segel po njej... Odskočila je, kakor bi jo bil pičil modras, in stekla na vrt. K večerji je ni bilo. Od tistega dneva je Zagornik rezal nanjo kot pes na verigi, hlapca pa je s prvim pognal.

Kmalu je tudi Barbka izginila in leto dni ni nihče nič slišal o njej. Drugo spomlad pa je nenadoma prišla z otrokom v naročju. Teta jo je preklela in premlatila. Barbka je vso noč prejekala v čumnati, zjutraj pa jo je kradoma pobrala, otroka Cenčka pa pustila.

Ko je izbruhnila vojna, si Zagornik nekaj dni ni upal niti čez prag. Po blatnih cestah so se umikali jugoslovanski vojaki, ki so hiteli proti Slavonškemu Brodu, od tam pa so nameravali v Sarajevo. Spočetka je šlo po načrtu, potem pa so bežali vse vprek, metali stran orožje, si trgali z bluz zvezde in našitke, se potikali po hlevih, izmaknili kje ali si izposodili civilno obleko; pulili so se za vsako kunjjo.

Po razglasitvi nove države, neodvisne Hrvatske, so po vaseh gnezдили Nemci, ustaši in domobranci. Mir je legel na ljudi kot pokrov na krsto. Nova oblast je že prve dni v vasi zaznamovala nekatere domove. Ljudje naj bi se jim izogibali, kakor da so okuženi!... Složno življenje se je razklalo. Nihče ni več tvegala, da bi ga zajela noč na cesti.

Onstran Save v Bosanski Gradiški so porušili pravoslavno cerkev in nekega dne odgnali več sto premožnejših Srbov v taborišče. Smeli so vzeti s seboj le cule in mesec kasneje so jih, kolikor jih še nista pobrala bolezen in glad, prepeljali v Beograd.

Na Kozari so počile prve puške. Kaznilnico v Stari Gradiški so izpraznili, jo obdali z bodečo žico, dozidali razgledne stolpiče; v njej so se utaborili ustaši.

Ljudstvo se je kljub temu trdovratno upiralo in bežalo v gozdove, ki niso več utihnili. Ustaši so požigali podkozarska naselja, klali ljudi, davili otroke. Po Savi je plavalo na stotine vklenjenih mrličev, ječe Stare Gradiške so se spet prenapolnile.

Neko zimsko jutro so ustaši sredi vasi obesili mladega Dušana Bogdanovića in Stevko Popovićevo, češ da sta prenašala pošto iz gozda. Dva dni so vojaki preiskavali vse hiše, da bi iztaknili skrite rokavnjače. Partizanov niso našli in ljudje so se oddahnili.

Po svečnici je vnovič završalo. Partizani so naskočili vas, v njej je prezimovala ustaška posadka. Krvava bitka je trajala neprenehoma tri dni in noči. Potem so ustaši množično klali; plačala je vsaka hiša.

Zagornik je vse te dni pretičal v postelji, pokrit z odejo čez glavo, se potil od groze, hrulil Jelo, če je zaloputnila z vrati, in ob vsakem topovskem strelu, ko so zašklepetala okna, obupno sklepal roke.

Teden pozneje je Boštjana prvič zgrabilo. V sencih in v zapestju mu je divje kluvalo; tožil je, da mu srce sili iz prsi in uhaja v grlo. Dušilo ga je. Zdravnika pa le ni maral. A prišel je drugi napad. Zagornik se ni mogel več ganiti. Poklicali so zdravnika. Ta je ugotovil, da ga je zadelo „božje v desno stran.“

Jeli je življenje naprtilo še en križ. Ni bil dovolj Barbkin otročaj, ki je ves dan presunljivo vokal in slabo rastel. Ko je bil stari Zagornik prikovan na posteljo, je bil dan na dan neznosnejši. Telesno je bil negiben, a vendar je hotel biti povsod pričujoč. Jela je tekala, odnašala, prinašala, a staremu ni bilo nikdar prav. V njej sta utripali potlačena jeza in hlinjena ponižnost: ko dedca pobere, bo tako vse njeno. Da bi ga le ne vzelo brez oporoke.

So dnevi, ko bolnik ves dan boljčji v strop ali zasleduje brenčeče muhe po šipah.

Nenadoma pa se dvigne v njem, kakor bi se mu spahnilo po težki jedi: »Ali sta golovratki znesli?« Nekaj hipov pozneje: »Tudi grahka in štajerki?«

Jela mu mora pokazati škatlo, v katero spravlja jajca. Boštjan jih prešteva, dotikajoč se jih s kazalcem leve roke, kakor bi jih suval v tla. Če se mu zazdi, da jih je premalo, vzroji: »Spet pitaš z njimi tega bebca!« in grdo zakolne nad pobičem, ki sedeč v kotu na tleh ure in ure poteza s topim svinčnikom po orumenelem časopisnem papirju velike kolobarje. Otrok dvigne glavo in začne loviti Jelo za široko krilo ter s stokajočim: »Mh, mh!« tišči vanjo.

»Le kdo te je spočel!« se ženska obregne obenj in odšumi v shrambo, v drvarnico ali pospravljat po kuhinji. Šele ko Cenček le ne odneha, mu ošili svinčnik.

Ob nedeljah se pri Zagorniku shajajo sosedje. Ne marajo bogvekaj zanj, čeprav četrto stoletja delijo skupno usodo. Prišlec je ostal prišlec, povrh še tak čudak! Pridejo bolj iz radovednosti, potem pa ga ves teden obirajo. Zagorniku se obraz, zguban kakor jabolko o božiču, zateguje v sladek smehlaj, ponuja mošt ali vino in podi Jelo v klet: »Daj boljšega, boljšega, boljšega, slišiš!« Pri tem ji pomembno pomežikne in zviša glas, kar pomeni ravno narobe: »Iz tistega malega soda v desnem kotu, gnilovca prinesi.« Če mu gost kaže hrbet, se ne more zadržati, ker se mu predrznica tako porogljivo reži s praga. Leva roka mu švigne izpod odeje kot vzmet in se pri vrhu zavozla v oglato pest. Tako besno ji zapreti, da se ženska pri pričji pobere izmed vrat. Potem ji je ves dan žal, da se je spozabila.

Drugič jo zopet neusmiljeno ošteva: »Kje imaš tisti ostri nož, mrha stara, potratna! Za sto kun me je osleparil ciganski brusač, zdaj bomo pa s krepelom vrtali sredico? Aaa?« Ko ljudje muzaje se odidejo, se stari raztogoti: »Ali si videla, kako debelo so rezali? Saj ne pečemo iz blata. Kolikokrat sem ti zabičil: tanke rezine!«

Kadar gre za denar, jih gospodinja še več požre. Ob sredah je v Bosanski Gradiški semanj dan. Boštjan pričakuje Jelo nestrpno kakor otrok, ki so mu obljubili sladkarij.

»Samooo tooo?« osorno zateguje bolnik in nejevoljen preklada bankovce. »Za maslo, za sir, za jajca, za med, za mast!« Nato

mu v glasu vztrepeta pridržani bes. »Hudičeva baba, drugič kar razdaj! Tvoje dobro srce, he, he, Kumička!« se spakuje Boštjan, da je ozki, zaripli obraz, pogreznen v blazino, podoben pritajenemu zublju, ki liže tkanino. Navadno še ves popoldan mrmra zaradi pičlega izkupička in zgodi se, da jo nenedoma pokliče k sebi. Nekaj hipov nepremično strmi vanjo. Potem se mu levica požene v žep njenega predpasnika. »Priznaj, večča, koliko si utajila! Ni mi za piškave pare, toda goljufaš me, goljufaš!« Drhteči prsti preskočijo in tipljejo po bluzi, če ne bi kaj zašumelo v nedrih.

»Ded, ne noril!« se brani Jela. Priduša se in kolne. Ko se ji od jeze in užaljenosti zablešči v očeh, stari odneha.

O božiču in veliki noči se Zagornik pri večerji ves čas skrivnostno smehlja. »Kaj neki kuha?« se sprašuje Jela. Preden se odpravi spat, se ji Boštjan namuzne in ji potisne v pest kak stotak. »Na, na, stara! Saj nisem tak pogan. Le kupi si pri Bernobički črtasto jopico, o kateri že ves mesec govoriš.« Ali: »Na, za naglavno ruto, saj imaš samo tril!«

»Ded dedasti!« se nasmiha Jela v svoji izbi in pestuje roke v naročju, zibaje se s celim životom. »S tem drobižem si niti za rakav ne morem kupiti blaga!«

O treh kraljih župnik blagoslavlja hiše. Pri Zagorniku po opraviilu še malo posedi. Kumička prinese na mizo cvrtje, klobase, vino. Boštjan začenja vedno na novo, kako je služil vojsko pri dragoncih v Gradcu, bil celo za desetarja. Župnik ve že vse na pamet, a vendarle potrpežljivo posluša. Stari se razvneha, Jela mora sneti sliko z zida. Kradoma potegne z dlanjo po njej, saj bi Zagornik vzrožil zaradi najmanjšega praška, pa čeprav pred samim generalom.

»Castiti, tale, drugi od desne. Kakšen fant sem bil!« Bolniku zažari obraz. Komaj ženska odide v kuhinjo, mora že spet v sobo. »Kje si, kje!« razdraženo sika starec. »Pokaži no gospodu!...« in s kazalcem suje proti skrinji. Jela že ve, da mora po njegovo zbledelo, od moljev načeto modro vojaško suknjo, obšito z rumenimi vrvkami. Duhovnik prikimuje s prisiljenim nasmehom, čeprav jo je že večkrat videl. Zagorniku glas kar poskakuje: »O, to smo bili ljudje, to! Red, pravičnost!...« Suh kašelj ga preмага.

Ko prisede še Jela, potožijo o sedanjih slabih časih. Župnika skrbi; pred kratkim so partizani zavzeli nekaj bližnjih vasi. Jezi ga, da se mu fara drobi.

Boštjan preklada po odeji koščeno roko. Potem najde rešitev: »Nemci, to so vojaki! Ti v vas, nemir iz vasi! Naši branilci pa...« Pomenljivo se spogledajo in namuznejo. Pred tednom je namreč pribežalo nekaj priletnejših mož vaše posadke kar v spodnjem perilu iz gozda. Mrhel! Partizani so jim vse pobrali. Vaščane je razganjalo od smeha. Je pa tudi nekaj takih tičev med njimi, ki rdečkarjem za maslo in jajca zamenjujejo celo naboje. »Svet je norišnica!« puha Zagornik in obupuje, ker topovi buhajo vsak dan bliže...

Ko Kumička odnese krožnike, se župnik primakne k postelji. Obmolkneti. V mraku se še komaj vidita.

»Moliš kaj?« vpraša župnik. Zagornik se kar zgrbi. »To je najboljše zdravilo!« sliši bolnik skoraj nad ušesom.

Boštjan seže pod vzglavje, a kakor bi ga speklo, odmakne roko in jo skrije pod odejo, ki si jo pritegne do brade.

Župnik molči in čaka. Nato stari, utrujen od notranjega boja, zamiži. Ko duhovnik to opazi, vstane in odide proti vratom. Tedaj Zagornik sunkovito privzdigne blazino. Bankovci zašume. Z muko se je odločil, da daruje za cerkev. Toda župnik je že zaprl vrata.

Zagornik je že drugo jesen v postelji; Nemci se vkaplajo onkraj Save v Bosanski Gradiški.

Večkrat, ko hodi Jela po prstih okrog postelje, boječ se, da ga ne prebudi, stari hipoma dvigne glavo: »No, no, saj nismo v cerkvi! Saj le razmišljam, veš. Ni prav, da...« Kumičko kar zanese ven; do grla je sita njegovega besedičenja. Stari pa se huduje sam pri sebi, češ zajezili so vpade s Kozare, a po slavonski strani, iz gozdov v Strugi in v Rajcih, partizani le prihajajo v vasi skoraj pri belem dnevju, tako rekoč vasujejo. Le dve uri hoda od tod. Kako bi ne! Zagornik je butec! Dobro pozna svoje sovaščane in takih je povsod dosti. Prebrisan! Podnevi pljujejo v kašo, ki jo ponoči kuhajo. Zato Boštjanu zgovornost usiha. Sosedje nalašč govore največ o Nemcih. Bolnik dobro ve, da love vsako njegovo

besedo. Obiski ga jeze. Pridejo pa, ko še žlice ni pošleno odložil. Gospodar toži, da je utrujen, oni pa sede pri peči kot pribiti. Če se Boštjan dela, da je zaspal, se res odpravijo, a pri tem tako štorkljajo, da bi morali zbuditi mrliča. Očitno se mu posmehujejo, nemčurju zakrknjenemu! Še rajši ga izzivajo. Zagornik se počuti med njimi kot polž v pobalinskih rokah. Če skriva roge, pada po njem, ker bi jih radi videli, če jih pa pokaže, vreščé drezajo vanje. O, da so Nemci v vasi, bi se jim jeziki takoj zavozlali. Zato jih Zagornik nestrpno pričakuje.

Zadnje čase, če le zasliši konjski topot, plane: »Jela, poglej, ali so morda Nemci!« Ženska zamahne: »Kaaj šee! Cvijičev fant je z lestvenikom podil mimo! Divja, kakor bi ga podil sam zlodej.« Boštjan tudi ponoči večkrat prebudi Jelo. »Kaj se ti blede,« se jezi ženska in vleče na uho. »V hlevu buta govedo ob jasli.«

Nekega dne v oktobru Kumička pomiva posodo in nenadoma vrže v tišino: »Boštjan, konec tedna, pravijo, jih bomo dočakali. Le veseli se, Nemcev!« Zagorniku se razleze obraz, Jela se pa razburi: »Nemci so kot kobilice — vse obero. Povsod so doma in njihov želodec nima dna. Izmikajo, ropajo...«

»Molči, baba! Neeemcii?« Boštjan poveši ustnice in privzdigne obrvi. »Služil sem pri njih. In tile so iz istega testa. Še za senco pod hruško bi ti plačali.«

»Hahaha,« se sproži v Jeli, »le povprašaj Orahovčane in Bistričane. Poznajo jih do obisti.«

»Gobce otresajo,« vztraja stari; ženska mu noče ugovarjati.

Popoldne pa Zagornika le malo zaskrbi. »No, stara, če hočeš, pa skrij tisto kadico masti pa gnjati, hlebec sira in jerbas jajc!« Pri večerji Boštjan le nekajkrat zajame proseno kašo z vkuhanimi suhimi hruškami. In to vendar najrajši je. Kumička se nasmiha. V starem grebe nemir. Preden zaspi, ji trdo zabiči: »Ti, da boš zavlekla vreče bele moke na podstrešje in pletenko žganja tudi! Podnice privzdigni!« In potem ves teden tako, vsak dan nekaj.

Dolge sence drse po dvorišču. V prostorni sobi, ki gleda s tremi okni na zaresel vrt, hrope na široki postelji Boštjan Zagornik. Sončni prameni se lomijo na robeh prašne mize, ki pestuje odprt predal,

iz katerega štrle razmetani papirji, odrezki orumenelih časnikov, koledar brez platnic. Starcu drsi srepi pogled po sliki v okviru, okrašeni s papirnatimi rožami, s katere se smehljata on in Draginja. Petindvajset let je že od tega! Sunkovito obrne glavo, nejevoljen je, da mora že ves dan misliti nanjo. Ponoči ga je trapala v sanjah. Vročina mu narašča, kri in tišina mu šumita v ušesih. Že ves popoldan se muči, da bi zadremal.

Divji lajež ga vzdrami. »Prekletost šcene!« zarohni. »Jela, baba babasta, kje si! Sediš na ušesih! Zaženi mu no kaj v glavo, da ne bo tako zavijal. Jelaaa!« A ženske ni.

Šele čez nekaj minut vsa upehana plane v sobo. »Boštjan!« kar pade na posteljo. »Boštjan, Nemci! Po vseh hišah so se razsuli...« Pazljivo ga ogleduje. Zagorniku na upadlem obrazu vztrepetajo mišice, pogled se mu utrinja. Nato težko vzdihne. Hudo mu je, da je ravno ta dan tako slab. »Kar ti opravi z njimi. Postrezi jim. In naj preveč ne štorkljajo,« pristavi bolnik z mrtvim glasom.

Nemcem se mudi. V naglici pregledajo hišo, kašče, skedenj, hlev. Jela jim mora pri priči izprazniti izbo. Stotnik se šopiri po sobi, hlastno je in pije, naliva vojakom, ki prihajajo in odhajajo, ter jim rezko ukazuje. Zagorniku, ki se v zadregi nasmiha in se sili po nemško, vrže sem ter tja kako besedo kakor psu obrano kost. Boštjan je ves majhen, manjši od makovega zrna.

Ko se častnik najé, se visoko vzravna, da skoraj zadene z glavo v strop, zarožlja z ostrogami, pripre ledenozelene oči in pri vratih še enkrat veli gospodarju, naj se dobro zaveda, koga ima pod streho, in da vojakom ne sme ničesar odreči.

Boštjana boli, kot bi ga bičal. Pogled se mu megli, golta slino in tople besede, ki so se mu v dolgih mesecih nabrale v ustih. Z njimi je hotel maziliti nemškega gospoda.

Proti večeru zavlečejo vojaki na Zagornikovo dvorišče vojaško kuhinjo. Sredi velikega železnega zaboja na kolesih se suklja iz cevi vijoličast dim; skozi razpokana vratca uhajajo zublji, kakor bi se razcvitala velika plamenasta roža.

Po dvorišču zadiši po mesnati omaki. Vojaki posedejo po hlohah pred drvarnico. »Stari, bo spet golaž iz smrdljive konsérve?« zategne eden izmed njih.

»Ne, piščanci . . . Paprikaš!« Kuhar cmokne.

»Piščanci?« ne verjame vojak. »Ta je bosal!«

»No, pa vprašaj Fritza!« hudomušno vztraja debeli Herman. »Gospodar gosti. Osem piščancev in bariгла vina! Še ne veš, pri kom vedrimo?« Šala jih prijetno ščegeče. Molče kadijo, večkrat se kakor dogovorjeni spogledajo. V žlebu klokoče voda, mrak rosi.

Nenadoma se oglasi Jela za skednjem. Pi, pi, pi! Iz predpasnika se ji usiplje koruza. »Na, na!«

Fritzu zagorijo oči. Kakor strela stegne roke za piščancem, ki se je odtrgal izza hlodov. Vsi se zakrohočejo. Že težka pepelnatega petelinčka. Pomenljivo zavrti roko v zapestju. »Hrrrrsk, bi ga?«

»Hudiča, kaj bi se obirali!« Tisti, ki je prej godrnjal nad večerjo, seže v žep po nož in stopi za drvarnico.

Fritz pa strese lesen zaboj. »Pečenko bomo pošteno zalili!« Steklenice se zakotalijo po dnu in trčijo druga ob drugo kakor čaše ob napitnici.

Tako se je pričelo. Potem pa, kakor da jih je obsedlo. Opotekali so se v kuhinjo, jemali mast, jajca, silili v klet.

Jela vsa obupana polaga na obraz velike zagorele dlani, kakor bi si pritiskala mrzle obkladke. Otepa se jih, skoraj joka. »Nimamo, nimamo!« Hladi jo misel, da je dobršen del vsega poskrila.

Vojaki podrsavajo palec ob kazalec in žvenketajo z drobižem. Ženska odmahuje z rokami in z glavo, kakor bi jih hotela odriniti, češ tudi za denar ne! Težko se sporazumevajo. Zaman. Vojaki odnašajo, kar jim pride pod roko.

Cenček jim je povsod v napatje. Na pragu ga preskakujejo in sujejo, v kuhinji se zadevaio obenj, si ga posajajo na kolena, ga ščipljejo in mu vsiljujejo vino. Ker presunljivo joče, ga Jela potisne v čumnato, kjer hlipajoč zadremlje na vreči koruze.

Zagornik slutí, da v hiši nekaj ni prav. Spočetka mu Jela prikriva, a dolgo ne more. Kar prekolje se v njej. »Boštjan, vso hišo nam bodo razvlekli.«

Starec bolšči v strop in se drži za srce. Zdi se mu, da sanja. V sobo je slišati pijano pesem, kakor dim sili skozi špranje. Vojaki rogovilijo po kuhinji. Postaja jim pretesno,

tiščijo v sobo. Fritz vtika glavo skozi priprta vrata kakor v precep in se razgleduje po njej. »Aufstehen, aufstehen!« zamahuje Zagorniku. Nato se opoteče k bolniku, ponujajoč mu v skodelici vina. Fant lovi ravnotežje, postavljač nogo pred nogo, kakor bi hodil po vrvi, in se na vse načine spakuje.

Zagornik ga odriva s pogledi in z roko in se poskuša nasmehniti. Izbira šaljive besede, a glas mu ledeni. Obraz mu žari in se mrači, kakor bi ga obsevala utripajoča luč. Nato skoraj jokajoč zaprosi, naj ga puste na miru. Vojaki pa se zakrohočejo in posedejo po klopeh. Nekateri zlezejo za peč in podžigajo Fritza. Iz kozarcev kar hlapi. Iskreče se oči brskajo po kotih. Kmalu nekdo iztakne gramofon, kj ga je Jela zadnji trenutek potisnila pod omaro. Navijajo ga, sumljivo hrope v njem. Kumička si zatiska ušesa. Sama se ga vsa leta ni smela niti dotakniti.

Sobo polni hreščeči glas poskočnic. Boštjana peče, kot bi ga zalivala vrela voda.

»Noch ein Radeckimarsch!« ukazuje kuhar in s tako močjo postavi na mizo poln bokal, da mu odleti dno. Vino brizgne kakor kri iz prerezane žile. »Juuu!« planejo vojaki in nastavljajo kozarce pod mizni rob.

»Za pet ran Kristusovih, ob pamet ste, svinje!« Jela se požene mednje, a že je pri Zagorniku, ki krili z rokami kot obstreljena ptica. Sapa mu pohaja, sredi zariplega obraza mu izstopajo sive oči kot mehuročka milnice, ki se bosta vsak hip razpočila. »Ven, ven!« grgrta starec. Z dolgo levico suje kakor s palico. Ženska zgrabi najbližjega. Mladenič zareži vanjo: »Verfluchtes Weib! Mi vas osvobajamo, vi pa tako. Gesindel! Kaj vam ni prav?! Svet je vendar naš!« In pahne Kumičko, da se opoteče.

»Mutti, schau,« se gospodinji dobrika Herman in kaže na črepinje. »Prinesi no kako lupino. Kam bomo natakali? Pili bi, pili.« Pest tišči k ustnicam in nagiblje glavo vznak.

»Hudiči, roparji . . .« raste raztogotena ženska in se zaganja vanje kot osa. Kako naj si pomaga? Kar tišči jo v možganih. Koga bi mogla priklicati?

Boštjan se trese kot šiba na vodi, obraz mu zateguje krč. Ženska plane k njemu, a debeli Herman jo prestreže in jo zasuče

po sobi. S plošče hrešči oguljen, a le še poskočen dunajski valček.

Jeli zdrkne ruta na ramena, kita se ji razplete, roke grabijo vojaka za prsi, oči sršijo kot igle, ustnice se razklenejo, redki orumeneli zobje reže vojaku v smejoči se obraz, ki se blešči, kakor bi bil namazan z lojem. »Hop, hop, süsSES Mäderl, hop, hop,« se norčuje vojak in privzdiguje Kumičko, ki je v svoji besnosti in onemoglosti ob vsako razsodnost.

Zagornik z velikim naporom dvigne levico, ki zaniha ob posteljni stranici, dotiplje copato in jo zažene v objestnega plesalca. »Hop, hop,« poskakuje vojak in bije s peto ob škripajoče podnice; Jela kar plava v močnih rokah. Fritz jo lovi za frfotajoče krilo. Tedaj Kumička vztrepeta, se izvije iz objema, se zasuče in pljune v kuharja.

»Duuuu Schwesiiiiinnn!« zatuli Dunajčan, obstane kot prubit. Fantje planejo. Debeluh se znajde. »Hudiča, še stare čaravnice me ne marajo več!« se zakrohota in odrkne pljunek z rokava.

Nato se sprička z nekim zelencem, ki si lasti pravico pri izbiranju plošč. Fant ne popusti. »Kako sem ukazal!« kriči Herman in se nevarno zamaje; kup plošč se nagne, mladenič ga hoče pridržati, a že zgrabi v prazno. Plošče treščijo na tla. Črni drobci brizgnejo do postelje. Za trenutek vsi oneme.

Fritz robanti v kuhinji. Stika za posodo, kar s škafom hoče po vino. Jela ga peha v vežo.

»Če ne daš ti, stara, bomo sami poiskali!« se zažere eden, skoči s peči, stopi na stol in tiplje po polici. Priziblje se k posteljni omarici. Boštjanu zastaja dih, od groze ves otrpne, Jele pa si ne upa poklicati, da bi se sam ne izdal.

Vojak se zarezhi. »Čeprav iz te posode...« Sunkovito poseže v omarico, privzdigne prsten vrč in iz njega izsuje žaganje. V ozkem grlu vrča obtiči zvitek bankovcev.

Zagornik zavrti oči in krikne z nečloveškim glasom. Med vojaki završi.

Kumička se zakadi mednje kot ujeta in jim puli denar iz rok. Prerine se k oknu, ga odpre in kliče na pomoč.

Bolnik zahrope, lovi sapo, brada mu močno vzdrgeta, vse poteze se mu zmedejo.

Jela se požene iz hiše in teče, da ne čuti tal. Zbegana drvi po vasi. »H komu naj se zatečem?« Za hip se ustavi pred krčmo, od

koder je slišati nemško pesem. Gotovo se tu zabava poveljnik s svojimi. Jela že stopi na prag, a tisti hip jo nekaj vrže nazaj. Pred očmi se ji ponovi, kar se godi doma. »Še ti se bodo norčevali iz mene! Rajši, kakor da bi svoje ugnali!« Vsa strta se obrne nazaj proti domu. Tedaj jo spreleti nova misel. Vnovič steče in plane v župnišče. Kuharica je ne more zaustaviti, s krikom vdre v pisarno. »Gospod, pomagajte!« pade na kolena. »Boštjan umira, vojaki pa...«

Župnik skomizga z rameni, omahuje, se brani, da bi šel mirit Nemce. Kumička ne odneha. Po kolenih drsa k njemu, joka in ga vleče s seboj. Nazadnje župnik le seže po klobuku in odide v gostilno.

Hrup častnikov ga pozdravi. Stopi naglo k poveljniku in mu pove, kaj se godi. Poveljnik ne razume. Zamahne z roko. Župnik se vnovič skloni k njemu. Stotnik začudeno zategne: »Sogar deutsch freundlich — celo prijatelj Nemcev?«

Jela stoji pred krčmo. Tla ji gore pod nogami. Zdi se ji cela večnost, preden zaslíši žvenket ostrog in za poveljnikom zagleda župnika. Oba kreneta proti Zagornikovim.

Častnik obstane med rožanci Boštjanove sobe. Vonj po politem vinu in slabem tobaku ga duši. Privita luč mežika pod stropom. Oglate sence leže po zmečkanih rjuhah kot veliki črni madeži. Boštjanove drobne sive oči pod sršečimi obrvmi nepremično strme v Nemca.

»Herr Zagornik!« zahrusta poveljnik. »Vojska je vojska! Vsakdo se lahko kdaj spozabi. Ne trobite o tem po vasi! Obrekovanje junaške nemške vojske je kaznivo.« Za korak se primakne. »Ker se je to primerilo ravno pri vas, vam bom škodo poravnal. Jutri do poldneva mi predložite račun. Verstehen sie!« Steklene Zagornikove oči ne trenejo. »Also morgen!« zaškrtno Nemcu med zobmi in hoče oditi. Takrat vstopi župnik. Globoko se skloni nad Boštjana in v prsih se mu prelomi dih. »Toda, gospod stotnik!« Spogledata se in povesita oči. Jela zavrešči in zarije glavo v črn predpasnik.

Drugo popoldne je nemška kolona pojoč odrinila proti Okučanom.

Na koncu blatne vasi je jokal navček nad zevajočo jamo, ki je pravkar pogoltnila izsušeno truplo Boštjana Zagornika.

Nekaj let je že od tega.

Šel sem po cesti. Na križišču je stal policist in me zagledal. Stisnilo me je pri srcu. Pred meseci me je bil prav ta stražnik prijel in dolgo sem sedel v Starem pisparu. Komaj so me izpustili, komaj sem svobodno zadihal, je že spet tukaj ta pajek, sem si mislil. Tisti trenutek so od vseh strani zatrobili avtomobili. Policist se je z dvignjeno roko zavrtel kakor vetrnica in ustavil vsa vozila. Premišljeval je, komu naj dá prednost vožnje ali pa naj morda stopi k meni in me povpraša, od kod sem ušel in kam jo maham.

Gestapovski avtomobil je spet zatrobil, na dolgo zavlekel in debeluhast dedec je pomahal stražniku.

Policist je zavrtel z rokami in debeluh je zdrknil s svojim vozom mimo policaja in mimo mene, ki sem jo ubral urnih nog v Kolodvorsko ulico. Nalašč sem šel po glavni ulici in se s tiho izzivalnostjo ozrl po policistu.

Hotel sem brž domov, k materi, k očetu.

Ljudje so hiteli mimo, koraki so odmevali, tu pa tam sem se spogledal s človekom in v vsakem sem videl sovražnika.

»Kaj me gledate, vrági? Kaj strmite vame? E, spoznal sem vas. V zaporu sem vas spoznal — tam spoznaš ljudi. — Nič! Sai sem bil vendar sam, v mračni celici, noči in dneve sam. Kako naj bi jih spoznal, ko sem dobival še vodo in kruh skozi linico? Enkrat na dan.«

Iz pekarnje je udaril vonj po kruhu. Zadihal sem globlje, lakote pa nisem mogel utešiti. Nenadoma sem stal sredi pekarnje.

»Kruha, prosim.«

»Brotmarken.«

»Nimam. Tudi denarja ne. Grem iz...«

»Arrest. Bandit! Aa?«

»Rest — bandit ne.«

V pekarno je stopil mlad moški s škornji in črnimi hlačami; suknjič je imel siv in obšit z zelenim. Znan se mi je zdel. Seveda, videl sem ga v zaporih. Pozdravil je »Heil Hitler!« in izpod mize dobil belega kruha. Markic za kruh ni dal, le nekaj pfe-nigov je vrgel na mizo. Še zahvalil se ni. Izpod čela me je pogledal in me premeril od nog do glave: »Bandit?«

Že sem bil na ulici, brez kruha — le glad sem nosil s seboj. Ustavil sem se pred izložbenim oknom. Nič posebnega ni bilo v njem. Oči so mi obstale na suhih hruškah; hlastno sem jih požiral — z očmi... Poleg krožnika je ležal listek: »Nur für Kinder...« Samo za otroke... Črke so bile vedno večje, širile so se in večale, napolnile so vsvo izložbo: Samo za otrokel »Hrušk, hrušk,« sem prosil prodajalko. Lepo me je pogledala in se glasno zasmejala: »Saj niste otroki!« V trgovini so stale še tri punčare in se mi smejale. Zardel sem kot otrok. Zasmehljivo hihitanje me je posprenilo na ulico. Taval sem počasi dalje in ljudje so gledali za menoj.

»E, spoznal sem vas, v zaporu sem vas spoznal; zverine ste. Kaj me neki gledate? Saj se poznamo!«

In vendar sem bil sam v celici, dneve, tedne, mesece. Le glad mi je bil zvest prijatelj — le ta me ni zapustil. »Da, spoznal sem vas — ljudje božji — vrági... In tudi tebe, mati, sem spoznal, ko sem sameval, ko so me oklepale tesne, mračne, solzeče se stene. Da, tisti čas sem te spoznal, mati. Bila si pri meni skozi vso noč dolgih mesecev — saj so bili tudi dnevi temne noči — brez svetlobe, brez sonca. Edino sonce si mi bila ti — mati. Božala si me, ko sem zaradi lakote omotičen dremal, ko sem zapuščen umiral v temnici, ko sta edino pesem pela bič in škripec. Takrat, mati, sem mislil nate, kako si dobra in kako te dostikrat nisem razumel, ko si imela solzne oči. Mogoče zaradi mene... Nikdar prej v svojem življenju nisem spoznal, kaj si nam bila — v temnico sem moral — tam sem te spoznal.«

Predramil sem se iz misli...

Pred postajo je stal kordon policistov in verige izgnancev so rožljale...

»Mati, mati!« sem zakričal in planil k njej, ki je v verige vkovana mirno stala med izgnanci. »Mati, mati, nikamor ne pojdete, saj ste moja mati!« Takrat sem začutil udarec in ko sem se zdramil, je vlak žvižgal že proti Štoram, proti Nemčiji, na dolgo pot v nemška koncentracijska taborišča.

Spoznal sem te, mati, a spoznal prepozno. Bilo je najino zadnje srečanje...

Danes, dne 9. marca 1949, je četrta obletnica bombnega napada na Ljubljano. Ta dan praznujem in premišlujem noro, nepotrebno nesrečo, ki so jo povzročila tik pred koncem vojne zavezniška letala. Noro pravim zato, ker so bombe odvrgli na Trnovo in Mirje, kjer ni bilo niti najmanjšega razloga za napad. Saj tu ni ne železnice ne vojašnic ne važnih mostov ne vojnih skladišč ne kolodvora ne utrdb — sploh ničesar, kar bi bilo količkaj mikavno za cilj takega sovražnega napada. Vrtovi, skromne hiše, pridni delovni ljudje v njih — vse to vendar ni nikomur nevarno. Ker je inozemski radio takoj drugo jutro poročal, da so bile bombardirane železniške naprave in kolodvor v Ljubljani, se je splošno sklevalo, da je morala biti pomota. Morda zares. Vendar je čudno to, ker so bombniki leteli tako nizko, da bi vodilni pilot lahko s prostim očesom spoznal, kam treska bombe. Navažali so izgovor, da je pilot zamenjal tobačno tovarno s kolodvorom. Rekli so: nad Ljubljano je vedno nekak meglen mrč, ki je vzrok, da so predmeti, ki jih pilotu kaže posebno zrcalo, nekam premaknjeni. Koliko mostov, kolodvorov, važnih križišč in vojnih naprav so našančno videli in tudi pogodili z bombami! Zato v pomoto res težko verjamem. Hoteli so pač odvreči tovor, ko so se po petih urah od nekeod vračali na svoje letališče. Toda kljub vsemu je bila ta usodna pomočta srečna usoda za Ljubljano. Ko bi bil vodilni pilot priletel res nad kolodvor, bi tiste stotine bomb, ki so padle iz drugih letal, zadele središče Ljubljane in bi bilo smrti in razvalin nič koliko. Prav je imel star Trnovčan, ki je rekel: »Mi smo rešili Ljubljano! Hvaležna nam mora biti.«

Res nisem imel namena, da bi svojo nesrečo ob tem napadu opisoval. Ko so mi prigovarjali, naj vendar o tem za kroniko nekaj napišem, sem se branil, češ saj so bili drugod tisoči velikih hiš zadeti in na stotisoče ljudi je poginilo v razvalinah. Kaj bi jaz s to ljubljansko malenkostjo? — Ugovarjali so: Res je. Toda mrtvi ne morejo nič povedati, ti si pa prišel živ izpod razvalin, zato povej. Naj bo. Na dan četrte obletnice napišem to za spomin, a tudi za

opomin: Mir!! Za večne čase naj je konec takih vojska. To je prekletstvo, poživljenje in podivjanje človeštva, pehanje ljudskih množic v smrt, nedolžnih otrok v lakoto, rušenje dragocenih stavb in spomenikov, ki jih bo moral naslednji rod s krvavimi žulji na novo graditi. »Kako strašna slepota je človeka«, tistega, ki želi nove vojske iz jezè, ker je premagan, in tistega, ki čaka vojske, da bi si z njo v zaledju množil bogastvo. Naše geslo bodi: »Dovolj je krvi, smrti in ruševin. Mir ljudem na zemlji!«

Na bo to za uvod in opravičilo, zakaj sem to napisal, in obenem košček kronike medvojne bele Ljubljane.

Ljubljana je bila vsa leta vojske nenavadno obvarovana pred bombnimi napadi. Italijani so jo zasedli, nato Nemci in oba okupatorja nista imela pravega razloga za napade. Prav tako tudi zavezniki niso napadali našega mesta. Saj ni imelo smisla. Le iz okolice so se čuli časih strelji, tudi hude detonacije. Te so bile navadno delo osvobodilne vojske — partizanov — poškočarjev, goščarjev, hostnikov, gozdovnikov, »gozdne uprave«, kakor so ljudje kovali zanje značilna slovenska imena, tudi zato, da so skrivali pred okupatorjem pravi naziv, za katerega so imeli okupatorji le psovko »banditi«. Strelji, razstrelbe mostov in železniške proge so bili le izrazi odločne afirmacije, potrdila okupatorjema, da je to slovenska zemlja, da na njej živi slovenski narod, ki svoje zemlje ne dá tujemu grabežu. Ob takih detonacijah naš je vselej prešinilo tiho veselje, češ okupator je dobil dokaz, da smo in da živimo. Prav dobro se spominjam silne detonacije, ko je drzen partizan z baterijo sprožil težko mino na železniški progi v Mednem pri Medvodah. Šel sem ravno ob Gradaščici proti cerkvi. Resnično se mi je zazibala zemlja pod nogami, ko je zletelo v zrak nekaj vagonov okupatorjeve municije in razstreliva.

Tak glasen in bobneč govor je bil nujno potreben, da ni vse skupaj zvodenelo in ponižno uklonilo hrbtov pod okupatorsko palico.

Sedaj, po končani vojski, smo tudi zanesljivo izvedeli, da se je štab osvobodilnih

čet s pomočjo Angležev, ki so bili pri njem, resno trudil, da je preprečil hudo bombardiranje Ljubljane, vsaj v takšni meri, kakor je bil napaden Maribor.

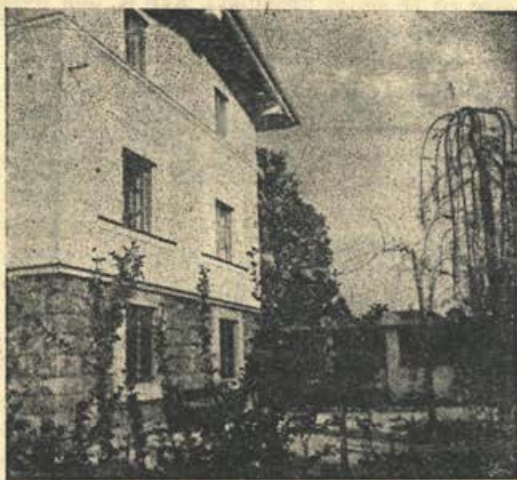
Ljubljanci so se po štirih letih vojske oprijeli prepričanja, da bombnega napada na Ljubljano ne bo. Tovarn za vojno proizvodnjo ni. Za promet zadošča, če zavezniki razdero borovniški most in mostove v Zidanem mostu. Zato jih zlasti zadnje leto preletavanje bombnikov čez mesto ni kar nič plašilo. Le redki so se umikali v zaklonišča. Kljub temu pa si je večina meščanov prej ali kasneje oskrbela dobra zaklonišča. Tudi jaz sem si dal napraviti že takoj spočetka strokovno dobro premišljeno zaklonišče.

Slednjic so zavezniki le začeli napadati tudi Ljubljano — kolodvorske naprave, a ne s težkimi bombami. Vselej so jih napadli samo lahki bombniki, ki so streljali iz bližine — pikirali zlasti železniške stroje.

Mene so mnogi blagrovani, češ kako si srečen, ko si na Mirju zares varno naseljen. Tu ni ne tovarne ne vojašnic ne železnice. Odveč ti je zaklonišče. Res se nismo bali in se le redko ob alarmih, če je začelo pokati, umikali v zaklon. Obrambnih strelod od spodaj se nismo bali. Železobetonska streha na moji hiši bi take padajoče izstrelke ali kose šrapnelov zlahka prenesla. Ko je pa nemško letalo strmoglavilo na univerzitetno knjižnico, razbilo betonsko streho in požgalo vso knjižnico, smo bili že bolj previdni in oprezni, kadar je bilo dano znamenje za prihod letalskih jat.

Dne 9. marca 1945 je bilo dopoldne ob pol desetih dano znamenje s sirenami, da se bližajo zavezniška letala. A je vse poteklo mirno. Letala niso šla nad Ljubljano. Zato nismo šli v zaklonišče. Po obedu smo še čakali, kaj bo. Ker dolgo ni bilo sledu o bombnikih, so ljudje v Trnovem splošno ostali v sobah ali delali na vrtovih kakor po navadi. Moja sestrična — gospodinja Ana in nečakinja Zdravka sta po obedu ostali v kuhinji, sam sem šel v svojo sobo, opravil brevir in kratko premišljevanje o Kristusovem trpljenju: o Simonu iz Cirene, ki so ga prisilili, da je ponesel Gospodu križ. Pa sem pomislil: Tako je naš narodič prisilil okupator, da smo morali zadeti nase težki križ boja za osvoboditev z vsemi nesrečami in trpljenjem. Nato sem vstal od

mize in se hotel preobleči, ker je bila določena za tisto popoldne seja tiskarne Merkur, ki sem ji bil predsednik. Ura je bila tri popoldne. Takoj ob prvem koraku od mize proti postelji — pozimi sem delal v majhni svoji spalnici, ker ni bilo kuriva za večjo delovno sobo — bolj začutim, kakor zaslišim, silen, votel udarec z omamnimi pritiskom. Z obema rokama sem se prijel za glavo in skoraj kriknil: »Moj Bog, še to na nas!« V hipu sem bil prepričan, da je padla na streho bomba. Čeprav je padlo tedaj od tobačne tovarne prek Mirja in v Trnovo nad sto bomb v nekaj sekundah — potegnili so čez to naselje »tepih«, kakor so tak letalski napad imenovali — nisem slišal nobenega drugega poka. Obrnil sem se proti oknu. Videl sem, kako se je okvir in vse leseno ogrodje v oknu v kosih drobilo kako se je zrušila in odprla stena ter se udril strop od nadstropja. — Vse to sem še opazil. Glasu rušenja nisem dojel nobenega. Vse se mi je zdelo kakor na platnu v kinu. Moj sluh je bil od pritiska že tako omamljen, da se slušni živci niso več odzvali. Vse to sta bila dva hipna trenutka. Nato sem omahnil. Zdelo se mi je, da se pogrezam. Še ena misel mi je preblisnila glavo: Če se pogreznem do dna, konec! Če ostanem pri vrhu, utegnem biti otet. Po teh treh bliskovitih trenutkih sem se zrušil in se pogreznil v temo. Izgubil sem zavest. To je morda trajalo tri do pet minut. Tedaj sem se spet osvestil. Bil sem v trdih kleščah, ves zasut. Zagreblo me je tako hitro, da so bile ruševine pod menoj in nad menoj. Zato nisem ležal vodoravno na tleh, ampak poševno. Noge so bile čisto pri tleh, oprsje in glava vsaj za pol metra višje. To me je rešilo. Sicer bi se bil nedvomno zadušil. Ko sem se zavedel, je bila krog in krog tema. Začutil sem strašne klešče, ki so mi oklepale in stiskale vse telo. Toda iz gramoza mi je molela desna roka kvišku. Tako jo drignemo ob padcu. To je tudi dokaz, kako hipoma sem bil zasut, da desnica ni utegnila za telesom in je štrlela od komolca dalje iz ruševin. Tudi desna polovica glave je bila pri vrhu zaspila. Z levico sem se pri tleh trdno oklepal nekakšnega okroglega predmeta — morda je bila noga stola. Dognati nisem mogel, kje sem. Morda na dnu ruševin? Vse telo je bilo v trdem oklepu. Ko sem se

Taka je bila hiša pred bombnim napadom.

trudim, da bi morda zganil z nogami, se mi zgane iz gramoza štrleča desnica. S težavo sem jo upognil in z njo dosegel desno oko. Skušal sem ga odpreti. Ni šlo. Vse je bilo zalito s krvjo. Počasi sem le okrenil toliko glavo, da sem dosegel desno oko in ga odprl. Kaka sreča! Nad seboj sem zagledal skozi strop in streho jasno nebo. »Zahvaljen Bog! Živim in nisem na dnu.« Takoj sem zaklical: »Pomagajte! Pomagajte!« Toda hitro sem ves stisnjen onemel. Z desnico sem pobrskal po ruševinah, ki so me kakor kruti primoži stiskale za vse ude. Spoznal sem takoj, da si sam ne morem prav nič pomagati in da bom revno omagal in se poslovil od sveta, če ne bo pomoči.

Ta občutek in to spoznanje je bilo ob vsej katastrofi najbolj strašno. Živ, zaveščen zakopan, ko ne moreš niti za eno črto ganiti ne z nogo ne s telesom ne z zasuto roko. Veš, da boš morda ure in ure, celo nekaj dni v tej stiskalnici počasi umiral, če ne bo rešitve in pomoči. To je tolika groza, da bržkone presega vse groze tistih, ki so bili postavljeni pred puške. Sedaj vem in čutim, kaj so morali prenesti vsi, ki so jih mrtve ali na pol žive izgrebli zasute iz razvalin šele čez nekaj dni. Pri popolni zavesti čakati: ali bom otet ali ne bom, to je groza vseh groz, ko si sam ne moreš prav nič pomagati.

Tedaj pa se je priklopala čez razvaline do mene sestrična Ana. Prestrašena, bleda, jokajoča; ko je zagledala mojo okrvavljeno glavo in krvavo desnico, je kriknila: »Ali

si še živ?« in koj začela brskati z golo roko zasip z mene. »Pusti! Pusti!« sem ji ukazal. »Pojdi klicat ljudi! Sama ne zmoreš!« Od-tavala je čez razvaline in klicala na pomoč. Na srečo so bili stanovalci nad mēnoy — arhitekt profesor Ogrin, pri njem kaplan Dušan Rueh v kuhinji, ki ni bila porušena — in sta takoj prihitela. Opazil sem tudi dva nemška vojaka. Velel sem jim, naj gre-do po lopate. Ves čas sem bil popolnoma pri jasni zavesti. Ko so prinesli orodje, so me kmalu odkopali. Poskusil sem zgibati z nogami, z roko in ugotovil: »Nič ni zlom-ljenega!« Tedaj je že prišla pomoč Rdečega križa. Med njimi sem spoznal Janeza Bo-gataja. Ko so me dvignili, nisem mogel ob-stati na nogah. Oklenil sem se dveh krog vrata, da sta me prenesla čez kupe ruševin v predsobo, od tam v sobo Ane, kjer sem se sesedel na posteljo in prosil žganja in vode. Medtem so že prišla nosila. Prenesli so me po stopnicah na nosila, od tam na polikliniko v Aškerčevo, kjer mi je ne-znana mlada Veronika za silo obrisala okrvavljeno in od prahu vso črno glavo; tudi z leve noge so mi sezuli čevelj, ker je bila noga vsa krvava. Od tam so me pre-nesli v avto in odpeljali na kliniko, kjer je bilo zbranih več zdravnikov in medicink. Primarij Blumauer me je pregledal in ugo-tovil: »Operacije ne bo treba!« — Bila sva sicer dobro znana, pa me ni, vsega okrvav-ljenega, umazanega, raztrganega spoznal. S klinike so me prenesli v Leonišče, mi slekli razdejano obleko in me spravili v posteljo. Tresla me je strašna mrzlica. Bilo je zares zelo mraz, a bila je tudi reakcija živcev. Bolečin pa nisem občutil. Bil sem le splošno telesno in duševno ves strt in onemogel. Postregli so mi s čajem, prinesli grelce v posteljo in me toplo zadelali. Po-časi se je mrzlica polegla. — V nekakšni omotici sem zadremal in prebil noč kar dosti znosno.

Zdravljenje

Naslednji dan sem se počutil dokaj krep-kega. Dr. Poljanšek mi je obvezal rani na nogi, ranjeno desno plat glave in presekan deni uhelj. Dr. Cadež je preiskal ušesa in ugotovil, da imam oba bobenčka prebita, v desnem ušesu tudi okvare polža in vnetje srednjega ušesa. Dr. Brandsteter je preiskal notranjost oprsja; po vsem hrbtu sem imel

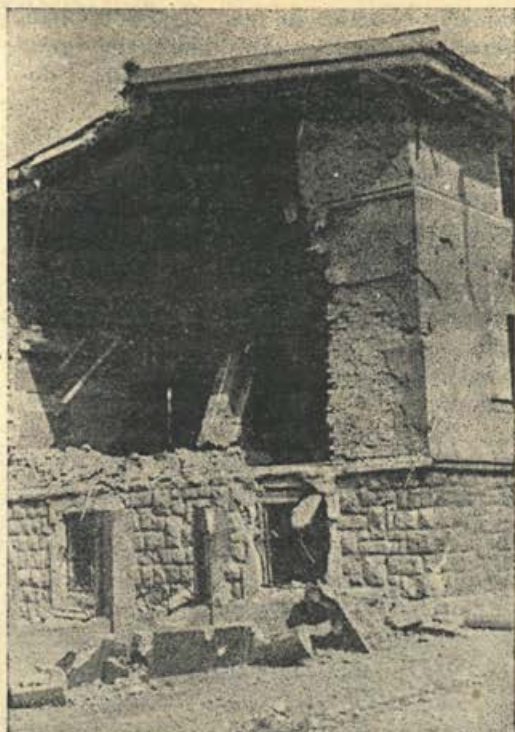
temne lise od pritiskov, rebrna mrena je bila vneta, a ne zelo. Ob skrbni zdravniški negi sem prebil šest dni kar dobre volje. Prepričan sem bil, da se čez nekaj dni utegnem že vrniti domov. Bridko sem se varal.

Na glavi so zdravniki poskušali iz ran in ranic odstraniti tujke. Marsikak drobec stekla in peska je dr. Poljanšek odstranil. Toda mnoge rane so bile z umazaniam prahom iz stekla, ometa, saj, peska že zastrupljene. Zato je morala narava sama pomagati. Na več mestih se je začelo gnojiti. Gnoj je zbadal, ko je zorel, kakor ostri noži in vrtal noč in dan. Na desni nogi se mi je rana, ki jo je naredil drobec bombe, hitro celila — brez posebnih bolečin, na levi nogi se je trdovratno gnojilo. Zato je zdravnik odredil, da mi stopalo fotografirajo na röntgenu. Slika je ugotovila: sredi petne kosti tiči tuje telo! Nujna je operacija. Poprosil sem primarija dr. Blumauerja, ta je odredil operacijo za naslednji dan. Asistirala mu je dr. Kanc.

Ker so mi nogo samo omrtvičili — narokožo sem namreč odklonil, češ da sem preveč radoveden — zato sem potek operacije lahko gledal. Izdletili so kost, da so dosegli drobec. Ko ga je primarij izvlekel, sem vprašal: »Ali je steklo?« — »Ne, jeklo je!« Nato so mi ostrgali vso kostno odprtino, ker je bila od drobca že zastrupljena. Ko je bilo konec »divjege« opravka — občudoval sem zdravnika, s kakšnim »neusmiljenim« mirom je vršil krvavo delo — sem mu rekel: »Presneto ste korajžni!« Odgovoril mi je z rahlim nasmehom: »Mi že ne. Korajžni ste vi, ki držite.«

S to hudo operacijo so se mi bolečine pomnožile. Kljub tabletam za olajšanje bolečin sem dva tedna trpel tako strupenske bolečine v nogi, glavi, uhlju, zoprno zbadanje pod rebri ob premiku, da mi je vsa močna in dobra volja ginila. Duh je omagal, telo je bilo strto. Mnogi zvesti prijatelji, ki so me hodili obiskovat, so skoro obupavali nad mano. Tudi zdravniki so bili v skrbeh. A zanašali so se na moje zdravo srce in na zalogo zdravja, ki sem jo prinesel s seboj. Tako so mi rekli.

Najhujše so bile noči. Z umetnim, s praški prisiljenim spancem sem kako uro preždel v omotičnem spancu. Od ran sem dobival vročino, ne sicer visoko, a neprijetno. Ko-

Tako rano je močno zidani hiši napravila bomba. Pisec članka je bil podsut sredi svoje sobe (v sredi levo).

likokrat sem se ves prepotil in je bilo treba menjati perilo ponoči. Ob nespečnih urah sem ob brleči lučki gledal »Križanega« in premišljeval njegovo strašno noč od velikega četrtka na petek. Odrešenik je bil ves razbičan — rimsko bičanje je natančno preštelo udarce s svinčenimi obeski na jermenih, s katerimi so bili obsojenca, kdaj morajo nehati, da se ne zgrudi mrtev. Tak je bil Zveličar: ves razmesarjen in s trnovo krono na glavi, zvezan, zasramovan, zapljuvan, bit v obraz in ogrnjen v zelo mrzli noči s strganim vojaškim plaščem. Strašna noč! — To Njegovo noč sem ob svojih bolečinah vsaj malo dojel in občutil: Zahvaljen stotisočkrat!

Razdejanje domá

Dne 3. maja sem se odpeljal iz sanatorija Leonišča domov. Ob slovesu sem se iskreno zahvalil vsem zdravnikom za veliko skrb in trud za moje zdravljenje. Naj mi, zelo spoštovani zdravniki, ne zamerijo, da

dodam v kroniko še tole: Vsi so ob moji nesreči odklonili vsako, tako zelo zasluženo nagrado. Naj ostane to zapisano v dokaz njih plemenitih in blagih src.

Ko sem prišel domov, je bila edina cela sobica že toliko popravljena, da sem dobil stanovanje. Doma sem šele zvedel o posledicah bombardiranja. Krog 60 ljudi je bilo ubitih. Pod menoj v pritisličenem stanovanju je bila skozi okno ubita mati štirih majhnih otrok. Eni deklici in tudi očetu je odtrgalo palec na nogi. Stanovanje je bilo porušeno, da so se morali takoj izseliti. Mnogo hiš — majhnih vil — je bilo razdejanih do temeljev. Da je moja hiša ostala razdejana le do polovice, je bila vzrok streha. Ta je narečena iz debelih železobetonskih plošč. Na te je priletela bomba in se ob udarcu takoj razpočila. Na vrtu je ležalo raztrgano ogrodje bombe. Ko bi bila navadna streha, bi jo bila bomba predrila in se razletela šele sredi notranjosti v hiši. Nedvomno bi bila hiša popolnoma porušena in mi, stanovalcu, mrtvi. Delovanje razstreliva v bombi bi mogel opisati le izvedenec kemik. Jaz navedem samo učinke. Da se je bomba razletela vrh strehe, je jasno. Kljub temu je bila hiša do polovice zrušena. Padli sta dve zunanji steni, znotraj tri. Betonska ograja je bila razbita, v vsej hiši niti ena šipa cela. Močno omrežje na oknih iztrgano in raztrgano (pri dveh tik pod bombnim padcem). V kuhinji je iztrgalo vrata in jih vrglo na nečakinjo Zdravko ter ji dvakrat zlomilo roko. Vodovod pokončan, električni vodi raztrgani. Najhujše pa je bilo razdejanje v mojem stanovanju. V spalnici, kjer sem bil zasut, je bilo do zadnjega koščka vse uničeno: hrastova postelja, dve težki jesenovni omari, knjižnične police, klečalnik, miza, stoli — vse okrog mene — same treske! Peč je sploh izginila. Ostala so samo železna vratca, o peči in pečnicah niti sledu. (Šalil sem se, da je planila pred bombo skozi okno in se vozi sedaj po vsemirju krog sonca.) Slike so bile raztrgane. Med njimi popolnoma uničena Jakopičeva zelo dragocena Marija Pomočnica. V spalnici je ostalo celo samo en meter veliko razpelo, lepo Pengovovo delo. Ta križ je sunek vrgel s stene, da je ležal tik mene, popolnoma zasut. Ko se je vse drugo, iz najtršega lesa narejeno, zdrobilo v trske, je iz lipovine izrezljanemu Kristusu odlomilo samo kazalec na desni

roki. — V kopalnici je bila razbita kad, umivalnik, obloga na zidu. Majhnih predmetov, ki so bili uničeni, je toliko, da jih ni mogoče navesti. Koliko knjig je bilo razcefranih, prestreljenih! Pisalni stroj zmečkan, ura budilka in velika nihalka uničeni. Omenim naj le še obleko in perilo. Kako je gospodarila bomba s temi predmeti! Na meni je bila raztrgana obleka, tudi spodnja razcefrana — in vendar tam ni bilo nobene rane. — Lepo zloženo in zlikano perilo v zaprti omari ni bilo zadeto od drobcev, a je vendar vse preluknjano in razcefrano. Zakaj? Takole trdijo učeni: Bombni pritisk je odrinil zrak in je zato nastal brezračen prostor — vakuum ga imenujejo. V obleki, v tesno poravnanim perilu je bil zrak. Ta je hipoma planil v brezračni prostor in ob tem trgal blago obleke in perila. Če so debele knjige prestreljene, vem, da jih je prebil jeklen odkršek bombe. Kamen, da, celo trde trske so jih prevrtale; za obleko pa drugačne razlage ni. Prav tako se je moralo zgoditi s pečjo. Peč je bila dobro zaprta, znotraj seveda votla. Ko je bil odrinjen zrak krog nje, jo je notranji zrak razdrobil v sam prah. Nedvomno delujejo tudi strašni plini, ki se ob razpoku bombe razvijajo in na vse plati drobe in uničujejo.

Zapisal sem ta — glede na splošne strahote tako skromen svoj — doživljaj. Opozorilo naj nam bo, kako strašna slepota je človeka, če odkritja in izume uporabi za uničevanje človeštva in dela človeških rok. Vsakemu je jasno, da bi bila prihodnja vojska ob najnovejših tehničnih iznajdbah (letala, atomske bombe, plini) zgolj množično pokončavanje človeštva in celih mest. Zato delajmo, želimo in molimo vsi za pravičen mir na svetu. Na sedaj sklepaajočih se mirovnih pogodbah je pečat morje krvi in solza pretekle vojne — preklet, kdor ta pečat drzno razdrobi.

Sebi

Leopold Stanek

Misli ko zvezd rodi
ti iznajdljivi um.
Ko ogenj so strasti.
Kaj treba še?

Pogum!

Tiha beneška vas,
kot gnezdo v naročju skal —
a nič več ni zvezd nad njo
in nič več ni modro nebo
nad revno beneško zemljo...

Ko so slovenski partizani zanetili prvi kres v beneških hribih, da je ožaril domovino beneške pastorke, so vžgali tudi prve iskre v razdvojenih dušah začudenih roja-

Od zdavnaj že

Kakor ovčico, ki se je v grmovju izgubila in v robidovju zgrešila pot, kakor kraljično, ki so jo tuji vitezi ugrabili in jo zakleli v svoj grad, hodimo zdaj iskat to beneško hčerko, miljenko, sirotico.

Stopili smo na Ivanac — Monte Joanes — v sredino Beneške Slovenije. Vso jo prižemo nase, vzhodno in zahodno, v enem samem prizrčnem, toplem objemu. V blesku

Čedad (Cividale).

kov in prve plamenice v sleherni hiši. Benečani so obstali sredi kamnite steze in se zazrli v neznani jim svet ter prisluhnili daljnemu nenavadnemu glasu. Duh boja jim je prebudil zavest, topla beseda jim je odprla oči, narodna pesem je odjeknila nekje v globinah in topila v njih zamrta srca. Matajur, beneški Doberdob, je na slemenih izkopal borcem grobove. Prvikrat so samostojni Slovenci prelivali kri za to svojo, a odtujeno zemljo in njeno pravdo. In partizan je kriknil iz posušene gomile:

»Če nisem jaz krvi zaman prelivaj,
v beneški zemlji mirno bom počival...«

sonca pregledamo te najzahodnejše omejkje slovenske zemlje, ki se v ostrih grebenih, v mračnih grapah kakor v zadnjih krčih zviija do svojega konca v Furlanski nižini. Potoki, pritoki, vode, vodice, spočete v slovenskih dolinah in rebrih, hitijo in silijo v furlansko ravan. Idrija, Erbeč, Kózica, Alborna, Reka, Nadiža, Bodrina, Bistrica, Grmovščica, Málina, Lanja, Krnahta, Malinščak, Ter, Bedroža, Legrada, Črna voda, Zeleni potok, Rezijska Bela — od vzhoda proti zahodu prebrodimo te živahne hudournike.

Ob njih bregovih, okrog njih livad in kostańevih host so se zvrstile borne hribov-

ske vasice, zamaknjene v skrivnostno po-
božnost, vse vase sklenjene in zaprte, za-
selki pa so se stisnili še više in se kot
gnezda prilepili ob peči in prisojne obronke.
Ne samo v obljudeno nadiško in v dostopno
tersko dolino, še visoko v brda in podbrda,
zavrhe, strmicice, zajame, v čeli, ronce, plati-
šča, predole, zatrepe, trinke, senožeti in
planine se je zagrizel beneški slovenski rod,
od koder ga ne odmaknejo več nove ceste
in železnice, ga ne iztrebijo tuje šole, ga ne

na vzhod, »Porta Gemona« na zahod, Slo-
venska Benečija nas sprejme srčno vabeča,
samozavestna.

Na Stari gori

Povzpni mo se na njen sveti vrh. Za Če-
dadom v Čéli se oglasi prvi slovenski glas,
oživi v Tejah, v Oborči in vzkipi na Stari
gori, na romarski poti Beneških Slovencev.
Stara gora čuva svojo beneško varovanko

Stara gora v Beneški Sloveniji.

izkoreninijo umetni vladni načrti in sistemi.
Nesmrtjen je »ab immemorabili«.

Protí Čedadu

Zarana, v lepo rosno jutro se peljemo z
avtobusom pod goriškimi Brdi proti Kor-
minu, Bračanu, čez reko Idrijo in jo režemo
med plodnimi sirkovimi njivami proti Na-
diži, zdrknemo čez Vražji most in se usta-
vimo v Čedadu — v Starem mestu. Stolnica,
langobardski tempelj, muzej, vojvodske pa-
lače, spomeniki nam razgrnejo zgodovinska
obdobja od rimskih provinc mimo lango-
bardskega kraljestva, furlanske vojvodine
do beneške republike in avstrijskega ces-
sarstva. V Starem mestu se že pojavljajo
Slovenci iz Benečije. Pred nami je Beneška
Slovenija, odpre nam jo »Porta Broxana«

več ko sedem stoletij; je najstarejša slo-
venska fara. Smo komaj 622 m visoko, a se
razgledujemo po Alpah, po širni nižini in
po morju. Smo na razpotju dveh narodnih
elementov, dveh jezikov, dveh kultur. Dve
romarski poti kličeta naše rojake, dva mej-
nika jih varujeta: Stara gora in Sveti Ivan
v Čeli.

Svet Iván v Čelé

z jame landarske — z visoke stene —
varješ še Slovence?

Mat' božá s Staré goré,
ko hod'jó k Tebé na božjo pot —
varješ še zamejski rod?

O, zapuojta po Nadiži
po slovinjan benečanski víži,
Svet Iván v Čelé,
Mat' božá s Staré goré!

Na Stari gori si goriški in Beneški Slovenci segajo v roke, tu krešejo svoje različne nazore in miselnosti, da se tudi razhudijo in zdražijo, toda ista rodna ljudska pesem, okrepčana v zlahtnosti slovenskih sokov, namočena v domačih kapljicah, spaja in utrjuje novega prebujenega duha. Ali ni Stara gora danes več ko božja pot?

cej skaženi so kraji ob spodnji Nadiži: Šempeter, Dolenji Brnas, Brišče, Podbonec, Sv. Kvirin, Ažla, manj pa v Sovodenjski in Šentlenartski (Podutanski) dolini. Odmaknjene hribovske vasi: Matajur vas, Strmica, Trčmun, Cepletišče, Gabrovica, Lese, Topolovo, Hlodiči, Dreka, Oblica, Trbilj, Srednje, Kravar, Kózica, Črni vrh.

Sveti Ivan v Čeli (Landarska jama).

Govor'jó an puojeljó

Najdražja dobrina Beneških Slovencev je njihov jezik, njih pojoča govorica v ubranih akordih. Kakor domače puojeljó v velikih tercah, še tujke pobenečanijo po slovenskih vižah. Skušamo se jim v zavitem narečju približati, da naglašamo vse besede na zadnjem zlogu, a jih ne dohajamo. Najlaže si pomagamo z briško besedo in z briškim glasoslovjem pri najbližjih sosedih, pri nadiških rojakih, toda po Nadiškem je že pritisnil silen vpliv italijanskega elementa, prometna cesta, trgovina, bližina furlanskega Čedadada. Pa se dobro razumemo, le pri težjih stvareh nam pomaga knjižna italijanščina. Tujke so se vrinile ponajveč tam, kamor je posegla javna uprava s svojimi uradnimi razglasi in oklici, pa saj tudi Goričani vpletajo iste izraze. Jezikovno pre-

Kal in druge, ki se nagibljejo h kanalsko-briškemu in k tolminsko-kobariškemu dialektičnemu pasu, so ohranile čisto, zvenečo govorico. Največje čudo pa je tersko narečje. Kakor da smo odkrili skriti biser, kakor razodetje beneškoslovenskega pisma nas prešine pradavni pristni jezik Slovencev ob Teru, na njegovih obronkih in še bliže okrog Ivanca, Krnice, Brezjanskega Jalovca, Javorja. V Podbrdu, v vasi Teru, v Mužacu, na Brdu, v Viskorši, Tipani, Zavrhu, Platišču, Prosnidu, Malini, Lubidu, v Čanebli, Grmovščici poslušamo veselo godbo žuboreče govorice, da bi jo radi posneli na ploščo in jo oddajali po radiu. Ali ne bi zajeli teh živih vrelcev?

Trda je naša obtožba

Z vsemi tremi je pozvanjalo k deseti maši, ko smo se po polátani stezi vzpenjali

k beneški vasici. Pred cerkvijo pod lipami je obstala vsa vas, radovedna, presenečena, vprašujoča, nezaupljiva. Uplašene domačine smo kmalu ohrabрили, pritegnili in osvojili s krepkimi, iskrenimi, odkritimi pozdravi in odšli z njimi k farni maši. V našo toplino je nenadoma nekaj težko udarilo kakor kladivo, kanil je pelin, naselila se je bolečina: vsa cerkev je polna vernikov, vsi verniki so ponižni, pobožni slovenski farani, edina oseba, ki moli, pridiga in poje v tu-

Kdaj bo slovenska šola

Manjšinske šole še ni, niti ne dvojezične. Šolska politika ni enotna. Med videmsko provinco in goriško pokrajino teče reka Idrija, nekoč meja med Benečijo in Avstrijo, pozneje med Italijo in Avstrijo; tu je meja dveh področij, dveh sistemov in ravnanj. Posledice so hude, zamude velike, krivice težko popravljive. Mirovna pogodba ima teoretično besedo. Obojestransko uveljav-

Terska dolina v Beneški Sloveniji, v ozadju Mužci.

iem jeziku, je — njihov dušni pastir. Trda je naša obtožba. Takrat smo pogledali globlje v skrivnost beneške miselnosti. Pa kaj bi — po maši je zakipela na vasi slovenska narodna pesem in vžgala beneške hribovce, da so domači brdaci sami stopili k nam in so čeam in čečicam zablestele solzice v očeh.

Takrat smo se globlje zazrli v skrivnost beneške duše. V nji se še zbuja rodno čustvo in rodna kri polje nekje globoko. Beneški Slovenec v razdvojenosti in zbeganosti išče sebe. Beneška Slovenija je dežela napravljenih, vsiljenih, umetnih protislovij. Ali ne bi zravnali, uravnovesili teh nena-ravnih, izumetničenih kontrastov?

ljanje manjšinskih šolskih pravic se na benečanski strani zavlačuje, na goriški pa kolikor toliko priznava. In vendar — na naših poteh naletimo na svetle, razveseljive prizore. Nagovori nas otrok in sprašuje, kdaj bo slovenska šola. Nagovorijo nas čečice in si želijo našega branja, povestic, molitvenikov...

V Šempetru Slovenov ob Nadiži so lani praznovali sedemdesetletni jubilej učiteljišča — potujčevalnice. Izdali so jubilejno šolsko izvestje in v njem so našeli vrsto gojenk in gojencev slovenskega rodu, ki so danes najbolj goreči janičarji — učitelji in zlasti zagrizene učiteljice domorodke po slovenskih vaseh. Njihovi vzgojitelji, pedagogi, so

v poročilu izrekli smrtno obsodbo nad domačim »idiomom«, nad slovenskim jezikom svojih učencev in so kot fakultativni (pomožni) jezik predlagali francoščino in celo španščino!

Dve svetovni vojni nista menjali zastarelih nazorov, nista dali Benečiji ljudske samouprave, nista Beneškim Slovincem še vrnili stare pravde. Ali ne bi tudi praktično uveljavili mirovnih pogođb?

Beneški Slovenci morajo v svet

Skopa je hribovska zemlja: v dolinah in dolinicah morda rodovitnejša, po rebrih, roncih, lazéh pa odporna, trdovratna, v planinah — po kozjih stezah in kolovratih borna, hudo revna s košnjo, brez sočnatih senožeti, brez planšarstva, brez pastirskih staj, prav nič taka kakor sosednja Kobariška in Tolminska. Ni gozdov, po večini so le kostanjeve hoste, kakor na daljnem jugu oljčni gaji prepletajo dobrave, krijejo pobočja ter dajejo zemlji njen slikovití krajevni značaj.

Na čedadski trg znosijo Benečani na hrbtu ali zvozijo na lojtrskih vozeh ponajveč sena, drv, živine, dobrih jabolk — sevk — zlasti pa svojega glavnega pridelka, mnogo plemenitega kostanja — buric — doma pa obdržijo koruzo, krompir, fižol, repo, mleko za sir.

Malí posestniki so, pridni, skrbni, živijo od danes do jutri, vendar mnogim ne more njihova pridnost premagati vsakdanjih potreb. Iz revnejših vasi se selijo cele družine v Belgijo, v Francijo, nekaj skrivaj v Jugoslavijo bodisi na sezonsko ali večletno delo po tovarnah in tudi na poljih. Danes so redki, ki se vračajo, toda tudi v svetu jim ne cvetejo rožice, zato živijo slabo in silijo domov.

Po nekaterih vaseh raste brezposelnost. Režim samo teoretično proučuje socialno in agrarno reformo. Na občinah sedíjo dobri posestniki, vpreženi v italijansko kapitalistično in raznarodovalno politiko, pri vladi so veleposestniki, markizi, konti... Brezposelnost je tudi v bližnji Furlaniji splošen pojav. Na sezonsko delo v Jugoslavijo je tem brezposelnim pot zaprta.

Voditelj beneških Slovencev, msgr. Ivan Trinko.

Beneški Slovenec se je v hribíh zaril v svojo rodno grudo — pa naj je skopa, odporna, malo donosna, je vendar njegova ljubeča rednica, od katere ga ne odvrne nobena sila; krčevito se je drži in se k njej vrača iz tujine — pa naj bo tujina še tako vabljava.

Ali ni v tem rešitev naše zemlje? Ali je ne varujejo okuženja in potujčevanja ravno strmi lazi, kozje steze, hudi klanci?

Napisal je, povedal je

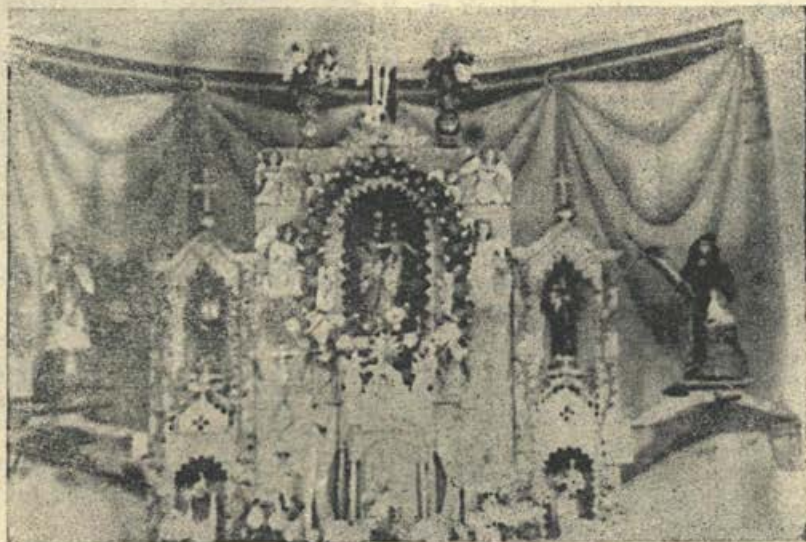
Veliki varuh, petinosemdesetletni zagovornik beneškoslovenskega ljudstva, pesnik Ivan Trinko se je umaknil času in njegovemu duhu... Umolknil je v zatišju svojega Trčmuna in sklenil svoje častitljivo poslanstvo. Napisal je, povedal je. Ko smo ga mimogrede pozdravili in prosili, naj še kaj pripravi, nas je z nasmehom zavrnil: priprava na smrt. Iz njegovih trudnih oči pa je iskra ugašajočega ognja skočila v naša srca. Trinkovi učenci nadaljujejo delo svojega mojstra. Ali ne bi šli tudi mi po njegovih stopinjah?

Ljuba naša Koroška, kakšne dragocenosti skrivaš! Nad teboj žari častitljivi sij naše zgodovine, čeprav je pogosto trpka in otožna ko pesem v teh prelepih bregeh in dolinah. Kakor nesrečna nevesta si, prodana na tuje, čeprav te ljubimo z vsem srcem in smo prepričani o tvoji zvestobi. Le rob svojega oblačila si nam kot poroštvo pustila v rokah, ta ubogi pas zemlje, pretkan s skalnimi valovi Meže, ki pa je vendar tako sprelep, da je naše hrepenenje po tvoji

bočju, obrobljenem z gozdovi. Na pol skrita med sadnim drevjem stoji na levi strani v rebri bela kapelica, cela cerkvice. Začuden sem pogledal na zemljevid. Katera cerkev pa je to? Na zemljevidu ni zaznamovana.

Pa sem povprašal na Dobrihah in zvedel:

»To je Rutnikova kapelica. Sezidal jo je Rutnik, kmet, ki dela svetnike. Reže jih iz lesa in povsod postavlja kapelice.«

Notranjščina Rutnikove kapelice.

lepoti v bolečini še večje. Kot zvesti čuvarji davnih izročil so samotne kmetije v gozdnatih rebreh med Uršljo goro, Peco in Strojno, kjer dobra srca ne zapirajo popotnemu kruha — sam sem to skusil — in kjer še žive ljudje, ob katerih moram nenehno misliti na pripovedke, pognale iz teh tal.

Tam, kjer zavije Mežiška dolina proti severu, na zadnji četrtini poti od Dravograda proti Guštanju, kjer železnica prebogni stružo Meže, se svet, stisnjen med gričevje, za trenutek razpre. Položneje se vzpno pobočja v Tolsti vrh, ob vodi se je razpočlegla vasica Dobrije. Nad cesto se dviga kamen s posnetkom vojvodskega prestola, v spomin koroškemu borcu Fr. Malgaju in junakom osvobodilne vojne, ki so darovali življenje za slovenske pravice na Koroškem. Redke kmetije so raztresene v zelenem po-

Čutil sem, da je bilo za kanec nasmeha — ne posmehal — v tem odgovoru in da imajo moža tam v bregu za čudaka. Prekoračil sem Mežo ter jo mahnil tisti streljaj do kapelice v hrib... Križ stoji ob stezi. Kristus na njem je malce okoren, kmečki; pod njim je pritrjena slika Marije Pomagaj. Aha, najbrž je to Rutnikovo delo, sem si mislil, kajti malo naprej je njegova domačija in tam na desni stoji kapelica: spredaj stolpič, šilasta okna, zadaj je, kot naše srednjeveške cerkve, zaključena s tremi stranicami osmerokota. Hiša ima okna okrašena z rožmarinom, muškatom in roženkrautom.

Rutnika ni bilo doma. Les da vozi iz gozda, mi je povedala žena, po teh hudih strmih, kjer trpita človek in živina bolj, kot

je prav. Poprosil sem ključ od kapelice, jo odklenil — ter presenečen obstal.

Saj to je kar prava cerkev! Oltar, klopi, harmonij na koru, dva zvonova v zvoničku, še zakristije ne manjka... In vse polno lesenih kipcev! Po oltarju, po stenah. Čudovita, otroška duša se je tod igrala in razsipala svoje bogastvo. V vsem je zapustila sled žive, človeške roke, ki se je še žage izogibala, morda zato, ker je imela ni.

Oltar — kaj bi rekel? Podobne najdemo na starih tiskih po kmečkih izbah kot okvire svetniških podob in na tablah svete Družine z vdeleno muziko. Kakor troje kapelic — večja v sredi, dve manjši ob straneh, vsaka s svojim križem na vrhu. Vdolbine imajo nazobčane robove. V tronu stoji Marija z Detetom na rokah, okoli trona pa kleče angeli, med katerimi se skriva v naslikanih oblakih sonce. Tabernakelj je izrezan iz enega kosa debela in še rože so izrezljane. Nad loki ob oltarju sta kipa sv. Petra in sv. Frančiška Asiškega. Oba stojita na podstavkih, podobnih kamnitima zidovoma. Strastno si nebeški vratar pritiska velika prekrižana ključa na prsi in zre v nebo, ob njem pa so tiara in petelin in še cerkev z dvema stolpoma — posnetek cerkve sv. Petra na Kronski gori pri Dravogradu. In sv. Frančišek, ki mu skriva suhljato telo redovna halja z veliko oglavnico, objema z desnico velik križ, z levico boža jagnje, ki leži na kamnih pred njim in zapno dviga glavo k njemu. Te figure človeka pretresejo — niso lepe, toda na moč izrazne. Če bi se še tako trudil — ne vem, če bi mogel kdo bolje izraziti ognjevit značaj sv. Petra in preprosto dobrotnost asiškega ubožca. Toda ne nagledaš se še oltarnih kipov in že te pritegne višarska Marija na steni, sv. Florjan z veliko zastavo, ki iz golide gasi gorečo cerkev; žalostna Marija je tu in k stebru privezani Jezus, Oljska gora in Ecce homo in od smrti Vstali — neutrudno so snovale te preproste roke in z neizčrpno domišljijo so krasile malo svetišče. V zakristiji visi na steni relief škofa Slomska, vrh omare je kip angela varuha, v predalu so jaslice s piskajočimi pastirci in sv. Tremi kralji.

Čim dlje gledam, tem bolj sem začuden. Ob vsakem premiku oči se mi odkrivajo novi miki. Prav, ko nastavim fotografski

aparatus, me pokličejo. Prišel je gospodar Rutnik, Gregor Lipovnik, kmet in umetnik.

Segava si v roke in gledam njegov obraz. Miren in dober, malce otožen je, da te spomni na obraz zasanjanega apostola, z razmršenimi, kodrastimi lasmi in z lepim, rahlo usločenim nosom. Močne gube nad očmi, nad nosom, ob ustih; brada je neobrita, kajti sredi tedna smo in delo priganja... Nekaj otroško dobrega je v teh toplih očeh in v smehljaju, s katerim me vabi v hišo, kjer mi ponudi kruha in jabolk.

»Vse to ste sami naredili?«

»Vse!« in v zadregi je. »Pa še mnogo več.« Povsod okoli so raztreseni njegovi kipci, sam se več ne spominja, kje vsepovsod. Daleč naokrog so polja okrašena z njegovimi bogci, v Prevaljah in pri Št. Danijelu, v Mežici in na Strojni (Grmov križ), na Tolstem vrhu (Predanov križ), v Libeličah (Kavčnikov križ). Pri Sv. Neži je grob sedmerih partizanov, ki so jih ustrelili Nemci — Rutnik jim je z veliko ljubeznijo izrezljal križ nad glavo.

Kako naj vse naštejemo? Za Taborje je naredil sv. Antona Puščavnika in sv. Vincenca Fererskega, za Suho pri Žvabeku — že v neodrešeni Koroški — Srce Jezusovo in Marijino, pri Obretanu v Libeličah imajo njegovo božjo martro z žalostno Marijo, svetilnikoma in kropilničkoma, tako da se »vse skupaj drži«. Za Šmartin pri Slovenjem Gradcu »si je osem dni vzel skrb«, da je izrezljal kip Brezmadežne in lansko zimo mu je dleto petindvajset Križanih izoblikovalo. Celu v mariborski muzej so zašle njegove jaslice in več kipov.

Na steni visi relief vojaka. To je spomin na sina partizana, ki je avgusta 1944 daro-

val življenje za svobodo nekje nad Solčavo. V njegov spomin in vseh, ki so ljubili domovino bolj kot življenje, poje večji zvon v kanelici, ki nosi napis: »Za padle brate in sina«, manjši zvon pa je posvečen spominu sedemnajstmesečnega sinčka Petreia, ki ga je zmečkalo pri sadni stiskalnici. Prav zdaj rezlja Rutnik križ v zahvalo družini iz Solčave, ki mu je pomagala najti sinovo truplo v gorah, da ga je lahko prepeljal na guštanjsko pokopališče k sv. Antonu.

»Orodja nimam, sicer bi že delal.« pravi in položi predme že skoraj do ročaja obrabljen nož, štiri preprosta dleta in žagico za obrezovanje drevja. »To je vse moje orodje.«

Potem spet govori. Glas mu je mehak; roke drži na kolenih, ko pripoveduje, mirno enakomerno:

»Rad bi samo rezljal, potem bi se šele izučil — pa kaj, ko je toliko drugega dela.« Zemljo in rezbarstvo — to dvoje ljubi z vsem srcem; v tovarni ni zdržal. Težko življenje mu je zavrnilo obe veliki mladostni želji, katerih druga je bila, da bi se izučil rezbarstva.

17. marca 1889 se je rodil pri Mališniku na Tolstem vrhu ter z devetimi leti začel hoditi v guštanjsko šolo, ki je bila popolnoma nemška. S štirinajstimi leti se mu je šolanje končalo; usojeni so mu bili kmečki žulji, pa če si je še tako želel naprej v šole... Toda zdaj je zazvenel v njem nov poklic. Prebudil se mu je ustvarjalni gon: prve zareze je napravil v les, morda nekje naskrivaj. Za dve šestici je izrezljal kmetu Pečovniku božjo martro in nekemu drugemu sv. Uršulo ter dobil zanj celo krono.

In vedno bolj je zorela v njem želja; učiti se rezbarstva, delati kipe...

Misijon je bil pri fari (na Prevaljah); kramarji so razstavili svojo robo po stojnicah. Med njimi je bil mož, ki je prodajal lesene figurice. Gregej je stal pred njimi, pobožno in z zavidevanjem jih je gledal in končno zvedel za naslov nekega podobarskega mojstra v Sloveskih goricah. Sklep je bil storjen: »Pojdem in ga poprosim, če me sprejme v uk...« Vzel je neki svoj kipec ter se odpravil na dolgo pot, v upanju, da bo vendarle dosegel svoj namen. Potrkal je na mojstrova vrata, mu pokazal svoj izdelek in prejel zanj pohvalo. Toda, joj, to je bilo tudi vse. Podobar ga ni hotel sprejeti, ker je imel tako hudo ženo, da ni hotel, da bi mladi vajenec gledal to družinsko nesrečo, v kateri je mojster zdihoval le »Bog mi daj srečno smrt«. Še postelje in večerje ni Gregcu ponudil, le nekaj drobiža mu je stisnil v pest ter ga poslal na vas spat in večerjat.

Mladi umetnik se je razjokal. Vrnil se je domov. Postal je kmet, kajti oče se za njegov talent ni zmenil, fant pa si tudi ni kaj več upal.

Ni mu bilo prihranjeno razočaranje v življenju. Leta 1918 se je priženil na Rutnikovo, toda prva žena, s katero je imel dva sina in hčerko, mu je umrla. V drugem zakonu, ki ga je sklenil leta 1927, je dobil tri sinove. Od vseh otrok sta mu ostala živa še dva sinova in hčerka. Toda ostal mu je najlepši otrok — njegova umetnost. Morda je še boljše, da ga ni spridila šola, ki bi napravila iz njega morda solidnega podobarja, ki pa bi pozabil na lastno srce. Posnemal bi tujo umetnost, pa lastno zakopal. Tuji vzori so vendar tako vabljivi, da le preradi zamogle predstave, ki so jih zrle otroške oči. Tudi zdaj seže Rutnik včasih po slikani predlogi, toda kadar ustvarja iz lastne domišljije, je pristen in živ. Tedaj ga ne veže nobeno pravilo razen oblikovalne sile same. Kos lesa mu je s svojo naravno obliko edini ukazovalec; tega ne more premagati. In prav v tem je res »ljudski« umetnik, čigar dela so zaznamovana s prisrčno okornostjo, pa nas prav zato prepričajo s svojo pristnostjo. Bolj s srcem kot z dletom so vrezane te neštete poteze v les. Nj individualne podobnosti na teh figurah in obrazih, niti tam ne, kjer bi bil rad ustvaril por-

tret. Svetnikovi atributi, razrasli v silno velikost, so važnejši od njegove fiziognomije, čeprav o dosledni stilizaciji figure ne moremo govoriti. Baročna cerkvena umetnost pa je vtisnila tudi Rutnikovemu dletu svoj pečat.

Toda ne vedno! Tu je relief sv. Marka. Pred steno iz velikih kvadrov sedi evangelist in piše. Začuden sem obstal pred tem delom, v katerem se skriva kar nekaj meštovičevskega. Kje je vzel Rutnik to svojsko stilizacijo glave, ta v večnost zamaknjeni obraz. In ali ni spet relief višarske Marije nad hribcem s cerkvico kakor v les prenesena narodna pesem, preprosta in nezumetničena? Ta umetnost ni zrasla iz akademije, temveč iz žive zemlje, na kateri njen tvorec živi. Sklonjen nad zemljo lovi nie skrito lepoto. Nič ni zlaganega v teh okornih figurah, zastrmljenih v nebo, sklonjenih nad žival, pribitih na križ... Niso realistične in vendar so polne resničnosti...

Zadnja dva reliefa nista poslikana; najbrž sta prav zato še mikavnejša. Verno lahko na njih sledimo vse poteze dleta, nič ni zabrisano z barvo. Kajti Rutnik svojih kipov nikoli sam ne barva. Nosi jih k slikarju Dobovičniku v Dravograd, da jih »poštriha«. Tako se ponavlja stoletja to sodelovanje med kiparjem in slikarjem; že v srednjem veku je bilo navadno tako.

Misliti moram na usodo ljudske umetnosti in tvornosti. Umirati je začela v prejšnjem stoletju, ko so neomejene reproduktivske možnosti preplavile trg s svojimi tovarniškimi izdelki. S tem so bile pri korelinah uničeni naravni pogoji umetnostnega in umetnoobratnega občutja. Ljudje, zlasti meščani, so se začeli utapljati v odličnih »višje« umetnosti, ki so bili cenejši in bolj pri rokah. Okus se je skazil in usihala je ustvarjalna nuja, ki je poprej silila k delu ne samo izučenega obrtnika, marveč tudi preprostega človeka. Za majhen denar si dobil lepo pisane papirnate slike — kdo bi še gledal te nerodne slike na steklo, ki se ti ob prvi priliki razbijejo. Kdo bi se še mučil dneve in dneve z nožem in lesom, ko pa so tu ceneni sadreni kipi, lepo polizani in poslikani, kakor bi jih iz cukra naredil... Saj končno je tudi z narodnim pesništvo tako: knjiga in časnik sta nadomestila živo ljudsko tvornost. Kaj bi si še izmišljali in pomnili storije, ko pa nam tisk natresa vsak

dan novih — in kakšnih! Zbogom, stara domača šaral!

Rutnik mi pripoveduje, kako je некоč le zašel v pravo kiparsko delavnico. Grof Thurn na guštanjskih Ravnah je imel nemega sina, ki se je baje izučil kiparstva v Parizu. Pa je grof некоč povabil Rutnika, naj pride sinu pomagat. Jeseni 1937 je hodil tako tri tedne na Ravne, kjer je imel razno orodje in mu je grofič tudi pokazal, kako je treba kpariti. Od jutra do mraka je Rutnik delal, za dobro hrano in trinaest dinarjev na uro.

Jaz pa se smejem. »Veliki« umetniki vedo toliko naplesti o svojem »stil«. Rutnik te lepo doneče besede ne pozna. »Takole znam« pravi, »lahko bi bilo boljše.« Priznati moram, da čutim pred to odkritosrčno s'jo mnogo večje spoštovanje kot pred tolikerimi, ki imajo v zakupu razstavne dvorane in svoje neznanje skrivajo za »samolastnim slogom«, pri tem pa si ne upajo povedati, da je njih slog le zato tak in tak, ker bolje narediti ne znajo. In kritika si potem izmišlja čudovite besede, s ka'erimi opredeljuje vse te nove »smeri« v umetnosti. Pozablja pa, da je poštenost v tem delu potisnjena v kot in da je denar zamenjal srce.

Nič se ne pretvar'am, ko Rutnikovo delo pohvalim. In Gregor to čuti in je pohvale vesel, čeprav sam ne hvali.

Spet sva pred kapelico. Na desni strani zvonika je v tleh cementna plošča, velika kot grob; vanj je vrezan križ.

In Rutnik pravi: »Tule bi bil rad pokopan. Ne v Guštanju; pokopališče je tik ob tovarni; še malo, pa bo izg'inilo. Rad bi bil pokopan na svojih tleh. Rodil sem se na kmečkem gruntu in rad bi, da bi me kmečka gruda pokrila...«

»Vso noč po prsih tipljem bolečine... kot gora, Korotan, si mi težak... kdaj mi jutro sine?« je zapisal pesnik pred tridesetimi leti, ob koncu prve svetovne vojske, ko zmagovite države, ki so tedaj delile krivično lastnino premagancev, o naši, o slovenski Koroški niso hotele nič kaj slišati. Njegov strah ni bil prazen. Koroška je ostala izven mejá Jugoslavije, v Avstriji, in je bila z Avstrijo vred pozneje plen nemškega pohlepa in plemenske nestrpnosti, ki sta povzročila drugo, še hujšo svetovno vojso. Ko so bili tudi v tej — hvala Bogu — premagani nasilni osvajačci, je bilo naše zapuanje v pravično rešitev koroškega vprašanja trdnejše kot kdaj koli, zakaj v zboru narodov — zmagovalcev in sodnikov — smo imeli prijatelja in zaveznika — Sovjetsko zvezo, ki je bila kot slovanska država, kot država z narodnostno pravičnimi načeli in kot država z istim notranjim ustrojem kot nova Jugoslavija kakor nalašč poklicana, da nam s svojim ugledom in močjo izvojskuje ta tisočletni sen, vrne domovini njeno zibelko, reši brate od Gospe Svete tujega hlapčevanja ter jim dá svobode in enakosti z vsemi drugimi narodi in manjšinami.

Z upom in strahom smo spremljali posvete za zeleno mizo. Videli smo, kako nam zahodne velesile tudi zdaj niso naklonjene, a nismo obupali. Pošiljali smo dokaze, prošnje in ugovore, zahtevali smo svojo pravico kot država, ki je dala nad poldrugí milijon človeških življenj za pravičnejšo ureditev sveta — in se zanašali na odločilno besedo Sovjetske zveze. Pričakali smo jo, a ni potegnila z nami, ni potegnila s pravico zoper krivico, potegnila je marveč samoprídno z zahodom, s krivico zoper pravico, išoč pri tem samo svojo korist.

Ker je bila žalostna odločitev o Slovenski Koroški izrečena ravno za osemdeseto obletnico smrti Antona Janežiča, »enega izmed najodličnejših delavcev vseh časov za slovensko jezikovno kulturo in za organizacijo slovenskega književnega dela«, čuti Mohorjeva družba, da mora v odgovor in ugovor zoper ta krivični sklep svojim udom še enkrat približati načrte in načela, ki so vodila pri delu njenega prvega tajnika.

Anton Janežič je bil kot kmečki sin rojen 19. decembra 1828 v Lešah pri Št. Jakobu v Rožu na Koroškem. V celovških šolah je končal gimnazijo in licej ravno v revolucionarnem letu 1848. Ker je bila tedaj kot učni predmet uvedena v srednje šole tudi slovenščina, je še isto leto vložil prošnjo za učitelja slovenščine na celovski gimnaziji; bil je sprejet — a brez plače. Obenem je osnoval slovenski tečaj za uradnike ter prevajal zakone in uradne razglase v slovenščino. Pri tem je še dalje študiral in leta 1855 postal pravi — plačani — učitelj na celovski realki. Toda službe ni dolgo opravljal. Že po enajstih letih je moral zapustiti službo, tri leta pozneje (18. septembra 1869) pa ga je sredi najlepše moške dobe pobrala sušica.

Janežič je rasel v dokaj značilnem okolju. Že njegovi najožji rojaki — Rožani — so mu bili v svetel zgled. To so bili zlasti: Matija Schneider (1784—1832), profesor bogoslovja, narodopisec in pesnik, dalje Matija Ahacelj Kobentar (1779—1845), profesor matematike in kmetijstva, ki je rad zahajal med rojake ter delal ne le za gospodarski, marveč tudi za duhovni in narodni napredek slovenskih Korošcev, nazadnje pa še Andrej Einspieler (1813 do 1888), rojen voditelj, ki je z vso vnmom, vztrajnostjo in neustrašenostjo skrbel za ljudstvo v vseh njegovih potrebah ter delal narodno prebujevalno, politično, gospodarsko in izobraževalno. Razen tega je na Janežiča vplival zgled drugih Korošcev, zlasti Urbana Jarnika (1784—1844) in Matija Majarja (1809—1892) ter še prav posebej delovanje Antona Martina Slomška, ki je bil bodisi kot semeniščnik, bodisi kot spiritual v celovski bogoslovnici duša vsega kulturnega in narodnostnega gibanja na Koroškem in celem Slovenskem.

Zato ni nič čudnega, da so spodbudni zgledi s tako silo potegnili za seboj mladega, plemenito čutečega Janežiča. Najprej je začel sestavljati za svoje rojake prepotrebne knjige za pouk slovenščine. Zlasti znamenita je njegova »Slovenska slovnica« (1854), ki je doživela deset izdaj in je ostala nad šestdeset let neprekosljiva učna knjiga, uvedena po vseh šolah. Med pomožnimi

učnimi knjigami pa si je Janežič pridobil veliko zaslug z zglednimi cvetniki, berili in čitankami, v katerih je podajal izbor slovenskega leposlovja.

Med tem pa se je uvrstil tudi že med najvidnejše organizatorje tedanjih slovenskih pesnikov in pisateljev, za katere je z neutrudno vztrajnostjo ustanavljal liste in jih zbiral pri delu za narod. Njegovi slovstveni listi so se morali zaradi domačega mrtvila in tujih polen prebijati skozi hude gmotne težave, hkrati pa vzdržati uradno nenaklonjenost nemštva. Zato so morali drug za drugim ugašati, a vendar je Janežiču uspelo, da je zbral ob njih — zlasti ob »Slovenskem glasniku« — naše najboljše: Jenka, Levstika, Jurčiča, Erjavca, Trdino, Valjavca, Mandelca, Svetca, Vilharja, Zarnika, Cegnarja, Gregorčiča, Stritarja itd. Toda Janežiču to ni bilo dovolj. Hotel je izdajati še več. Zato je ustanovil knjižno zbirko »Cvetje iz domačih in tujih logov«, v kateri je izšlo nad dvajset knjig domačih pisateljev (Jurčič, Valjavec itd.) in prevodov tujih del (Schiller, Andersen, Platon, Lermontov itd.).

Tako je Janežič z izdajanjem »Cvetja« dokazoval vsej nemški okolici in deželni upravi, da se slovenščini ni treba prav nič skrivati spričo drugih jezikov. Razgibal je vso deželo in samo z vztrajnim delom ugnal tudi najhujše nasprotnike in ovire. Čedalje bolj se je kazala potreba po knjigah tudi za preprosto ljudstvo, ne le za izobražence. Leta 1851 je priobčil Janežič v Slovenskem glasniku predlog za tako založniško društvo. Za misel se je takoj navdušil tedanji lavantinski knez in škof Anton Martin Slomšek, ki je sam že leta 1845 skušal ustanoviti društvo za izdajanje dobrih knjig, a mu vlada ni dala dovoljenja. Zdaj je nagovoril za to Janežiča in Einspielerja in jeseni leta 1851 je bilo že odobreno »Mohorjevo društvo« in za leto 1852 so že izšle prve knjige. Duša društva je bil Janežič, ki je bil od začetka do leta 1868 brezplačni društveni tajnik ter urednik zlasti Koledarja in Slovenskih večernic.

Po nekaj letih trdega boja za uveljavitev in razširitev društva so isti požrtvovalni delavci preuredili Mohorjevo društvo v cerkveno bratovščino »Družbo svetega Mohorja«. Največ zaslug pri tem je imel Janežič. Kako veliko delo je storil s tem, da

je prodril s svojo knjižno zamisljivo skozi tedanji led uradnega in osebnega odpora, nam more biti jasno šele, če primerjamo nekaj številčk. Tedaj so listi in knjige izhajali komaj v nekaj sto izvodih, Mohorjeva družba pa je ob Janežičevi smrti štela že blizu štirinajst tisoč udov, kar je za knjigo — navzlic večjemu krogu bralcev — še danes lepo število.

Janežič je omahnil sredi dela, še mlad, poln načrtov, neugnano snujoč. A že to, kar je dosegel v kratki dobi, ki mu je bila dana, je več, kot si more želeti človek. Z Mohorjevo družbo si je postavil večni spomenik in po njej je večno tudi njegovo delo za slovenski jezik in za ljudstvo, ki ga govori, pa naj prebiva na tej ali na oni strani Karavank.

Janežič je zaslužil, da bi mu slovensko ljudstvo iz hvaležnosti, ker mu je pomagal ohraniti rodni jezik in razvijati duhovno omiko, postavilo mogočen spomenik v priznanje pred vsem svetom. Postavili so mu ga rojaki ponižnega, vrh groba, v katerem so počivale njegove kosti. A še ta nagrobnik je zbedel nestrpnega tujca, hitlerjevskega Nemca. V svoji germanizatorski strasti je videl strahove celo v pohlevnem spominku velikemu narodnemu buditelju. Videl je strahove in je šel in oskrunil svojo zgodovino še s tem, da je — kakor vse slovenske napise — odstranil tudi Janežičev na-

grobnik. Takega dela je sposoben samo popoln nravni pokvarjenec in barbarski zločinec s slabo vestjo.

Kaj je storil Janežič — in z njim drugi Slovenci na Koroškem, ki jih je po smrti doletela ista usoda — da si je zaslužil tako znašanje? Ali ni samo ohranjal in razvijal sebi in svojim božji dar — slovensko narodnost in jezik, ki je imel na tem koščku zemlje svojo domovino prej kakor nemščina. Ohranjal je narodnost in jezik, ki ju kljub tisočletnemu spodrivanju in zatiranju ni moglo uničiti nitj tako nasilno in tako vsestransko močnejše nemško narodno telo. Ali je mar Janežič segal po tujem ter si lastil narodnostno nestrpne načrte, da bi poslovenil Avstrijce ali Nemce? Niti malo ne. Spoštoval je pravico slehernega, da je to, kar je njegova naravna in božja nujnost: zvest sin svojega naroda in dober ud velike človeške družbe.

Mohorjeva družba, sad plemenitih Janežičevih prizadevanj, pomni svoje naloge in se zaveda, da je poklicana nadaljevati sto-

letno izročilo. Ne v nestrpnosti in sovraštvu, temveč v ljubezni in širini, ne v podiranju in skrunjenju svetinj, temveč v zidanju in postavljanju zgledov je njena pot, vredna in častna v preteklosti, sedanjosti in prihodnosti. Morala se je umakniti iz svoje in vsega naroda zibelke — Slovenskega Korotana, doživela je nemško prepoved, da sploh ne sme nobena njena knjiga več čez prag Slovenske Koroške, bila je priča germanizatorskega nasilja nad celoto in posamezniki na Koroškem, bila je priča vandalskega pustošenja slovenskih grobov, priča je najnovjše žaloigre koroških Slovencev, ko jih je prodal slovanski brat, priča pa bo tudi še nadaljnjega življenja koroških Slovencev, priča njihove zvestobe rodu, jeziku in nravem, priča sadov Janežičevega kulturnega in narodnostnega dela, zakaj Slovenska Koroška hoče kot Slovenska Koroška živeti — ne umreti — in bo tudi živela, kajti ne moreta omajati ne človek ne vrag v svoji hudobiji, kar je v svoji dobroti ustvaril Bog.

Legenda o svetem Urbanu

J. L. Košanov

Sveti Urban je noč in dan
skrbel za vinograd Gospodov,
delal je z vso ljubeznijo zanj,
da bi bogato obródil.

Da bi ne zabil nikdar in nikjer
na evangeljsko sveto besedo,
v vrtu je neki pomladni večer
trs zasadil bil v gredo.

V urah oddiha v vrt hodil je rad
in je ob svoji sadiki postajal,
jo negoval in ugibal, kdaj sad —
prvi grozd bo na njej se zamajal.

V pričakovanju so leta tri
svetemu Urbanu minila,
ko je v septembru lepe dni
trta mu prvi grozd obrodila.

Grozd je bil grozdek, le jagod pet
se je v češulji napelo,
a ko da bi bil njegov ves svet,
srečno biló mu je srce veselo.

Pa je tedaj neki revež na vrt
k njemu prišel in ga vbogajme prosil,
sveti Urban ni bil trd,
dal bi, a novcev s sabo ni nosil.

»Kaj pa, če dal bi mi tale grozd?«
s prošnjo berač je oprezal —
sveti Urban je premagal bridkost:
v dar mu je grozdek odrezal.

Revež odšel je, a sveti Urban
k trti na klopco je sédel,
sonce je gredo in v lepi dan
vsnul je, da kdaj sam ni vedel.

Spal je in sanjal in ko se iz sanj
ves okrepcan je prebudil,
pravemu čudu, ki mislil ni nanj,
ginjen do solz se je čudil:

Trta njegova, s katere je dal
vbogajme grozdek beraču,
se je šibila pod grozdem do tal —
Bog je dobrotno mu žrtev poplačal.

Pelji se iz Celovca po železnici do Vrbe na zahodnem koncu Vrbskega jezera! Poleti pa potuješ lahko tudi s parnikom po jezeru tja. V Vrbi izstopiš, kreneš v Dvor, kjer obišeš na pokopališču grob rajnega profesorja Jos. Lendovška, ki je poučeval v stari Avstriji slovenščino na beljaški gimnaziji, spisal slovensko vadnico za Nemce in stal v boju za narodne pravice v sprednjih vrstah.

V Markovi gostilni, ki je imela tudi slovenski napis, so ti včasi lepo postregli. V njej so se radi zbirali okoliški Slovenci in modrovali pri olu (pivu) ali pri kozarcu južnotirolskega vina. Tu so uprizorili na dan Sv. treh kraljev 6. januarja 1907 Drabosnjakovo božično igro, v kateri je pastir božje Dete milo prosil za pomoč v zadnji uri:

»Oh lubo diete, anu usliši ti mna (mene), kadar bom umro, da tajfl kna bo pr mna, da ha pobijaš z nogo zvo dalč bek. Jes tabe prosm kna hodi tedaj od mena bek. Jes bom tabe še mojo pastirsko palco posodov, da ha boš prov pridno po tacah osmodov.«

No, sedaj smo pa že našli sled za Drabosnjakom. Krenemo dalje skozi Jezerce in v pol ure smo pri dveh kmetijah, ki samevata na gozdnem obronku. To sta Spodnji in »Zvrhnji Drabosnjak«. Pri tem se je 6. maja 1768 rodil Andrej Šuster-Drabosnjak. Oče je bil Peter Šuster, mati pa Magdalena, rojena Karpnica — Urhinja iz Trešč. Andrejček je brzkone hodil v šolo v Vrbo. Takrat Vrba še ni bila razkošno letovišče, ampak preprosta slovenska vas. Ko je bil star 25 let, je prevzel od očeta domačijo in se je 23. septembra 1793 oženil z Nežo Weiss, 21-letno hčerko Martina Weissa, bivšega posestnika Kamnikove bajte v Jezercu. V zakonu se mu je rodilo 11 otrok, od katerih jih je leta 1810 živelo še 9, 6 sinov in 3 hčere. Zato sta zakonca z mnogoštevilno družino imela obilno skrb, največ še žena Neža, ker je mož rad zahajal z doma k svojim prijateljem in v gostilno. Sedanja Drabosnjakova hiša ni več taka, kakršna je bila za časa Andreja. Prezidali so jo okoli leta 1860. Tako mi je pripovedoval »stari Cavznik« v Jezercu, ki

se je rodil leta 1830. Prejšnja hiša je bila — dimnica, ki je imela vežo, dimnico in še dve »jispici«, izmed katerih je v eni naš ljudski pisatelj in pesnik bral in pisal, tam je imel tudi svojo knjižnico. Izmed prejšnjih poslopij stoji še »zvrhnja paštva«, ki ima tri dele: vežo, kuhinjo, ki se imenuje jispič, in jispo. Vidite jo na sliki! »Paštva« ali »paštba« je v stari dobi res služila prvotnemu namenu, kar izraža tudi tuja beseda paštva = Badstube = kopalnica. Vodo so segrevali z razbeljenimi kamni in imeli tako obenem parno kopel. Sčasoma pa je beseda obenem z razvojem notranjščine v stavbi menjala pomen. V paštvi so sezidali peč in sušili v njej lan. To je druga stopnja njenega razvoja, nazadnje pa je paštva hišica s sobo in kuhinjo, kjer prebiva na stara leta kmet užitkar ali pa stanujejo v njej sorodniki, neporočeni strici in tete, ki so ostali na domačiji, pa tudi gosti in gostje, kar izpričuje tudi Drabosnjak v verzuz: »še gostije (gostinje — gostje) u paštubah maš«.

Danes redijo pri Zvrhnjem Drabosnjaku 6—7 glav živine; tudi tedaj, ko je kmetoval tam Andrej Šuster, najbrž ni bilo drugače, seveda ne za časa francoskih vojsk, ki so pobrale in požrle veliko veliko živine na Koroškem. Andrej je namreč živel v zelo burnih časih. Leta 1797 so prišli Francozi na Koroško in prodrli do Celovca, vendar pa že 1. junija istega leta zopet odšli. Leta 1800 so marširali Rusj pod vodstvom Suvorova skozi deželo v Italijo. Zgornja Koroška je zaradi poraza Avstrije prišla pod

Sedanja Drabosnjakova hiša.

Francoza. Meja med avstrijsko in ilirsko Koroško je držala skozi Vrbsko jezero in tako je bil Drabosnjak od 1809—1814 francoski podložnik. Leta 1813 so bili blizu doma našega ljudskega pisatelja v Rožku in v Bistrici v Rožu hudi boji s Francozi. Medtem ko se ljudski pesnik Miha Andreaš (1762—1821) v svojih pesmih spominja Francozov in tudi Urban Jarnik (1784—1844) pravi, da »podobe se stvarijo nove skoz meč«, Drabosnjak molči. Ziljska dolina, Zvrhni Rož, Beljak, Rožek so dva-, celo trikrat menjali gospodarje. Vojna krdela so živela večinoma od dežele, ljudstvo jih je moralo zalagati z živežem. Posledica tega je bila, da je nastala v deželi velika lakota, med ljudstvom so razsajale nalezljive bolezni in število prebivalstva se je skrčilo. Povsod so zijale rane, ki jih je zasekala prva koalicijska vojna h koncu osemnajstega in druga v začetku devetnajstega stoletja tudi koroški deželi. Pomanjkanje delavcev, mrznja do dela, vse je počivalo, namesto da bi se poprijelo ljudstvo, kakor mi sedaj v Jugoslaviji, z novim pogumom dela.

Tudi Drabosnjak toži o slabih časih: »Ane zleht cajte smo doživeli mi.« V takih razmerah so kmetje težko gospodarili, seveda tudi Drabosnjak. Ob delavnikih je imel obilo dela, tako da ni imel mnogo časa za

pisanje, a še med delom je zlagal pesmi in jih sproti zapisoval. »Te rajme sim naredov per mojimi dele po lete,« pravi na koncu svojega Svovenjega Obaceja. Ko je oral, so se mu v brazdah pletli verzi in, ko je izoral brazdo in z volički prišel na ozare, si jih je zapisal. Ob nedeljah in praznikih pa so k njemu radi prihajali ljudje, ker je bil vesel in šaljev družabnik. Tu je zbiral Kostašnjane in okoličane, jim prebiral bukve, bral tudi svoje šaljive »rajme«, tu so imeli tudi bralne vaje za ljudske igre, ki jih je sam pisal, prevajal in prirejal. Tri tiskane knjige so nam znane: Marijin pasijon, ki je izšel l. 1811, Svovenje Obace in pa zbirka raznih stvari, med katerimi so hudomušne in pikre Litanije od tah hudih žen. Žene imajo v njih same slabe lastnosti, možje pa so seveda pridni in vzorni. V Svovenjem Obaceju pa je podnaukal kmete in kmetice, hlapce in deklet, sinove in hčere in navedel tudi sredstva za srečno življenje in srečno zadnjo uro. Opisal je v njem tudi žalostne socialne razmere, ki so takrat vladale na Koroškem. Mož pa je bil tudi ponosen kmet, ki se je zavedal, da le kmečki delovni človek gospodi vse daja, iz kmečkega stanu izhajajo vsi fevdalci: »te graf noj firšt noj kaižer sam«. Za svoje dobe je bil revolucionar. Kakršni so bili kmečki uporniki na Koroškem, ki so šli v boj z istim geslom kakor Drabosnjak v knjigi:

»Okueli sabe je kopou Odam
pa obeden grof bel edelman.«

Takega revolucionarja tedanja doba ni trpela, zato so našega pisatelja v zadnjih letih preganjali. Ljudsko izročilo nam pripoveduje, da so mu konfiscirali vse knjige in spise in ga pregnali s posestva. L. 1824 je bil namreč na Drabosnji že drug posestnik, to je bil Gašper Hafner, ki je tam umrl 8. septembra istega leta. Ker je Drabosnjak prebiral stare knjige in ker je bil spomin na staro karantansko demokracijo živ med koroškimi Slovenci, je gotovo poznal tudi pravni običaj z Gosposvetskega polja, kjer je kmet umeščal koroškega vojvoda. Leta 1823 je umrl v Celovcu, kjer je imel hišico, zadnji potomec kmečke rodbine, ki je vršila ta posel. To je bil Ivan Edlinger. K pogrebu zadnjega potomca stare plemeniške kmečke rodbine so prišli okoliški kmetje in prevzeli pri mestnih celovških

Sedanja Drabosnjakova hiša. Pogled od strani.

vratih njegovo truplo, ga prenesli na pokopališče in pokazali s tem, da se zavedajo, da pokopujejo zadnji ostanek in spomin na nekdanjo slovensko demokracijo (Potočnik: Vojvodina Koroška II. 54). Naš profesor zgodovine na celovski gimnaziji p. Norbert Lebinger nam je ta pogreb živo naslikal: V gostih trumah so prihajali okoliški kmetje, Rožani v slikovitih narodnih nošah s palicami, ki so bile takrat znamenje kmečkega dostojanstva (tudi na ženitovanja so še v moji mladosti prihajali naši kmetje z lepimi palicami, ki so bile ovite pod držajem z belimi trakovi), in na vseh obrazih se je razlivala globoka žalost. — P. Norbert Lebinger je bil zadnji benediktinski profesor na celovski gimnaziji, kjer so od l. 1848 naprej mesta benediktincev zasedli posvetni profesorji. Dijaki so mu dali vzdevek »Kinez«, ker se je zelo rad ukvarjal s kitajsko zgodovino in z življenjem v Kitaju. Če hudo mušneži za izpraševanje niso bili dobro pripravljeni, so ga napeljali kar na Kitajce. Dobri učenik se je malo namrdnil, pa rekel: »Že zopet!« Pa nam je vso uro govoril o njih, kako so skromni v hrani, kako delavni, kako trpi najnižja kasta, o kulijih itd. In tako je minila ura in slabo pripravljeni dijaki so bili rešeni »šestov«, ki so bili takrat najslabši red. Tudi Nemci so pravili: »Ali si dobil en šest?« Mož nam je tudi pravil o Kosovem polju, ki ga je prepotoval, o hrvaškem kralju Cvonimiru (tako je izgovarjal Zvonimira) in o srbskih vladarjih.

Drabosnjak je l. 1823 najbrž še živel in skoraj bi rekli, da je bil tudi on med Edlingerjevimi pogrebci. Ne vemo še namreč za gotovo, kdaj in kje je umrl.

Zelo so našega pisatelja zanimale takratne romantične ljudske knjige. Prevedel je tri: Bukvice od Matjaža, Večnega žida Ahasvera in Historijo o lepi Mageloni. Njeno snov je kot ljudsko pravljico 1888 ali 1889 zapisal tudi F. S. Finžgar pod Malim Stolom. Pravil mu jo je nepismeni ovčar Komatar. Iz nje je izoblikoval Finžgar prelepo pravljico ali novelo Makalonco, ki jo je naš arhitekt Jože Plečnik mojstrsko oblekel. Največjih zaslug pa si je pridobil Drabosnjak na področju slovenske ljudske dramatike na Koroškem. Prevedel ali priredil je šest iger: Božično pastirsko — trikraljevsko igro (pred 1814), Pasijonsko igro (1818), Igro o zgubljenem sinu, Igro o Amanu in

Esteri, Egiptovskega Jožefa in Bogatega moža. V prepisih so se nam ohranile prve štiri, izvorniki nam niso znani. O Pasijonski igri in o Zgubljenem sinu vemo, da ju je sam tudi režiral. Zbiral je tovariše, bratke jih imenuje, da bi uprizorili pasijonsko igro. V Zgubljenem sinu se v uvodu obrača na svoje prijatelje, naj mu ne zamerijo, če bo kateri dobil kako besedo pod nos, dalje pa prosi poslušalce, da ne smejo pri komediji pledrati (govoriti), sicer bi preslišali ta ali oni verz. Seveda so za uprizoritev pobirali igralci tudi vstopnino: »Mi se bomo dobro pomujali, zatu bota naš tudi dobro pvačali.«

Kakor so Linhart in njegovi prijatelji v Ljubljani začetniki umetne slovenske drame — Linhart je sam priredil Županovo Micko in Veseli dan ali Matiček se ženi — tako je Drabosnjak utemeljil, režiral in sam spisal besedilo za slovenske koroške ljudske igre. Pred l. 1814 so bržkone uprizarjali že božično igro; znano je, da so Kostanjčani igrali Pasijonsko igro 1826; zadnja uprizoritev slovenske Pasijonske igre na Kostanjah pa je bila l. 1935. Iz kostanjske ljudske gledališke družine sta nastali dve drugi, med l. 1850 — 1860 družina v Maloščah, l. 1888 pa v Lipi nad Vrbo. Medtem (1818 do 1935) so seveda tudi na Koroškem uprizarjali umetne slovenske igre, a vendar je Drabosnjakovo izročilo živelo nad sto let. Ubadal in trudil se je mož, okorni in grčavi so njegovi verzi, a vendar jih spoštujemo, ker nam jih je zapisal človek iz ljudstva, ki ni sedel pred katedri učenosti. Bil je samouk, ki je pri delu »študiral« svoje rajme. Zanimarjal je zato celo svoje kmetije; več kakor telesno delo mu je bilo duševno, več kakor denar in bogastvo so mu bili zakladi duha.

Zvrhnja Drabosnjakova pašva.

Dom starega Njivičarja in njegova družina

Če greš iz Škofje Loke po Poljanski dolini in kreneš pri četrtem kilometru na desno po kolovozni poti ob gorskem potoku, prideš do samotne, svetu nekako odmaknjene vasi Sopotnice. Trinajst domov — praznih in porušenih tu ne štejem — je raztresenih po hribovju med Poljansko in Selško dolino. Najviše si je postavil svoj dom posestnik Čudè. Obilno sveta, četudi po večini bolj slabo rodovitnega, je pripadalo njegovemu gruntu. Zato se vsaj glede na obseg zemljišča gospodarju ni dosti poznalo, če je leta 1828 postavil na svoji zemlji preprosto bajto za doto hčeri, ki je bila šivilja, in ji dal pripisati tudi nekaj hektarov s hrastjem porasle zemlje v strmem bregu. Nova lastnica si je poleg hišice izkopala krpo njivice, pa se je njenega doma prijeló ime »Njivica« in pri hiši se je reklo »pri Njivičarju«. Njivičarjevo bajto lahko vidiš s Šmarne gore pri Ljubljani, če gledaš na hribovje, ki se v polkrogu razteza od Ljubnika proti Poljanski dolini. Naša slika nam kaže Njivičarjev dom v sedanji obliki, kakršen je bil jeseni leta 1948. Prvotno je bila streha s'amnata; tudi okna so bila manjša. Leta 1871 je kupil ta dom Štefan Benedičič, štiriinštiridesetleten kmečki fant, rojen dne 22. decembra 1826 pri Kamnarju v Martinj vrhu v Selški dolini, in se 30. oktobra 1871 poročil s Sopotničanko Lenko Rugarjevo. Tu je živel do svoje smrti leta 1899 in veljal za razmeroma zelo izobraženega človeka, poštenjaka od nog do glave, za pesnika in mojstra v življenjski modrosti. Mož je bil med našim kmečkim ljudstvom minulega stoletja tako izredna prikazen, da zasluži, da ga ob petdesetletnici njegove smrti spoznajo tudi mohorjani.

O njegovem življenju ne bom vedel dosti povedati. Štirinajst let mi je bilo, ko je mož umrl; že davno je umrla tudi njegova žena, umrla sta oba sinova; njegov rod je izginil in pri opisovanju njegovega življenja sem navezan samo na svoj spomin. Zdi se mi verjetno, da je mož obiskoval vsaj nekaj časa nekje, morda v Škofji Loki, ljudsko šolo, kajti imel je zelo lepo pisavo in je dokaj dobro obvladal slovenski in nemški

knjižni jezik. Mogoče je pa tudi, da se je nemščine naučil ali se v njej izpopolnil pri vojaki, kjer je služil dolga leta in je po pripovedovanju vaščanov nosil podčastniške zvezde. Od vojakov je prinesel s seboj pokvarjeno nogo in je bolj težko hodil. Bil je invalid, a brez podpore. Živel je v Sopotnici v nad vse pičlih razmerah. Po naključju se je ohranil spis, iz katerega je razvidno, da mu je avstrijska davčna uprava za leto 1881 naračunala tri goldinarje in deset krajcarjev čistege donosa od zemljišča, torej niti toliko ne, kolikor je potreboval na leto za čevlje. Redil je kravo; prašiča niso nikdar zmogli pri hiši. Preživljal se je deloma tudi s tem, da je izdeloval senene vile. Če gledaš Njivičarjeve njivice, te posebno preseneti eno; ob robu njivic je na vagone — kamenja, kamenja, ki ga je Štefan s pomočjo žene Lenke in sina Martina izkopal iz kamnitih tal in ga znosil na kraj njive. Kdor je kdaj kopal na ledini kamenje in ga lastnoročno nosil ali vozil z njive, tega kar stresa ob misli, kako je na teh strmih bregovih garala Njivičarjeva družina. Bila sta pri hiši sicer dva sinova, toda prvorojenca Jakoba (rojenege leta 1872) je dal Štefan študirat. To dejanje dobro označuje požrtvovalnega trpina: njegov dom je oddaljen dve uri od Škofje Loke, sopotniški otroci takrat sploh niso bili dolžni obiskovati ljudsko šolo, večina gruntarjev je bila nepismena — pa ti pošlje bajtar Njivičar sina v gimnazijo! Ohranjeno imamo pismo, ki ga je pisal Štefan sinu gimnazijcu. Pismo je brez datuma. Jakob Benedičič je hodil v gimnazijo od leta 1884 do leta 1892, torej je bilo pismo napisano nekako sredi teh let; sin je moral imeti že nekaj razredov gimnazije za seboj, ker ga oče poziva, naj si skuša sam kaj prislужiti. Pismo očitno ni bilo dano na pošto, ampak ga je sinu prinesel kak znanec, kajti za naslov je napisano kar na pismu: »Jakob Benedičič«, del pisma je pa napisan v nemščini, ker je hotel oče vsebino prikriti donašalcu. Objavili ga bomo prav tako, kakor ga je bil stari mož napisal, z vsemi slovniškimi pomanjkljivostmi, in sicer zato, da bomo videli, ko-

liko je Njivičar zmoget slovenski in nemški knjižni jezik. Pismo se glasi:

werde dir nichts helfen können. Übrigens bemühe dich dir was zu verdienen.²

• Dragi Jakal

Tvoje pismo smo prejeli: in pri tej priložnosti ti tudi takoj odpišemo naše novice, ki pa niso nič kaj vesele. Kajti še

Ko bi bilo kaj posebno važnega pa nam piši. Pozdravi nam gospodinjno in povej ji če te ne more za ta denar imeti kakor prejšnja leta si pomagaj v drugo stanovanje, ki bo bolj po ceni.

pred kvaternim tednam tisti teden, ravno tisti dan ko sem z Ljubljane domu prišel je bila slana ajdo vzela; ta beliga žita smo komaj za seme pridelali; krompirja je malo, ker je segnil. Zelo terdo bo nam šlo za živež. Iz grad¹ sem dobil listek za odpis kopljenega sveta. Treba bi bilo kupiti turšce ali denarjev ni in tudi ni upanja si jih kaj pridobiti.

Besuche demnach fleissig den Hern Jeran, dir Geld für Quartir zugewinnen, so wie auch für die Kleidung: denn ich

Martin se še tudi dobro počuti; hvalijo ga da rad dela in da je močan.

Pozdravljenje od matere in očeta.

Bodi priden in ne pozabi na učenjel

Z Bogom!

Tvoj skerbní oče
Štf.

V pismu omenjeni sin Martin je služil nekaj časa pri sorodnikih, nato je pa ostal doma in je z neverjetno pridnostjo obdeloval nehvaležno zemljo ter delal senene vile.

¹ V Loki so bili takrat državni uradi nastanjeni v nekdanjem gradu brižinskih škofov; zato so rekli ljudje, če so imeli opravka na sodniji, pri davkariji ali pri zemljiški knjigi, da gredo »na grad«. Njivičar je torej dobil dopis z »gradu«, ker je bil dokupil nekaj sveta. (Op. p.)

² Nemški del pisma je zapisan v goticij in se v prevodu glasi: Obiskuj torej pridno gospoda Jerana, da dobiš denarja za stanovanje kakor

tudi za obleko; kajti jaz ti ne bom mogel nič pomagati. Sicer se pa potruđi, da si kaj zaslužiš. — Luka Jeran († 1896) je bil kanonik v Ljubljani in znan kot velik dobrotnik dijakov. Takemu je postavil lep spomenik tudi Ivan Cankar v svojih spisih. Za Benedičiča se je Jeran morebiti še posebno zanimal zato, ker je bil njegov ožji rojak: Njivičarjev dom je bil samo dobro uro oddaljen od Jeranove hiše v Javorjah nad Poljanami. (Op. p.)

Bil je kakor oče zelo razgledan, močan kakor medved, delavec da nič takih, fant izredne umske in srčne kulture. Dolga leta sem imel srečo, da sem ga štel med svoje prijatelje. Padel je v prvi svetovni vojni leta 1917. Jakob je pel leta 1896 novo mašo in služboval kot kaplan v Žireh, v Šmarjeti na Dolenjskem in v Škocjanu pri Mokronogu, nato pa kot župnik v Črnem vrhu nad Polhovim Gradcem in v Bukovščici. Umril je 19. aprila 1941 kot upokojenec v Šmartnem pri Kranju.

Naj dodam še neznatno malenkost iz življenja Štefana Benedičiča. Bilo mi je šest ali sedem let, ko sva se prvič srečala pri njegovi bajti. Ravno je obiral češnje, pa me je ustavil in mi jih nasul poln klobuk. Otrok takih stvari ne pozabi.

Ce omenimo še to, da je ob času, ko sopotniški otroci še niso hodili v ljudsko šolo, Njivičar imel v svoji bajti majhno šolo in je nekaj Sopotničanov in Sopotničank naučil brati in pisati, sem povedal v glavnem vse, kar vem o življenju kmečkega siromaka, ki ga je pri trdem delu za kruh neprenehoma spremljala ljubezen do knjige in do lastnega pesniškega in pisateljskega delovanja.

Njivičarjevo slovstveno delo

Nekaj let po Njivičarjevi smrti mi je izročil sin Martin vso očetovo rokopisno zapuščino, kolikor je je bilo najti v bajti. Bil je precejšen kup popisanih papirjev razne oblike. Papirji niso bili urejeni. Na nekaterih listih ali manjših zvezkih so bile s skrbno pisavo napisane pesmi in povesti brez popravkov, kakor da bi bile namenjene za tisk. Nekateri spisi so bili pa spisani bolj v naglici in opremljeni z dodatki in spremembami. Tu in tam je pri daljših spisih tudi manjkal kak list. Martin mi je obenem povedal, da to ni vsa očetova rokopisna zapuščina; najlepši del ima Jakob, ki jo pa hrani pri sebi kot drag spomin na očeta. Ko je Jakob nekaj dni po prihodu Nemcev umrl, je sreča nanesla, da so se kljub vojnim časom rokopisi njegovega očeta ohranili; leta 1948 so prišli v mojo last. Ti rokopisi niso neurejeni, marveč obsegajo pet sešitkov na polovici pole, popisanih z lepo pisavo brez popravkov, kakor da so namenjeni za tiskarno ali pa za vezavo rokopisne knjige. Ti sešitki nosijo naslov: Izvirne

poezije Štefana Benedičiča. Datum: 1. junija 1882. Obsegajo v celoti 195 strani. Že iz zunanje oblike lahko sklepamo, da je imel Njivičar pesmi, ohranjene v teh zvezkih, za svoja najvažnejša dela.

Pri pesniških zbirkah smo navajeni, da iščemo v prvi pesmi smisel, pomembno za razumevanje vse zbirke. Mnogokrat govori pesnik v uvodni pesmi o svojem pesniškem poklicu. Nekaj takega beremo tudi v prvem sešitku pri Benedičiču. Pesem ima naslov: Umetnik slabe sreče. Objavljamo jo nespremenjeno, samo glede na pravopis smo jo prilagodili današnjemu stanju jezika. (Tega načela se bomo držali tudi pri objavi drugih pesmi.)

Vsak umetnik si do kruha
varno ugladit' zna stezó;
pevcu le je zemlja gluha,
trnje nosi mu ostro.

Vsak še najde učenika,
ki ga uri ved goreč;
vsak še najde pomočnika,
mu prevzeti breme s pleč.

Pevcu ni ne učenika,
ni mu milega drugu;
sam, le sam se strun dotika
brez pomoči, brez daru.

Kdo mu plača, odškoduje
nepopisanih zamud?
Kdo v nadlogah ga miluje,
mu zljajševa silni trud?

Kdo ga ceni, se z njim brati?
Kdo mu verni da posluh?
Kdo mu če na stranj stati,
z njim deliti v stiski kruh?

Vsak umetnik si do kruha
varno ugladit' zna stezó,
pevcu le je zemlja gluha,
trnje nosi mu bridko.

Pesem razodeva bridko osamelost kmečkega samouka, ki čuti v sebi veliko željo po zlaganju pesmi, nima pa pri tem ne učitelja in ne tovariša, ki bi se z njim pogovarjal o pesniškem delu. Nikdo ga — sredi samih kmetov — kot pesnika ne ceni, nikdo ga niti ne posluša. Hkrati pa pesem živo govori o tem, da je Benedičič dobro poznal Prešerna (Slep je, kdor se s petjem ukvarja) in da tudi Koseski ni bil brez vpliva nanj.

Za uvodno pesmijo se vrsti dvanajst basni (povesti iz živalskega življenja) v pesniški obliki. Oglejmo si med njimi eno samo: Kmet in petelin. Basen obravnava znane snov o kmetu, ki se boji žene, pa ga skuša petelin sprebrniti in odvaditi tega škodljivi-

vega strahu. Živel je kmet, ki je bil »volje blage«, vnet za vse dobro, samo — žene ni znal krotiti. Žena ga je celo tepla in siromak zveže svojo culo ter hoče iti od hiše. Na dvorišču pa ga ustavi petelin in mu obljubi svojo pomoč; sklicuje se na to, da vlada deset in več žená, vendar mu še nikdar ni prišlo na misel, da bi romal od hiše, kajti

mož je glava, žena tava,
hlač baburi treba nil!
Da se ji pa zmódrí glava,
naj ji breza govori!

Mož se pa ni mogel odločiti za to zdravilo, »boječ zale se žene«. Tedaj se ji petelin zakadí v glavo in ji z ostrogami razčeše lase.

Povest o kmetu, ki ga ima žena pod copato, je v drugi obliki povedal Benedičič še enkrat, in sicer v četrtem sešitku, kjer beremo na 34(!) straneh zgodbo o starem Joštu in mladi Katri. Tudi Jošt je bil sicer najboljši človek, a na svojo nesrečo se je sivolas oženil z mladim dekletom. Preden začne pesnik s podrobnim opisovanjem Joštovih težav s Katro, svari že vnaprej fante in može, pa tudi dekleta:

Poslušajte me pazljivo
mladí fantje in može:
kako dekcle je golj'fivo
starcu, pesem ta pove.

Pa tudi mlade ve devojke
poslušajte me zvesto
ter si ne jemljite smojke,
ki 'ma plesnivo glavo.

Tudi v tej pesmi pokaže petelin Joštu, kako bi on po svoje napravil red. Zapodi se v Katro in

s kljunom jo po glavi kreše,
trese kakor svinja meh.

Toda petelin in Jošt sta se pri Katri bridko opekla: petelinu je zavila vrat, Jošta pa hudo natepla in spodila v kurnik spat!

Joštu pa je prišla rešitev v obliki, ki je res ni mogel pričakovati. V Ljubljani je bila maškarada in tudi Katra se je nališpala ter si naročila voznika, da bi jo peljal na zabavo. Še poprej se je poskusila moža znebiti in mu je natresla strupa v jed. Mož pa jedi ni hotel zaužiti. Tedaj se pripelje pred hišo kočija, ki jo vozita dva hudiča. V kočiji je goreča kletka, v kateri so zaprte nezveste žene. V hišo stopi zelen lovec, zgrabi

Katro za lase in jo zavleče na ognjeni voz med prešuštnice.

Iz pesmi se vidi, da je Benedičič poznal Prešernovega Povodnega moža.

Basni imajo namen, da dajejo na podlagi povesti iz življenja živali dobre nauke za življenje. Benedičič je bil sploh zelo nagnjen k razmišljanju o življenju in o težavni poti do — sreče. Zato se ne bomo čudili, če ima v Izvirnih poezijah (in sicer v petem sešitku) kar trideset strani samih pregovorov. V pripovedkah in tudi v lirskih pesmih je bil Benedičič zelo dolgovezen, pri pregovorih ga je pa že oblika te vrste slovstva prisilila, da se je izražal kratko in jedrnato.

Pregovori nam kažejo veliko življenjsko modrost, izvirajočo iz žive vere v Boga in iz zaupanja vanj.

Ak' toča pobije ti žitno polje,
pokojno ostane ti v prsih srce.

Kjer srca so vnetá ljubiti Boga,
ne slišiš preprirov, ne slišiš tožbá.

Ne sme pa biti vera človeku pretveza,
da bi se izogibal delu:

Vse dobro izvira nam res od Boga,
al' padlo od sebe ne bo od neba!
Najboljša dežela, kar ima jih svet,
brez truda živila ne bo jih devet.

Delo je postava življenja:

Kdor išče pokoja, naj gre pod zemljo —
pod soncem brez znoja mu biti ne bo!

Na svetu pač ni stanovitne sreče za nikogar:

Ako stokaš, misli, da ne sam!
Pomažatev dá ti vsaki stan.

To grenko spoznanje pa pesnika ne dela malodušnega. Kajti

Kdor se bije in vojskuje,
krono večno sebi kuje.

Pot težavna skoz puščavo
te pripelje v večno slavo.

Pesnik ima dovolj življenjske izkušnje, da se zaveda nepopolnosti človeškega mišljenja in spoznanja: marsikdaj je to, kar smo imeli za nesrečo, za nas prava sreča.

Mars'k'tera nesreča nam dete rodi,
oj dete, ki sreča mu pravimo mi.

Zato naj te pa nobena stvar preveč ne skrbi:

Kdor dolgo življenje si srčno želi,
vetrovom izroča naj svoje skrbi!

Zanesljiva pot do sreče, kolikor je na svetu dosegljiva, je — osrečevanje bližnjega:

Ak' ljubiš ti brata, kot Bog zapove,
odpiraš si vrata do sreče svojé.

Z ljubeznijo do bližnjega si pripravimo tudi zaklad v nebesih:

Podpirajoč uboge svoje brate,
židajmo večnosti si hiše zlate!

Bridko je svetu brez ljubezni:

Je zemlja ledena, ledeno morjé,
brez sonca ljubezni nam bođe gorje!

V Benedičičevih pregovorih me nobena stvar ni tako presenetila kakor to, da je bil bajtar, ki je živel v takem siromaštvu, daleč od tega, da bi blagroval vladarje tega sveta. Zavedal se je, da je pravo vladanje samo nesebična služba bližnjemu.

Ak' hočeš kdaj slaven postati vladar,
se zgodaj položi na žgalni oltar!

Ali z drugimi besedami:

Kdor hoče vladarsko si lepšati čast,
na lastno že zgodaj pozabi naj mast!

Skrbeti za druge ne polni mošnjé,
stori pa pokojno nam vendar srce.

Naj dodam še tri izreke v zbadljivi obliki:

Debela knjiga — dosti plev!
Le zrna človek je vesel!

Takole svari fante:

Prismoda je mati, prismoda je hči —
nikar zazijati se v take oči!

O človeku, ki ima višji položaj, kot mu gre po njegovih sposobnostih, pa velja:

Gosposka je suknja, gosposki klobuk,
le škoda velika, da nosi ju — čuk!

Izvirne poezije se končujejo s sedmimi soneti. Prvi ima naslov: Na grobu očetovem; drugi: Na grobu materinem; v tretjem se pesnik spominja smrti Antona Janežiča, buditelja koroških Slovencev, pisatelja in slovstvenega organizatorja. Pri pesniku kmetu se moramo čuditi, da se je lotil tako

težke pesniške oblike. Kar ostrmel sem pa, ko sem videl, da je zložil tudi — pet sonetnih vencev. Tudi to nam potrjuje misel, da je bil Benedičič dobro znan s tedanjo pesniško modo, zlasti pa še s Prešernom. Vsak sonetni venec je napisal v poseben zvežčič. Dva sta domorodnega značaja in opevata slovanstvo. Avstrijo opozarja, da je njena prihodnost samo v slovanstvu («Nevarna, Avstrija, so tvoja pota! Le v Slavi je bogata tvoja dota!»). En sonetni venec je izrazito nabožnega značaja. V sonetnem vencu z nenavadnim naslovom »Ogledalo« razmišlja o tem, kako nas videz vara in kako nas samo misel na smrt uči pravilno živeti. Za zgled, kakšni so Benedičičevi soneti, preberimo začetni sonet petega sonetnega venca:

O smrt, ti tudi vredna si spomina!
Al' strah pred tabo se mi v srce sili,
v bojzani te premišljam preobili;
bridkost si vseh bridkosti ti edina.

Da, gre ti najbridkejša desetina.
Bi večno rajši udje se potili,
kot zvezat' enkrat tebi se pustili.
O draga, draga si mi, solz dolina!

Zastonj je strah, zastonj so vse bojzani!
Smrt prošnjí gluha vsaki je prijazni,
nobena, oj, ji ne odide glava.

V škrlatu ali pa v beraški halji
v naročju tebi bomo vsi zaspali;
podvržena je cela ti narava.

Kako Benedičiču grenko življenje nika-
kor ni vzelo pravilnega gledanja na delo in
na našo povezanost z vsemi ljudmi, nas uči
leta 1870 (v sonetu: Vsi za enega, eden za
vse!):

Ak' hočeš vreden ud človeštva biti,
do groba moraš vedno se potiti,
nobena ura ti ne bod' zgubljena!

Ne reci: Č'mu bi ubadal se za druge?
Bodimo vsi si eden druž'ga slugé,
pa roka vsaka pridna in poštena!

Tej socialni modrosti kmečkega bajtarja
res ne moremo ničesar dodati.

V primeri z velikim številom pesmi je pripovednih spisov v nevezani besedi raz-
meroma malo. Benedičič je pisal v takrat-
nemsloju vzgojnega pripovedovanja. Najbolj
zanimive so kratke zgodbe, ki o njih pravi,
da jih je slišal od očeta ali pa jih je sam do-
živel. Benedičič zna lepo pripovedovati, je-

zik ima krepak in domač, brez umetničenja in potvarjanja, kamor ga je pri pesmih silil verz; ni pa žal imel priložnosti, da bi se bil učil pri dobrih pripovednikih; ostal je samo pri kratkem ugotavljanju dogodkov, ki jih pripoveduje v glavnem zaradi koristnega nauka.

Skušam naj odgovoriti samo še na vprašanje: Če je siromak bajtar toliko pisal — ali mu je to neslo tudi kaj dohodkov? Skoraj si ne moremo misliti, da bi bil v svoji revščini namenil toliko truda opravitu, ki bi mu ne bilo prav nič pomagalo pri skrbi za vsakdanji kruh. Čeprav je pel in pisal iz notranje potrebe, je nedvomno zložil nekaj pesmi tudi kot prošnjo za podporo. Najbolj odkrito toži o svojih stiskah v zadnji pesmi prvega sešitka.

Osel pevec

Osel pevec, zlata čist,
rev vam svojih piše list;
piše, da prihaja mu bridkó,
milo piše ga tako:

Nesrečna stvar
jaz, osel star,
od vile ujet
prepozni let

tovorim ubog
po svet' okrog,
ubog, ubog,
da, slabih nog.

Trd bijem boj
za živež svoj,
ker vila ta,
pevska gospa,

preskopih rok
mi meri sok
ter čudnih muh
odbija kruh.

Tovornik siv
pod zemljo živ
tovorit' tje
ne morem še;

zatorej pa,
oh, do neba
k vam solznih lic
povzdignem klic:

Oh, usmil' te se
osleta me,
ki tovor, zbad
in bič in glad

te sužnje dni
mi vse greni.

Kak' tovor moj
potreb nebroj

tišči me k tlom,
to vem le sam.
Za božji dar
sem živ oltar.

Darujte vsaj
osletu kaj,
ki sivobrad
še poje rad.

Tako sem se skušal nekoliko oddolžiti spomenu našega vaškega pesnika in modrijana. Če pomislimo, da so nastale njegove pesmi v drugi polovici minulega stoletja in da jih je zložil samouk bajtar v največji revščini, smo lahko veseli v spoznanju, da je med našim preprostim ljudstvom mnogo biserov, o katerih širša javnost nič ne ve. Enega sem želel tu prikazati, da se nam okrepi vera v naš narod in v njegovo prihodnost.

Dostavek

Ko je bil spis že napisan, sem bežno prelistal v ljubljanski vseučiliški knjižnici vse letnike Zgodnje Danice od leta 1863 do 1899 (razen letnika 1874, ki ga po naključju nisem dobil) in našel v njih več Benedičičevih pesmi natisnjenih, kot sem pričakoval: en sonetni venec, sedem sonetov, 23 drugih pesmi pripovedne ali razmišljajoče v ebine in povest: Igralčev žalostni konec Benedičičeve pesmi so bile objavljene v letnikih 1870 (str. 33, 94, 145, 146, 301), 1871 (str. 1), 1879 (str. 247, 317), 1880 (str. 24, 32, 40, 48, 358, 374, 392, pri pesmih Hrast in kostanj in Najdražji biser in zaklad sem si pozabil izpisati stran), 1881 (str. 56), 1882 (str. 32, 414), 1883 (str. 225), 1884 (str. 328), 1886 (str. 30, 80, 102, 112, 208), 1892 (str. 278) in 1893 (str. 214). Povest Igralčev žalostni konec je izšla v Zgodnji Danici leta 1879 na straneh 339—40 in 346—7. Podpisoval se je različno: s celim imenom samo enkrat, sicer pa: Št. B-č, Štefan, Št., Štefan Kamnarjev, Št. Kamnarjev, Kamnarjev, Štef. Kosem, Št. Kosem, Št. K-ov, Št. K. in Štefan Sopotniški. Kolikor sem mogel ugotoviti, se je v Zgodnji Danici oglasil prvič leta 1870, in sicer kar s štirimi soneti in s sonetnim vencem z »ravnilom« (magistral m). Sonetni venec ima naslov: Pozdravilo vesoljnemu cerkvenemu zboru. (Vesolini cerkveni zbor je tisto leto zboroval v Rimu.) Pesem o Oslu pevcu, ki smo jo objavili v tem spisu, je izšla v Zgodnji Danici 1881 na strani 56 in sicer z drugim naslovom in precej spremenjena. Benedičičevo sodelovanje pri Zgodnji Danici nam lepo osvetljuje urednika Luka Jerana, ki je svojemu bližnjemu rojaku pomagal ne le k slovstvenemu ugledu, marveč gotovo tudi gmotno.

Zadnja leta budijo boji kitajske ljudske armade veliko pozornost ljudstev po vsej zemeljski obli. Splošno prepričanje je, da razvoj teh bojev v obilni meri odloča, v kakšno smer, zlasti glede na notranjo ureditev držav, bo krenil razvoj človeštva v bližnji prihodnosti. Teга odločilnega vpliva nima Kitajska prvič v svetovni zgodovini.

podobnega je bilo ob vpadu Obrov iz azijskih step na naša tla. Največji nomadski zalet, silne osvojitve Mongolov za Džingiskana in njegovega vnuka Kublajkana, se je razvil nekoliko drugače: Mongoli so hkrati zasedli velik del Evrope in — vso Kitajsko; Kublajkan je stoloval v Peking, v kitajski prestolnici. V 13. sto-

Starodavni kitajski zid, simbol stare Kitajske. Slika kaže del zidu ob cesti proti Peking.

Zato je potrebno, da na kratko pregledamo preteklost te velikanske države.

Vpliv Kitajcev na potek splošne zgodovine

je bil tudi v minulih stoletjih večji, kakor si navadno mislimo. Ker so na primer Kitajci v 3. stoletju s svojim zidom zaprli Hunom možnost, da si na Kitajskem naberejo plena, je hunska sila planila proti Evropi, prisilila Gote, da so se ali uklonili ali si poiskali novih bivališč, in tako l. 375 sprožila gibanje, splošno znano preseljevanje narodov. Kdor količak pozna evropsko zgodovino, bo priznal, da je preseljevanje narodov bistveno preokrenilo razvoj držav in narodov v Evropi. Nekaj

letju smo bili torej Evropejci močno povezani z usodo Kitajcev. Svobodni del Evrope se je dogovarjal z Džingiskanom in Kublajkanom za zavezništvo zoper skupne sovražnike — muslimane. Od tod tudi evropska poslanstva na tatarske dvore, tudi najpomembnejše poslanstvo, ko je šel beneški trgovec Marko Polo na pot l. 1273, se po dvajsetletnem bivanju na Kitajskem vrnil 1295 in nam prvi popisal silo kitajske države in njenih naprav. Ker se je država Tatarov (Mongolov) razcepila, iz njenih načrtov ni bilo prida nasledkov. Pozneje so Kitajci spet živeli zase, kakor imajo stalno nagnjenje, le v trgovskih stikih so ostali, radi ali neradi, z evropskimi državami. Prav po trgovskem poslovanju pa so Ki-

tajci spet močno pospeševali gospodarski, tudi tehnični razvoj ostalega sveta. Izven njihove zemlje so se uveljavile pomembne kitajske iznajdbe in izumi, ki jih ne smemo podcenjevati. Za svetovni razvoj so s tem prispevali morda več kakor drugi stari narodi. Papir so na Kitajskem izdelo-

Arabci, v Italiji so ga poznali šele okrog l. 1300!) Strelno orožje, ki je predrugačilo vojskovanje v 14. stoletju, je bilo Kitajcem znano tisoč let prej, čeprav so smodnik v svoji miroljubnosti uporabljali zlasti za — umetni ogenj pri slovesnostih. Le nekaj časa pred Evropejci, v dobi dinastije Sung (960

Značilna kitajska pokrajina v južnem Šansiju. Dobro je videti skarlavite kadunje, polne rodovitne puhličaste zemlje. Posamezne ravnice, naravno stopnjevito razčlenjene, uporabljajo za obdelavo.

vali že okoli l. 100 pr. Kr. Tisk na ploščah je Kitajcem znan že izza l. 590 po Kr., z gibljivimi črkami so tiskali že od l. 1041. V teh izumih smo bili torej Evropejci mnogo stoletij za Kitajci. Še starejši je kitajski kompas! Že v 12. stoletju pr. Kr. so po kompasu določali nebesne sfrani na kopnem, osem stoletij kasneje so ga uporabljali tudi na morju. (Od njih so ga prevzeli

do 1279), so izumili sami tudi strelno orožje. Izum smodnika res ni samo sreča, je lahko tudi usoden za človeštvo, kar nam pričajo strašne razvaline in človeške žrtve preteklih vojn, zato pa je večje koristno, da so nam Kitajci posredovali svilo, njim znano že vsaj dva tisoč let, preden smo jo znali v Evropi sami pridelovati. Ali porcelan, ki smo ga mi po njihovem vzorcu

posneli šele v 18. stoletju, medtem ko je bil tam v rabi najkasneje v 7. stol. po Kr. Seveda je na Kitajskem še dolga vrsta drugih izvirnih kulturnih pridobitev, ki jim olajšujejo življenje, niso pa vse primerne, da bi postale last vsega človeštva. Že omenjeni predmeti nam dokazujejo, da imajo Kitajci velike zasluge za razvoj skupne človeške kulture, da so nekadaj že mnogo prispevali k skupnemu napredku in da zaradi svojega števila — Kitajcev je četrti del vsega človeštva! — in zaradi svoje žilave pridnosti, podprte z izredno nadarjenostjo, morejo tudi v prihodnosti na tehničnem človeške usode mnogo pomeniti.

Se nečesa ne smemo pozabiti, čeprav se nas tiče le posredno. Kitajske pisave nisem našel med izumi, ki so koristili splošnemu napredku človeštva. Čeprav nam je prej ovira kakor sredstvo zblizanja, je vendar tudi važna zgodovinska pridobitev Kitajcev. Razširila se je na velikanski azijski prostor, zlasti na Tibet in Turkestan, Korejo in Japonsko. Tako je tudi mednarodni činitelj in skorajda svetovnega pomena. Ta prastari kitajski izum je za nas

Budistični menih
iz bližine Hangčoua.

Upravni uradnik
iz Šanghaja.

zanimiv, ker je zelo podoben po svoji uporabnosti arabskim številkam. Kitajska pisava uporablja krasotno oblikovane, vendarle dosti lahko razumljive podobe in simbolična znamenja. Ko jim doženeš pomen, lahko bereš kitajske spise, ne da bi vedel, kako jih Kitajci izgovarjajo. Podobno, kakor razni narodi čitajo arabske številke vsak po svoje, vsak pravilno, razumeli pa se ne bi, če bi jih izgovarjali. Tako je kitajska pisava koristen izum, ki posreduje razumevanje raznih kitajskih govorov, močno različnih med seboj, bero pa njihove knjige tudi Korejci in Japonci, čeprav morda ne znajo kitajski. Pri tem je osnova pisave dokaj preprosta, naučiti se je treba okoli 450 enozložnih besed, da moreš slediti pojme, ki jih Kitajci uporabljajo; za navadno dnevno rabo pa zadošča le kakih 30 do 40 pojmov. Kitajska pisava torej ni slab izum; mogel bi spodbuditi še druge narode, da bi si določili pisavo, ki bi jo vsi mogli brati, ne da bi se bilo treba učiti tujih jezikov. Znano je, da se tudi danes ukvarjajo izobraženi možje, kako bi po načinu kitajske pisave napravili znamenja, ki bi jih po vsem svetu vsak narod umel brati, dasi bi jih izgovarjal v svojem jeziku. Taka pisava s preprostimi znaki bi utegnila biti za trgovstvo v medsebojnem dopisovanju z najrazličnejšimi narodi res olajšava, duhovna kultura pa bi se na taki osnovi ne mogla graditi.

Ko smo tako naznačili zgodovinski prispevek Kitajcev k splošni civilizaciji, ne bo napak, če po isti poti nadaljujemo in si še pred orisom njihove notranje zgodovine ogledamo najprej

Nevesta iz Mandžukua.

Poglararjeva žena.

Hunanec.

plemenski sestav kitajskega naroda

Tudi ta je zgovorna priča njihovega zgodovinskega razvoja in pomeni za nas neko stvarno merilo za presojo zgodovine, kakor si jo mislijo Kitajci sami, ki sodijo, da njihov rod živi že ves čas na istem mestu in dotoka tuje krvi skoraj ne jemljejo v poštev. Analiza njihovega plemena pa kaže precej drugačno sliko. Kitajski narod je resda po kulturi dosti enoten in od drugih različen, na zunanje pa po noši in običajih spoznaven, po svoji krvni sestavi, torej po telesni zgradbi pa razodeva močno raznolikost. Vsi Kitajci so pripadniki rumenega (žoltega) ali mongolskega plemena, vendar pa se Kitajec s severa po telesni in duhovni plati loči od jušnjakov. Na severu opaziš vidno sorodnost s pravimi Mongoli, na jugu srečuješ povezanost s Tajci, ki živijo v Zadnji Indiji. Če tako slediš razlike še drugod, na zapadu Kitajske takoj opaziš, da tod živijo sorodniki Indijcev ali celo pristni Indijci, drugod spet Tunguzi, Turki, Tibetanci, bližje morja Malajci in drobci pozabljenih drugih rodov. Vse to nas prepričuje, da je kitajski narod nastal iz zelo različnih sestavin, ki jih je vse stopila v močno enoto skupna kultura. Nastane vprašanje, kje je jedro kitajskega naroda, ki je vse te drobce in po izvoru kaj različne skupine pritegnilo nase in jih »prekvasilo«. Narava tal, zgodovinski opisi in podobnost razvoja z drugimi starimi ustvarjalci človeške kulture dajejo soglasno isti odgovor: jedro kitajskega naroda je treba iskati v dolini Rumene reke, ki ji pravijo Hoangho. Zaradi silne plodnosti s puhlico na debelo zasute Kitajske ravnine je Rumena reka ob svojem dolnjem toku krušna mati Kitajcev; zaradi njene muhavo-

sti, da spreminja svoj tek, je tudi skrb Kitajcev, obenem pa povzročiteljica državnega razvoja. Le močna oblast je sposobna voditi velikanska dela, da to reko krote — in taka oblast je tudi nastopila. Zgoraj označeni plemenski sestav nas opozarja, da je tu, ob Rumeni reki, nastala država doživljala podobno razvojno smer, ki jo že poznamo drugod, v Egiptu in Mezopotamiji, le da je bila mnogo bolj razgibana, da je mogla sebi pripojiti tako veliko število drugih ljudstev. Narava sama ji je določila začetek, ji pripravila v veliki Kitajski nižini prostor za širjenje, v mogočnem gorskem zidu Azijskega višavja pa tudi naravne meje njenega razmaha.

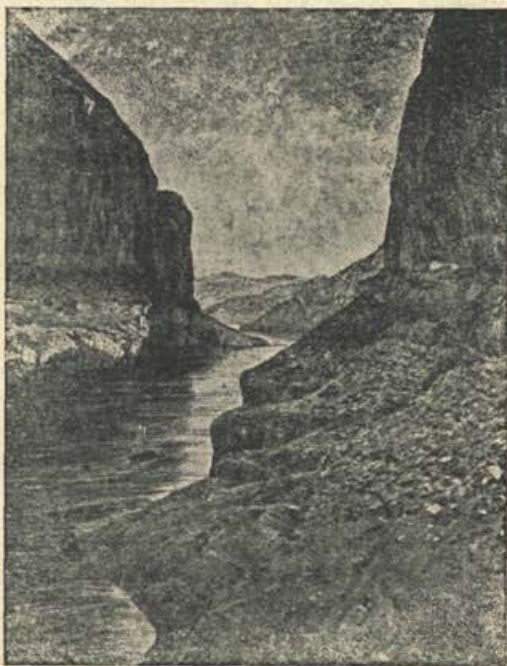
V podrobnosti se pri razvoju kitajske države pričujoči pregled ne more spuščati, le eno nas še mora zanimati, ko gledamo na to državo z evropskega vidika. Ali se je kitajska država začela in ustalila brez zveze z našo celino? Kitajski zgodovinar bo odgovoril, da kake zveze z Evropo po lastnih virih ni mogoče dognati. Tudi svojskost kitajske kulture in neka odmaknjenost od naših kulturnih čutenj govori za neodvisen razvoj kitajske države in kulture. Prazgodovinska izkopavanja na Kitajskem dokazujejo nasprotno, za nas nekoliko presenet-

Kitajska je tako obširna, da so na njenem ozemlju zbrana vsa mogoča plemena. Slika kaže dva značilna zastopnika Tibetancev.

ljivo dejstvo, da namreč izkopanine iz kitajske železne dobe — torej iz časa, preden pridemo k zanesljivim zgodovinskim vestem — kažejo podobnosti s kulturo v Južni Rusiji, Moldaviji, Erdelju in Mezopotamiji, ki jih ni mogoče zanikati. Ko ugotovimo in priznamo te podobnosti, moramo reči še več: že v železni dobi je bila prvotna kitajska kultura povezana s kulturo Prednje Azije in Evrope, torej že zelo občečloveškega značaja. Gotovo je tudi to, da je vpliv prišel od zahoda na Kitajsko, ker so najdbe na Kitajskem časovno mlajše od evropskih.

Po ugotovitvi plemenskega sestava in prazgodovinskih odkritij moremo glede nastanka kitajske države reči že zadnjo besedo. Jedro kitajskega naroda je bilo od velikega kolena Rumene reke tja do obale Žoltega morja. Sestav njihovega jezika še danes priča, da so bili prvotno lovci in pastirji. Izkopanine iz železne dobe pa dokazujejo, da se je prebivalstvo tod stalno naselilo in oprijelo poljedelstva okoli l. 3000 pred Kr. Začel se je boj z reko, ki je z me-

Velika kitajska reka Jangcekjang si je na svoji poti proti morju izjedla okrog osem sto kilometrov dolg prekop, imenovan »Rdeče korito«, skozi diluvialne plasti zemlje.

Črpalka na nožni pogon za namakanje riževih polj.

njavanjem otoka in poplavam grozila, da bo uničila njihova selišča. Razvile so se majhne državice, podobno kakor v Egiptu, iz njih pa se je pod pritiskom naravnih razmer in človeške volje utrdila močna osrednja vlada, ki je šele bila kos vsem nevarnostim. Prav možno in verjetno je, da so ravnanja z vodo Kitajce učili prebivalci iz drugih dežel, morda vsaj z zelenic v azijskih puščavah, da so torej nomadski osvojevalci pospešili državni razvoj. Iz jedra ob Rumene reki so Kitajci pozneje, ko so se namnožili, prodirali na druge dele sedanje Kitajske, večkrat spet pod vodstvom nomadskih gospodarjev, ki so nekajkrat državo zasedli, a se vselej uklonili višji kitajski kulturi.

Po tem razgledu na stvarna, od zgodovinskih poročil neodvisna dejstva nam bo laglje razumljiv

družbeno-politični razvoj kitajske države,

ki ga lahko povzamemo le v glavnih obrisih.

Kitajci presešajo po svoji kolonizacijski sposobnosti vse druge narode sveta. Pri širjenju svojega ozemlja prvenstveno uporabljajo miroljubna sredstva, to je nakup sveta, trebljenje gozda, odstranitev močvirij in podobno. Značilno je pri tem, da skušajo povsod posnemati ravninsko tehniko poljedelstva; zato tudi v hribovitem svetu zemljo

V taki nosilnici so kitajski sužnji (kulliji) prenašali svojo gospodo.

izravnajo in izdelajo terase. Tako še danes vsa osvojena ozemlja pričajo, da jih je zavzel nižinski poljedelec. Kitajska zgodovina pa pozna tudi velika vojaška podjetja, ki podpirajo kolonizacijo. Kjer je nastopila sila, opazimo, da so prvotne prebivalce popolnoma ali deloma iztrebili in da so naselili nove kmete večkrat prav od daleč. Zato na skrajnem jugu Kitajske dobimo govorico, ki je zelo blizu severniakom. Cesar Šihvangti je na primer preselil naenkrat 120.000 družin v druge kraje. Provinca Sečuan je bila večkrat nasilno poseljena. Državna moč je torej vedno hudo posegala v sestav prebivalstva v raznih delih države. Večkrat so tudi nenadne poplave ljudi prisilile, da so iskali novih bivališč. Končno so še tuji osvajalci nekoliko spreminjali družbeni sestav in način življenja.

Ob vseh spremembah pa je bilo vendarle državno življenje uravnano mnogo bolj kot drugje po svetu po stalnih, vedno se ponavljajočih navadah in zakonih. Če se tu ne oziramo na precej bajeslovno zgodovino 3. tisočletja, kjer pozna kitajska zgodovina vrsto sumljivo idealnih vladarjev, ki so po vrsti izvedli zidavo hiš namesto duplin (še danes milijoni Kitajcev žive v njih), ogenj, pisavo, rabo pluga, trgovino, zdravstvo, svilarstvo, koledar, denar, mere in uteži, red v družini, zidanje mostov in prekopov itd., moramo kot pomembno omeniti delitev države in zemlje, ki se pripisuje prvi stalni dinastiji Hia (ok. 1900—1639). Tedaj so državo razdelili na province, izmerili so polja na enote po 900 oralov zemlje in tako

enoto dodelili eni občini, ki je letno dajala zemljo družinam v najem. Osem kvadratov so kmetje obdelovali zase, devetega, ki je bil sredi drugih, so obdelovali s tlako za oblastnika. Nad vsemi provincami — tudi teh je devet! — stoji državna prestolnica, sama spet razdeljena na 9 delov, kakor še danes lahko razberemo iz načrta mesta Peping (nekdanja prestolnica: Peking). Po tej obliki 9 kvadratov, katerih mreža je rasla z novim pridobivanjem poljedelskih tal, je bil ustanovljen stoletja veljaven red, značilen za državo kmetov. Za jedro države pomenja ta red kmalu zastoj: ko je bila vsa zemlja razmerjena in oddana, je mogla država naraščajoče prebivalstvo naseljevati le preko doseđanjih mej. Kakor so zemljo dajali v najem, so oddajali vladarji (njihov naslov takrat še pomeni toliko kot kralj, ne še cesar!) province v najem vazalom, podobnim nekdanjim našim grofom. Za to

Naravna soteska skozi značilno kitajsko pokrajino v severnem Šansiju.

fevdalno državo so kmalu postali mejni oblastniki (vazali) hkrati razširjevalci države in pridobivali so na moči. Neradi so se pokoravali osrednji vladi in pogosto so s pomočjo nomadskih sosedov sami s silo prevzeli vodstvo države. Primerilo pa se je, da so nomadski sosedje orožje uporabili v lastno korist in sami zavladali, seveda pa se kmalu uklonili civilizacijski premoči rojenih Kitajcev.

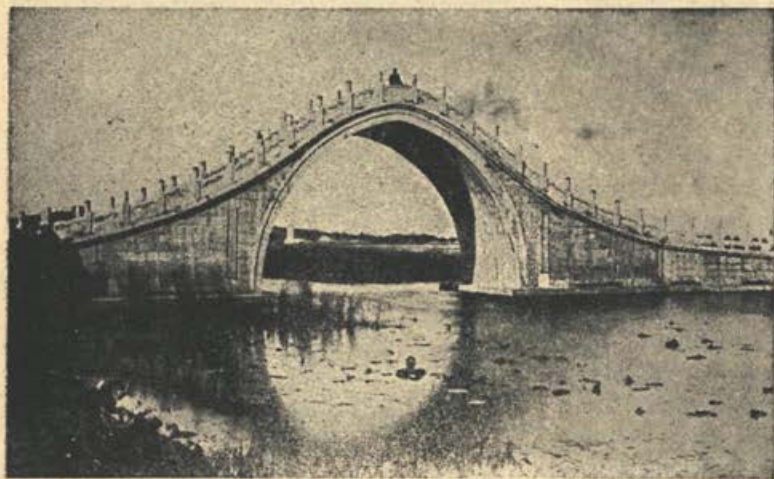
* Hia se je morala najprej umakniti dinastiji Šang (1639—1110 pr. Kr.), ki je prišla z juga, pač od tam, kamor se je država najprej širila. Ker novi vladarji niso bili kos mogočnim vazalom, je prišla nova dinastija Čou (1110—249) s severa, prav verjetno že turškega izvora. Vladarji so bili nomadsko bistri, odločni, izdali so izvrstne zakone, do konca razdelili ravninsko zemljo, pustili pa so fevdalni red, ki se je pozneje izrodil v anarhijo (brezvladje). Državi je grozila popolna zmeda, ker prekucije niso prenehale. Državnik Kungfute (Konfucij, živel 550—480) je tedaj zbral najboljša vzgojna izročila prejšnjih dob v treh zbirkah (prva verske in nravno-filozofske vsebine, druga za najboljše pesmi, tretja za zakone, navede, običaje in državniško modrost). Njegovi nauki so najpopolnejši in najpristnejši izraz stare kitajske miselnosti; postali so neoporečno prva vzgojna knjiga za dve tisočletji. Podobne, le mnogo vedreje življenjske smernice je dal Kitajcem za njim še modrijan Laotse, doma z juga in verjetno že pod

Kitajski tempelj v bližini Pekinga
iz dobe 1403—1425.

vplivom indijske, če ne tudi perzijske modrosti. — Zmed oba modreca nista mogla odstraniti. Od severozahoda je vstal Tsin, dotlej vodja vazalne države, vrgel dinastijo Čou, odstranil fevdalizem kot vir vsega zla in z neverjetno spretnostjo uredil državo v centralistično uradniškem smislu. Najnasilnejši vladar te vrste je bil Šihvangti (221 do 209) in spominja na Dioklecijana, ki bi

se bil lahko pri njem učil. Kakor je rimski cesar Dioklecijan nastopil zoper napredujoče krščanstvo, se je kitajski cesar Šihvangti (ime pomeni: prvi žolti cesar!) obrnil zoper Konfucijeve spise in jih dal 213 sežgati. Strog pravni red je poleg preseljevanja celih rodov pomagal obdržati red v državi. — Za družbeni razvoj je odločilno, da je odpravil staro plemstvo, kar je dalo prvo podlago demokratičnemu čutu Kitajcev. —

Kamniten most v Pekingu.

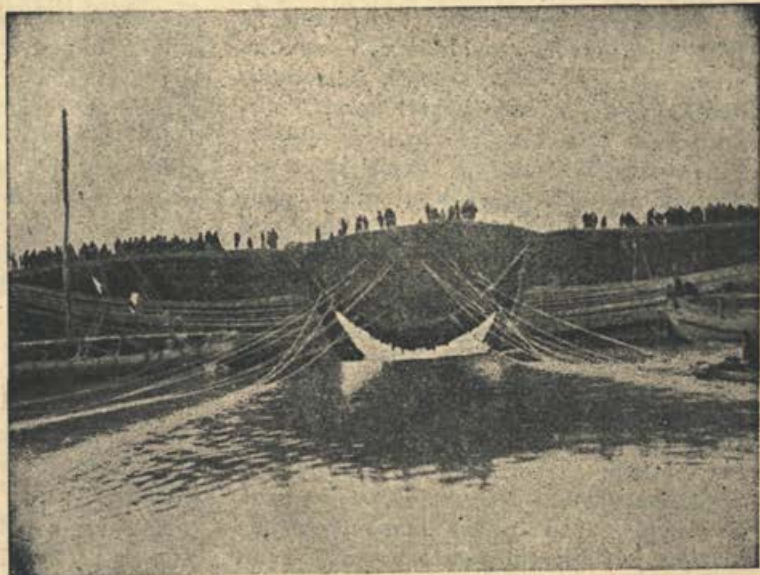
Značilna žival tibetanskega dela Kitajske je jak.

Temelj kapitalističnemu razvoju pa je dal s tem, da je prenehal z oddajo zemlje v nakup in uvedel zasebno zemljiško lastnino. Bistvene poteze njegovega reda so se ohranile prav do 1912, ko je prenehalo cesarstvo, in so za Kitajsko skoraj tako značilne kakor velikanski obrambni zid, ki je s poznejšimi popravili ostal do današnjih dni.

Nasilno vlado je kmalu zamenjala milejša dinastija Han (206 pr. Kr. do 220 po Kr.), za njo pa zlasti Tang (618—907). Te dve sta se oprli na Konfucijeve nauke, izmirili nasprotstva na znotraj in povedli vojske v tuje dežele; Kitajcem so se podredile vse zemlje do Turanske nižine, Madžurija in Koreja, začasno tudi Zadnja Indija. V državo so prihajali za budisti prvi kristjani in muslimani, Kitajska je tedaj imela zlato, klasično dobo svojega slovstva, njen vodilni pesnik je bil Litaipo (699—759). — Trgovski stiki so po Arabcih segali do Evrope, kulturni vpliv je zajel tudi Japonsko, ki je tedaj prevzela kitajsko pisavo.

V naslednjem času se je država razcepila. Severni del je prišel pod oblast tunguškega rodu Kitan (od tod ime

za Kitaj, Kitaice!). medtem ko se je domača dinastija Sung (960—1280) obdržala v sredini in na jugu. Obe hkrati sta padli ob navalu Tatarov ali Mongolov, ki so se od 1215—1280 polastili vse države in za nekaj časa celo raztegnili njene meje (na Anam, Kambodžo in Birmo). Upor patriotov je že 1368 spet postavil domačo dinastijo, predzadnjo v vrsti, z imenom Ming. Obdržala se je do 1644, ko se je vdala mandžurskim osvajaalcem, ki so ustanovili dinastijo Mandžu (1644—1912). Od 1517, ko so se Portugalci utrdili v mestu Makao, je stopala država, včasih tudi prisiljena, v trgovske stike z Evropejci, zlasti Španci, Holandci in Angleži. Največji kulturni vpliv, pretežno znanstvenega značaja, so imeli od začetka 17. stoletja in skoraj do konca 18. stoletja jezuitski misijonarji. Tu ne smemo pozabiti zadnjega med njimi, Avgušтина Hallersteina, ki se je 1703 rodil v slovenskem trgu Mengšu, prišel 1739 v Peking in bil od 1747 predsednik matematično-astronomskega tribunala. Nosil je kot posebno zaupna oseba naslov mandarin, kar zaznamuje najvišjega učenjaka in vodilnega državnega uradnika. Kitajska kultura je v tem času dobro napredovala, nazadoval pa je notranji družbeni red. Država je tonila v valovih kapitalistič-

Slika kaže sklepno delo ob popraviljanju pedertega nasipa. Z obeh strani so prisipali, dokler se je dalo, nazadnje pa napravili iz prsti in vejevja velikansko butaro, jo pritrtili na vrvi in z njo zamašili zadnjo vrzel.

Ker so ponekod na Kitajskem pogostne velike poplave in spet velike suše (vršina reke Jang-cekjang se giblje za 33 metrov višinske razlike), si pomagajo ponekod s hišami v nadstropja. Slika kaže del mesta Čunking z rečne strani.

nega izkoriščanja in nemoči zoper vnanji pritisk, ki je vire bogastva izročalo v roke Evropejcev in Američanov. Tudi revolucija 1912, ki je uvedla republiko, ni krenila na pravo pot, ki bi bila: iskrena in popolna ljudska vlada, ki naj odpravi vsakršno izkoriščanje. To pot, da bi bilo zares odpravljeno vsako izkoriščanje revnih slojev po domačih in tujih pijavkah, si utira zadnja leta ljudstvo samo z osvobodilnimi boji pod strnjanim vodstvom dela vskega razreda.

Poskušajmo torej razumeti Kitajce še

v vrvežu velike revolucije

Ta se odigrava pred našimi očmi in ima za svetovni razvoj večji pomen od vse prejšnje zgodovine. Najprej je treba pomniti, da kitajski narod strastno ljubi svobodo, da je žilav in odporen, požrtvovalen in zvest voditeljem, ki jim je poklonil svoje zaupanje. Razen tega imajo Kitajci obilokušenj iz revolucij, ki se tod pogosto ponavljajo in so zelo vztrajne in krvave. Leta 1900 je

n. pr. boksarska vstaja pokazala pred vsem svetom, kako znajo biti Kitajci odločni in zagrizeni, da dosežejo svoje revolucionarne smotre. Prav tako je treba Kitajcem priznati veliko sposobnost za organizacijo. Ta se opira na močno stanovsko in družinsko vzajemnost, ki je lahko vzor drugim narodom. Kitajec zna biti nesebičen in rad pomaga drugim v nesreči in stiski. Preko stoletij se je pri njih ohranila skupna posest »velike družine«, to je take družine, ki je bila pod imenom zadruga močno razširjena tudi na jugu naše države, osebne zemljiške lastnine sploh ne poznajo, vpisana je le kot družinska posest, ki jo upravlja oče še potem, ko so se sinovi na istem domu poženili. Celo skupna lastnina ljudi, ki si niso sorodniki, na Kitajskem ni neznana. Saj so še pri nas pisali o zadrugi beračev v Peking. Ti so bili strogo organizirani, brez osebnega imetja, imeli so pa skupna bivališča, skupno blagajno in upravo, ki jo je država priznavala kot javen urad.

Razume se, da je bilo na Kitajskem za revolucije vedno obilo vzrokov. Že poplave in suše so leto za letom uničevale milijonom ljudi njihovo skopo odmerjeno zemljo. Še več jih je vrglo v obup izžemanje zemljiške gospode, v novejšem času pa zlasti izkoriščanje domačih in tujih kapitalistov. Državna uprava je bila okostenela, starokopitna, pogosto tudi nesposobna, da bi dala lačnim kruha. Od tod stalne revolucije. Dokler je bila država zaprta proti vnanjemu svetu, so bile te revolucije redno uspešne in so počasi lomile okoreli družbeni red in ga prilagajale novim razmeram. Odkar pa so se začele vmešavati evropske velesile in še Amerika povrhu v notranje razmere na Kitajskem, jim odtrgavati bogate obrežne pokrajine, si pridržavati najdonosnejše vire dohodkov — niso več pustile, da bi se revolucionarne sile zmagovito uveljavile. Od tega časa dalje — dobrih sto let je tega — je v zvezi s tujci tudi domači kapital zaviral razmah in zmago takih vstaj. Na Kitajskem ni moglo priti do pravičnega ali vsaj znosnega reda.

Notranja napetost se je pri tem stopnjevala in 1911 se je začelo revolucijsko vrenje, ki traja s presledki do danes. Je to veliko dogajenje, ki stopnjema spreminja obraz in zgradbo kitajske države. Najprej je revolucija vrgla slabotno cesarsko vlado,

ki ni znala ne varovati časti in neodvisnosti države pred zunanjim svetom ne preurediti države na znotraj. L. 1912 so razglasili republiko. S tem seveda niso bili še odpravljani vzroki za bedo in nezadovoljstvo. Imperialistične sile so se malo potuhnile, umaknile se niso. V notranjosti se je kmalu pokazalo, da nove reforme ustrezajo zlasti koristim trgovcev, ki so se zvezali s preživeli ostanki fevdalne družbe, to je zemljiškimi veleposestniki, ki izžemajo kmetijske najemnike, kakor so to delali že prej. Bogata »buržoazija« je izdala koristi malomeščanov, malih kmetov in delavcev, ki so bili njeni zavezniki med revolucijo. Zato so se ti ogoljufani razredi spet in spet dvigali, da si pribore pravičnejši družbeni red, prvič 1919 (gibanje 4. maja), drugič že 1925 (gibanje 30. maja), poslej pa sploh niso več stalno dali orožja iz rok. V letu 1927 je v to vrenje vložila komunistična stranka načrt, ki naj revolucijo smotrno usmerja k zmagovitemu koncu, ki je logično mogel biti le v popolni narodni osvoboditvi od tuje prevlade in temeljiti preureditvi vse kitajske družbe. Na čelo najbolj borbene skupine sta se postavila Mao Ce Tung kot taktični vodja in Ču De kot vojaški poveljnik. Začela se je nova »agrarna revolucija« v letu 1928. Njeno delovanje je pretrgala japonska invazija. Mao Ce Tung je spoznal, da se morajo vse narodne sile strniti pod enotnim vodstvom, ki naj se upre sovražnemu vdoru. Pridružil se je vodilnemu državnemu upravniku Čangkajšku in mu pomagal ustaviti Japonce. Medtem je nastopila druga svetovna vojna in z njo končni poraz japonskega imperializma. Čangkajšek je ostal na oblasti, ni pa hotel revolucionarnim zaveznikom iz delavskega razreda priznati pravičnega deleža na zmagi v obliki temeljite reforme v sodobnem socialističnem smislu. Obrnil se je proti naprednejšim silam in se sam naslonil na tujo pomoč. Prav s tem pa je izzval lasten polom. Okoli Mao Ce Tunga se je zgrnilo vse ljudstvo. Oprt na njegovo pomoč je začel zdaj dobro pripravljen »novo demokratsko revolucijo«, kakor jo sam imenuje. Borba te najnovejše vstaje je narodnoosvobodilna v dvojnem smislu. Obrača se zoper imperialistične vnanje sile, hkrati pa tudi zoper notranje sovražnike, ki ovirajo družbeno preureditev. Zahteva in izvaja razlastitev

(podržavljenje) vse velekapitalistične posesti in odpravo zemljiškega veleposestva, produkcijska sredstva, ki služijo skupnosti, izroča skupni lasti. Borba in politika te najnovejše revolucije ustrezata zahtevam velike večine izkoriščenega ljudstva, ki jo zato tudi iskreno podpira. Pred dvema letoma se je začel zadnji obračun, ki ga vsi poznamo kot zmagovit pohod kitajske osvobodilne armade. Čangkajšek se je nekaj časa upiral, pomoč iz Amerike pa je odvrnila od njega vse narodnjake, začelo se je umikanje in končno — popoln poraz njegove armade. Razbiti in dobesedno razcapani ostanki njegove armade niso več sposobni za resen odpor. Ko je bila letos poleti večina države v rokah novega narodnega vodstva, je Mao Ce Tung prevzel tudi vodstvo nove vlade. Radi ali neradi priznavajo v tujini, da je smotrni načrt Mao Ce Tunga popolnoma uspel in prve države že priznavajo njegovo vlado in sklepajo z njo pogodbe.

Med prvimi je novo kitajsko vlado priznala Titova Jugoslavija. Videti je, da nas veže ista junaška volja in enaka ljubezen do neodvisnosti in svobode. Take vezi pa ustvarjajo močno povezanost, ki premaga vsako razdaljo. V teh vezeh upravičeno lahko gledamo srečna znamenja za prihodnost in velik pomen za razvoj svetovne družbe.

V molilnici

Leopold Stanek

Gotski obok.

V mir globok
žarki ljfo.

Tisoč skrbi
krog nevidne osi
raste v kristal,
vekomaj skrit.

Biserov nit
dviga se s tal,
pne se v nebo.

Prinašamo pregled važnejših političnih dogodkov za eno leto nazaj. O vsem tem ste že brali, a človeku se marsikaka podrobnost rada izgubi iz spomina, kaka druga pa je pomembna in razumljiva šele po svojih sadovih in posledicah, zato je takle pregled vsakomur koristen in potreben.

V lanskem Koledarju smo zaključili opis pomembnejših dogodkov daljnega in bližnjega sveta z mesecem junijem 1948. Ko povzemamo pretrgano nit dogajanja, ki oblikuje našo dobo, in skušamo za sledeče leto ujeti vanjo tiste poglobitve gibalne sile, ki pretresajo svet in mu dajejo svoj pečat, moramo ugotoviti, da si sedaj še izraziteje kakor poprej stojita nasproti dva tabora. V enem se zbirajo imperialistične, napadalne sile, v drugem pa so združeni miroljubni narodi držav ljudske demokracije.

Za politično ali vsaj gospodarsko prevlado si posebno močno prizadevajo v deželah angloameriškega sveta. S preračunanimi, ne ravno nesebičnimi podporami, pogodbami, zvezami in vojaškimi blokji si varujejo hrbet pred vojnimi dogodki, ki pa bi jih sami radi izzvali s svojim nestrpnim in izzivalnim ravnanjem. Tak način bojevanja je povsem v skladu z načeli nemškega nacizma, da se namreč vojna vihra ne razdivja na domačih tleh, marveč v sovražnem ali vsaj na tujem ozemlju, pa čeprav pri tem v glavnem trpi le prijatelj in zaveznik. Prav povezovanje kapitalističnega sveta s pakti in blokji odkriva njegovo negotovost in slabost, saj generalisim Stalin popolnoma upravičeno trdi, da bodo vsi hujskači na novo vojno sramotno propadli, kajti »grozote nedavne vojne so še preveč živo v spominu narodov, družbene sile pa, ki žele mir, so preveč močne, da bi jih mogli Churchillovi učenci v napadalnosti premagati ali pahiniti v novo vojno«.

Ameriška prevlada

Po zmagi nad nacifašizmom se vsako leto čedalje bolj večajo gospodarska in politična nasprotstva med državami evropskega zahoda in njihovim medvojnimi ameriškim zaveznikom. Prve so med vojno čisto obubožale in danes rešujejo svoje zrahljano gospodarstvo in svojo finančno zmedo samo

po milosti ameriškega finančnega kapitala, katerega monopolistični vrhovi so med svetovno vojno neizmerno obogateli. Združene države Severne Amerike (ZDA) s skrbjo in z vnemo iščejo v tujini trge za svoje blago in za svoj kapital. Trgovska tekma je vtisnila pečat ameriški povojni politiki, ki izpodriva z dosedanjih položajev svojega najmočnejšega tekmeca — Anglijo — in se pri tem oslanja na Francijo, ki bi v svoji ljubosumnosti rada Anglijo politično in gospodarsko odrinila.

Z brezobzirnim pritiskom na Veliko Britanijo in na druge države, združene v Marshallovem načrtu (glej lanski Koledar, stran 44 in dalje), si hočejo ZDA zagotoviti ne le svetovna tržišča, marveč tudi preprečiti naglo naraščajočo gospodarsko depresijo (upad, oslabitev) doma. Seveda so ZDA prevzele predvsem tudi tržišča premagane Nemčije in Japonske. Na konferenci, ki se je začela (a se ni uspešno končala) spomladi leta 1948 v Bogoti, prestolnici Kolumbije, so hotele doseči, da bi pri vsem izvozu iz Južne Amerike v marshalizirane evropske države posredovale ZDA, ki bi jim ostal ves dobiček prevoza. Razen tega naj bi države Južne Amerike znižale uvozne carine in s tem odprle prosto pot industriji in kapitalu Severne Amerike.

Svojo trgovsko in diplomatsko delavnost so začele ZDA uveljavljati tudi na področju dežel Arabske lige (glej lanski Koledar, stran 48). Preden bi se vojaško zasidrle, so začele z dolarsko vabo, češ da so pripravljene sodelovati pri njihovih gospodarskih obnovi. Ta način »obnove« nam je znan že iz Marshallove pomoči državam zahodne Evrope, ki se je končal z vezmi vojaško-političnega pakta.

Če se z Marshallovim načrtom uničuje gospodarska podjetnost evropskih držav, hoče na volitvah 2. novembra 1948 zopet izvoljeni predsednik ZDA Truman s svojim predlogom »za razvoj zaostalih področij sveta« (februar 1949) izpodriniti dosedanje evropske gospodarje iz njihovih afriških in azijskih kolonij. Te ameriške skrbi bi bile deležne zlasti dežele, ki imajo bogata ležišča rud, petroleja in premoга ali pa imajo vsaj ceneno delovno silo.

Zaradi močne konkurence ameriške in z njo povezane nemške in japonske industrije je vedno manj britanskih industrijskih izdelkov na svetovnih tržiščih, tako da je bil leta 1948 izvoz iz ZDA dvakrat večji kot pred vojno, pa tudi izvoz iz mnogih drugih, neangleških držav je bil znatno manjši kot pred vojno. Na drugi strani pa povzroča ameriški izvoz v večini držav, s katerimi trgujejo ZDA in ki v njih manj kupujejo, kot jim prodajajo, zaradi pomanjkanja dolarjev čedalje večje težave pri finansiranju izvoza iz ZDA. Zato je kljub Marshalllovemu načrtu delež ZDA pri svetovnem izvozu padel od 26% v prvem četrtletju leta 1948 na 21% v zadnjem četrtletju istega leta.

Vsako ameriško posojilo spravlja vsakotero državo v odvisnost, ker ji določijo, kje in kaj sme kupovati, kakšne cene in carine sme nastavljati, s kom sme trgovati, kaj mora pridelovati in katere industrije pospeševati. Razkriti mora svoje morebitne vojaške skrivnosti, graditi vojaška oporišča in pristanišča ter strateške ceste. ZDA so ob pogajanjih za atlantski pakt izjavile, da ne morejo zagotoviti »obrambe« severnega Atlantika, če ne dobijo novih vojaških oporišč (ki jih imajo doslej že 589) tudi na obalah Atlantskega oceana.

Vsi ti obrambni ukrepi pred namišljeno vojno nevarnostjo, ki naj bi grozila Ameriki z evropskega vzhoda in ki jo odevajo pod geslo križarskega pohoda zoper komunizem, stanejo ZDA velikanske vsote. Opozicija očita vladi, da gre v oboroževalne namene dve tretjini vseh davčnih dohodkov, da povzroča to zaskrbljenost širokih ljudskih množic glede mednarodne varnosti, da je ta politika nasprotna življenjskim pravicam in koristim ameriškega ljudstva in pomeni — podobno kot v Hitlerjevi Nemčiji — korak k pofašistenju političnega in javnega življenja v ZDA.

Kakor pajek svoje mreže so razpredle ZDA svoje postojanke po vsem svetu, zlasti pa na področjih, ki mejijo na Sovjetsko zvezo in druge socialistične države. Na Daljnem vzhodu naj bi se razen Koreje čimprej iz premaganca prelevila v močnega vojaškega zaveznika Japonska, ki naj bi postala mostišče in poglavitni steber ameriške ekspanzionistične (osvojevalne) poli-

tike na vzhodu, v kar naj bi se na zahodu preorganizirala Nemčija.

Meseca julija 1948 sklenjena pogodba »o gospodarskem sodelovanju« med Turčijo in ZDA je odprla na stečaj vrata ne le ameriškemu kapitalu, ki se zanima za znatna ležišča nafte, premoča, železa, kroma, svinca in žvepla, marveč je po številnih »inštruktorjih« prišla tudi turška vojska pod ameriško nadzorstvo, kakor je tudi ves upravni in gospodarski aparat pod nadzorstvom tujih »strokovnjakov«. Turško samoljubje mamijo s slepili, češ da bi mogla Turčija prevzeti tudi vodstvo muslimanskega sveta, kar naj bi Angloameričanom služilo za utež proti revolucionarnemu protiimperialističnemu arabskemu gibanju.

Pod krinko »gospodarske pomoči« se skriva tudi rovanje ZDA v korist monarhofašistične vladavine v Grčiji. Saj so tam ves čas izrabljali ameriško pomoč le za preskrbovanje z orožjem in za krepitev protiljudske reakcije, kar je povzročilo očitno vojno med ljudstvom in atensko vlado. Surova obmejna izzivanja, graditev oporišč in strateških cest, ki vse držijo proti mejam severnih sosedov, so resna grožnja za mir na svetu, zlasti ko so se v Generalni skupščini Združenih narodov sprožena pogajanja med Grčijo in njenimi severnimi sosedi razbila, ker Grki niso privolili v to, da bi razglasili meje z Bolgarijo in Albanijo za dokončne. Vse te vzroke napetega ozračja je ugotovila jugoslovska vlada v svoji »Beli knjigi«, ki jo je kot spomenico konec meseca oktobra 1948 predložila Generalni skupščini Organizacije Združenih narodov (OZN).

Sovjetska zveza je že leta 1944 sklenila z Anglijo sporazum o razdelitvi interesnih področij na Balkanu, po katerem je bila Grčija prepuščena Angliji. Toda ljudstvo se je proti volji grške komunistične partije in Sovjetske zveze uprlo nasilju monarhofašistov. Ta upor so skušali vodilni komunisti po dogovoru s Sovjetsko zvezo zatreti in so ga res zatrli, potem ko so odstranili voditelja grških partizanov, generala Markosa. Krivdo za to izdajo nad grškim narodom pa so klevetniško naprtili Jugoslaviji.

Vsaka »ameriška pomoč« v obliki Marshallovega načrta drži naravnost v kak spletkarski »obrambni« pokrajinski blok, ki nastajajo za hrbtom in izven Varnostnega

sveta OZN, da se tako izognejo predpisani soglasnosti velikih držav. Da bi se ta soglasnost odpravila, je ameriški reakcionarni tisk sprožil ostro gonjo, ker bi se Varnostni svet po odpravi »veta« preoblikoval v poslušno orodje ameriške politike, ki bi se rada vtikala v notranje zadeve drugih držav. Saj morajo na primer države zahodnoevropske zveze dajati ZDA natančna poročila o vojaških pripravah, o razpoložljivih vojaških kontingentih, o zmogljivosti tovarn itd. Jeseni leta 1948 so na podlagi bruseljske pogodbe (18. marca 1948) ustanovili »stalni vojaški svet«, ki naj izdela vojni načrt, izvede poenotenje oborožitve ter izdela predloge za potrebno orožje in vojaško opremo. V zvezi s temi pripravami je bil postavljen Montgomery za vrhovnega poveljnika vseh oboroženih sil petih držav bruseljskega pakta, s Kanado pa je bil (sredi novembra 1948) sklenjen sporazum o enotnem orožju, tako da je Kanada s tem združila svojo vojno industrijo z angleško in ameriško.

Po vsem tem je jasno, da je zahodnoevropska zveza pravi vojaško-politični blok, ki so ga ZDA še razširile s severnoatlantsko pogodbo, katere besedilo so objavili natančno na obletnico bruseljskega pakta 18. marca 1949. Atlantski pakt, ki mu pripadajo razen ZDA, Kanade, Velike Britanije, Francije in držav Beneluksa tudi še Danska, Islandija, Norveška, Portugalska in Italija, ne more prikriti svojega izzivalno napadalnega značaja, ki se kaže zlasti z uzakonitvijo oboroževalne tekme (ki je popolnoma nasprotna vsebinski in namenom ustanovne listine OZN) in pa v okolnosti, da držav ljudske demokracije sploh niso povabili k pristopu. Četrty člen pakta daje državam podpisnicam atlantskega pakta neomejene možnosti, da se vmešavajo v notranje zadeve katere koli države podpisnice, ako bi v njej nastale politične spremembe, ki bi ne bile všeč krogom, ki so organizirali novi blok. Saj je Dean Acheson, ki je z novim letom 1949 po odstopu G. Marshalla prevzel vodstvo zunanje politike ZDA, takoj po objavi pakta potrdil: »Komunistična vstaja v eni izmed držav podpisnic atlantskega pakta bi se lahko štela za priložnost za vmešavanje.«

Atlantska pogodba po vsem tem ni orodje miru, marveč orodje nove vojne; iz-

popolnil naj bi jo sredozemski in končno še pacifiški pakt, da bi mogli angloameriški imperialisti izkoristiti vrsto držav za svoja vojaška oporišča. Ker so napadalni namenji le preveč očitni, so ustanovili tako imenovani Evropski svet, ki je politično-gospodarsko združenje nekaterih zahodnoevropskih držav. Premotiti hočejo z bobnečim naslovom javno mnenje ter preslepiti narode, kakor da bi taka federacija ne bila edinole orodje za izpolnjevanje vojaških navodil ZDA in njene podružnice Anglije, navadna pripraga v vojno-hujskaškem vozu imperialistične politike.

V svoji poslanici Kongresu je predsednik Truman (5. januarja 1949) odkrito poudarjal potrebo »vodstva« ZDA v svetu. Dejal je, da si ZDA želijo miru in medsebojnega sodelovanja in da podpirajo OZN, čeprav je znano, da si prav Amerika vneto prizadeva, da bi spremenila OZN v sredstvo svoje politike. Zato je ta organizacija torišče spopadov med socialističnimi državami, ki grajajo neprenehne kršitve postavljenih načel in ki vodijo demokratične sile ter hočejo okrepiti mednarodno sodelovanje, mir in varnost narodov.

Na seji Generalne skupščine OZN je 25. septembra 1948 šef sovjetske delegacije Višinski ugotovil, da se ZDA ženejo za svetovnim gospostvom, kar povzroča resno zaskrbljenost ljudskih množic za ohranitev miru, kljub temu pa hočejo prikazati Sovjetsko zvezo kot nedemokratično in militaristično državo, ko vendar po treh letih po končani drugi svetovni vojni še vedno obstoji skupni angloameriški glavni štab in ko zahodne sile odklanjajo ruski predlog, naj bi vse države kot prvi korak za zmanjšanje oborožitve v enem letu skričile vse kopne, pomorske in letalske sile za eno tretjino in naj bi se prepovedalo atomsko orožje, ker je to orožje napadalnosti, ne pa obrambe.

Tudi naš zunanji minister Kardelj je v svojem govoru o proračunu za leto 1949 šibal sanje o svetovnem gospostvu ZDA, ki hočejo gospodariti na vseh tržiščih, ki bi se rade polastile vseh virov surovin in se vmešavale v notranje zadeve drugih držav; pojme nacionalne nedotakljivosti in neodvisnosti razglašajo za zastarele, z vojnimi grožnjami izsiljujejo svojo voljo, namesto gospodarskega sodelovanja na pod-

lagi enakopravnosti in namesto pravične razdelitve pomoči v vojni opustošenim državam delijo podpore izven organizacije Združenih narodov in s pogoji, ki pomenijo bistveno omejevanje neodvisnosti držav, katerim dajejo pomoč.

Glede na Trumanove predloge o notranjih reformah, glede stalnega naraščanja nesorazmerja med cenami in kupno močjo na škodo potrošnikov, glede večanja brezposelnosti in glede podpiranja »razseljenih oseb«, med katerimi se pogosto skrivajo razni vojni zločinci, je opozicija pravilno poudarjala, da je treba zmanjšati stroške za oboroževanje in za podporo reakciji, pospeševati produktivna javna dela, inozemstvu pa dejansko pomagati le po OZN. Vodja opozicije H. Wallace je dejal, da sta »izobilje in varnost neuresničljiva za ameriški narod, dokler hodimo po poti, na kateri se naša materialna sredstva in delavske roke izkoriščajo za militarizacijo in oboroževanje«.

Nemške in avstrijske zadeve

Iz lanskega poročila (Koledar, stran 44) nam je že znano, da so med Sovjetsko zvezo in med zahodnimi velesilami nastala nasprotja glede uprave okupirane Nemčije, ki so dovedla med drugim do uvedbe posebnih valutnih reform in v nadaljnjih posledicah do prometne zapore Berlina. V svoji noti z dne 14. julija 1948 je Sovjetska vlada izjavila, da je neugodni položaj, v katerem so zahodni sektorji Berlina, nastal zaradi kršitve sklepov potsdamske konference in sporazuma štirih držav o kontrolnem mehanizmu v Nemčiji in v Berlinu. Tri države (ZDA, Francija in Anglija) so prekršile sporazume in sklepe s tem, da so na svojih okupacijskih področjih izvedle ločeno državno reformo, uvedle poseben denar za zahodne sektorje Berlina ter sploh skušale razkosati Nemčijo. Dvojna valuta v Berlinu bi prinesla gospodarsko zmedo, otežkočena bi bila uprava celotne sovjetske cone, za katero je Berlin gospodarsko in politično središče, nekontroliran promet bi razkrojil gospodarstvo vzhodne cone Nemčije, od koder bi Rusijo radi izrinili. Da bi sovjetsko vrhovno poveljstvo v Nemčiji to preprečilo, je najprej v svoji coni izvedlo denarno reformo, nato pa odredilo zaporo blagovnega, osebnega in denarnega prome-

ta med Berlinom in zahodnimi conami, da se onemogoči nekontrolirana izmenjava dobrin in tihotapljenje valut.

Konec meseca julija 1948 so se nato zahodne velesile obrnile na Sovjetsko zvezo s predlogom, da bi skupaj preučili zadevo glede blokade Berlina, ki so jo hoteli predrjeti z »zračnim mostom«. Ker naj bi se v zvezi s tem obravnavala tudi širša, vso Nemčijo, ne le Berlin zadevajoča vprašanja, je Sovjetska zveza privolila v ta predlog. Meseca avgusta 1948 so bila nato v Moskvi pogajanja, ki so ob koncu meseca rodila sporazum, da se odpravijo omejitve v prometu in da se obenem uvede nemška marka sovjetske cone kot enotna valuta v Berlinu.

Toda sporazuma niso uveljavili zaradi trdovratnosti berlinskih vojaških poveljnikov zahodnih velesil in njihovih vlad, ki se niso marale dogovoriti o jamstvih za preprečevanje motenj v gospodarskem življenju sovjetske cone. ZDA so računale, da bo na njihovo z vsem časnikarskim truščem objavljeno tožbo Varnostni svet gladko obsodil rusko »blokado« Berlina. Toda nevtralni člani Varnostnega sveta, ki niso pripadali velesilam, so skušali po vsej sili doseči poravnavo tega spora. Zlasti argentinski zastopnik se je veliko trudil, da bi zapadnjaki privolili v to, da bi bila v Berlinu veljavna le vzhodna, ruska marka. Po dolgotrajnih pogajanjih in razgovorih se je končno ameriška »tožba« med akti Varnostnega sveta založila. Konec oktobra 1948 so Rusi odredili nove prometne omejitve, da bi onemogočili načrtno ropanje sovjetske cone v korist zahodnih okupacijskih oblasti.

Oskrbovanje Berlina z živili za prebivalstvo in s surovinami in gorivom za industrijo po »zračnem mostu« z letali je bilo združeno, zlasti v zimskih mesecih, z mnogimi težavami in je bilo razen tega tudi prepričilo. Končno so se 4. maja 1949 sporazumeli v New Yorku, da se olajša osebni in tovarni promet med zahodnimi in vzhodnimi nemškimi conami in da bo še v maju v Parizu zasedanje Sveta zunanjih ministrov štirih velesil. Nato je vrhovni poveljnik sovjetskih zasedbenih sil v Nemčiji general Čujkov odredil, da se 12. maja 1949 odpravijo vse utesnitve v osebnem in tovarnem prometu in da se glede tega ob-

novi stanje, ki je bilo v veljavi pred prvim marcem 1948.

Na temelju newyorškega sporazuma so se 23. maja 1949 v Parizu zbrali ministri štirih velesil in zborovali natančno mesec dni. Glede Nemčije so po brezuspešnih pogajanjih vsaj načelno določili, da se bodo nadaljevali napori za gospodarsko in politično enotnost Nemčije, kar so prepustili v skrb berlinskim okupacijskim oblastem. Realnejši so bili sklepi, ki so jih sprejeli glede mirovne pogodbe z Avstrijo, o kateri pa bomo spregovorili na drugem mestu.

V zahodnih sektorjih Berlina so bile 5. decembra 1948 občinske volitve, ki pomenijo nadaljnje razbijanje nemške enotnosti. Sovjetsko okupacijsko poveljstvo je privolilo v to, da so na področju vseh štirih berlinskih okupacijskih con volitve v občinsko upravo s pogojem, da se zagotovi enotna in demokratična izvedba volitev. Predvsem bi morale zahodne velesile dovoliti delovanje demokratskim organizacijam, ki so jih v svojih okupacijskih predelih prepovedale. Vzporedno s tem bi bilo treba izločiti fašistične elemente ter odvzeti volilno pravico vojnim hujskačem. Ker je reakcionarna večina berlinskega magistrata odbila te predloge, je sovjetsko okupacijsko poveljstvo prepovedalo izvedbo takšnih volitev na svojem področju. Ločene občinske volitve v Berlinu so nov napad na enotnost Nemčije in nova kršitev poudamskega sporazuma štirih velesil.

Ta sporazum o gospodarski in politični enotnosti Nemčije so zahodne velesile prekršile tudi s tem, da so ustanovile tako imenovani »parlamentarni svet«, sestojč iz zastopnikov raznih strank, in mu naročile, naj sestavi predlog o zahodnonemški ustavi. Parlamentarni svet je zasedal v Bonnu in razglasil ustavo zahodnonemške zvezne države 23. maja 1949 — kakor v zasmeh prav na dan, ko se je v Parizu začelo zasedanje Sveta zunanjih ministrov, ki naj bi preučili tudi vprašanje nemške enotnosti, ki jo je ta ustava dokončno razbila. Zoper sprejem take ustave sta glasovala le oba komunistična člana sveta, ki sta izjavila, da ne bosta podpisala listine, ki uzakonja razkosanost Nemčije.

Angloameričani so imeli že od vsega začetka v načrtu, da se Nemčija razdeli in da njen zahodni del izrabijo v svoje impe-

rialistične namene. Postala naj bi njihovo vojaško in gospodarsko oporišče za prodiranje na vzhod. Zato so ustavili razdiranje vojne industrije, saj zadnji čas ne razdirajo in ne razstavljajo tovarn v reparacijske namene, marveč kvečjemu zato, da se iznebijo neljubih konkurenčnih podjetij.

Ob francoskem ugovoru so se domenili, da dobijo velike porurske tovarne in rudnike zopet nazaj prejšnji nemški lastniki, češ da je treba industrijsko zmogljivost v zahodni Nemčiji obnoviti »v korist evropske obnove«. Francozi in Belgijci so bili zaradi tega vznemirjeni, saj naj bi bil po načrtu izvoz iz angleške in ameriške okupacijske cone za 25% večji, kot ga je leta 1936 imela vsa Nemčija. S tem velikanskim povečanjem nemško-ameriške trgovine bi oživila močna Nemčija, obenem pa tudi nevarnost, ki jo ta predstavlja za zahodno Evropo.

Sredi aprila 1949 so se zahodne velesile enostransko (brez Rusije) sporazumele glede besedila okupacijskega statuta zahodne Nemčije. To se zopet ne ujema z jaltskim in potsdamskim sporazumom, po katerem morajo reševati vprašanja Nemčije samo štiri velesile skupno. Okupacijski statut pomeni dokončno in formalno razcepitev Nemčije z ustanovitvijo zahodnonemške federativne države. S tem statutom je za rursko pokrajino uveljavljen še poseben rurski statut. Porurska težka industrija je prepuščena nemškim »skrbnikom«; Francozom so ugodili toliko, da bodo zastopani v komisiji, ki bo odločala o razdelitvi premoža in jekla.

Komunistični predstavniki v parlamentarnem svetu so ugovarjali zoper vsebino rurskega statuta, ki pomeni gospodarsko aneksijo osrčja nemškega narodnega gospodarstva — Porurja. Statut onemogoča nemškemu narodu, da bi obnovil svoje mirnodobno gospodarstvo. Tudi demilitarizacija in demokratizacija nemškega gospodarstva ni uresničljiva, ker nemškim magnatom premoža in jekla ni odvzeto njihovo imetje.

Po drugi strani pa so z okupacijskim statutom ostali v veljavi vsi dosedanji zakoni zahodnih okupacijskih sil, s čimer so sankcionirani vsi enostranski ukrepi, ki imajo namen, spremeniti zahodno Nemčijo v vojaško oporišče. V upravi bodo nadzorstvo

nad nemškimi uradi prevzeli namesto vojaških poveljnikov civilni »visoki komisarji«.

Okupacijski statut so poslali parlamentarnemu svetu v Bonnu z naročilom, naj ga kot uvod postavi v statut ustave zahodnonemške države, kljub temu pa ostane okupacijski statut diktat zahodnih sil, jemlje nemškemu narodu vse pravice do samoodločbe in suverenosti, ki so mu bile zajamčene s potsdamskim sporazumom, in hoče hkrati za vedno razbiti Nemčijo kot enotno državno skupnost.

V popolnem nasprotju z odnosi do sovjetskega dela zasedene Nemčije pa se ameriške in britanske oblasti na vse mogoče načine prizadevajo, da bi se vzpostavile čim tesnejše gospodarske vezi z Avstrijo, ki naj bi nudila vse potrebne ugodnosti za razvoj zahodnonemške industrije. Cela vrsta trgovinskih pogodb priča, kako se gazijo dogovori štirih velesil o gospodarski ločitvi Avstrije od Nemčije. Vzporedno z rastočo gospodarsko odvisnostjo se oživljajo novofašistične sanje o »skupni usodi« Avstrije in Nemčije, kar bi po svojih posledicah moralo privedi do nove politične združitve. Sovjetski visoki komisar general Kurasov je zato na seji zavezniškega nadzorstvenega sveta za Avstrijo (januarja 1949) upravičeno izjavil, da ti trgovski sporazumi in razne pogodbe gospodarskega značaja med Avstrijo in Italijo (ameriška in angleška zasedbena cona Nemčije), sklenjeni brez vednosti nadzorstvenega sveta in avstrijskega parlamenta, niso nič drugega kot pripravljanje pogojev za priključitev Avstrije k zahodni Nemčiji.

Kar pa zadeva notranjepolitično življenje v Avstriji, bodo ljudske množice najbolj razgibale nove volitve jeseni leta 1949, ko poslancem potečejo mandati, ki so jih dobili leta 1945. V primeri s tem letom bo na letošnjih volitvah okrog milijon volivcev več; polovica med njimi jih je pomiloščenih nacistov, ki bodo sedaj imeli volilno pravico, drugi pa so razseljene osebe, ki so dobile avstrijsko državljanstvo, dalje bivši vojni ujetniki in pa mladina, ki leta 1945 še ni bila polnoletna.

Ob volitvah leta 1945 je bila najmočnejša Ljudska stranka, ki je dobila tudi mandat za sestavo deželne vlade na Koroškem. Ker se Socialistična stranka kot njen tekmeč boji, da bi si pri novih volitvah Ljud-

ska stranka kljub izgubam med delavstvom vendarle mogla priboriti večino, si prizadeva, da bi na novo ustanovili čim več novonacističnih strank, ki naj bi oslabile Ljudsko stranko s tem, da bi pobrale predvsem glasove pomiloščenih nacistov. Zahodne okupacijske oblasti pa snovanju novih strank niso naklonjene. Zato je izid prihodnjih volitev precej negotov, posebno še zaradi tega, ker sta se obe dosedanji vodilni stranki sporazumeli za povečanje davkov, za valutno reformo, za dvig cen in za davčne olajšave velekapitalistom, kar pri delovnem ljudstvu ni ravno najboljše priporočilo za njun volilni uspeh.

Slovinci za mejami

Že iz lanskega poročila smo mogli spredvideti, da so naše zahteve glede pravične ureditve koroškega vprašanja ostale glas vpijočega v puščavi. Še nadalje smo vztrajno pojasnjevali naše stališče in navajali upravičene zahteve koroških Slovencev. Toda zahodne velesile se za vse to niso zmenile in se niso niti potrudile, da bi zavrnille naše ugovore. Avstrija sama pa tudi ne kaže volje, da bi se zadeva rešila pravično in demokratično. Nasprotno, še nadalje zatira in nasilno germanizira, kar je nov dokaz, da je edini izhod v tem sporu ta, da se Slovenska Koroška priključi k Jugoslaviji.

V želji za sporazumno rešitev je na londonski konferenci zunanjih ministrov konec februarja 1949 jugoslovanski delegat stavil kompromisni predlog. Po tem naj bi se sedanja meja popravila v korist Jugoslavije na podlagi medsebojnega sporazuma. Tisti del Slovenske Koroške, ki bi še nadalje ostal pod Avstrijo, mora dobiti politično, gospodarsko in kulturno avtonomijo, tistim Hrvatom in Slovencem pa, ki bi ostali izven avtonomnega ozemlja, naj se zajamčijo manjšinske pravice; končno naj se Avstrija obveže, da bo Jugoslaviji plačala substancialne reparacije (reparacije v naravi).

Ta avtonomna oblast bi morala imeti lastno upravo (vštevši tudi varnostno službo) z deželno vlado na čelu, svojo skupščino z zakonodajnimi pravicami v vseh za deželo važnih vprašanjih in lastne sodne

oblasti. Avstrijska vojska bi imela tu le nalogo, varovati meje, ki bi pa ne smele ovirati stikov z Ljudsko republiko Slovenijo. Ustava te avtonomne pokrajine bi morala biti vključena v mirovno pogodbo z Avstrijo in bi morala jamčiti zanjo Varnostni svet in OZN.

Zahodne velesile so se izrekle zoper deželno avtonomijo in zoper plačilo reparacij, privolile bi le v kako megleno kulturno in gospodarsko avtonomijo.

Ko so se 23. maja 1949 zbrali zunanji ministri štirih velesil v Parizu, da bi se razen o nemških vprašanih pomenili predvsem tudi o mirovni pogodbi z Avstrijo, so koroški Slovenci zahtevali, naj jih zaslisi. Dokazati so jim hoteli, da so napačne in lažnive trditve avstrijskega zunanjega ministrstva o položaju in pravicah koroških Slovencev.

Zunanji ministri so bili za ta predlog gluhi, saj (razen francoskega) niti diplomatskega predstavnika FLRJ niso poklicali na posvetovanje, dasi so imeli vsi po vrsti daljše razgovore z avstrijskim zunanjim ministrom. Jugoslovansko stališče se je pri teh pariških posvetovanjih še poslabšalo, ker ga sedaj niti Sovjetska zveza ni več podpirala, da je olajšala sprejem svojih zahtev do Avstrije.

Ko so prišle v javnost novice o neugodnem razvoju koroškega vprašanja (nespremenjene ostanejo meje Avstrije, ki tudi ne plača reparacij, mora pa zajamčiti zaščito pravic slovenske in hrvatske manjšine), so se sredi meseca junija 1949 vršila po Slovenskem Koroškem protestna zborovanja zoper neupoštevanje slovenskih zahtev. Obenem pa so koroški Slovenci izrekli vladi FLRJ zahvalo za njeno odločno in načelno zavzemanje za pravilno in pravično rešitev usode Slovenske Koroške. Pokrajinski odbor OF za Slovensko Koroško pravi v svojem protestu, naslovljenem štirim zunanjim ministrom, da so njihovi sklepi odkrita kršitev načel prave demokracije in svobodnega odločanja narodov, očitno nasprotje z načeli atlantske listine in ustanovne listine OZN ter z vsemi tistimi načeli, za katere so se borili vsi narodi, med njimi tudi koroški Slovenci.

Tik pred koncem pariške konference (20. junija 1949) je jugoslovanska vlada objavila komunike, v katerem pravi, da je

Svet zunanjih ministrov glede jugoslovanskih zahtev sprejel take sklepe, ki jih ni mogoče označiti drugače kakor diktat zavezniški državi. Brez vsake utemeljitve so zavrnilj upravičene jugoslovanske ozemeljske zahteve, temelječe na demokratičnem načelu samoodločbe narodov. Enako so odbili tudi zahtevo po narodni avtonomiji in po reparacijah, s katerimi bi bil nadomeščen le del škode za velikanska opustošenja in hude zločine, ki so jih na ozemlju Jugoslavije izvršile avstrijske okupacijske enote v sestavu nemških fašističnih čet. Jugoslavija se ne bo nikdar odrekla Slovenski Koroški kakor tudi ne upravičeni zahtevi po reparacijskih plačilih kot odškodnini za med vojno prizadejano velikansko gmotno škodo.

Prav na dan, ko so zunanji ministri štirih velesil končali svoje (šesto) zasedanje v Parizu (22. junija 1949), jim je naš pomočnik ministra za zunanje zadeve izročil odločen protest zoper njihove sklepe glede Slovenske Koroške in avstrijskih reparacij. Zahteval je, da Svet zunanjih ministrov vnovič razpravlja o upravičenih zahtevah Jugoslavije in da se k tem pogajanjem pritegne tudi jugoslovanski zastopnik.

Sovjetska zveza se je že med vojsko sporazumela z velesilami glede Koroške, da bodo ostale meje Avstrije nespremenjene, vendar pa je na videz zastopala koristi Jugoslavije in izrabljala boj koroških Slovencev za priključitev k Jugoslaviji pri svojem trgovanju z imperialisti, da bi tako izsilila od velesil koristi zase. Ko je to dosegla, je prepustila koroške Slovence njihovim usodi in skušala odgovornost za to izdajo naprtiti Jugoslaviji.

Kakor v Avstriji tako tudi v Italiji slovenski narodni manjšini ni z rožicami postlano. V Čedadu se je 1. maja 1949 zbralo na posvetovanje 181 delegatov iz vse Beneške Slovenije, ki so izvolili odbor Demokratične fronte Slovencev v Italiji ter pretresli spomenico z zahtevami, ki so jih zastopniki beneškega odbora Demokratične fronte izročili v Rimu predsedniku italijanske vlade.

S to spomenico je beneško ljudstvo vnovič in tako rekoč uradno oznanilo svetu, da hoče živeti lastno življenje in da terja za svoj narodni obstoj tudi vse potrebne pogoje. To pa ni razburilo le italijanske

buržoazije, marveč tudi uradne predstavnike Komunistične partije Italije, kakor da bi bila z izpolnitvijo upravičenih slovenskih zahtev ogrožena vsa civilizacija in kultura ter celo obstoj italijanskega naroda.

In vendar ta spomenica ne zahteva nič drugega, kot da se v skladu s prevzetimi obveznostmi mirovne pogodbe ter z določili ustave izdajo posebni manjšinski zakoni, ki naj veljajo za vse Slovence v Italiji in ki naj s posebnimi deželnimi zakoni zagotovijo: 1. določeno število slovenskih zastopnikov v poslanski zbornici in v senatu, v deželnem parlamentu in v deželnem odboru ter sorazmerno število slovenskih zastopnikov v občinski upravi, kjer prebivajo Slovenci; 2. enakopravnost slovenskega jezika v vseh javnih uradih tistih krajev, koder prebivajo Slovenci; 3. obstoj in nemoten razvoj slovenskega osnovnega in srednjega šolstva povsod, kjer prebivajo Slovenci; 4. nemoten razvoj slovenskih kulturnih, gospodarskih in političnih organizacij; 5. pravico, izobešati slovenske narodne zastave in slovenske napise; 6. kaznovanje oseb, ki bi kršile določbe manjšinske zakonodaje.

Demokratska fronta Slovencev v Italiji zahteva tudi, da se čimprej popravijo vse krivice, ki jih je fašistični režim povzročil italijanskim Slovencem. Beneški Slovenci so prepričani, da bo pravica zmagala prej ali slej. V tem upanju jih utrjuje in podžiga v osvobodilnih borbah prebujena narodna zavest ter obljuba svobodne domovine, da se za usodo tlačenih bratov ne bo nikoli nehala zanimati.

Imperialistične sile želijo v korist Italije rešiti tudi tržaško vprašanje v smislu izjave zahodnih velesil z dne 21. marca 1948. Ko je na zborovanju za tržaške občinske volitve ministrski predsednik De Gasperi obljubil vse storiti, da bo Svobodno tržaško ozemlje (STO) priključeno Italiji, so mu na zborovanju v Kopru (17. junija 1949) slovenski in hrvaški zastopniki odgovorili, da Jugoslavija ne bo nikoli privolila v to, da bi žrtvovala še kateri koli del svojega narodnega ozemlja.

Sicer pa je treba podvomiti o odkritosrčnosti Angloameričanov. Kajti vsa njihova politika glede Trsta se kaže v prizadevanju, da bi to važno jadransko pristanišče spremenili v imperialistično vojaško oporišče z

ostjo zoper srednjo Evropo in Balkan. To se je pokazalo takoj ob osvoboditvi Trsta, ki so ga morale zmagovite jugoslovanske čete zapustiti; Julijsko Krajino so razdelili na dve coni, tržaškemu ozemlju pa ne dajo guvernerja, ker hočejo pač v nedogled podaljševati neurejeno stanje v Trstu in obdržati na tem področju svoje okupacijske čete.

Pri vprašanju Trsta nam Sovjetska zveza od vsega začetka ni dajala nobene podpore, tako da je Jugoslavija osamljena morala popustiti ultimativni zahtevi Angloameričanov in se umakniti iz Trsta, ki ga je jugoslovanska armada osvobodila s hudimi boji.

Angloameriška vojaška uprava v Trstu je sklenila (9. marca, 6. maja in 22. septembra 1948) z Italijo vrsto sporazumov, ki ustvarjajo v nasprotju z mirovno pogodbo popolno denarno, carinsko in finančno unijo angloameriške cone Trsta z Italijo. V teh sporazumih je tudi določeno, da vsi obstoječi trgovski in plačilni dogovori med Italijo in drugimi državami veljajo tudi za tržaško cono A, in to celo z veljavnostjo za nazaj, in sicer od dneva uveljavitve mirovne pogodbe (15. septembra 1947).

Ko so 14. oktobra 1948 na predlog okupacijske uprave sprejeli to cono kot 20. člana Marshallovega načrta, je jugoslovanska vlada poslala 23. oktobra 1948 predsedniku Varnostnega sveta spomenico zaradi kršitve določb mirovne pogodbe z Italijo v zadevi enotnosti in neodvisnosti STO. To je izgubilo svojo ekonomsko neodvisnost, vključeno je v gospodarstvo Italije, brez odobritve italijanske vlade ne more niti izdelati niti spremeniti proračuna cone, ne more svobodno trgovati, kupovati mora blago v Italiji in prilagoditi svoje cene italijanskemu trgu ter izpolnjevati italijanske načrte za zgraditev tržaškega gospodarstva. Varnostni svet naj kot čuvar nedotakljivosti in neodvisnosti STO določi veljavnost tržaškega statuta ter razveljavi navedene finančne sporazume kakor tudi sklep o pristopu mesta k Marshallovemu načrtu, ker je svet zunanjih ministrov v Moskvi dne 22. aprila 1947 odločil, da je mogoče dati zunanjo finančno pomoč Trstu zgolj iz rezerv OZN na priporočilo Varnostnega sveta.

V omenjeni spomenici se je jugoslovanska vlada pritožila tudi zoper ukaz o sestavi

volilnih imenikov, s katerim je zavezniška uprava dala volilno pravico nedržavljanom tega ozemlja, osebam, ki so se naselile v Trstu med vojno ali pa po vojni, na drugi strani pa jemlje volilno pravico osebam, ki so bile v smislu statuta STO 10. junija 1940 italijanski državljani in so imele stalno bivališče na tržaškem ozemlju, ki pa so bile prisiljene izseliti se od tod zaradi fašističnega nasilja med vojno. Varnostni svet naj zavaruje tudi enakopravnost slovenščine v Trstu in odredi, da se spoštujejo določbe mirovne pogodbe o državljanstvu. — Vsa ta in podobna prizadevanja jugoslovanske vlade niso izboljšala stanja v STO.

Okolnost, da se je razbila enotna anti-fašistična fronta v Trstu, je okupacijsko upravo pripravila do tega, da je za 12. in 19. maj 1949 razpisala občinske volitve. Značilno je, da je bilo okrog 200.000 volivcev, ko šteje vse ozemlje komaj 270.000 prebivalcev. To so bili uvoženi volivci iz Italije, ki so nekateri že pred dvajsetimi leti zapustili Trst, in fašistični begunci iz osvobojenega istrskega ozemlja, medtem ko okrog 20.000 Slovencev ni dobilo volilnih listkov ali pa so jim vzeli volilno pravico.

Kljub temu da so zasedbene vojaške oblasti razglašale, da so volitve upravnega, ne pa političnega značaja, so italijanske meščanske stranke poudarjale, naj volitve dokažejo, da hoče Trst pod Italijo, nasprotniki pa so se izjavljali za spoštovanje mirovne pogodbe in za samostojnost mesta. Kljub vsemu pritiskanju je bilo na vsem ozemlju komaj 60% glasov za Italijo. Ako vzamemo okoliške občine zase, so dobile tam stranke, ki so zoper priključitev Trsta k Italiji, 75% vseh oddanih glasov.

Ob taki usmerjenosti prebivalstva je razumljivo, da zahodne velesile niso kdo ve kaj vnete, da se uveljavi statut in imenuje guverner. Sovjetski delegat je 17. februarja 1949 v Varnostnem svetu izjavil, da je nedopustno, da se še nadalje zavlačuje imenovanje tržaškega guvernerja. Da bi končno le dosegli sporazum, ki so se mu Angličani in Američani vedno izogibali in s tem imenovanje guvernerja dejansko preprečevali, se je tudi Rusija izjavila za kandidata (švicarskega polkovnika Flückigerja), ki so ga že prej predlagali drugi člani Varnostnega sveta. Zahodnjaki pa so šli preko tega,

kakor so zavrnil tudi zopetni predlog, ko se je 10. maja 1949 sešel Varnostni svet OZN ravno na zahtevo Sovjetske zveze, da vnovič razpravljajo o imenovanju guvernerja za STO.

Skaljeno prijateljstvo

Iz lanskega poročila vemo, da je Jugoslavija sklenila z državami ljudske demokracije vrsto pogodb o prijateljstvu, sodelovanju in medsebojni pomoči. Razen trgovinskih in splošnih gospodarskih stikov in sporazumov je podpisala z njimi tudi dogovore o kulturnem sodelovanju. Ta razgibana in vse panoge javnega, gospodarskega in kulturnega življenja obsegajoča razveseljiva vzajemnost pa je dobila na sestanku Komunističnih partij v Bukarešti neljubo razpoko. Tam so namreč v odsotnosti jugoslovanskih zastopnikov 28. junija 1948 sklenili, da je treba jugoslovansko vlado odstraniti, ker da je nekdo govoril zoper Sovjetsko zvezo, ker da vodimo nacionalistično in prokulaško politiko, da nismo izvedli socializacije vasi, da je uprava osnovana na nedemokracijskih, terorističnih metodah, da imamo Ljudsko fronto, kakršna jim ne ugaja, in končno, da je treba odstraniti tudi Centralni komite KPJ, ki je v vojni vodil naše narode v osvobodilni borbi in jih pripeljal do zmage.

Ta resolucija Informbiroja je iz trte izvita bojna napoved, zanaša škodljive teroristične metode v odnose med socialističnimi državami in pomeni očitno preziranje volje našega ljudstva, ki stoji trdno in neomahljivo ob svojih preizkušenih voditeljih. Po objavi resolucije so se odnosi držav socializma in ljudske demokracije do Jugoslavije pričeli razvijati v negativni, napačni in škodljivi smeri.

Zunanji minister Kardelj je v svojem proračunskem govoru obsodil to zgrešeno pot gospodarskih sankcij in organiziranih obmejnih izzivanj: »Kršijo se pogodbe o prijateljstvu in medsebojni pomoči, nudi se vsa gmotna in moralna podpora izdajalcem in beguncem z bojišča izgraditve socializma, rahljajo se gospodarske vezi in ekonomske pogodbe se ne izpolnjujejo, kar nam povzroča težave v boju za socializem, rahljajo in trgajo se kulturne vezi, začenja se policijska ofenziva zoper naše gospodarske

učence, ki so prišli v države ljudske demokracije, da bi se česa naučili in da bi bili živa vez pri zbliževanju z Jugoslavijo, v Romuniji preganjajo predstavnike naših narodnih manjšin, najdlje pa se je v svojem sovražnem ravnanju spozabila vlada LR Albanije, ki je bila deležna prav izredne naše naklonjenosti. Vsi ti odnosi z državami socializma in ljudske demokracije so v nasprotju z osnovnimi koristmi socialističnega sveta, in to do naše države, ki je med vojno in po končani vojni dala pod vodstvom KP več dokazov kot katera koli druga država o svoji jasni revolucionarni in socialistični usmerjenosti in ki koraka v prvi vrsti po poti graditve socializma. Imamo,« je dejal Kardelj dalje, »jasno smer za izgraditev socializma in jasno protimperialistično stališče: samo brezvestni dogmatiki morejo misliti, da more iti ta proces po enem kopitu, po eni šabloni in brez težav.«

»Kominformska resolucija po vsem tem torej ne ustreza jugoslovanski socialistični stvarnosti, ne bo in ne more zavreti nadaljnje socialistične graditve, kakor tudi ne more omajati ljudstva na njegovi poti v skupnosti protifašističnih front demokratskih narodov. Jugoslovani ne more biti sram, da korakajo baje preveč naglo in preveč ambiciozno na poti k industrializaciji, elektrifikaciji in zgraditvi socializma, da so njihovi načrti nereálni, neostvarljivi ter da baje podpirajo kapitalizem in kulaštvo. Kdo bi jim zameril, če nočejo, da bi njihove tovarne izdelovale le še konservne škatle, karbidne svetilke, vžigalnike in še kako drugo drobnjav, kopali naj bi rudo in izvažali surovine, ne pa da bi kovine predelovali v orodje in stroje — to naj bi od svojih 'prijateljev' nazaj drago kupovali. Taka praksa bi se prav nič ne razlikovala od Marshallovega načrta in od najnovejše Trumanove zamisli o 'pomoči za zaostale dežele sveta'.«

Govoreč o napadih držav ljudske demokracije na Jugoslavijo, je maršal Tito na zborovanju v Pulju v začetku letošnjega poletja dejal: »Razumljivo je, da ne moremo poslušati srca in naenkrat napraviti prelom. Ne, tu mora obveljati pamet. Vemo, kaj misli bolgarsko, albansko, romunsko in madžarsko ljudstvo, kaj misli sovjetsko, poljsko in češko ljudstvo, in ni-

mamo namena, da bi se zaradi raznih izzivanj ločili od teh narodov. Mi ljubimo te narode. Gotovo ne ljubimo raznih pustolovcev, izzivačev in obrekovalcev, toda te narode ljubimo. Zato bomo pokazali svojo skrajno potrpežljivost. Mi ne zahtevamo od vzhodnih držav nobene pomoči in je nismo zahtevali niti prej, temveč smo zahtevali samo to, da trgujemo na enaki podlagi, denar za denar, blago za blago, ker vemo, da je to potrebno njim prav tako kakor nam. Sedaj so prenehali celo s tem. Mi pa bomo naše blago, če ga oni nočejo, prodajali tja, kjer ga lahko vnovčimo, ker ne bomo dovolili, da bi naš delovni človek zaradi tega gladoval. Za naš baker, svinec in rude, ki jih bomo prodali na zahod, bomo dobili valuto in bomo kupili stroje ter druge stvari, ki so nam potrebne. Z zahodom že imamo ali pa navsezujemo gospodarske stike brez kakršnih koli političnih koncesij, in to je danes znano. Ko prodajamo naš baker in kupujemo stroje, ne prodajamo svoje zavesti in svoje duše, marveč samo baker.«

Informbirojevski spaček bukareške resolucije je razkril v svojem govoru na proslavi dneva vstaje v Novem Sadu (7. julija 1949) Moša Pijade z ugotovitvijo, da so razbijaško spomenico napisali v Moskvi. Sprejeti bi jo bili morali brez ugovora in tako, kakor je bila napisana. Ker so bili nekateri udeleženci dovolj pogumni in se niso strinjali s predlogom, naj bi bila KP Jugoslavije izključena iz informbiroja, tedaj so predlagatelji zborovalcem ohromili voljo do samostojnega razmišljanja s senzacionalnim »dokazom«, češ da so v Politbiroju CK KPJ angloameriški vohuni, da pa tega iz razumljivih razlogov ni mogoče razkrinkati.

Ta kleveta je potem v javnosti napovedovala, da bo Jugoslavija prešla v tabor imperialistov, kasneje pa, da je že njihov agent in njihova »udarna pest«. Sleherni odpor zoper obrekovalno gonjo, vsako kritično razkrinkavanje obrekovalcev, sleherni naš odgovor na razna izzivanja, na taptanje pogodb, ki so jih vzajemno s fašisti imeli za kunjjo papirja, na gospodarsko blokado, na obmejne napade, na poskuse vtihotapljanja strahovalnih tolp in na vse razne oblike podžiganja protirevolucije v naši državi, vsak ukrep za obrambo živ-

ljenskih koristi naše države so obrekovalci imeli za »dokaz«, da smo že v imperialističnem taboru, ker da smo izdali demokratski tabor in da je naša politika sovražna Sovjetski zvezi in drugim državam informbiroja.

Prav te države pa so iz agitacijskih nagibov hotele po vsej sili potisniti Jugoslavijo v krepplje kapitalističnega imperializma. Preprečiti so hotele, da bi nam ne uspela petletka, zato so začele izvajati zoper nas gospodarske sankcije. V začetku julija tega leta je na primer Poljska ustavila vse nadaljnje dobave blaga, ki bi jih bila morala poslati Jugoslaviji v smislu sklenjenih pogodb o gospodarskem sodelovanju in zamenjavi dobrin. Podobno tudi Madžarska in Češkoslovaška nista izvršili naših že vnaprej plačanih naročil samo zato, da bi zavrla v petletnem načrtu določeno industrializacijo naše domovine.

Neverjetno hinavščino informbirojevskih voditeljev ter silno neskladnost med besedičenjem o enakopravnosti in med dejanji je pokazala vsa nadaljnja politika Sovjetske zveze in njenih satelitov. Če preskočimo na primer izgone jugoslovanskih diplomatskih in poročevalskih zastopnikov iz informbirojevskih držav ali izključitev Jugoslavije iz zborovanja mednarodne organizacije novinarjev v Pragi ali to, da so jugoslovanski mladini preprečili udeležbo na svetovnem festivalu v Budimpešti ali onemogočili sodelovanje ob spominskem dnevu na žrtve fašizma v Berlinu, naj omenimo le še zloglasni budimpeštanski proces, ki se je pričel 16. septembra 1949 zoper bivšega ogrskega notranjega ministra L. Raika in njegove pajdaše. Beograjska vlada je že 18. septembra protestirala zoper nakano madžarske vlade, da bi z uprizorjeno pravosodno burko podtaknila vladi Jugoslavije vse tiste protirevolucionarne načrte, ki jih je Madžarska z vladami drugih informbirojevskih držav kovala, snovala in tudi že izvajala zoper socialistično Jugoslavijo.

Ta proces, ki je bil uprizorjen na pobudo in z vednostjo Sovjetske zveze, je ta uprabil, da je glede na sodni obravnavi »dokazano«, umišljeno protisovjetsko zdržanje Jugoslavije z noto z dne 28. septembra 1949 enostransko razvezala pogodbo o prijateljstvu, medsebojni pomoči in po-

vojnem sodelovanju med FLRJ in ZSSR, podpisano v Moskvi 11. aprila 1945 z veljavnostjo za dvajset let.

Vlada FLRJ ugotavlja v svojem odgovoru (1. oktobra), da je bila prijateljska pogodba razvezana enostransko, navzlic večkrat izraženim pripravljenosti vlade FLRJ in navzlic njeni noti z dne 23. avgusta 1949, »da želi reševati vsa sporna vprašanja z vlado ZSSR v soglasju in v duhu z mednarodnimi obveznostmi, ki sta jih sprejeli obe vladi«. Odgovor jugoslovanske vlade še pribija, da izjave sovjetskih vodilnih oseb o nevmešavanju v notranje zadeve drugih držav, o svobodni volji narodov, da si sami uredijo življenje v svoji državi, o miroljubni politiki sovjetske vlade in tako dalje ostajajo samo prazne besede, če jih primerjamo s protidemokratsko prakso, ki jo izvaja danes vlada ZSSR nasproti vladi neodvisne države, kot je Jugoslavija, ki je do ZSSR vedno izvajala politiko najiskrenejšega prijateljstva in sodelovanja.

Kakor na namig so se pridružile samovoljni odločitvi in enostranskemu dejanju sovjetske vlade zapovrstjo vse druge informbirojevske podložnice: 30. septembra 1949 sta verolomno odpovedali pogodbo Poljska in Madžarska, 1. oktobra Bolgarija in Romunija, 4. oktobra je končno sledila še Češkoslovaška. To je Sovjetska zveza hotela spraviti kot nestalnega člana v Varnostni svet. Napravila je vse, kar je mogla, da bi preprečila izvolitev Jugoslavije, zoper katero je razvila besno gonjo. Kljub ponudbam v grškem vprašanju in kljub grožnjam, da se bodo mednarodni odnosi zoostriili in bi to utegnilo vplivati na sam obstoj OZN, je bila na seji Generalne skupščine OZN dne 20. oktobra 1949 izvoljena za leti 1950 in 1951 kot član Varnostnega sveta Jugoslavija na mesto Ukrajine, ki ji je potekel mandat.

Ravno ta izvolitev pa nam prepričljivo kaže silen uspeh naše delegacije, ko je na zasedanju neusmiljeno, a stvarno pribila vse primere igranja z besedami, vso hinavščino in oblastizeljnost voditeljev Sovjetske zveze, ki se je pokazala zlasti v njenem boju zoper svobodoljubno in miroljubno Jugoslavijo.

Prav je dejal Moša Pijade v prej omenjenem govoru, da smo se naučili, da se v frazah o socialističnem internacionalizmu

lahko skrivajo najsebičneje koristi velikih držav nasproti malim. Naučili smo se, da se za frazo o podrejanju koristi posameznih narodov splošnim koristim socializma skriva sebična politika, ki ima koristi drugih narodov za izključne koristi posameznikov, svoje državne koristi pa za izključne splošne koristi, ki se jim morajo vsi drugi žrtvovati.

Našo odločnost, da si samostojno in neodvisno od kogar koli uredimo svojo hišo, je jasno poudaril maršal Tito na proslavi pete obletnice LR Makedonije (2. avgusta): »Narodov naše države, ki so že v dejanjih videli, kaj pomeni socializem, ki v dejanjih vidijo, kaj pomeni graditev socializma, ne bo mogla nikdar nobena sila, od koder koli bi že prišla, odvrniti s te poti, niti jih ne bo moglo omajati ali prestrašiti, da bi trdno ne branili svobode, nedotakljivosti in neodvisnosti svoje socialistične domovine.«

V nasprotju z drugimi opisi političnega dogajanja, ki segajo do kresa, smo v tem poglavju, ki nas same tako živo zadeva in zanima, izjemoma dodatno opisali dogodbe vse do časa, ko je bil rokopis oddan v tiskarno.

Ob zaključku tega poglavja naj še omenim, da so po objavi zloglasne resolucije vse države ljudske demokracije s Sovjetsko zvezo, ZDA, Anglijo in Francijo sodelovale na podonavski konferenci, ki je bila v Beogradu od 30. junija do 18. avgusta 1948. Vse obdonavske socialistične države so pri teh pogajanjih nastopale složno. Obranile so z novo konvencijo svojo izključno pravico, da bodo za naprej same odločale o režimu podonavske plovbe, čeprav so se zahodne države sklicevale na »pridobljene pravice« iz časa, ko so bile podonavske države na pol odvisne in so imele v njih odločilno besedo jamstvene sile in pa močnejši sosedji. V preteklosti je bila plovba po Donavi pot za ekspanzijo v tuje prostore, odlej pa bo vezala neodvisne in miroljubne države ter pospeševala mirno mednarodno sodelovanje.

Ko pa je bila ob koncu meseca januarja 1949 v Moskvi sklicana gospodarska konferenca predstavnikov vzhodnoevropskih držav, Jugoslavije niso niti vabili niti obvestili o sestanku. Na konferenci so sklenili ustanoviti svet za medsebojno pomoč na gospodarskem področju. Ugotovili so,

da se države ljudske demokracije niso hoteli ukloniti diktatu Marshallovega načrta, ker žali njihovo suverenost in je nasproten koristim njihovega narodnega gospodarstva.

Srednji vzhod

V tekmi za gospodarsko in politično premoč v deželah vzhodnega dela Sredozemskega morja je po končani drugi svetovni vojni najvažnejše vprašanje, kaj storiti z bivšimi italijanskimi kolonijami; v severni in vzhodni Afriki. Razen poglavitnih prejšnjih kolonialnih gospodarjev teh pokrajin (Anglije in Francije) so se na obalah Sredozemskega morja pojavile še ZDA. Angleži ljubosumno pazijo, da si zavarujejo svobodno pot v svojem Sueškem kanalu kakor tudi nadzorstvo nad bogatimi iraškimi vrelci nafte, po katerih pa skomina tudi ameriške petrolejske truste.

Ti gospodarski oziri povzročajo, da je politični barometer v Prednji Aziji zelo občutljiv. V lanskih palestinskih homatijah je stala v ozadju Velika Britanija, ki je letos sprožila tudi palačno revolucijo v Siriji, glede katere skuša za kulisami potolažiti razburjene Francoze, češ da gre pri tem le za to, da se izrinejo od tam tuje sile, pri čemer misli na ameriško pohlepnost in vladoželjnost.

Po odredbi pariške mirovne pogodbe z dne 10. februarja 1947 bi morala biti usoda italijanskih afriških kolonij odločena do 15. septembra 1948. Zahodne velesile pa so zavlačevale obravnavanje te zadeve, da se izognejo mednarodnim obveznostim in da bi v določenem trenutku postavile Italijo pred izvršeno dejstvo, če bi se namreč mogle sporazumeti glede razdelitve kolonij. Sovjetska zveza je dosledno nastopala kot zaščitnica hotenj kolonialnih narodov, da se dokopljejo do neodvisnosti. Od leta 1946 dalje je bila naklonjena, da se zaupa Italiji mandat nad vsemi njenimi bivšimi kolonijami v Afriki, ki naj bi trajal pod nadzorstvom OZN vse dotlej, dokler bi se te pokrajine ne mogle same upravljati; s tem je hotela Sovjetska zveza odtegniti ozemlja Libije, Eritreje in Somalije iz igre imperialističnih koristi.

To svoje stališče je sovjetska vlada ponovila februarja leta 1948, podobno so se za italijanski mandat nad afriškimi kolo-

nijami izrekle tudi Poljska (18. marca 1948), Češkoslovaška (1. junija 1948) in Jugoslavija (9. junija 1948). Zahodne sile pa odrekajo Italiji to pravico, ker so v Libiji, Somaliji in Eritreji zgradile vojaška pomorska in letalska oporišča, ki predstavljajo dopolnilo Marshallovemu načrtu v Sredozemlju in ob Rdečem morju. De Gasperijevi vladi ni do tega, da bi italijanskemu ljudstvu povedala, kdo brani njene stvarne koristi in kdo bi rad to sebi v prid preprečil. Ljudstvo slepi z obljubami o vrnitvi Trsta, a vlada ne sprevidi, da si hočejo tam Angloameričani ustvariti svoje oporišče za rovanje zoper dežele ljudske demokracije.

Ker imajo angleški in ameriški imperialisti v severni Afriki vsak svoje posebne koristi zlasti strateškega značaja, Francozi bi se pa radi polastili bogatega petrolejskega ozemlja v Fessanu, so zaradi vseh teh nesoglasij jeseni leta 1948 odložili z dnevnega reda pariškega zasedanja OZN usodo bivših italijanskih kolonij. S tem vprašanjem naj bi se ukvarjala spomladi leta 1949 Generalna skupščina OZN v New Yorku.

Politični odbor Generalne skupščine OZN je 13. maja 1949 končal obravnavo o bivši laški afriški posesti. Zavrnil je novi posredovalni predlog Sovjetske zveze, naj bi Libija, Eritreja in italijanska Somalija prešle pod skrbništvo OZN, tako da bi Libija in Eritreja dobili neodvisnost v petih, Somalija pa v desetih letih. Z Rusijo je glasovala tudi večina arabskih dežel, ki jim naravno nobeno tuje varuštvo Afrike ni všeč. Sprejet je bil (po pogajanjih med Bevinom in Sforzo sestavljeni) predlog, ki prepušča Cirenajko britanski, Fessan pa francoski upravi, medtem ko bi Somalijo in Tripolitanijo zaupali Italiji, a šele leta 1951, dotlej pa bi obe deželi upravljali Angleži. Zakulisni odpor nekaterih sil pa je bil tako hud, da je Generalna skupščina OZN ta načrt v celoti zavrnila (18. maja 1949). Zadeva kolonij, ki bi morala biti rešena že v enem letu po podpisu italijanske mirovne pogodbe, je bila zaradi nevoščljivosti med nekaterimi velesilami zopet odrinjena na poznejši čas.

Z resolucijo Generalne skupščine OZN je bilo 29. novembra 1947 določeno, da se v Palestini osnujeta dve neodvisni državi, judovska in arabska. Angloameričani

pa bi namesto obeh neodvisnih držav rajši ustvarili arabsko-transjordanško zvezo pod vodstvom »britanskega emira«, transjordanškega kralja Abdulaha. Z njegovo pomočjo bi Velika Britanija rada obnovila svoje gospostvo ali vsaj nadzorstvo nad Palestino. S tem, da bi moral Izrael odstopiti Arabcem del ozemlja (Negev), ki ga je Generalna skupščina priznala Judom, bi se še bolj netilo sovraštvo med Arabci in Judi.

Kljub temu, da je Varnostni svet že dne 15. junija 1948 naročil, da se morajo boji takoj nehati, so se nasprotovanja tako zaostрила, da je bil konec septembra leta 1948 v Jeruzalemu umorjen grof Bernadotte, pooblaščenec OZN za rešitev palestinskega vprašanja. Njegovi zadnji predlogi so imeli namen, da bi ugodili predvsem zahtevam in koristim Velike Britanije na Srednjem vzhodu. Na seji Varnostnega sveta (19. oktobra 1948) je novi vršilec dolžnosti posrednika OZN zahteval, naj Varnostni svet ukaže obema vojskujočima se strankama v Palestini, da takoj ustavita sovraštvo.

Na zasedanju Generalne skupščine OZN konec meseca novembra 1948 je Sovjetska zveza zahtevala, da se tuje čete takoj umaknejo iz Palestine, ker se bo le tako vrnil mir v deželo. Tudi drugi delegati ljudskih demokracij so ob tej priložnosti grajali angleški načrt (ki so ga podpirale tudi ZDA) resolucije, ki na temelju Bernadottovega osnutka zahteva priključitev arabskega dela Palestine k Transjordaniji, ker bi tako prišel pretežni del Palestine posredno po njenem vazalu pod nadzorstvo Velike Britanije.

Azijski vzhod

Angležem ne dela skrbi samo arabski in judovski svet, hude preglavice jim prizadevajo velika in z zemeljskimi dobrinami bogata področja vzhodne in jugovzhodne Azije, kjer zavzema narodnoosvobodilno gibanje in borba za demokratizacijo čezdalje večji obseg. Veriga revolucionarnih pretresov od Koreje in Kitajske preko Indokine, Indonezije, Malaje in Burme pa tja do Hajderabada v samem osrčju Indije povzroča resno zaskrbljenost državnikom v evropskih imperialističnih središčih. Vsa ta gibanja se hočejo otresti kapitalističnega izkoriščanja, doseči hočejo neodvisnost in demokratično

ureditev svoje dežele ter rešiti nujna gospodarska vprašanja, predvsem kmetijski, zemljiški problem.

Angleži, ki jih podžigajo Američani z zahtevo po režimu »močne roke«, so začeli s poostreno vojaško intervencijo na Malaji, v Burmi in Indiji. Po izgonu Japoncev je Anglija dala Burmi lutkovno vlado, s čimer pa se ljudstvo ni dalo preslepiti. Izbruhnil je upor, v katerem burmanske narodnoosvobodilne čete pridobivajo z vsakim dnevom več ozemlja.

Ko se je poleti 1947 prenehala angleška suverenost nad Indijo, ki je postala neodvisen dominion, se je Velika Britanija sporazumela z Indijo, da indijske kneževine same odločijo, če hočejo pristopiti v sestav Indijske zveze. Indijska vlada si je nato močno prizadevala, da bi se dogovorila s Hajderabadom, največjo, prav sredi polotoka ležečo kneževino. Hajderabadski knez se je pogodil z indijsko vlado, ki ga je pustila na oblasti s pogojem, da prizna indijsko vrhovno oblast.

Ko so hindustanski mogotci in spahiji zatirali prebivalstvo, je v nekaterih pokrajinah Hajderabada nastala vstaja kmetov pod vodstvom KP, da bi strmoglavili kneze in ustanovili na osvobojenem ozemlju ljudsko oblast, razdelili zemljo in uvedli demokratične reforme. Indijska vlada se je teh uspehov ustrašila. Pod pretvezo, da Hajderabad ni neodvisna država, marveč sestavni del Indije, so zato v septembru 1948 vdrle njene čete od več strani v Hajderabad. Nato je knez opustil nadaljnji odpor in obljubil, da bo sestavil novo vlado po željah generalnega guvernerja Indije.

Holandsko-indonezijski sporazum, ki so ga meseca februarja 1948 podpisali na ameriški ladji Ranwill, je pustil nerešeno celo vrsto vprašanj, kakor so na primer pogoji za sodelovanje Indonezijske republike v začasni splošni indonezijski vladi, plebiscit v pokrajinah, ki so po ranwilskem dogovoru prešle v nizozemske roke, in še več drugih zadev. Pri vseh sledečih pogajanjih so Nizozemci usmerjali svoje zahteve v to, da bi se odpravila neodvisnost republike, pa čeprav so že spomladi leta 1917 priznali suverenost indonezijske republike nad otoki Javo, Sumatro in Maduro.

Medtem ko Holandci pogajanja venomer zavlačujejo z neutemeljenimi zahtevami,

pošiljajo v Indonezijo vedno nova vojaška ojačenja. Po skoraj enoletnem premirju so 19. decembra 1948 s »policijsko akcijo« znova pričeli oborožen boj zoper indonezijsko republiko. Z letali so napadli prestolnico republike, ki so jo po osmih urah s padalci zasedli ter zajeli skoraj celotno vlado z vrhovnim poveljnikom indonezijskih čet vred. Nato je sledila akcija nizozemske vojaške policije na kopnem ter z nenadnim zahrbtnim udarom aretirala številne republikanske osebnosti in voditelje, vse z namenom, da se do kraja uniči Indonezijska republika.

Ni dvoma, da je Nizozemska pripravila ta svoj napad s sredstvi, ki jih je dobila po Marshallovem načrtu. Brez tihe privolitve ZDA bi se nizozemska vlada ne drznila obnoviti napada, v OZN pa so svetohlinsko »obsodili« oboroženi nastop in ga označili kot nevarnega za svetovni mir. V imenu indijskega kongresa je Pandit Nehru ugovarjal pri Varnostnem svetu in zahteval, da se Indonezija priključi indijski skupnosti.

Vsa demokratska svetovna javnost je grajala napadalca, ki je kmalu prenehal z bahavimi poročili o uničenju republike ter se omejil na zatrdila, da je »policijska akcija« končana. Proti osvajačem mestnih središč je nastopila narodnoosvobodilna vojska, ki je porok, da se holandskim imperia- listom in njihovim ameriškim zaplečnikom ne bo posrečilo spraviti indonezijskega ljudstva na kolena v njegovem boju za gospodarsko in politično neodvisnost.

Z večjim uspehom so Američani delali na japonskem otočju. Vojaški diktator Japonske general Mac Arthur je zavrnil prijateljstvo s Kitajsko, kjer je zmagalo narodno demokratsko in protimperialistično gibanje, izbral je Japonsko kot najboljšo mostišče za prihodnjo ameriško politiko na Daljnem vzhodu.

Ta preorientacija se je izvršila zato, ker ima Japonska velike imperialistične in še večje militaristične tradicije. Japonska je tudi industrijsko bolj razvita kot Kitajska, po svoji legi pa ima gospodovalen položaj v vzhodni Aziji. Po svojem ozemlju je Japonska majhna in zato prikladna za tujo zasedbo, medtem ko razsežnih kitajskih pokrajin ni mogoče držati v oblasti z majhno okupacijsko armado.

Toda Japonska naj bi po ameriških načrtih ne bila le strateško oporišče, marveč tudi industrijska delavnica Daljnega vzhoda, prav isto, kar hočejo ZDA, da bi bila Nemčija v Evropi. Kitajska in druge dežele azijske celine naj bi Japonski pošiljale surovine, od nje pa kupovale izdelano blago. Prav to so bili vzroki, da je Japonska tvegala, vojno s Kitajsko, le da te načrte sedaj v svojo korist uresničujejo ZDA. Veren izraz tega prizadevanja je tudi sredi oktobra leta 1948 sestavljena japonska vlada; načeluje ji šef liberalne stranke in predsednik japonskih monopolov Šigeru Jošida, drugi ministri pa so večinoma bančniki in poslovni ljudje. Nekaj zaskrbljenosti pa povzroča imperialistom izid volitev v spodnjo zbornico japonskega parlamenta, pri katerih je naraslo število poslanskih mest KP od prejšnjih štirih na 36, ki si jih je stranka priborila predvsem na račun Socialistične stranke.

Sovjetski predstavnik v komisiji za Daljni vzhod Panjuškin je konec oktobra 1948 grajal kršitev kairskih in potsdamskih deklaracij glede razoroževanja Japonske. General Mac Arthur je namreč ukazal, da se bivše japonsko veliko vojaško pomorsko oporišče Jokosuki obnovi. ZDA so skušale Panjuškinove dokaze ovreči, češ, da so glasovi o obnavljanju tega pristanišča izmišljeni. Neverodostojnost tega zanikanja pa je potrdil sam ameriški tisk, ki se je na široko razpisal o obnavljanju vojaškega oporišča v Jokosukiju.

Ob kapitulaciji Japonske je sovjetska armada na celini prodrla v sosednjo Korejo, s čimer je bila korejskemu ljudstvu dana priložnost in možnost, da začne premišljati o svoji prihodnosti in neodvisnosti. Program obnove Koreje kot demokratične države je bil izdelan na moskovski konferenci zunanjih ministrov štirih velesil meseca decembra 1945.

V smislu teh smernic so ruske zasedbene oblasti v severnem delu polotoka nudile prebivalstvu vso svojo pomoč pri izvajanju ukrepov široke demokratične preobrazbe. Omogočile so snovanje samoupravnih oblasti, pospeševale so narodni preporod, izvedle so gospodarsko obnovo dežele, kmetje so dobili zemljo, industrija (ki je bila večinoma v rokah japonskih kapitalistov) pa je bila nacionalizirana.

V južnem delu Koreje, ki so ga zasedle ZDA, pa navzlic moskovskim sklepom niso uvedli nobenih svobodoljubnih reform; še nadalje so ostali na krmilu kapitalisti in razni kvizlinski sodelavci. S pomočjo teh bi Američani radi preosnovali Korejo v svoje oporišče, ki so ga na Kitajskem izgubili.

Meseca maja 1948 so bile po vsej Koreji resnično demokratske volitve, ki se jih je udeležilo 99% vseh volivcev v ruski in 77% vseh volivcev v ameriški zasedbeni coni. Nato je bil na prvem zasedanju velike ljudske skupščine Koreje v septembru 1948 sprejet razglas s prošnjo do ZDA in Sovjetske zveze, da obe hkrati umakneta svoje čete iz dežele. Velika skupščina je postavila prvo vlado republike Koreje, ki je v zvezi s to prošnjo izjavila, da more sama vzdrževati red po vsej državi.

Rusija je takoj ugodila prošnji ter izdala nalog, da se do začetka leta 1949 vse njene čete umaknejo iz Koreje. Ameriška vlada pa sploh ni odgovorila, ker tudi noče priznati skupne vsekorejske vlade in nasprotuje sprejemu republike v OZN. Sama in njeni sateliti pa so priznali disidentsko vlado Južne Koreje, da s tem preprečijo združitev obeh delov Koreje v enotno in neodvisno demokratsko državo. V političnem odboru Generalne skupščine OZN v Parizu so v začetku meseca decembra 1948 ZDA s sprejetjem posebne resolucije spremenile Južno Korejo tudi formalno v ozemlje pod skrbništvom, kar je poljski delegat grajal kot oboženo vmešavanje v notranje zadeve korejskega ljudstva po grškem vzorcu.

Manj ugoden je zdaj položaj za tuje izkoriščevalce na Kitajskem, od koder meče državljanska vojna že nekaj let svojo senco na dogajanja po vsem svetu. Leta 1912 je postalo starodavno kitajsko cesarstvo federalna republika. Njen soustvaritelj dr. Sunjatsen je istega leta ustanovil Kuomintang, koalicijo demokratičnih strank, ki je bila ob svojem začetku revolucionarna in napredna politična sila na Kitajskem, v kateri so sodelovali tudi komunisti. Ko pa je leta 1925 dr. Sunjatsen umrl, so reakcionarne sile v Kuomintangu izrabile to priložnost, da so postavile na vodstvo Čangkajška; leta 1925 so razbile enotno nacionalno fronto in odstranile njeno revolucionarno smer, katere smoter je bil osvoboditev kitajskega ljudstva.

Pod geslom »Azija — Azijcem« so začeli Japonci s svojo imperialistično napadalnostjo. Jeseni leta 1931 so zavzeli Mukden, nekaj mesecev potem pa so zasedli že vse tri severovzhodne kitajske pokrajine. Kuomintangska vlada kljub podpori Amerike in Anglije ni nudila Japoncem pravega odpora. Pač pa je iz ljudstva samega zraslo narodnoosvobodilno gibanje, ki je ves čas okupacije, zlasti pa med drugo svetovno vojno zadajalo japonskim četam občutne udarce.

Ta narodnoosvobodilna borba je poleg protiimperialistične vsebine nosila že v kali tudi borbo za spremembo družbenih razmer na Kitajskem. Čangkajšek ni izvedel agrarne reforme, kardinalnega vprašanja vsega notranjepolitičnega življenja. Nasprotno, še podpiral je veleposestnike ter vrgel bojno rokavico osvobodilni vojski. Ta je na osvobojenem ozemlju strla stari jarem veleposestniške oblasti in fevdalnega izkoriščanja, uvedla je nove demokratične oblasti ter izvedla velike revolucionarne spremembe na vseh področjih javnega in gospodarskega življenja. Predvsem so bile z agrarno reformo izpolnjene stoletne sanje milijonskih množic kitajskih kmetov, da bodo odalej delali na svoji zemlji. Saj je poprej 70—80% vse obdelovalne zemlje pripadalo veleposestnikom, ki niso dosegli niti 10% števila podeželskega prebivalstva, 90% kmetov pa je imelo komaj 20—30% zemlje.

Kitajska ljudska armada ruši od jeseni leta 1948 dalje z naglimi prodori iz Mandžurije najtrdnjše Čangkajškove postojanke. Prve dni novembra leta 1948 so enote narodnoosvobodilne armade vdrle v zadnje kuomintangovsko oporišče v Mandžuriji, v skoraj dvomilijonsko industrijsko središče Mukden. Čangkajšek je prosjačil ZDA za pomoč v vojski in denarju; pozneje je v svojem obupnem položaju poslal nad Trumana še svojo ženo. Narodnoosvobodilna vlada je izjavila, da ne bo priznala nobenih finančnih obveznosti Čangkajškove vlade, vsako oboroženo ameriško podporo pa bo imela za sovražen vdor.

Za Mukdenom je padla v roke osvobodilne armade stara prestolnica Peking, sledila so mesta Cinan, Hsučou, Hankou, padla je Čangkajškova prestolnica Nanking in po krajšem obleganju se je 25. maja 1949 podal šestmilijonski Šanghaj, največje me-

sto in pristanišče na Kitajskem ter največje industrijsko in trgovsko središče. Kuomintangovska vlada je že konec januarja leta 1949 prosila za mirovna pogajanja. Ker pa je hotela premirje izkoristiti za nove vojne priprave in ni marala aretirati in izročiti vojnih zločincev (tudi ne poglavitnega krivca bratomorne vojne Čangkajška, ki pa je medtem izstopil iz vlade in armade), so se pogajanja razbila. Čete narodnoosvobodilne vojske so nato konec aprila leta 1949 prekorabile na široki črti veletok Jangce in tudi po padcu Šanghaja nevzdržno napredujejo v smeri proti Kantonu in Hongkongu, kamor so z vso naglico zbežali vsi reakcionarji ter angleški in ameriški instruktorji in trgovci.

Nastal je popoln polom kuomintangove obrambe. Razen poraza se je v nacionalistični vojski pojavil še upor, ki je olajšal ljudski vojski njeno hitro napredovanje. Poleg osvobojenih ljudskih množic se priključujejo osvobodilni armadi tudi številne edinice kuomintangovske vojske, ki je zlasti na mandžurskih bojiščih pustila neizmerne količine ameriškega vojnega gradiva.

Po teh uspehih, ki so osupnili ves svet, je bil 15. junija 1949 ustanovljen v Pekingu pripravljalni odbor za sklicanje nove politične posvetovalne konfederacije. Ta bo pripravila ustanovitev ljudske demokratske republike Kitajske ter izbrala demokratsko koalicijsko vlado.

V verigi dogodkov, ki se razvijajo na Daljnem vzhodu, pomeni zmagoslavni pohod kitajskega ljudskega osvobodilnega gibanja najvažnejše dejanje, ki je prekrizalo vse imperialistične načrte in do temeljev omajalo kolonialni kapitalizem. Vpliv revolucije skoraj polmilijardnega kitajskega naroda se bo razširil med uporne in zatirane narode južne Azije (Vietnam, Malaja, Burma, Indonezija, Indija, Koreja), kajti noben kitajski, niti ne ameriški zid ne bo in ne more zagraditi ljudstvom poti v pravično socialno svobodo. Zmage na Kitajskem so resnično svetovno zgodovinskega pomena za zmago vsega naprednega človeštva, saj predstavljajo bistvene spremembe v razmerju sil med taborom socializma in demokracije ter taborom imperia-

Napisano 30. junija 1949.

Za te tri različne pojme, ki jih moramo v zdravstvu dobro ločiti, imamo v slovenščini tako povedne besede, kakor jih ima komaj mednarodno znanstveno izrazje.

O prisadu govorimo, kadar se vsejejo ali vsadijo razne vnetje povzročajoče klice (bakterije) v ranice in rane na površini telesa.

O okužbi govorimo, kadar zaidejo razne bolezenske klice v telo ali tudi na površino telesa, a v tem primeru morejo biti le nekatere natanko določene bolezenske klice. Za oba pojma, prisad in okužbo, ima znanstvena medicina izraz *infekcija*.

Zastrupljenje je poškodba telesnih celic in sokov ter motnja njihovega pravnega delovanja z različnimi strupi, ki zaidejo v telo; strupi morejo biti rudninskega, rastlinskega, pa tudi živalskega izvora ter so lahko plini, tekočine in trde gmote. Znanstveno se pravi zastrupljenju *intoksikacija*.

O klicah (bakterijah) na sploh

Danes je veda o nevidnih klicah že silno napredovala in je tudi med ljudstvom že toliko razširjena, da v kulturnih deželah menda ni več človeka, ki bi ne bil vsaj nekaj že slišal ali bral o tem, dasi je ta znanost stara šele dobrih osemdeset let. Imenujemo jo *bakteriologijo*.

Večji del vsega življenjskega ali organskega dogajanja na zemlji, na primer vse trohnenje in gnitje, se vrši s pomočjo različnih bakterij ali klic; niti en rastlinski list, ki pade s stebela, bi ne mogel strohneti, če bi ne bilo bakterij, ki povzročajo trohnobo in gnilobo; isto velja za vse rastline, vse drevje, vsa odmrta živalska in tudi človeška telesa. Vidimo torej, da bi bila vsa rast na zemlji, tako rastlinska kot živalska, že zdavnaj nemogoča, če bi ne bilo bakterij trohnobe in gnitja, ker bi se bila zemlja že zdavnaj z vsem rastjem do nemogoče gneče na debelo prenapolnila. Kako neizmerne morajo biti količine teh bakterij, ker so nujno po vsej površini zemlje, seveda tudi v vodi, in pretvarjajo vse odmrlo po trohnenju in gnitju v novo hrano, v gnoj za novo

rast! Seveda tudi same sproti poginjajo in se sproti množe, kakor imajo že pripravne in zadostne hrane. Zopet druge bakterije pretvarjajo ostanke trohnobe in gnitja na zemlji in v zemlji v rodovitno prst, tako imenovani humus; tretje oskrbujejo razkranje raznega skalovja v rodovitno zemljo; četrte skrbe za vretje sladkorja v alkohol in ogljikovo kislino, na primer pri vinu, pivu in drugih sladnih tekočinah; te bakterije uporabljamo tudi kot navadni kvas za peko; pete za vretje tekočin in alkohola v očetno kislino; šeste za kisanje mleka in predelavo mlečnih sestavin v razne mlečne izdelke; sedme za posredovanje in dobavo dušika različnim rastlinam, s katerimi žive v skupnem sožitju in se z njimi tudi hranijo; osme za pravilno in zdravo izkoriščanje hrane v živalskem, pa tudi v človeškem črevesju in tako dalje. Mnoge vrste bakterij povzročajo bolezní pri rastlinah, živalih in pri človeku. Velik del teh bakterij je danes že znan in popisan v debelih knjigah. Vse te vrste bakterij žive, se hranijo, rastejo, se razmnožujejo in se nekatere tudi z lastno močjo gibljejo; vse sodijo v vrsto gliv ali gob. Poznamo pa tudi precej vrst takšnih nevidnih klic, ki ne sodijo med rastline, te je gobe, temveč med živali; te klice se ne imenujejo bakterije, marveč protozoi ali praživí; tudi vse vrste plesni sodijo h gobam.

Nekatere vrste nevidnih klic, še posebno plesni, so tudi med sabo v vednem boju, tako da ena vrsta uničuje drugo, kakor vidimo tudi pri rastlinah in živalih. V živem rastlinskem, živalskem ali tudi človeškem telesu ne morejo živeti in se množiti klice smrtne trohnobe, pač pa žive lahko na površju teles, ker tako ne morejo škodovati organizmu. Tu čakajo dneva, ko bodo mogle zagospodovati nad mrtvim telesom. Omenjeno medsebojno uničevanje različnih vrst klic ume današnja zdravniška znanost uporabljati za pripravo izredno uspešnih zdravil iz ene vrste klic ali plesni zoper druge bolezenske klice. Znano tako zdravilo je penicilin, ki je že neštetim bolnikom rešil življenje. Drugo je streptomycin, ki ga uspešno uporabljajo pri nekaterih oblikah tuberkuloze. Vidimo, da človeški um zoper

vse nevarnosti in sovražnike v naravi vedno odkriva tudi v naravi sami obrambna sredstva in pomoč.

Ker so tako velikanske količine skoraj nepreglednih vrst klic na površju zemlje, je pač razumljivo, da so tudi na površju človeškega telesa, torej na koži, vedno velike količine najrazličnejših vrst klic, koristnih, pa tudi takih, ki človeku povzročajo najrazličnejše bolezni; to je tudi znanstveno natanko ugotovljeno.

Skrozi zdravo, nepoškodovano kožo klice navadno ne morejo vdreti v telo, vsaj ne v znatnejši količini; morejo pa se naseliti v kožnih luknjicah, ki služijo za odvajanje znoja iz kože na njeno površino, ali v luknjicah, ki odvajajo kožno mazivo na površino kože. V teh luknjicah se morejo dolgo ohraniti žive in ob ugodni priložnosti se lahko začnejo močno razmnoževati in preiti v obmejno kožno tkivo, kjer povzročajo tako imenovane tvore (ture); te nadloge je med ljudstvom zelo veliko. Že to nam pove, kako važno je, da kožo pogosto čistimo s kopelmi ali vsaj z umivanjem in milom in da se čim pogosteje sončimo; sončni žarki kožo najbolj čistijo. Neuk človek ob tvorih po navadi misli, češ to je prehlad, ki udarja iz telesa. Vidimo pa, da je vzrok čisto drug. Prehlad res lahko tu in tam ob nečistoči kože in ob pomanjkljivi ali neprimerni prehrani pospeši nastanek tvorov, ne more jih pa sam povzročiti; povzročijo jih edino prisadne klice, tako imenovani stafilokoki in streptokoki; njih zvrsti in še nekatere druge klice.

Tako nam je vedno jasneje, kako more nastati prisad in kaj je prisad. Če morejo nastati vneti in boleči tvorji že od klic, ki pridejo v kožo skozi naravne znojnice in tolščne luknjice, je pač razumljivo, da pridejo tem lažje in v tem večjem številu v kožo in dalje v podkožno tkivo in v telo skozi rane, praske in razpoke na koži; saj vemo, da je na koži vedno dovolj najraznovrstnejših klic. Na nekaterih delih telesa jih je po navadi več, na drugih manj; največ jih je bržčas na rokah, ker pridejo najbolj v dotiko z raznimi stvarmi. Nikoli pa ne vemo natančno, katere klice so ta ali oni čas na tem ali na onem kraju na koži, ker klic s prostim očesom ne vidimo, pa naj jih je še toliko; vemo pa, da jih je več tam, kjer je na koži več nesnage.

Začetek in razvoj prisada

Da so na koži vedno povzročitelji prisada — streptokoki, stafilokoki in njih zvrsti — vemo iz vsakdanje skušnje, pa tudi iz znanstvenih poskusov. Vse razne klice namreč lahko s poljubnega kraja presadimo na gojišča, pripravljena nalašč v ta namen, in klice se na njih mogočno razmnožijo v posevke, ki jih lahko s prostim očesom vidimo kot plesen raznih oblik in barv, pod drobnogledom pa določimo njih vrsto. Iz navedenega sledi, da moramo vsako, tudi najmanjšo ranico na telesu, ki jo dobimo pri vsakdanjih opravilih, imeti že v trenutku, ko nastane, za prisajeno in moramo z njo že takoj od začetka temu primerno ravnati, če se hočemo zanesljivo izogniti posledic. Če bi prisadnih klic morda ne bilo na koži tam, kjer smo se ranili, so pa na predmetu, s katerim smo se ranili.

Že v trenutku, ko prisadne klice pridejo v kožno rano, se začne v tkivu, kamor klice pridejo, svojevrstno dogajanje. Tu so namreč za te vrste klic izredno ugodni pogoji za hrano, rast in hitro razmnoževanje, tu je za bakterije Indija Koromandija: v temi so, skrite pred soncem, na vlagi, v najugodnejši toploti, obdane krog in krog z najboljšo hrano; začno se hitro množiti in pri tem izločati v večjih množinah svoje iztrebke, ki so za telesno tkivo dražljivi ali celo strupeni. Če bi telo takega nevidnega sovražnika brez odpora trpelo, bi že v nekaj urah preplaval vse telo, ki bi moralo v tem času odmreti. Klice prisada bi morale torej svojo žrtev prepustiti klicam trohnobe in gnitja ter bi pri tem tudi same poginile. V resnici pa ni tako.

Telo ima močna obrambna sredstva, svoje borce zoper vsiljive in škodljive klice. Te borce začne že v trenutku, ko klice vdre v rano, zbirati, jih mobilizirati in jih takoj organizirano pošiljati na kraj sovražnega vdora; takoj se začne boj na življenje in smrt. Ti borci so bela krvna telesca in bela mezgovna telesca; kri in mezgovina jih začneta v množinah prinašati na bojišče in bele krvničke in mezgovničke začno klice obkoljevati in jih kar dobesedno požirati, da bi jih napravile telesu neškodljive in jim ubranile razmnoževanje. Bele krvničke se na bojišču izločijo iz krvi, ki

se mora zaradi druge važne naloge, prehrane telesa, nemoteno pretakati dalje po krvnih žilah; izločene bele krvničke napravijo nekak zid med klicami in krvjo, da bi ubranile klicam, da bi vdrle v krvne žile in se razsejale po vsem telesu; tako namnožene bele krvničke so znani gnoj, ki se nabere v prisajeni rani. Gnoj je torej nujno, da, življenjsko važno obrambno orožje telesa pri prisadu. Če pogledamo kapljico tega gnoja pod mikroskopom, vidimo, kako so posamezne bele krvničke nasičene s prisadnimi klicami, ki so jih požrle. Medtem ko borci varujejo kri, da je čista sovražnikov, pa ostanejo pota mezigovine odprta in prehodna tako za bele krvničke in mezigovničke kot za klice. To pa le do bližnjih mezigovnih bezgavk, kjer tudi v mezigovnih kanalih in bližnjih mezigovnih bezgavkah divja neizprosena boj, če so klice odporne in dovolj številne. Zato kmalu opazimo od prisajene rane v smeri proti bezgavkam rdeče proge in bezgavke same otečejo. Zunanja znamenja notranjega boja so:

1. Zaradi večjega dotoka krvi v okolico prisajene rane vsa okolica, s progami do bezgavk pordeči.

2. Zaradi kopičenja belih krvničk in mezigovničk na kraju prisada se pritisk na občutljive konce živcev znatno okrepi in vsa vnetja okolica, posebno pa središče boja se s progami in bezgavkami vred razboli.

3. Zaradi omenjenega večjega dotoka krvi in zaradi boja samega, v katerem ginejo tako klice kot tudi domače borke, se kraj boja segreje; pri obsežnejšem in srditejšem boju utegne vročina zajeti tudi vse telo.

4. Zaradi vseh teh dogodkov kraj prisada tudi oteče.

Rekli smo, da moramo vsako, tudi najmanjšo ranico imeti že ob njenem nastanku za prisajeno, vendar nas vsakdanja skušnja uči, da prisad ni pri vsaki ranici enako močan; pri mnogih ranicah prej opisanega boja skoraj ne opazimo, ker telesni borci s prisadnimi klicami — bodisi da jih je malo ali da so življenjsko slabotnejše — kar pri vdoru samem hitro opravijo in jih uničijo ter se ranica brez vidnega izliva gnoja kmalu zaceli. Pri drugih prisadnih pa

utegne opisani boj seči na široko, celo čez ves ud, tako da se gnoj nakopiči na več krajih in utegne ta boj uničiti celo važne notranje dele uda, na primer živce, mišice ali celo dele kosti, in ud okrni. Najbolj boleči in nevarni so prisadi na prstih in na dlaneh. Zato je treba vsako poškodbo na rokah imeti za resno poškodbo, ker vemo, da je že ob nastanku prisajena, ne vemo pa vnaprej, kako se bo prisad končal.

Poznamo tudi rane, ki ob nastanku niso prisajene; to so vse opekline od ognja, kropa, vroče pare, od jedkih kislin in jedkih lužnin in še nekaterih drugih kemičnih spojin. Klic v teh snoveh namreč ni in te snovi jih med delovanjem na kožo tudi na njej uničijo; vročina in nekatera kemična sredstva namreč klice hitro umore. Toda take rane po navadi že takoj ob nastanku prisadi poškodovanec sam ali pa neuki ljudje, ki mu priskočijo na pomoč s tem, da polagajo nanje stvari, polne raznih prisadnih klic, ali da celo pihajo nanje, da bi jih hladili; v ustih in dihalu ima človek vedno dovolj najrazličnejših klic, tudi prisadnih. Tudi rane, ki jih delajo zdravniki pri operacijah, niso in ne smejo biti prisajene; zato je potrebna posebno stroga previdnost, da niti z zrakom niti z zdravnikovim dihom ne pride v rano kaka klica.

Okužba z bolezenskimi klicami skozi rane

Razumljivo je, da morejo priti v kožne rane ne samo prisadne klice, marveč tudi vse druge, ki so na površju zemlje in so prišle — kakor že — tudi na našo kožo. Kužne klice raznih bolezni se razlikujejo od prisadnih po tem, da vsaka njih vrsta povzroča v telesu ali na raznih delih telesa svojo čisto posebno bolezen. Večji del teh kužnih klic v ranah na srečo kmalu pogine v boju z obrambnimi silami telesa; je pa tudi nekaj vrst kužnih klic, s katerimi se moremo okužiti tudi skozi rane ali pa prav posebno skozi rane. Zaradi boljšega pregleda delimo kužne klice po telesnih delih, ki jih najrajši napadajo, v bolezenske klice: 1. dihal, 2. prebavil, 3. živčevja, 4. spolovil, 5. kože, 6. oči, 7. otroških bolezni in 8. krvi.

S kužnimi klicami prebavil in dihal se skozi kožne rane po navadi ne okužimo; izjema je le bacil tuberkuloze, s ka-

terim se okužimo pogosto tudi skozi kožne rane. To se rado dogaja posebno na obrazu; tako zbolimo za tuberkulozo kože ali tako imenovanim lupusom, ki se zelo težko zdravi. Tudi sicer bacil tuberkuloze, ki je prišel skozi kožne rane v mezgovne bezgavke, od tod vedno ogroža druge dele telesa, ker se more v ugodnih razmerah iz tega žarišča razsejati dalje po telesu. Po svoji škodljivosti je bacilu tuberkuloze podoben tudi bacil gobavosti, ki ga pa v naših krajih ni. Tudi z bacilom azijske kuge je podobno.

Najnevarnejše okuženje skozi rane povzročajo bolezenske klice živčevja. Najzahrbtnejši in najnevarnejši je tu bacil tetanus. Ta klica je kužna za živčevje, za hrbtenični mozeg in za možgane. Najrajši in največkrat je v vrtni zemlji, v kurjem in konjskem gnoju, na gnojiščih in v dvoriščni zemlji. Ako smo imeli s temi stvarmi opravka in smo se kjer koli na telesu ranili s stvarmi, ki so bile onesnažene z omenjeno zemljo ali gnojem, moramo čimprej v ambulanto, da dobimo injekcijo zoper tetanus; te injekcije so danes še najzanesljivejše sredstvo, da bolezen ubramo. Če odlašamo in se bolezen razvije, je zdravitev jalova in se navadno konča s smrtjo. Tetanus nastopi šele nekaj tednov po okužitvi rane; če smo se ranili na glavi, torej bliže možganov, more nastopiti bolezen že v dveh do treh tednih, pri ranah na roki nastopi nekoliko pozneje in še pozneje pri ranah na nogi, in sicer zato, ker se bacili tetanusa širijo vzdolž živcev proti možganom in hrbteničnemu mozgu. Največkrat se je rana na roki ali nogi že zdavnaj zacelila, ko nenadoma nastopijo krči tetanusa po obrazu in nato po telesu; zdravljenje je potem mogoče le v bolnišnici.

Tetanusu najbolj podobna je pasja steklina, ker se tudi povzročitelj te bolezni širi le vzdolž živcev k možganom. Po ugrizu ali drugačni poškodbi od steklega, neznanega ali sicer sumljivega psa mora poškovodanec čimprej v tako imenovano antirabično ambulanto ali k najbližjemu zdravniku, da ga ta pošlje v pristojno ambulanto, kjer dobi potrebne injekcije zoper steklino; le tako je mogoče upati, da bolezen sama ne bo nastopila.

Med spolnimi kužnimi boleznimi sta dve, s katerima se človek okuži skozi rane, in sicer trdi čir ali sifilis in pa mehki čir; posebno prva je nevarna in usodna ne le za okuženega, temveč za cele družine, če ne pride pravi čas v zdravniško zdravljenje.

Vse kužne klice, ki povzročajo nalezljive bolezni kože, morejo seveda skozi kožne rane še prav posebno hitro in na široko okužiti kožo. Najbolj je znan in razširjen šen ali erizipel. Zoper to bolezen ima zdravilstvo danes zelo zanesljiva in hitro delujoča sredstva, tako imenovane sulfamidove preparate, ki so obenem tudi zelo uspešno zdravilo zoper prisad.

Bilo bi napačno, ko bi ne omenili garij, dasi to v bistvu ne sodi semkaj, ker se z garjami ne okužimo skozi rane, marveč skozi zdravo kožo. Je pa te nadloge v povojnih letih med ljudstvom zelo veliko in marsikje o tem še nimajo prave jasnosti. Te bolezni ne prenašajo klice, temveč prava živa uš, ki pa je tako majhna, da je s prostim očesom ne moremo videti. Ta uš se zarije sama — kot krt v zemljo — v zdravo kožo, v kateri potem rije in si išče hrane. Njeno ritje pod kožo ali sredi nje povzroča mučen srbež, ki je navadno zvečer, ko ležemo v toplo posteljo, neznosen. Človek se nehote kraspa, posebno otrok si z nohti odpira na koži nove ranice, ki so seveda vrata še za druge prisadne in vnetje povzročajoče klice. Zanesljivo zdravilo zoper garje so razne žveplene masti in tekočine, ki uš tudi sredi kože hitro umorijo. Toda enako važno kot zdravilo samo je pri zdravljenju garij pravilno ravnanje. Uš namreč sama leze iz kraja v kraj, se vgnezdí v telesno in posteljno perilo, v obleko in v druge predmete. Uš moramo torej ne samo na koži z mazanjem, temveč tudi v perilu s prekuhavanjem in pranjem ter v obleki z razuševanjem uničiti, če hočemo, da se garij rešimo. V tem tiči vzrok tako pogostih tožb, da zdravnik ni napisal uspešnega zdravila zoper garje.

Otroške kužne bolezni in kužne bolezni oči se po navadi ne prenašajo skozi kožne rane, temveč z izkašljanimi kapljicami ali pa s posrednim ali neposrednim dotikom in prenosom od bolnika na zdravega. V nekaterih krajih Slovenije je posebno ne-

varna očesna bolezen trahom; tudi kužno bolezen črne kože moremo šteti med te bolezni.

S klicami krvnih kužnih boleznj se moremo le izjemoma okužiti skozi kožne rane, ker pridejo v kri večinoma le z vboodom ali ugrizom raznega mrčesa. Sem prištevamo med drugim najbolj znano malarijo, ki je v raznih predelih Jugoslavije še močno razširjena; na človeka jo prenaša posebne vrste komar, imenovan anofeles.

Omenimo naj še, da morejo vse vrste kužnih in bolezenskih klic, ki se človeku vgnezdijo kjer koli v telesu, povzročati razna akutna ali tudi dolgotrajna revmatična obolenja; ni se torej čuditi, da je revmatizma med ljudmi toliko.

Iz vsega povedanega je jasno, da pri prisadu in okužbi ne moremo govoriti o pravem zastrupljenju; prisadimo in okužimo se z živimi klicami, zastupimo pa se z neživimi, mrtvimi snovmi, recimo, tudi s kuhanimi ali praženimi strupenimi gobami, s kačjim strupom, s strupenimi plini, z mišnico, s svincem, z živim srebrom in z raznimi jedkimi, strupenimi tekočinami. Že prej smo omenili, da nekatere vrste kužnih klic izločajo iztrebke, ki so za okuženo telo tudi močni strupi, na primer klice dave, kolere in še nekaterih drugih; v teh primerih govorimo potem tudi o drugotnem ali sekundarnem zastrupljenju. Naše telo pa je tako popolno zgrajeno, da takoj začne samo stvarjati strupe zoper strupene iztrebke klic in to je znanstvena medicina izkoristila tako, da z raznimi postopki pripravlja zdravilne serume in razna cepiva zoper klicne strupe. Takšna cepljenja uporabljajo danes za večino kužnih boleznj, pri nekaterih z večjim, pri drugih z manjšim uspehom.

Zgodi se često, da pride pri velikih in razsežnih ranah hkrati mnogo in raznih klic naravnost v krvni obtok, na primer pri porodih in spovitjih; to so zelo nevarna obolenja; imenujemo jih gnojna okužba krvi ali sepsa in so bila do najnovejšega časa skoraj vselej smrtonosna; danes jih že precej uspešno zdravijo s penicilinom.

Varujmo se prisada in okužbe

Sovražnika se lahko branimo, če ga poznamo in vemo, kje tiči; zato je za zdravje

ljudstva zelo važno, da se čim več ljudi seznanj z današnjimi dognanji o kužnih klicah. Važno je tudi, da se pri nalezljivih boleznih ravnamo po uradno določenih predpisih, da tako ustavimo širjenje nalezljivih bolezenskih klic z bolnikov na zdrave ljudi. Tri nujno potrebne stvari moramo opraviti v takih primerih:

1. Izolirati, to je ločiti nalezljivo bolne od zdravih; to napravimo najzanesljiveje, če kužne bolnike oddamo v posebej za to določene oddelke v bolnišnicah; v domači oskrbi pa naj bodo v posebni sobi s posebno, zanesljivo postrežbo.

2. Opraviti moramo karanteno, to je v posebnih, ločenih prostorih moramo opazovati zdrave ljudi, ki so bili kakor koli, četudi le malo časa s kužno bolnimi v istih prostorih ali celo v ožjem stiku. Karantena traja toliko časa, kolikor ga pri posameznih kužnih boleznih preteče od okužbe do nastopa boleznj; ta čas poznamo izkušenj.

3. Opraviti moramo dezinfekcijo, to je razkužitev. Razkužiti moramo vse prostore, v katerih so bili nalezljivo bolni, četudi le najkrajši čas, nadalje vse predmete, ki so jih nalezljivo bolni uporabljali ali so bili z njimi v dotiku ali v njih bližini, in končno tudi ljudi, na katerih bi utegnile biti kužne klice. Sobe ali cela stanovanja nam razkužijo tako imenovani dezinfektorji, ki nam jih pošlje zdravstvena oblast. V manjšem obsegu in zlasti zoper prisadne klice razkužujemo sami: roke si umivamo v tekočinah, ki klice hitro pomore; to so med drugim 3% karbolna raztopina, lizolova raztopina, vinski cvet, hipermanganova raztopina in še druge; perilo prekuhamo, ga operemo in zlikamo; obleko skrbno zlikamo z vročim likalnikom; tla odrgnemo s toplo vodo in lužom, prav tako tudi pohištvo; stene pobelimo z apnom, ki tudi hitro ubija klice. Pogosto kopanje in sončenje nam očisti kožo.

Za rane imejmo v domači lekarni vsaj tri stvari: 1. nekoliko jodove tekočine, 2. čisto ali sterilno gazo in nekaj obvez, 3. lonček 10% sulfamidove masti ali sulfamidovega praška. Ranice do velikosti enega milimetra lahko namažemo z jodovo tinkturo, večjih ran pa ne mažimo z jodom, marveč dajmo na gazo malo sulfamidove masti ali praška, to denimo na rano in obvezimo. To je najzanesljivejše sredstvo zoper prisad.

Uspeh marsikaterega podjetja je odvisen od vremena. Kmetovalec, gospodarstvenik in tudi privatnik lahko porazdeli svoje delo pravilno, ako približno ve, kakšno bo vreme. Vsakdo misli pod besedo »vreme« ne morda, kolikšna bo »temperatura«, marveč ali bo deževalo ali ne, torej kdaj in kakšne bodo padavine.

Iz obstoječega vremenskega stanja morejo meteorologi sklepati, kakšno bo vremeje, samo za nekaj dni naprej, in še to ne s popolno gotovostjo. Meteorologi se poslužujejo tudi primerjav, kako se je vremeje ob takem in takem stanju kdaj prej razvijalo. Toda vse take ugotovitve so bolj ali manj negotove.

V Mohorjevem koledarju za leto 1949 smo pojasnili na strani 133 v 8. odstavku, da bo n. pr. vremeje v letu 1949 takšno, kakršno je bilo že enkrat prej v isti razvojni dobi sončne aktivnosti, kot je leto 1949. Leto 1950 je drugo leto po maksimumu sončne aktivnosti, zato je treba poiskati v preteklosti leto, ki je tudi drugo leto po maksimumu, n. pr. 1862. Vremeje v letu 1950 bo verjetno takšno, kakor je bilo 1862. Podobni naravni pojavi povzročajo tudi podobne posledice, toda nikdar popolnoma enakih. V naravi je samo medsebojna podobnost.

V omenjenem Koledarju smo pojasnili, v katerih mesecih v letu 1949 bo več ali manj padavin. To pa našemu kmetovalcu in gospodarstveniku ne zadošča. Ti bi gotovo raje vedeli, katere dni vsakega posameznega meseca lahko pričakujejo več ali manj padavin, kdaj bo morda sušno ali pa mokro, da si svoje delo pravilno porazdele.

Kakor smo že prej omenili, je vsako vremeje odvisno od naravnih pojavov, ki ga prav za prav predvsem povzročajo. Izvor vsega je pa — sonce.

To vrsto dolgoročnih vremenskih napovedi bi lahko imenovali napoved na osnovi primerjalne statistike podobnih naravnih pojavov na soncu.

Tudi glede zim, ali bodo izredno ostre in mrzle ali pa navadne, mile ali manj ostre, lahko dolgoročno sklepamo na osnovi naravnih pojavov v dobi

sončne aktivnosti. To smo tudi pojasnili v Mohorjevem koledarju za leto 1949 na strani 130 v odstavku 5, in sicer za zimo 1948/1949. Za nekatere prihodnje zime pa smo pojasnili v tedniku »Tovarišu« v štev. 20—23 iz leta 1949.

To vrsto dolgoročnih napovedi zim bi lahko imenovali napoved zim na osnovi naravnih pojavov v soncu v dobi njegove aktivnosti.

Razen omenjenih dveh načinov dolgoročnega ugotavljanja vremena in ostrih zim nam je uspelo dognati še tretji način: katere dni vsakega meseca bo več ali manj padavin.

Ta način temelji na osnovi naravnih pojavov, ki se dajo v naprej izračunati. Napoved v naslednji tabelici je prvič objavljena ter velja za leto 1950 za vso Slovenijo. Kdaj pozneje bomo pojasnili, kako izračunavamo naravne pojave, ki povzročajo posamezne dobe.

Celo kmečki vremenski pregovori temelje na stoletnih opazovanjih. Ti pregovori bi bili zelo točni, ako bi jih uporabljali v pravih letih. Novi način ravnokar omenjene napovedi bo tudi dosegal, v katerih letih bomo morali uporabljati kmečke vremenske pregovore, da bodo imeli vedno vsaj verjeten uspeh.

Tablica je razdeljena na mesece, vsak mesec pa na posamezne dneve v letu 1950. V vsakem mesecu so nekateri dnevi črno, drugi pa črtkasto zaznamovani, nekaj dni pa je nezaznamovanih. Tako so nastale posamezne krajše ali daljše črno zaznamovane dobe. Ravno tako so nastale tudi črtkasto označene dobe. Drugi dnevi pa so neznamovani — beli.

Tablica nam pove sledeče:

a) Črno zaznamovani dnevi: sklepamo, da bodo v teh dobah obilne padavine, v poletnih mesecih pa nevihte.

b) Črtkasto zaznamovani dnevi: sušno vremeje, le manj padavin v primeriz »a«.

c) Lahko je mogoče, da se dobe pod »a« in »b« nekoliko zavlečejo ali pa prej prično.

MESECI	D N E V I																															
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
JANUAR																																
FEBRUAR																																
MAREC																																
APRIL																																
MAJ																																
JUNIJ																																
JULIJ																																
AVGUST																																
SEPTEMBER																																
OKTOBER																																
NOVEMBER																																
DECEMBER																																

d) Nezasnamovani dnevi — beli: V teh dnevih so padavine redke in le krajevnega značaja.

V splošnem bo vreme v letu 1950 sledeče: od pričetka leta bodo padavine valovito naraščale do meseca avgusta, meseci: oktober, november in december bodo manj padavinski, bolj suš-

ni meseci. Padavine v zimskih mesecih so: sneg, v poletnih mesecih pa dež.

Glede na dosedanje uspešne napovedi in na osnovi vseh treh načinov prognoz z največjo verjetnostjo pričakujemo, da bo mogoče v prihodnje, vreme in posamezne dobe vremena celo za nekaj let v naprej izračunavati na osnovi naravnih pojavov.

Pripombe h koledarju

I. T.

Tudi v letošnem Koledarju je za vsak dan izračunano, obkraj sonce vzhaja in zahaja, in sicer za vzporednik 46° severne širine, ki gre skozi Ljubljano, proti vzhodu skozi Laze, Litijo, Šmartin, Radeče, Sevnico, Rajhenburg, Podsredo; proti zahodu pa skozi Dobrovo, Horjul, Žiri, Idrijo, Vojsko. Za slovenske kraje severno ali južno od Ljubljane ni velike razlike, komaj kakšno minuto, in je praktično niti ne opazimo.

Za vzhod in zahod sonca je naveden srednji krajevni čas, za lunine faze pa srednjeevropski čas. Kadar je sonce natančno v meridianu katerega kraja na južni strani neba, tedaj je ura dvanajst ali poldne po krajevnem času tistega kraja. Kadar je sonce na primer na 15. meridianu, ki gre blizu Trbovelj, tedaj imajo tam poldne. Zemlja se zavrti za eno dolžinsko stopinjo v štirih minutah; ker je na primer Idrija eno dolžinsko stopinjo zahodno od Trbovelj, imajo v Idriji poldne po krajevnem času šele štiri minute pozneje kakor v Trbovljah. Sonce pa ne pride vsak dan natančno v 24 urah zopet v meridian istega kraja, temveč samo štirikrat na leto, in sicer 25. XII., 16. IV., 15. VI. in 1. IX. Zemlja namreč ne kroži vedno enakomerno okrog sonca, zato pride sonce nekatere dni pozneje, druge dni pa prej v meridian istega kraja. Da se ta neenakomernost izravna, so astronomi izračunali in uvedli dozdevno srednje sonce, ki se docela enakomerno giblje po nebu in pride

natanko vsakih 24 ur zopet v meridian istega kraja. Tako prihaja pravo sonce med 25. XII. in 16. IV. največ za 14 minut prepozno v meridian, med 16. IV. in 15. VI. pa prehitro, največ do štiri minute; med 15. VI. in 1. IX. spet prepozno, največ za šest minut, in med 1. IX. in 25. XII. prehitri največ za 16 minut. Te razlike upoštevamo in s tako imenovano časovno izravnavo dobimo dozdevno, srednje sonce, ki enakomerno kroži. Čas, izračunan po dozdevnem soncu, imenujemo srednji krajevni čas. Ako na primer 11. II. v Ljubljani sonce zahaja po krajevnem času ob 17,19, zahaja tudi v Idriji po krajevnem idrijskem času ob 17,19 istega dne.

Seveda pa krajevni čas pri sedanjem prometu ni primeren. Na potovanju bi bilo vedno treba kazalce na uri premikati, ker je v vsakem kraju drug krajevni čas. Zato so leta 1890 uvedli pasovni čas. Zemljo so razdelili v 24 pasov, izmed katerih vsak meri 15 dolžinskih stopinj. Pas od 7,5 do 22,5 dolžinskih stopinj vzhodno od Greenwicha (Griniča) je srednjeevropski pas. Vse države, ki so v tem pasu, imajo isti srednjeevropski čas, določen po meridianu, ki je 15° vzhodno od Greenwicha. Ta meridian gre nekoliko zahodneje od Trbovelj in vzhodneje od Kočevja. Kadar je na primer poldne na tem meridianu (Trbovlje) po srednjeevropskem času (ki je obenem krajevni čas), tedaj je hkrati poldne tudi v Nišu, v Ljubljani in v Idriji, čeprav po

krajevem času v Nišu kaže ura skoraj 12,28, v Ljubljani 11,58 in v Idriji 11,56. Srednjeevropski čas je v naši državi odločen. Po njem morajo biti uravnane vse ure in ves promet. Ako hočemo ugotoviti, obkolej po srednjeevropskem času vziđe in zaide sonce, kar je v Koledarju navedeno v krajevnem času, prištejemo za kraje, ležeče ob idrijskem meridianu dve minuti; za kraje ob trboveljskem meridianu, po katerem je srednjeevropski čas določen, ni prištejemo, ker je tam, kakor smo že omenili, krajevni čas enak srednjeevropskemu. Tako na primer zaide sonce v Trbovljah dne 11. II. po srednjeevropskem času ob 17,19, v Ljubljani ob 17,21 in v Idriji ob 17,23.

Mrk. Kakor smo že spredaj na 3. strani zapisali, bosta letos dva popolna lunina, en obročasti sončni mrk in en popolni sončni mrk. Tu navajamo še nekatere podrobnosti.

Popolna lunina mrka bosta dne	2. IV. in	26. IX.
Luna stopi v polsenco ob	19,05	2,20
Luna stopi v zemeljsko senco ob	20,09	3,32
Popoln lunin mrk se prične ob	21,30	4,54
Sredina mrka ob	21,44	5,17
Konec popolnega mrka ob	21,59	5,40
Luna zaide ob	6,—	
Luna zapusti zemelj. senco ob	23,19	7,02
Luna zapusti polsenco 3. 4. ob	0,19	8,14

Za mrk so navedeni podatki v srednjeevropskem času. Dne 2. 4. bo mrk ves čas mračenja viden. Dobri dve uri po vzhodu lune, se bo pričel mrk, ko bo stopila luna v zemeljsko polsenco, kar pa more opaziti le izurjeno oko. Ko bo luna v meridianu na južnem nebu najvišje, bo že konec pomračenja. Popoln mrk bo trajal le 29 minut. Če bo luna takrat rdečkasta ali kake drugačne barve, bodo povzročili to sončni žarki, ki gredo mimo zemlje proti luni, se lomijo v našem ozračju ter tako zaidejo do površine lune, ki se svetlika. Večkrat luna ob popolnem mrku docela izgine, če se omenjeni žarki nič ne lomijo.

Mrk dne 26. 9. ne bo tako ugoden za opazovanje. Luna bo na južnem zahodnem nebu ter bo zašla dvajset minut po končanem popolnem mrku, ko bo še deloma pomračena.

Pri mrku dne 2. 4. se bo pričela mračiti luna na vzhodnem robu (ako gledamo proti luni, na levem robu), senca bo zapustila luno na zahodnem robu, nekoliko severno. Pri mrku dne 26. septembra bo videti samo, ko bo luna na vzhodnem robu zašla v zemeljsko senco, kdaj pa jo bo zapustila, pri nas ne bo videti, ker bo luna prej zašla.

Obročasti sončni mrk dne 18. 3. bodo videli na Antarktiki, v južni Afriki, v Atlantskem južnem oceanu in v najbolj južnem delu Južne Amerike.

Popolni sončni mrk dne 12. 9. bodo mogli opazovati v ozkem pasu, ki drži z Arktike čez najbolj vzhodni del Azije na Tih ocean. Mrk bo trajal največ 1 minuto 13,7 sekunde.

Konjunkcija je srečanje lune s kakim planetom ali planeta s planetom na isti dolžini v smeri sever—jug. V našem Koledarju je v posebni preglednici navedeno, koliko ločnih

stopinj je kak planet navidezno oddaljen od lune ali od kakega drugega planeta. Vedeti moramo, da meri premer lune 30 ločnih minut in da bi zato dve luni, mišljeni druga ob drugi, merili eno ločno stopinjo; videli bi ju torej v kotu 1°.

Srečanja na nebu v letu 1950

Ure so navedene po srednjeevropskem času.

Dan	Ura	Januar
1	12,00	Merkur vzhodno (E) od sonca 19° 29'
3	7,00	Zemlja v prisočju
9	5,53	Saturn severno + 0° 12' od lune
11	7,27	Neptun severno + 2° 25' od lune
25	14,00	Venera severno + 7° 16' od Jupitra
30	19,38	Uran južno — 4° 46' od lune

Februar

7	3,10	Mars severno + 2° 10' od lune
10	16,—	Merkur zahodno (W) od sonca 25° 53'
16	2,34	Jupiter severno + 3° 35' od lune
27	3,52	Uran južno — 4° 55' od lune

Marec

6	6,36	Mars severno + 4° 7' od lune
6	20,06	Neptun severno + 2° 49' od lune
6	21,—	Venera najsvetlejša
7	6,—	Saturn v opoziciji s soncem
15	21,05	Jupiter severno + 3° 12' od lune
18	—	Obročasti sončni mrk
21	5,36	Začetek pomladi — ekvinokcij
23	7,—	Mars v opoziciji s soncem
31	23,55	Saturn severno + 0° 8' od lune

April

2	0,37	Mars severno + 2° 38' od lune
2	—	Popoln lunin mrk
3	5,09	Neptun severno + 2° 46' od lune
5	12,—	Venera severno + 2° 19' od Jupitra
6	10,—	Neptun v opoziciji s soncem
11	10,—	Venera zahodno (W) od sonca 46° 21'
22	20,24	Uran južno — 4° 57' od lune
23	3,—	Merkur vzhodno (E) 20° 13' od sonca
28	23,55	Mars severno + 0° 46' od lune

Maj

10	4,42	Jupiter severno + 2° 09' od lune
20	4,32	Uran južno — 4° 50' od lune
27	23,59	Neptun severno + 2° 46' od lune

Junij

10	4,—	Merkur zapadno (W) 23° 45' od sonca
21	23,43	Saturn severno + 0° 25' od lune
22	0,37	Začetek poletja — solsticij
23	12,29	Mars severno + 0° 22' od lune
24	7,16	Neptun severno + 2° 58' od lune

Julij

5	23,—	Zemlja v odsončju
13	23,07	Uran južno — 4° 45' od lune
16	1,—	Mars južno — 2° 03' od Neptuna
21	18,43	Mars severno + 1° 21' od lune

Av gust

11	15,46	Venera južno — 4° 43' od lune
15	21,01	Saturn severno + 1° 11' od lune

Dan	Ura	
17	20,02	Neptun severno + 3° 27' od lune
19	5,01	Mars severno + 2° 31' od lune
21	12,—	Merkur vzhodno (E) 27° 24' od sonca
26	8,—	Jupiter v opoziciji s soncem

September

6	20,33	Uran južno — 4° 54' od lune
12	—	Popoln sončni mrk
14	4,43	Neptun severno + 3° 35' od lune
16	18,13	Mars severno + 3° 26' od lune
23	15,44	Začetek jeseni — ekvinokcij
26	—	Popoln lunin mrk

Oktober

3	2,—	Merkur zapadno (W) 17° 55' od sonca
4	6,02	Uran južno — 4° 54' od lune
6	10,—	Merkur južno — 0° 16' od Jupitra
15	10,—	Mars severno + 3° 52' od lune

20	16,27	Jupiter severno + 1° 33' od lune
31	13,13	Uran južno — 4° 46' od lune

November

10	10,47	Merkur severno + 3° 45' od lune
13	4,34	Mars severno + 3° 44' od lune
17	0,03	Jupiter severno + 1° 22' od lune
27	18,08	Uran južno — 4° 35' od lune

December

4	9,24	Saturn severno + 3° 01' od lune
12	2,19	Mars severno + 3° 01' od lune
15	16,—	Merkur vzhodno (E) 20° 29' od sonca
22	11,14	Začetek zime — solsticij
24	22,04	Uran južno — 4° 30' od lune
29	19,—	Uran v opoziciji s soncem
31	18,57	Saturn severno + 3° 36' od lune

Majnik se bliža

Marija Pačnik

Majnik se bliža
čez tihe poljane,
čez ljubko zasanjane
griče hiti.

Vetrič prinaša
opojne vonjave
in prve pozdrave
majniških dni.

Majnik se bliža
čez gozde šumeče
po gaju zelenem
lahkotno hiti.

Vigred posipa
vsa pota mu s cvetjem
in s sončimi žarki
mu stezo zlati.

Majnik se bliža...
Ob jutranji zarji
tiho prihaja
čez širno ravan.
Ptice po vejah
v pozdrav mu žgoliijo,
klanja se v travi mu
muren zaspan.
Majnik prihaja
po trati zeleni,
po gaju šumečem
veselo hiti.

Majnik se bliža
še meni, izgubljeni,
v moje osamljene,
žalostne dni.

Spominska plošča, vzdana v veži Mohorjeve tiskarne v Celju, v spomin na uslužbence, žrtve zadnje vojske: Cirila Debeljaka, Tineta Fermeta, Pepco Lakovnikovo, Jožeta Lakovnika, Marico Orozlovo, Branka Ružiča in Poldeta Višnarja.

